

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

“ETNİK KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ”
SANCAKTEPE’DE YAPILAN NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA, 2010-11

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep EKŞİ

081127101

İstanbul, Nisan 2012

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

“ETNİK KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ”

SANCAKTEPE’DE YAPILAN NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA, 2010-11

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Zeynep EKŞİ

081127101

DANIŞMAN ÖĞRETİM ÜYESİ

Prof. Dr. Belma T. AKŞİT

İstanbul, Mayıs 2012

ONAY SAYFASI

TARİH: .../.../2012

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

..... ait.....
.....
.....

adlı çalışma, jürimiz tarafından

Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye.....

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Üye)

ÖNSÖZ

“Kimlik” konusu son yıllarda Dünya’da ve Türkiye’de yoğun bir tartışma alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konu sosyal-psikoloji, sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi pek çok sosyal bilim alanında disiplinler arası araştırma nesnesi olarak ele alınmaktadır.

İçinde bulunduğumuz küreselleşme çağında, toplumsal sınırlar kalkmakta; dünya iletişim ve ulaşım araçlarıyla birbirine bağlanmaktadır. Bu sayede kültürler birbiriyle daha çok iletişime girme imkânı bularak, melezleşmekte, kapitalist tüketim kalıplarıyla insanların yiyip içtikleri, giydikleri, okudukları, izledikleri aynılaşmaktadır. Bu sürecin karşısında ise farklılıkları öne çıkaran sesler duyulmaktadır. Farklı kimlik iddiaları, tanınma talepleri dile getirilmektedir. Dile getirilen bu iddialar ve talepler, sesini duyurmak için küreselleşmenin kendi silahlarıyla silahlanmakta, dünyanın her yerinde gazete, dergi, TV, sinema, internet ağları, GSM şebekeleri aracılığıyla örgütlenmekte, caddeleri ve meydanları çok kısa sürede büyük kalabalıklar halinde doldurmaktadır.

Küreselleşmenin tetiklediği kimlik rüzgârının etkisi tüm dünyada görüldüğü gibi Türkiye’de de görülmektedir. Özellikle 1980’li yıllardan bu yana, İslamcı, Kürt, Alevi, kadın, çevreci, vb. gibi gruplar kamusal alanda görünürlüklerini artırmakta, Türkiye küresel çaptaki kimlik hareketlerinin yanı sıra kendi demografik yapısından ve tarihinden kaynaklanan nedenlere bağlı olarak da bazı etnik ve dini kimlik talepleriyle karşılaşmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu’ndan devraldığı çok kültürlü çok etnili bir toplum yapısına sahip olan ancak ulus devlet anlayışına göre kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, “tek vatan, tek millet, tek bayrak, tek dil” çerçevesinde toplumu homojen ve bütünlükçü bir yapıda görmüş ve bundan dolayı kimi zaman kimlik taleplerinin karşılanmadığı inancındaki etnik ve dini gruplarla gerilimli ilişki yürütmüştür / yürütmektedir.

Çok kültürlü ve farklı tarihsel yaşam deneyimlerine sahip grupları barındıran Türkiye, 1950’lerden itibaren benimsenen ekonomik kalkınma modelinin etkisiyle dönem dönem büyük nüfusların kırdan kente göç etmesi durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum ülkenin kentleşmesinde başat neden olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgeler arasındaki, sağlık, eğitim, ulaşım, güvenlik, ekonomi gibi alanlarda gözlenen eşitsizlikten dolayı bu göç süreci halen devam etmektedir ve daha uzun yıllar devam edeceği öngörülmektedir.

Kentleşme sürecinde farklı kimlikler bir yandan etkileşim sürecinde melezleşip benzeşirken diğer yandan da farklı köken, sosyo-ekonomik ve kültürel deneyimlere sahip olmaları nedeniyle ayrılmaktadır. Bu anlamda kentler, farklı kimliklerin ifade edildiği ve geliştiği mekânlar olma özelliği göstermektedir. Özellikle 1950 sonrası yaşam koşullarının güçlüğü, buna ek olarak 1984 sonrasında ülkenin doğusunda süre giden etnisite ile de ilişkilendirilebilen “terör”den dolayı zorunlu göçe tabi olup büyük kentlere göç eden ve kentte aradığını bulamayan, hayal kırıklığına uğrayan, güvensizlik ve kaybolmuşluk duyguları arasında sıkışan kitleler, varlık mücadelesi vermektedirler. Bu anlamda büyük kentler kimlik temelli toplumsal hareketlerin merkezi haline gelmektedir.

Toplumsal barış açısından kimlik temelli taleplerin tartışılması ve karşılanabilir bir zemine oturtulması gerekmektedir. Bu çerçevede kentteki farklı grupların yaşam biçimlerinin incelenmesinin, grupların birbirleriyle ve diğer gruplarla ilişkilerinin bilinmesinin de önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma sürecinde, görüşme taleplerimi kırmayan ve değerli zamanlarını ayıran, özel dünyalarını açan Sancaktepeli dostlarıma, araştırmanın her aşamasında bilgi, anlayış ve desteğini esirgemeyen, sabrına hayran olduğum, tez danışmanım, değerli hocam, Prof. Dr. Belma AKŞİT’e; tezin ana fikrinin oluşmasında katkı sağlayan değerli hocam, Prof. Dr. Bahattin AKŞİT’e, yüksek lisans öğrenimim sürecinde çok yararlandığım değerli hocalarım, Prof. Dr. Sabahattin GÜLLÜLÜ, Yrd. Doç. Dr. Ülkü GÜNEY’e, görüşmelere gözlemci olarak katılan ve yardımını hiçbir zaman esirgemeyen canım kardeşim Sait GÜLSOY’a, görüşmelerin analizinde yardımcı olan Zöhre BENLİ’ye, görüşmeler üzerinde konuşarak farkındalığımı arttıran ağabeyim Yunus EKŞİ’ye ve aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, İstanbul'un Anadolu'dan yoğun göç alan bir ilçesi olan Sancaktepe'de 'etnik kimlik inşası ve dönüşümü'nü ele almaktır. Farklı grupların, kendi içlerindeki ve diğer gruplarla ilişkileri, göç ve kentleşme bağlamında irdelenerek kimlik inşaları ve dönüşümleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin farklı yörelerinden gelerek Sancaktepe'nin Samandıra, Sarıgazi ve Yenidoğan semtlerine yerleşen 12 yaş üzeri kadın ve erkek olmak üzere toplam 100 kişinin katılımı ile "odak grup görüşmeleri" ve "derinlemesine görüşmeler" yapılarak veri toplanmıştır. Samandıra'da 6, Sarıgazi'de 4 ve Yenidoğan'da 2 olmak üzere toplam 12 derinlemesine görüşme; Samandıra'da 11, Sarıgazi'de 8 ve Yenidoğan'da 2 olmak üzere toplam 21 odak grup görüşmesi yapılmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcılara, göç hikâyeleri, yerleşim örüntüleri, kimlik algıları, eğitim, evlilik, iş tercihi ve koşulları, Sancaktepe'de yaşayan akrabaları, hemşehri ve diğer gruplarla ilişkileri, "öteki" algıları, Türkiye'de kimlik ve farklılık politikaları, kentsel yaşam ve değişim hakkında sorular yöneltilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde araştırmanın sorun / sorunsalı belirlenmiş ve kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmanın gerekçesi, önemi ve hipotezleri bu bölümde sunulmuştur. Araştırmanın ikinci bölümünde araştırmanın örnekleme hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırma sorusunun ve modelinin belirlenme süreci, verilerin toplanması ve analizi bu bölümün içeriğini oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmada kullanılan metodoloji ayrıntılı şekilde anlatılmıştır. Araştırma yapılırken karşılaşılan güçlükler ve etik sorunlara da bu bölümde değinilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde bulgular yer almaktadır. Ulaşılan bulgular, görüşmeler sırasında katılımcıların ifade ettikleri, önemli bulunan orijinal cümleleri ile sunulmuştur. Araştırmanın dördüncü ve son bölümünde araştırma soruları göz önünde bulundurularak sonuçlara ulaşılmış ve öneriler sunulmuştur.

Niteliksel yöntemlerle yapılan bu araştırmanın sonuçları genellenememekle birlikte, bu araştırmada, farklı grupların ilişkileri, göç ve kentleşme bağlamında kimlik inşaları ve dönüşümleri ve yaşam biçimleri hakkında önemli ipuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir: Sancaktepe'ye farklı yerlerden gelen katılımcıların çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olduğu, bundan dolayı da düşük gelir getiren işlerde çalışmaları; çoğunluğu kırsal alandan göçmüş bu katılımcıların göç nedenleri arasında ilk sırayı işsizliğin aldığı görülmüştür. Yaşanacak yerin seçiminde akrabalık ve hemşehrilik bağlarının yanı sıra, sosyo-kültürel, sınıfsal, ideolojik yakınlığın da etkili olduğu görülmektedir ki bunun bireylerin kentte dışlanma duygusunu azalttığı görülmüştür. Kente tutunmada güçlük çeken, işsizlik tehdidi altındaki katılımcıların daha çok geri dönme isteği taşıdıkları; düzenli işi olanlar ile çocukların geri dönme konusunda isteksiz oldukları görülmüştür. Katılımcılardan bir kısmının çalışan, arkadaş, komşu ve evlenecek bireyi seçerken yakın akraba ve hemşehrilerden yana tercih kullandığı görülmüştür. Kente göç eden ve farklı gruplarla bir arada yaşayan bireylerde bir yandan farklılıklara karşı toleransın geliştiği, diğer yandan kimlik farkındalığının arttığı görülmüştür. Kentte yaşamının bir artışı olarak göç sonrası kadın ve erkek katılımcıların eğitim seviyesinde artış olduğu, kadının çalışma hayatına katılmasıyla birlikte toplumsal statüsünde gelişme olduğu saptanmıştır. En çok "öteki"lenenin gayrimüslimlerin ve Alevilerin olduğu; bunu Kürtlerin ve muhafazakâr Müslümanların takip ettiği, medyanın ötekileştirmede önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Bir göç bölgesi olan Sancaktepe'de farklı gruplar arasında tam bir ayrışma gözlenirse de, arada derin önyargıların ve ötekileştirmenin varlığı hissedilmektedir. Bunun yanı sıra, bölgede sayıları hızla artan lüks konutların sınıfsal ayrışmayı arttırdığı da gözlenmektedir.

Katılımcıların etnik kimlik tanımlamalarında, bireysel düzeyde farklılık göstermekle birlikte, genel olarak dil, din, ortak vatana duyulan bağlılık, kültürel ve genetik benzerlik, ortak geçmiş ve vatandaşlık bağı gibi unsurların öne çıktığı saptanmıştır. Öte yandan, etnik kimliklere verilen önem incelendiğinde, bu önemin etnik grubun azınlık olup olmaması, dini hassasiyetler, sınıf, cinsiyet ve kuşaklara göre farklılık gösterdiği; kırdan kente göç ve küreselleşme süreçlerinde dönüşüme uğradığı görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Kimlik, Göç, Kentleşme, Etnisite, Sancaktepe

ABSTRACT

This study is intended to reveal the "ethnic identity construction and transformation" in Sancaktepe which is a district of intensive migration from Anatolia to Istanbul. In this context, "focus group interviews" and "in-depth interviews" with a total of 100 male and female participants aged over 12 who have come from different places and settled in Samandıra, Sarıgazi, Yenidoğan quarters of Sancaktepe district were conducted. Twelve in-depth interviews (6 in Samandıra, 4 in Sarıgazi and 2 in Yenidoğan) and 21 focus group interviews (11 in Samandıra, 8 in Sarıgazi and 2 in Yenidoğan) were conducted.

The participants were asked questions vis a vis their stories of migration, settlement patterns, perceptions of identity, education, marriage, work preferences and conditions, their relatives living Sancaktepe, relations with fellow countryman and other groups, the "other" perception, identity and diversity policies in Turkey, urban life and change within the context of the research.

In the first part of the research problem/problematic of the research was identified and a conceptual framework was formed. Rationale for the research, the importance thereof and the hypothesis are presented in this section. In the second part information concerning the research sample is provided. The process of identifying the research question and the model, data collection and analysis are the content of this section. In addition, the methodology used in the study is described in detail. Ethical issues and the difficulties encountered during the research are also discussed in this section. Findings of the study are in the third part. Findings obtained were presented with the original sentences expressed through the participants during the interviews. Results achieved by considering the research questions and suggestions are presented in the fourth and last part of the research.

The present research provided us valuable hints on the relationship among themselves, "ethnic identity construction and transformation" in terms of migration and urbanization and life strategy of various groups; although the results of a qualitative research can not be generalisable. As a result of interviews held within the scope of the research findings it is observed that; the majority of participants coming from various places to Sancaktepe have low level of education and as such they work in low-income jobs and that the majority of these participants moved from rural areas and unemployment was ranked first among the causes of their migration. Ties of kinship and citizenship, socio-cultural, class, as well as ideological closeness had also much effect in choosing where to live. This situation decreases the sense of exclusion of individuals in the city.

The participants who faced difficulties in living in the city who were under threat of unemployment mostly wanted to return while those who worked regularly and those with the children were reluctant to return. Some of the participants were observed to prefer their relatives and fellow citizens as employees, friends, neighbors and the person they would choose to marry. Individuals who migrated to cities and lived with different groups were observed to develop tolerance towards differences on one hand but on the other hand they had an increased awareness of identity. As a positive effect of living in the city an increase in the education level of male and female participants after immigration was observed as well as the development of women's social status with their participation in the work force. Mostly Non-Muslims and Alevis were otherized and the Kurds and conservative Muslims followed them. The media was found to play an important role in the othering process.

Dissociation between different social groups in Sancaktepe, being a region of migrations, cannot exactly be observed however it can be seen that there is prejudice and othering between groups. Other than foregoing, it can be monitored that the increase in the number of luxury residences in the area in recent years has also caused class differentiation.

In the participants' descriptions of ethnic identity, along with the variety in individual level, in general, elements such as language, religion, a common devotion to the homeland, cultural and genetic similarities, the common past and bond of citizenship were determined to come forward. On the other hand, when the importance being given to ethnic identities was examined, it was seen that this importance showed difference according to the ethnic group whether or not it is minority, religious sensibility, class, gender and generations; and underwent a transformation in the processes of rural-urban migration and globalization.

Key Words: Identity, Migration, Urbanization, Ethnicity, Sancaktepe

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR ve TABLOLAR LİSTESİ	vi
BÖLÜM 1: GİRİŞ	1
1.1. Kimlik	17
1.1.1. Bireysel Kimlik	19
1.1.2. Sosyal Kimlik	21
1.1.3. Kolektif Kimlik	22
1.1.4. Sosyal Kategorizasyon	24
1.1.5. Etnik Kimlik	26
1.1.6. Ulus Devlet, Ulus İnşası ve Ulus Devlet Bağlamında Kimlik	30
1.2. Göç	35
1.2.1. Göç Kuramları	38
1.2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları	39
1.2.1.2. İtme-Çekme Kuramı	39
1.2.1.3. Petersen'in Göç Kuramı	40
1.2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı	41
1.2.1.5. Merkez Çevre Kuramı	41
1.2.1.6. Göç Sistemleri Kuramı	41
1.2.1.7. İlişkiler Ağı (<i>Network</i>) Kuramı	42
1.3. Kent ve Kentleşme	43
1.3.1. Kent Tipleri	45
1.4. Türkiye'de Kimlik, Göç ve Kentleşme	50
1.4.1. İmparatorluktan Ulus Devlete Türkiye'de Kimlik	50
1.4.2. Türkiye'de Göç Hareketleri	58
1.4.3. Türkiye'de Kentleşme	61
1.5. Tezin Amacı	71
1.5.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Diğer Araştırma Soruları	71
1.6. Tezin Önemi	73
BÖLÜM 2: YÖNTEM	75
2.1. Araştırma Evreni ve Örneklemi	75
2.2. Veri toplama yöntemleri	77
2.2.1 Niteliksel Araştırma Yöntemleri	78
2.2.1.1. Odak grup görüşmeleri	78
2.2.1.2. Derinlemesine görüşmeler	81
2.3 İşlem	82
2.3.1. Veri toplama	84

	<u>Sayfa No</u>
2.3.2. Veri Analizi	84
2.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları (<i>Uygulamada karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar</i>)	85
BÖLÜM 3: BULGULAR VE TARTIŞMA	91
3.1. Çalışmaya Katılanların Profili	91
3.2. Göç Hikâyeleri	92
3.2.1. Nereden Gelmiş Oldukları	94
3.2.2. Göç Nedenleri (<i>İtici ve Çekici Nedenler</i>)	94
3.2.3. Geri Dönme İsteği	99
3.3. Kimlik Beyanı	101
3.4. Etnik Kimlik Algısı ve Dönüşümü	104
3.5. Yerleşim Tercihleri ve Düzeni	127
3.5.1. Yer Seçimi	127
3.5.2. Yer Kimliği	132
3.6. Akrabalık ve Hemşehrilik İlişkileri	134
3.6.1. Aile ve Hemşehrilerle Beraber Oturma	134
3.6.2. Hemşehri Dernekleri	137
3.7. Farklı Grupların Birbirleriyle İlişkileri	142
3.7.1. Komşuluk İlişkileri	145
3.7.2. Arkadaşlık, Dostluk İlişkileri	146
3.8. Evlilik Tercihleri	149
3.9. Eğitim Hayatı; Tercihler ve Koşullar	160
3.10. İş Hayatı; Tercihler ve Koşullar	168
3.11. Ötekileştirme	173
3.11.1. Yakın – Uzak Gruplar	173
3.11.2. Sosyal Hayatta Ötekileştirme	177
3.11.3. Medyada Ötekileştirme	186
3.12. Toplumsal Cinsiyet ve Kadının Kentteki Gelişimi	195
3.13. Siyasi Yaklaşımlar	198
3.13.1. Kentsel Siyaset	181
3.13.2. Benimsenen Liderler	201
3.13.3. Kürt Kimlik Hareketi ve Terörle İlgili Yaklaşımlar	203
3.14. Kentsel Değişim	208
3.14.1. Kentte Göç Sonrası Bireylerdeki Değişim	208
3.14.2. Kentsel Alanda Fiziksel Değişim	210
BÖLÜM 4: SONUÇ VE ÖNERİLER	214
KAYNAKLAR	256
EKLER	263
ÖZGEÇMİŞ	278

KISALTMALAR ve TABLOLAR

A: Alevi

Az: Azeri

Bkz: Bakınız

Ç: Çerkez

D.G: Derinlemesine Görüşme

E: Erkek

K: Kürt

Kd: Kadın

L: Laz

M.G.G: Mini grup Görüşmesi

O.G.G: Odak Grup Görüşmesi

S: Samandıra

Sg: Sarıgazi

S.P: Siyasi Parti

T: Türk

Trkm: Terekeme

Yd: Yenidoğan

Vb: Ve benzeri

METİN İÇİNDEKİ TABLOLAR

Tablo1: Katılımcıların semt, cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı

EKLER BÖLÜMÜNDE VERİLEN TABLOLAR

EK 2: Odak Grup / Derinlemesine Görüşme yapılan Katılımcı Listesi

BÖLÜM 1

GİRİŞ

Günümüz dünyası enformatik ağlarla ve ulaşım araçlarıyla birbirine bağlanmakta ve toplumsal sınırlar ortadan kalkmaktadır. Bilginin, paranın, insanların ve malların akışkanlığı mekânsal uzaklık algısını değiştirmektedir. Dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen bir olay televizyonlar aracılığı ile insanların oturma odalarına kadar girip onları mutlu ya da mutsuz edebilmektedir. Ulaşım imkânları ve göçlerin de etkileriyle, kültürler birbiriyle daha çok iletişime girme imkânı bularak zamanla “melezleşmektedir”. Kapitalist tüketim kalıplarının insanların yiyip içtiklerini, giydiklerini, okuduklarını, izlediklerini aynılaştırdığı izlenimi yaygınlaşmaktadır. İnsanlar, günün her saati ekonomi bültenlerinde ulusal paralarının yabancı paralar karşısındaki itibarını gösteren döviz kurlarını takip edebilmekte, tasarruflarını çeşitli para birimlerine çevirerek dünya para sisteminin bir parçası haline gelmektedirler. İnsanlar, bürolarındaki elektrik düğmesine bastıklarında dünya enerji ağlarına, cep telefonları ile konuştuklarında iletişim ağlarına, televizyon kumandasını ellerine aldıklarında ise enformasyon ağlarına bağlanmaktadır. İnsanlar günlük hayatın rutinlerini gerçekleştirirken tercih ettikleriyle / etmedikleriyle dünyanın geri kalanı ile etkileşime girmektedir ve bu etkileşim sonucunda kendileri değişip dönüşürken bir bakıma dünyayı da değiştirip dönüştürmektedir.

Yukarıda sözü edilen değişim / dönüşümler, “küresel kapitalizm”, “küresel ağ toplumu”, “bilgi toplumu” gibi değişimin çeşitli yönlerini öne çıkararak adlandırılırsa da en çok kabul gören ve yaygın olarak kullanılan “küreselleşme” tanımlamasıdır. Küreselleşme, tek bir süreç değil, birbirleriyle çelişen ya da birbirine zıt etkenlerin devreye girdiği, karmaşık süreçlerin bir araya geldiği bir olgular kümesidir (Giddens,

2000, s.25). Küreselleşmenin bu özelliği, onu, bugünün ve geleceğin toplumunu anlamaya çalışan sosyoloji, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler, ekonomi gibi pek çok disiplinin araştırma nesnesi haline getirmektedir.

Marshall, küresel dünyayı bir bütün, “tek bir yer” olarak algılamaktadır (1994, s.449). Ona göre uydu ve enformasyon sistemlerinin gelişmesi, küresel üretim ve tüketim kalıplarının ortaya çıkması, dünya çapında spor organizasyonlarının yapılması, ulus-devlet egemenliğinin zayıflaması, küresel askeri sistemlerin ortaya çıkması, çevre kirliliği gibi sınır aşan sorunların tüm insanlığı tehdit eder hale gelmesi, toplumsal hareketlerin dünya çapında yaygınlık kazanması, Birleşmiş Milletler Örgütü gibi dünya çapında siyasal sistemlerin kurulması, dünya dinleri arasında karmaşık etkileşimin bulunması, dünyanın borsalar, bankalar, ulus aşırı şirketlerle ekonomik olarak birbirine bağlanması ve birbirine bağımlı hale gelmesi, dünya çapında insan, işgücü, para ve meta dolaşımının artması gibi olgular küresel dünyayı tek bir yer olarak kavrayan bilinci oluşturmaktadır. Marshall’ın adeta yeni bir oluşum olarak tanımladığı küreselleşme hakkında Hall (1992), “yerkürenin gittikçe artan fazla parçasının kapitalist pazar ağına çekilmesi” tanımını yapar ve küreselleşmenin izini 15. yüzyılın keşif ve sömürge seferleri sonunda Batı’nın dünyanın geri kalanı ile “karşılaşmasını / çatışmasını” başlattığı zamana kadar sürer. Hall’a göre ekonomi, enformasyon vb alanlarda bugün gelinen durum tarihsel sürecin bir aşamasıdır. Küreselleşme geniş coğrafyadaki grupların etkileşimi olarak algılandığında, yeni bir olgu olmamakla beraber, hızının bugünkü kadar olmadığını belirten Nye ve Welch bunu bir çiçek salgınının değişik coğrafi bölgelere yayılma hızıyla ortaya koymaya çalışmıştır (2010, s.343). Buna göre, ilişkilerin yoğun olmadığı dönemlerde bulaşıcı hastalıkların, bir bölgeden diğerine yayılması, çok uzun zaman alırken, bugünün dünyasında, bu süre çok kısalmıştır.

Tilly, küreselleşmenin yönünü “yukarıdan aşağıya” ve “aşağıdan yukarıya” olmak üzere iki şekilde değerlendirmektedir (Tilly, 2008, s.162). Yukarıdan aşağıya doğru küreselleşme, güç merkezleri ve finans noktaları arasında ticari bağlantılar, askeri güçler arasında ittifaklar, dini / etnik gruplar arasında kültürel bağlantılar ve bu üçü arasındaki birleşimleri içerir. Aşağıdan yukarıya doğru küreselleşme ise uzun mesafeler arası göç dalgalarını, sınır ve deniz ötesi telefon görüşmelerini, göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri para ve mallarla, toplumsal hareket ölçütlerinin bilgi paylaşımını içermektedir.

Küreselleşme sonucunda ulus devletlerin yerini ekonomiyi kontrol edebilen büyük şirketlerin alacağı, Amerikanvari tek bir kültürün bütün dünyaya egemen olacağı, ulusal sınırların kalkacağı gibi söylemlere karşın, çeşitli araştırmacıların işaret ettiği gibi, bunun aksi yönde işleyen süreçler ve olaylarla karşılaşmaktadır. Örneğin Bilgin'e (1994) göre, bir yandan evrenselleşme üzerinde tartışmalar devam ederken, diğer yandan, cinslerin, kültürlerin, ulusal ve bölgesel kodların farkı üzerine yapılan tartışmalar gündeme gelmekte; “milliyetçiliğin yeniden ortaya çıkışı”, “milliyetçilik sendromu”, “kabilelerin yeniden doğuşu”, “kendi kaderini tayin hakkı” gibi kavramlar tartışılmaktadır (Bilgin, 1994, s.10-11).

Soğuk Savaş'ın sona erdiği 1990'lı yılların başından itibaren halkların kimliklerinde ve bu kimliklerin sembollerinde çarpıcı değişiklikler olduğuna dikkat çeken Huntington (2008, s.15), artık dünya politikasının, kültürel çizgiler çerçevesinde biçimlenmeye başladığını, buna bağlı olarak da birey ve grupların kendilerini etnik, dini ve kültürel kimlik sembolleriyle ifade ettiklerini söyler. Ayrıca bu bağlamda eski kimliklerini keşfe çıktıklarını, eski düşmanlıkları yeniden gündeme getirdiklerini iddia eder. Ona göre:

“1980'lerin sonunda komünist dünya çökünce, soğuk savaş'ın yarattığı uluslararası sistem tarihe karıştı. Artık Soğuk Savaş sonrası dünyada halklar arasındaki en önemli farklılıklar ideolojik, politik veya ekonomik değil, kültürelidir. Halklar ve uluslar insanoğlunun karşı karşıya kaldığı en temel soruyu yanıtlamaya çalışıyorlar; Kimiz biz? (...) Halklar kendilerini ecdatlarıyla,

dinle, dille, tarihle, kültürel değerlerle, geleneklerle ve kurumlarla tanımlıyorlar. (...) Halklar politikayı sadece çıkarlarını geliştirmek için değil, aynı zamanda kimliklerini tanımlamak için de kullanıyorlar” (Huntington, 2008, s. 24-25).

Huntington’un da belirttiği gibi bugünün dünyasında her geçen gün daha çok sayıda insanın “Biz kimiz?” diye sorması, köklerini araştırması ve kendilerini etnik, dinsel, cinsel ve kültürel kimlikleriyle tanımlaması, kimliği antropoloji, sosyoloji, psikoloji sosyal psikoloji, siyaset bilimi gibi pek çok disiplinin ilgi odağı haline getirmiştir.

Kimlik, çok genel olarak kişinin, kendisini tanımlaması, tanınma biçimi ya da kişiler arası ilişki içinde oluşan ve gelişen bir öz bilinç olarak tanımlanabilir. Bireysel boyut ve toplumsal boyut olarak kategorize edilebilen kimliğin, bireysel boyutu, kendini diğerlerinden ayırt etmeyi ifade eden kişiler arası davranışla; toplumsal boyutu ise grupların ayırımını ifade eden gruplar arası davranışla somutlaşmaktadır (Bilgin, 2007).

Kimliği sosyal düzeyde inceleyen Tajfael’e göre, sosyal kimlik, bireyin benliğinin belirli bir sosyal gruba ya da gruplara üyeliğine ve bu üyeliğe yüklediği değer ile duygusal anlama ilişkin bilgisine dayanmaktadır (aktaran, Demirtaş, 2003, s.140). Bu bilinç veya bilgi, gruba aidiyete ilişkin bir takım duygulara ve değerlere atıfta bulunur. Sosyal kimlik, kişinin gerçekte sahip olduğu kategori ve özellikleri yansıtan bir kimlik olabileceği gibi kişinin kendi durumuna, varlığına ilişkin sübjektif duygularını ve izlenimlerini yansıtan bir kimlik de olabilmektedir (Bilgin, 2007, s.13).

Toplumsal bir varlık olarak insan, çeşitli ilişki ağları kurmakta ve pek çok grup içerisinde yer almaktadır. Bireyin aidiyet duyduğu bu kimlikler birer kolektif kimlik oluşturmaktadır. Kolektif kimlik; sınırları, dış hatları belirsiz bir topluluk kurgusudur. Kolektif kimlik inşasında, kolektivitinin kendisi hakkındaki kurgusu söz konusudur ve topluluk üyeleri kendi kimliklerini hayal etmek, tasarlamak ve üretmek durumundadır

(Bilgin, 2007, s.13). Bununla beraber, hiçbir komite tek başına ve zaman-mekân dışı tözsel bir varoluşa sahip değildir. Herhangi bir komünitenin kimliği, diğer komünitelerle ilişki içerisinde zamanla oluşmakta ve değişip / dönüşmektedir. Bu bağlamda kolektif kimlik bir takım semboller, anılar, sanat eserleri, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar ve bilgilerle yüklü bir gelenekten, geçmişin mirasından, kısacası kolektif hafızadan hareketle inşa edilmektedir. Toplumlar, kendilerini ortak geçmişte tanımakta, bu geçmişi hafızaya işlemekte, ritüel ve törenlerle anmakta ve yorumlamaktadır. Dolayısıyla kolektif kimliğin inşasında “sosyal imajinerin¹ kolektif hafızayı şekillendirmesi” söz konusu olmaktadır. Bu sosyal imajiner, kuşaktan kuşağa aktarılarak, ortak hafızayı, kolektif kimliği temellendirici değerler ve anlamlarla yüklemekte; tarihsel olayları anıları sembol, mit veya efsaneye, bu olayların aktörlerini ise kahramanlara, sembol “şahsiyetler”e dönüştürmektedir. Bu dönüştürme işleminde yazarlar, sanatçılar, entelektüeller, eğitim sisteminin ve iletişim araçları katalizör rolü oynamaktadırlar (Bilgin, 1994, s.53).

Castells, kimliği başka anlam kaynaklarına göre öncelik verilen kültürel bir özellik olarak tanımlamaktadır (2008, s.12). Ona göre kimliğin inşasında temelde birbiriyile ilgili bir dizi kültürel özellik bulunmaktadır. Kimlikler, baskın egemen kurumlardan kaynaklanabilseler de ancak toplumsal aktörlerin kendi anlamlandırmalarıyla ve içselleştirmeleriyle bireysel ya da kolektif kimlikleri oluşturabilmektedirler. Bu içselleştirme süreçleri ve anlamlandırmalar altında gerek bireylerde gerek kolektif aktörlerde çoklu kimlikler söz konusu olabilmektedir (Castells, 2008, s.12-13).

Castells'e (2008) göre, sosyolojik perspektiften bakınca kimlik, bir kurgulamadan ibarettir. Ona göre, asıl sorun ise bu kurgulamanın hangi nedenden yola çıkılarak

¹ İmajiner: Yalnızca düşünülebilen, sanal (<http://tr.wiktionary.org/wiki/imaginer>)

kim tarafından ve hangi amaçla yapıldığının belirlenmesidir. Castells'e göre kimliklerin inşası tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretici ve yeniden üretici kurumlardan, ortak hatıralardan, kişisel fantezilerden, güç mekanizmalarından ve dini vahiylerden yararlanılarak yapılmaktadır. Bununla beraber bireyler, sosyal gruplar bütün bu malzemeleri yeniden işlemektedirler. Bu süreçte sosyal belirleyiciler ve kültürel projeler, içerisinde var oldukları toplumların zaman / mekân çerçevesi doğrultusunda yeni anlam kazanmaktadır (Castells, 2008, s.13-14).

Bilgin'e (2007) göre kimlik, benzerlik ve farklılaşma gibi iki temel üzerinde kurulmaktadır. Buna göre öznenin, birlikte yaşadığı grup ve toplumla olan ilişki ve etkileşimi içerisinde inşa edilen kimlik, bu inşada diğerine, kendisi olmayana yani "öteki"ne ihtiyaç duymaktadır. Laclau'ya göre de, hiçbir kimlik "öteki" olmadan kurulamamaktadır (2000 s.36). Birey ve sosyal bir grup, içinde yaşadığı çevrede şekillenmekte ve bu çevreden sosyal olarak bağımsız oluşması ve sürekliliği söz konusu olmamaktadır. Aksine bu sürecin her aşamasında öznenin kendisini konumlandırmasındaki eksenlerden biri olarak "öteki"nin kimliği bulunmaktadır (Laclau, 2000, s.36).

Grupların "öteki" ile ilişkisi; onaylama, reddetme ve inkâr etme olmak üzere üç biçimde olmaktadır (Bilgin, 1994). Buna göre:

"...diyelim ki, X bireyi, Y bireyine kendi hakkında bir tanımda bulunsun. Bunu çok çeşitli tarzlarda yapabilir; ama içeriksel düzeyde mesajın konusu ne olursa olsun, üst iletişimin pratiği şöyle olacaktır, "ben kendimi şöyle görüyorum" Y bireyinin, X'in kendini tanımlamaları karşısında üç farklı tepkisi olabilir; onaylama, reddetme ve inkâr etme. Birinci durumda Y bireyinin X'in tanımını kabulü söz konusudur. (...) Y'nin ikinci tepkisi reddetme olabilir. Burada Y, X'in kendi hakkındaki görüşünün geçerliliğini kabul etmeyip, kendi görüşünü öne sürer; daha açıkçası X'in "ben kendimi şöyle görüyorum" görüşünü onaylamayıp "ben seni şöyle görüyorum" der. (...) Y'nin mümkün üçüncü tepkisi olan inkâr durumunda ise, X'in varlığını yadsınması, görmezlikten gelinmesi, fark edilmemesi söz konusudur" (Bilgin, 1994, s.216).

Reddedilme ya da inkâr edilme, grup aidiyetini pekiştirebilmekte ve birey ya da grup, çeşitli düzeylerde ve zeminlerde kimlik mücadelesine girişebilmektedir.

Ancak "grup, burada iki zıt ama simetrik tehditle karşı karşıya kalmaktadır. Eğer grup

kimliğini o momentte savunmaya çalışırsa, grubun topluluk içindeki yeri hâkim grupların dayattığı bir dışlama sistemi, tarafından tanımlandığından, grup, marjinalleşmiş ve gettolaşmış bir varoluşa mahkûm olur, kültürel değerleri ise kurulu düzen tarafından “folklor” olarak düzeltilir (Laclau, 2000, s.24). Birey veya grup, eğer kimliğini savunacak gücü kendisinde bulamazsa kimliğini öne çıkarmayıp diğer gruplara uyum sağlayarak melezleşebilir. Diğer bir durumda ise birey kendisiyle aynı kimliği paylaşanlarla dayanışma içerisine girerek kimliğini içe kapalı bir şekilde sürdürmeyi seçebilir (Laclau, 2000, s.24).

Bir duygu biçimi olarak insanlık tarihi kadar eski olan kimlik duygusunun bilinç düzeyinde belirginleşmesi çeşitli yazarlar tarafından ele alınmıştır. Durkheim, kolektif kimlikten hareketle, toplumsal normların bireye dışsal ve kişiyi zorlayıcı niteliğe sahip olduğunu, bu sosyal normların bireyleri hep aynı şekilde kısıtladığını, aynı toplumsal normların çok sayıda birey tarafından benimsendiğinde ise, farklı bireyler arasında benzer davranışların doğmasına neden olduğunu, böylelikle de toplumsal düzenin devam ettiğini öne sürmüştür (aktaran Kağıtçıbaşı, 2010, s.29). Toplumun ön plana çıktığı bir başka kolektif kimlik düşüncesi de kendisini “grup ruhu” ya da “grup zihni” kavramında göstermektedir ki Alman romantiklerince öne sürülen bu tanımlama kimliğin daha tözsel bir varoluşa sahip olduğuna ilişkin “wolkgeist” kavramına dayanmaktadır. Bu aynı zamanda etnisiteyi doğuştan kazanılan bir özellik olarak kabul eden primordialist² (ilkçi) kuramın da temelini oluşturmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2010, s.29).

Etnik kimlik, belirli bir topluluğun üyelerinin kendilerini, diğer bir topluluk üyelerinden ayırt eden, farklılaştıran bir aidiyet duygusuna işaret etmektedir. Max Weber’e göre

² Primordialist: Din, dil, kan bağı gibi nesnel öğelerin verili olduğunu ve kuşaktan kuşağa fazla değişmeyeceğini; bir ulusun ancak bu temeller üzerine inşa edilebileceğini kabul ederek, ezelden var olduklarını öne süren etnisite anlayışı (Özkırımlı, Ü. (2008), *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, Doğu Batı Yayınları, s. 85)

etnik grubu oluşturan öğeler, fiziksel tip, gelenekler veya her ikisinin benzerlikleri ya da kolonileşme ve göç hatıraları sebebiyle ortak bir kökene dair öznel bir inanç taşıyan insan gruplarıdır (aktaran Sağır ve Akıllı, 2004, s.7). Ona göre bir etnik grubun üyesi olmak için “nesnel bir kan bağı”na gerek duyulmamakla beraber, ortak etnisiteye olan inanç, akılcı örgütlenmeden çok, kişisel ilişki kalıplarının hâkim olduğu gruplarda yüksek dereceli bir topluluk bilinci yaratmaktadır.

Gellner’e göre, “etnisite ya da milliyet, basit biçimde sınırlarının çoğunun çakıştığı ve örtüştüğü ve aralarında söz konusu sınırlar bulunmayan insanların ırksal benzerliğe (ethnom) ve güçlü duygusal bağlara sahip oldukları durumun adı”dır (1998, s.59). Ona göre; örtüşen kültürel özelliklerin tanımladığı etnik grup, kendi varlığından emin olmanın ötesinde kendine ayrıca politik bir sınır da istediği zaman, etnisite politikleşmektedir. Ancak burada koşul, etnisitenin sınırlarının, aynı zamanda politik birimin de sınırları olması ve yönetenlerle yönetilenlerin aynı etnik kökenden olmasıdır.

Etnisitenin politikleşmesi, etnik ve politik sınırların çakıştığı, ortak siyasi his, amaç yasa ve kurumlarıyla tek siyasi iradeye sahip yapı olan “ulus devlet”e, fertleri arasında yasal ve siyasi topluluk fikrinin doğuşuyla aynı zamana denk gelen, yasal eşitlik fikri ise “ulusal kimlik” kavramına gönderme yapar (Smith, 2009, s.27). Ulusal kimlik düşüncesi, modernitenin bir ürünü olarak Fransız devrimi sonrasında ortaya çıkmıştır. Ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, devletin meşruiyetini aldığı ulus kimliği, dinsel, sınıfsal ve etnik kimliklerin önüne geçmiştir. Bu ortak kimlik, ortak değer, gelenek, amaç, hissiyat, ortak bir sivil ideoloji ve kültür aracılığıyla oluşmaktadır. Bu ortak kültürü oluşturma ve yayma görevi ise kitle iletişim araçlarına ve eğitim sistemine verilmiştir (Smith, 2009, s.26-27).

Smith, ulusal kimliği oluşturan temel özelliklerini dört maddede sınıflandırır (2009, s.31-32):

- Tarihten gelen bir toprak / ülke ya da yurt algısına sahip olmak.
- Ortak mitlere ve tarihi belleğe sahip olmak.
- Ortak bir kitlesel kamu kültürünün, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevlerin bilincinde olmak.
- Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest dolaşım imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomik yapıya sahip olmak.

Ulusal kimliği anlamak için, ulusları ve ulusçuluğu var eden unsurları analiz etmek gerekmektedir. Ulusçuluk doktrininin üç temel önermede bulunduğu söylenebilir. Birincisi, dünya uluslara bölünmüştür; her ulus, öteki uluslararasıda kendini eşsiz kılan kendinin olan tarihe, kültüre ve duyguya sahiptir. İkincisi, her birey bir ulusa aittir; ulusa bağlılık diğer tüm bağlılıkları bastırır. Üçüncüsü, uluslar amaçlarını, özgürce gerçekleştirmek ve otonomlarını sağlamak için birlik olmalıdırlar; yani uluslar sosyal ve politik gücün tek yasal kaynağını oluşturmaktadır. Ulusun politik ve sosyal gücünün göstergesi de ulus devlettir (Triandafyllidou'dan aktaran şimsek ve Ilgaz, 2007, s.194).

Giddens'in (2008, s.8), modern toplumun bir yaratımı olarak değerlendirdiği ulus devlet, Gülalp'e göre uluslaşma sürecinde, kendi ulusal topluluklarını, geleneksel cemaat bağlarından koparıp, doğrudan kendisine bağlayarak, siyasal açıdan bir kimlik inşa etmek istemiştir (2007, s.13). Bu bağlamda devlet, kendi egemenliği altındaki bazı unsurları "azınlık" olarak ötekileştirirken, nüfusun çeşitlilik gösteren diğer unsurlarını ise dil ve kültürel açıdan homojen bir milliyet kalıbına sığdırmıştır. Gellner ise etnik grubun, kendine bir sınır çizip politikleşerek ortaya çıkardığı ulus devletin, "yabancı" olarak tanımladığı kesimin devlet yönetiminde olmasına hoş bakmayan bir yapı olduğunu söyler (1998, s.59).

İletişim ve telekomünikasyon teknolojisinde yaşanan hızlı ve büyük çaplı gelişmelerle birlikte, bilgi ve fikirler, üretildiği merkezlerin çok uzağında kalan yerleri bile etkileyebilmekte, insanlar, dünyanın farklı yerleriyle kolayca iletişim içine girebilmektedir. Bu etkileşim çağında ulus devletlerin kendi sınırları içindeki halklarını kontrol edebilmeleri, kendi tercih ve beklentileri doğrultusunda yönlendirmeleri gittikçe zorlaşmaktadır (Erman, 2010, s.9). Küreselleşme kuramının “radikal” yazarlarından Kenichi Ohmae, ulusal sınırların eskiye göre çok daha az kısıtlayıcı olduğunu, ticari ve teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin, ulus devletin ekonomideki gücünü kırdığını öne sürmektedir (aktaran Giddens, 2000, s.19). Giddens ise iletişim sistemlerindeki gelişme sayesinde “uzaktaki” olguların “buraya” tesiri sonucunda; hak ve özerklik taleplerini çoğalması, uluslararası kültürel sınırların kalkıp, ülkeler arası siyasal bütünleşmelerin artması, Amerikan kültür endüstrisinin hâkimiyetinin güçlü etkilerinin hemen her yerde hissedilerek, ulus devletin ekonomik gücüyle birlikte politik gücünün ve bireyler üzerindeki etkisinin de azalması gibi unsurlara karşın yine de ulus devletlerin güçlü olduğunu ifade etmektedir (Giddens, 2000, s.19-29).

Castells'e göre; yukarıda sözü edilen süreçte devlet, ulusal kimliğin yeniden inşası yoluyla tarihsel zamanı elinde tutmaya çalışsa da, özerk öznelerin tanımladığı kimlikler çoğulluğunun başkaldırısı ve mikro milliyetçi ideolojilerin yükselişiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreçte, ulus devlet, tarihsel olarak modern çağlardaki gücünü kaybetmeye başlamış olmasına karşın, ulus-devleti aşan bir iktidar yapısı da henüz ortaya çıkmamıştır (2008, s.xv).

Küreselleşme süreçleri, bilgi ve sermayenin serbest dolaşımına ek olarak, insanların dolaşımını da mümkün kılmaktadır ve sermaye kadar serbestlik tanınmasa da emek de belli bir dolaşım dinamiği kazanmaktadır (Erman, 2010, s.10). Zenginlik ve

olanakların yoğunlaştığı kentler, Castells'in de (2005, s.540) belirttiği gibi "nüfusun ayakta kalmaya çalışan yoksul ve dezavantajlı kesimleri ile iletişim ağlarının es geçtiği bölgelerde kimseden habersiz ölüp gitmektense, terk edilişlerini görünür kılmak isteyen" kırsal grupların göçüne tanık olmaktadır.

Göç, toplumların, ekonomik, politik ve kültürel yapılarında ve bu yapılar içindeki ilişkiler sisteminde yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan ve söz konusu bu yapılar üzerinde önemli dönüşümlere yol açan bir yer değiştirme hareketidir (Kaygalak, 2009, s.9). Buna göre göç, yerleşme sisteminin değişen koşullara uyumunu sağlayan bir toplumsal süreç olarak da nitelenebilmektedir (Tekeli, 2011, s.18). Göç, temel olarak dış göç ve iç göç olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dış göç ülke sınırları dışına yapılan göçleri kapsarken iç göç ülke sınırları içerisindeki nüfus hareketini tanımlamaktadır (Özer, 2004, s.11).

İç göçün ekonomik, siyasi, kültürel, eğitim, sağlık, güvenlik gibi pek çok nedeni bulunmaktadır. Bunlar itici, çekici ve iletici faktörler olarak tanımlanmaktadır. Göç öncülü olarak, insanların daha önce yaşadıkları mekândan yeni yerlere göçmesinin nedenleri itici faktörler olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenler tarıma yeni teknolojilerin girişi, toprak yetersizliği ve toprakların miras yoluyla parçalanması, tarımsal verimin düşüklüğü, nüfusun artışı vb olarak sıralanabilmektedir. Bu itici nedenlere ek olarak, göçle gidilecek yerin tercihi konusunda çekici faktörler devreye girmektedir. Kentin çekici özelliklerini oluşturan, belirli iş merkezlerinin genellikle büyük şehirlerde veya civarında yer alması, kentte elde edilen gelirin yüksek oluşu, kent yaşamının renkliliği, eğitim, haberleşme, ulaşım olanaklarının üstünlüğü, mal ve hizmet üretiminin, değişiminin belli merkezlerde toplanması, kentleri kırdaki nüfus açısından cazibe merkezi haline getirmektedir. Bu ikisinin dışında, kitle iletişim araçlarıyla artan akışkanlık, eğitim düzeyinin yükselmesi gibi iletici nedenler ve devlet tarafından benimsenip uygulanan ekonomik, sosyal politikalar da, kırdan

kente doğru göçü etkilemektedir. Söz konusu politikalar bir bölgenin göç vermesine ya da almasına neden olabilmektedir (Keleş, 2010, s.64-69).

Yukarıda yer verilen nedenlere ek olarak literatürde “yerinden edilme” olarak da tanımlanan zorunlu göç olgusu karşımıza çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Örgütü’nün 1998 yılındaki tanımlamasına göre, ülke içinde yerinden olmuş kişiler; “zorla ya da zorunda kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmalar, yaygın şiddet hareketlerinin, insan hakları ihlallerinin veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerin sonucunda veya bunların etkilerinden kaçınmak için, uluslararası düzeyde kabul görmüş hiçbir devlet sınırını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişiler ya da kişi gruplarıdır” (aktaran Ünalın, 2008, s.30). Tanımdan da anlaşılacağı gibi, zorlamanın olması ve ülke sınırları içinde kalınması zorunlu göçün ayırıcı özelliklerini oluşturmaktadır. Buna göre, sadece kendi ülkesi içinde kaçıma zorlananlar “yerinden edilmiş” olarak kabul edilmektedir. Ekonomik göçmenler ya da gönüllü olarak göç edenler bu kategoriye dâhil edilmemesine karşın, su baskınları, depremler, açlık, nükleer santral patlaması ve geniş ölçekli kalkınma projeleri gibi nedenlerle yerinden olanlar da “zorunlu göç”e maruz kalmış olarak kabul edilmektedir (Ünalın, 2008, s.30).

Karpat’a göre göçler, toplumsal değişimin en güçlü unsurudur ve farklı fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getirmekte, bu toplulukların bir arada yaşamalarına ve böylelikle etkileşim içinde olmalarına neden olmaktadır (2010, s.9). Bu bağlamda, göçün yöneldiği kentler, farklı grupların karşılaştığı ve mücadele ettiği mekânlar haline gelmektedir.

Kent, belli bir nüfus büyüklüğüne erişmiş, toplumsal örgütlenme, sosyo - ekonomik ve kültürel özellikler, yönetim durumu açısından kırsal alanlardan farklılaşan, daha çok tarım dışı üretiminin, ticaretin yapıldığı, dağıtım, denetim işlevlerinin toplandığı,

teknolojik gelişme derecelerine göre belirli bir büyüklük, heterojenlik, bütünleşme ve örgütlenme düzeyine ulaşmış, anonim ilişkilerin, toplumsal farklılaşma, uzmanlaşma ve hareketliliğin yaygın olduğu yerleşim alanı olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2004, s.2-4).

Göç ve buna bağlı ortaya çıkan kentleşme olgusu, toplumsal ve ekonomik yapıyı biçimlendiren temel ögedir (Çakır, 2007, s.1). Kentleşmeyi, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması olarak tanımlayan Keleş'e göre gelişmekte olan ülkelerde kentsel nüfus, köyden kente göçlerle artmasına karşın, kentleşme olgusu yalnızca nüfus hareketi bağlamında ele alınmamalı, söz konusu toplumun ekonomik ve toplumsal yapısıyla da ilişkilendirilmelidir (Keleş, 2010, s.28). Buna göre, kentleşme, "sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması, kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci" olarak tanımlanabilmektedir.

Kırdan kente göç, kentleşme oranında artış sağlarken, kente göç eden bireylerin kente uyumu sorusunu da akla getirmektedir. Keleş, bir ülkede, bir bölgede, belli bir tanıma göre kent sayılan yerleşme alanlarında yaşayan nüfus oranı olarak anlaşılması gerektiğini belirttiği "kentleşme"yi, kente göç sonrası yaşanan toplumsal değişim anlamındaki "kentlileşme"den ayırmaktadır (2010, s.28). Buna göre kentlileşme, yukarıda da anıldığı gibi, kentleşmenin göç eden insanın tutum ve davranışlarında değişim yaratmasıdır.

Yukarıda belirtildiği gibi, teknolojik gelişmelere bağlı olarak artan "karmaşık bağlantılılık" (Tomlinson, 2004) olgusunun beslediği küreselleşme, kentleşme sürecinde toplumsal yapıdaki birçok ögede hızlı bir dönüşüme neden olmaktadır.

Artan, işgücü, sermaye, bilgi ve fikirlerin akışkanlığı, kentlere doğru nüfus hareketini hızlandırmakta, göçlerle birlikte gittikçe kalabalıklaşan kentler, önemli bir değişim sürecine girmekte, kentlerin mekânsal ve sosyal yapısında birçok farklılaşma görülmektedir. Kentleşme sürecinde inanç ve değerlerde, yaşam biçimlerinde, düşünce ve eylem kalıplarında, ailenin örgütlenişinde, hayatını kazanma yollarında olduğu gibi kimlik talepleri başta olmak üzere hak taleplerinin ifade biçiminde, birey-devlet ilişkisinde de farklılıklar gözlenmektedir. Bu bağlamda ulus-devlet paradigması çerçevesinde homojenize edilen ve ortak ulusal kimlik şemsiyesi altında toplanan etnik, dinsel ve kültürel kimlikler, küreselleşme süreçleri içerisinde giderek kamu alanında görünürlüklerini arttırmaktadır. Bu durum kimliklerin tanınma talebinden siyasal özerklik taleplerine kadar uzanabilen bir dizi toplumsal ve siyasal değişikliği içeren “kimlik siyaseti”ni gündeme getirmektedir (Erman, 2002; Erman, 2010; Özer, 2004).

Bunun yanı sıra kırdan kente göç her zaman istenilen biçimde kentleşme yaratmamaktadır. Keleş (2010, s.38), kentleşmenin özellikle sanayileşme ile uyumlu gelişmediği durumlarda önemli sorunlara neden olduğunu belirtmektedir. Sezal ise kentleşme ile sosyalleşme arasındaki uyumsuzluğa dikkat çekerek bu durumun kentleşmeyi engellediğini, sonuçta da ortaya “köyleşen kent”ler çıkardığını belirtmektedir (aktaran Torlak ve Polat, 2006, s.168). Kente uyum sürecinde yaşanan sorunların en başında işsizlik sorunu bulunmaktadır. Bunun en önemli nedenleri ise kentteki sanayi ve hizmet kuruluşlarının, kente gelen göçmen kesimlerin tamamını emecek kapasitede olmaması ve göçmenlerin de kentsel iş talebine uygun nitelikte olmamasıdır (Torlak ve Polat, 2006, s.170). Bu durum göçle gelen nüfusun, yoksulluğuna dolayısıyla, kentte barınma, sağlık, eğitim, gibi imkânlardan yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır.

Bireylerin, günlük temel ihtiyaçların tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak yeterli bir gelir düzeyine sahip olamaması olarak tanımlanan yoksulluk, Laçiner'e göre ötekileştirme mekanizmalarını da harekete geçiren önemli bir etkidir (2007, s.316). Buna göre kentler, özellikle büyük kentler, gizli/açık işsizliğin yoğun olduğu yerler olması açısından "yoksulluğun kol gezdiği yerlerdir, yoksulluğun yoksunlukla, insani acz ve yetersizlik duygusuyla iç içeleştiği, birbirini kilitlediği", ekonomik ve sosyal yaşamın, diğer bir deyişle formelin dışına itilen kent yoksullarının, içinde yaşadıkları topluma yabancılaştıkları ve ötekileştirildikleri mekânları oluşturmaktadır (Laçiner, 2007, s.316).

Kente göç eden nüfusun kentte yaşadığı yoksulluk bağlamında karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri barınma sorunudur. Göçmenin bu sorunu çözmek üzere ürettiği çözüm ise gecekondudur. Gecekondular, hızlı kentleşme ortamında kırdan kente göçenler için, düşük gelir gruplarına yönelik meşru yöntemlerle konut sunumu yapılamaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Sanayileşmenin etkisiyle ortaya çıkan kırdan kente göç kavramının mekânsal izdüşümü olarak görülen gecekondulaşma, kendi evrimini geçirirken, çeşitlenerek kentsel mekâna farklı biçimlerde yansımaktadır. Kentleşme dinamiklerinin planlama politikalarıyla örtüşmemesi nedeniyle gecekondulaşma, kırdan kente göçün tampon mekanizması olmaktan çıkmakta, büyük şehirlerin planlı konut alanlarına alternatif bir yerleşme mekanizması haline gelmektedir (Tekeli, 2011, s.55-59).

Işık ve Pınarcıoğlu'na göre, kırdan gerçekleşen göçlerle kalabalıklaşan kentlerde, ekonomik açıdan görece olumlu konumda olanlarla, kentin imkânlarından yeterince yararlanamayan kent yoksulları, aynı alanda, ancak birbirlerini görmeden, neredeyse hiç temasa geçmeden yaşamaktadır (2009 s. 42). Özellikle 1980'li yıllardan sonra uygulanan neo-liberal politikaların etkisine dikkat çeken yazarlara

göre, sosyal devlet ilkesinden uzaklaşılması bu sorunun derinleşip büyümesine neden olmaktadır.

Kentsel olanaklardan yeterince yararlanmayan, sosyal devlet himayesinden mahrum olan ve toplumsal olarak dışlanan kentli yoksullar, kendilerini ayakta tutacak korunaklı ortamlar, stratejiler ve enformel ilişki ağları geliştirmektedirler. Bu ilişki ağları kent yoksullarını kentin anonimleştirici etkileri karşısında kaybolmaktan kurtarmakta ve daha çok akrabalık³, hemşehrilik⁴ bağları etrafında oluşmaktadır. Kent yoksullarının kentte geliştirdikleri ve büyük çoğunlukla arsa ve konut piyasası üzerinde kurulan ilişkilere dayanan, çoğu kez hemşehrilik, cemaat ilişkileri ve siyasetle eklemlenen, elde edilen gelirin sistem içindeki bireylere eşitsiz dağıtıldığı Işık ve Pınarcıoğlu'nun "nöbetleşe yoksulluk" olarak kavramlaştırdığı bu strateji, kente göç eden grupların kendi aralarında kurdukları bir ortaklığa işaret etmektedir. Nöbetleşe yoksulluk, esas olarak kente önceden gelmiş göçmenlerin, kente daha sonradan göç edenler üzerinden zenginleşmeleri, bir anlamda yoksulluklarını onlara devretmelerini ve onların üzerinden refahlarını arttırmalarını ifade eden ilişkiler ağını oluşturmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009).

Öte yandan kente gelen ve kentle bütünleşemeyen bu kitleler, kentin "yerlileri" tarafından kent ortamında ortaya çıkan olumsuzlukların suçlusu olarak görülmekte, kentlerin hizmet olanaklarını zorladıkları, gecekondularıyla kentleri köylere dönüştürüp, hem fizikî hem de kültürel çevreyi, varlıkları ve yaşam biçimleriyle kirlettikleri gerekçesiyle suçlanmaktadırlar (Erman, 2002). Kırdan gerçekleşen göçlerle, kente gelen fakat kentin sosyal ve ekonomik yapılarında kendine yer

³ Akriba; hukuken kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler.
(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4fb75b7f7bb2f2.22164392).

⁴ Hemşehri; Memleketli.
(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.4fb75b881ca6e0.81781869)

edinemeyen, aradığını bulamayan, hayal kırıklığına uğrayan, dışlanan, güvensizlik ve kaybolmuşluk duyguları arasında sıkışan kitleler, kültürel, etnik, dini, siyasi, her türden kimliğine sarılabilmektedir.

Modern kentlerin en belirleyici özelliğinin, içinde birçok yaşam tarzını, farklı statülerden insanları, etnik ve dini toplulukları barındırması olduğunu ifade eden Keser, kentteki bu fizikî mekân birliğinin, farklı kültürdeki ve tabakadaki bireylerin karşılıklı ilişkilerini zorunlu kıldığını, bunun da birçok alanda toplumsal değişmeyi hızlandırıp şekillendirdiğini belirtmektedir (Keser, 2008, s.12). Bu durum çok sayıda kimlik barındıran kentte farklı grupların birbirileriyle ilişkilerinin nasıl biçimlendiğini akla getirmektedir.

Keser'e göre, kent yaşamı ve kimlik kavramları bir arada düşünüldüğü zaman yapılması gereken, kimlik ve kent kavramları ile kentleşme/kentlileşme süreçlerinin kendilerinden daha kapsamlı olan farklı toplumsal yapıların ve süreçlerin etkisinde şekillendiğinin farkında olarak, kenti ve farklı toplulukları verili birer durum olarak almaktan çok, bu yapıları etkileyen karmaşık etkenleri göz önüne sermektir (Keser, 2008, s.12)

1.1. KİMLİK

“Maddi olarak gerçekleştirmek mümkün olsaydı, bir insanı toplumda, hemcinsleri tarafından fark edilmeden yaşamaya mecbur etmekten daha zalimce bir ceza bulunamazdı” (W. James aktaran Bilgin 2007).

Bireyin aidiyetini belirten, kurgu niteliğindeki kimlik en genel tanımıyla bireylerin “kimsiniz?, nesiniz?, kimlerdensiniz?” sorularına verdikleri yanıttır (Güvenç, 2008, s.4). Kimlik, birey veya grubun, kendini tanımlaması ve diğer kişi ve gruplar arasında konumlaması olarak tanımlanmaktadır. Burada kimlik, bireyin kendisi hakkında

sahip olduğu çeşitli temsilleri (görüşler, tanımlar, imajlar, bilgiler vb.) kapsamaktadır (Bilgin, 2007, s.78). Dolayısıyla kimlik bireyin kendini kavrayışını, kendi kendisinin bilincine varmasını ifade etmektedir.

Kimliği bilinç ve süreç olarak tanımlayan Erikson, bilinç derken bireyin kendi tutarlılığı hakkındaki düşüncesine, süreç derken ise bireyin yaşamında devamlılığı sağlamak üzere verdiği kararlara gönderme yapmaktadır (aktaran Bilgin, 1994, s.229). Smith (2009, s.17-18) kimliği, cinsiyet, mekân ve toplumsal sınıf aidiyeti olmak üzere üç gruba ayırmaktadır. Ona göre, cinsiyet en temel ve keskin ayırmak, milli, etnik ve kültürel kimlikleri içeren mekân aidiyeti onu takip eder ve son olarak da sosyo-ekonomik durum da sınıf aidiyetini belirler. Maalouf'a göre ise; kimlik, bireyi başka hiç kimseye benzemez yapan şeydir ve pek çok öğeden oluşmaktadır (2008, s. 9). Ancak her birey kimliğini inşa ederken bu öğeleri kendine özgü bir dozda birleştirir.

“Her kişinin kimliği, resmi kayıtlarda görünenlerle kesinlikle sınırlı olmayan pek çok öğeden oluşur. Elbette insanların büyük çoğunluğu için dinsel bir geleneğe bağlılık söz konusudur; bir ulusa; bazen iki ulusa; etnik ya da dilsel bir gruba; az ya da çok geniş bir aileye; bir mesleğe; bir kuruma; belli bir sosyal çevreye... Ama liste daha da uzundur, neredeyse sınırsızdır: İnsan bir eyalete, bir köye, bir mahalleye, bir kabileye, bir spor takımına ya da meslek kuruluşuna, bir arkadaş grubuna, bir sendikaya, bir işletmeye, bir partiye, bir derneğe, bir cemaate, aynı tutkuları, aynı cinsel tercihleri, aynı fiziksel özürleri paylaşan ya da aynı zararlı etkilere maruz kalan bir insan topluluğuna ait olduğunu hissedebilir.” (Maalouf, 2008, s.16).

Kimlik terimi altında birçok fikir birleşir. Kimlik, zamanın akışına göre özne veya objeyi etkileyebilecek değişikliklerin dışında kalan sabit bir işaret noktasına bağlıdır. Bu bağlamda kimlik, kendisini dışarıdaki bu noktaya göre konumlandırır. Buna göre kimlik bir grubu benzer özellikleriyle bütünleştirirken diğer yandan onu diğerlerinden ayırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kimliğin yapısında bir sınırlama bulunmaktadır (Bilgin, 1994, s.229).

Kimlik olgusunun hem psikolojik, hem de sosyolojik yönü bulunmaktadır. Psikolojik yönü kimliğin bireysel tarafıyla ilgilenirken, sosyolojik yönü, kimliğin kolektif tarafına vurgu yapmaktadır. Bireysel açıdan kimlik, kendiliğin farkına varma ve kendini

diğerleri üzerinden inşa etmedir. Kolektif kimlik ise bir grubun kolektif yönüne işaret ederek, onun belli bir alanda kök salmış diğer gruplara göre konumunu ve diğer gruplar karşısındaki farklılıklarını ortaya koymaktadır (Bilgin, 2007, s.15). Ancak her ne kadar kimlik, bireysel ve sosyal kimlik olarak ikiye ayrılrsa da bu ayırım sadece analitiktir. Gerçeğinde kimliğin bu iki yönü birbiri içine geçmiş ve sürekli etkileşim halindedir.

1.1.1 Bireysel Kimlik

Psikolojide kimliği nitelemek için en sık kullanılan kavram “benlik” (*self*) kavramıdır. Kihlström ve Cantor’e göre “benlik, herkesin kendi öz kişiliği hakkında sahip olduğu zihinsel temsildir” (aktaran Bilgin, 1994, s.224). Mussen’e göre ise benlik, “bireyin kendi kendisini, davranışları, ihtiyaçları, motivasyonları, ilgileri, açısından tanımlaması ve kavraması”dır (aktaran Bilgin, 1994, s.224). Ona göre, benlik, “belirli bir ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, bireyin kendisini diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılamasını içeren, bilişsel ve duygusal nitelikteki bileşik zihinsel bir yapı”dır.

Lacan bireyin kimliğini inşa etme sürecini ayna metaforuyla açıklamaktadır (aktaran, Bilgin, s.31). Ona göre, kimliği oluşturan en önemli aşama olan ayna süreci, çocuğun kendi görüntüsünü aynada ya da annesinin gözünde görmesiyle başlamaktadır. Bu süreç, “ben”in diğeriyle özdeşleşmesinin diyalektiğini başlatan süreçtir ve çocuk, bu sayede, kendisinin ve diğeri varlığını keşfetmektedir. William James, bilinç akışı olarak benlik (ben) ile algı nesnesi olarak benliği (beni/bana) birbirinden ayırmıştır (aktaran Hogg ve Vaughan, 2007, s.141-143). Böyle bir ayırım aynı zamanda refleksif bilgiyi mümkün kılmaktadır. Çünkü bilinç olarak “ben” nesne konumundaki “beni ya da bana”nın farkında olabilmekte ve bu sayede kendisini; sosyal özne olan “ben” yerine, sosyal nesne olan “beni, bana” olarak görüp kavramasını sağlamaktadır. Mead’e göre kimlik, çocuğun ilk yıllarında

diğer bilişsel ve entelektüel gelişim aşamalarıyla ilişki içinde oluşmaktadır (aktaran Bilgin, 1994, s.210). Ona göre; bu süreçte, birey kendisini bir obje olarak görerek, diğerinin rolünü almayı ve kendisine, diğeri açısından cevap vermeyi öğrenmektedir. Bu gelişme dil yeteneği sayesinde gerçekleşmektedir. Buna göre benlik şöyle tanımlanabilir:

“Benlik, doğuştan var olan bir veri değil, başlangıçta sadece sinirsel bir yapıdır. İnsanın, dünyada kendini temsil ettiği ve dünyada kendini temsil ettiği aşamaları diğerleriyle ilişki temeline oturmaktadır. İnsanın öz- algısı, diğerlerinin bireyi algılayışı tarafından belirlenmektedir. Ayrıca diğerlerinin bireyi algılayışı, bireyin kendisine ilişkin kendi benlik algısına bağlı olarak şekillenmektedir” (Bilgin, 1994, s.210).

Bireysel benlik, benliğin ilkel, gelişmemiş kısmıdır. Bununla birlikte birey doğduğu ilk andan itibaren dış etkilere ve “diğer” bireylerle etkileşime açıktır. Bu bağlamda bireysel benlik kendisini diğer birey ve gruplarla etkileşim sürecinde inşa etmektedir, yani sosyalleşmektedir. Bireyin benliğinin diğer birey ve gruplarla ilişkideki yönüne de “sosyal benlik” denir (Bilgin, 1994). Buna göre sosyal benlik tamamlanmış, sabit bir yapı olmayıp, dinamik bir süreçtir. Ayrıca McDougall’ın dediği gibi bireylerin etkileşiminden bir grup ruhu ortaya çıkmaktadır ve grubu oluşturan her bir bireyden niteliksel açıdan farklı olan bir grup kimliği ortaya çıkmaktadır (aktaran Hogg ve Vaughan, 2007, s.140).

Newcomb ve arkadaşlarına göre benlik kavramı, bireyin sahip olduğu mutlak değerlerden çok, diğerlerinin kendisi hakkındaki tasavvurlarından çıkardıklarına dayanmaktadır (aktaran Bilgin, 1994, s.214). Ayrıca bireyin kendisi hakkındaki düşüncelerinin pek çoğu da sosyal etkileşimin ve sosyalleşmenin ürünüdür. Cooley’e göre ise, bireyin “kim olduğuna” ilişkin algısı, “diğer”lerinin etkisi altında oluşmuş olan öz-imgeye bağlıdır (aktaran Bilgin, 1994, s.214). Buna karşılık Giddens, benliğin refleksif doğasına dikkat çeker. Ona göre benlik, “dış etkiler tarafından belirlenen pasif bir varlık değildir” (Giddens, 2010, s.12). Bireyler, davranışları ve koşulları üzerinde düşünür ve ilgili konularda her zaman seçimler yapar. Yani birey toplumun kendisine dayattığı kısıtlamalara bir ölçüde direnebilecek

ve toplumsal kurumları etkileyip dönüştürecek güçtedir (aktaran Layder, 2006, s.183-184).

1.1.2. Sosyal Kimlik

Sosyolojik açıdan kimlik, bireyin kendi benlik duygusuna, kendisi hakkındaki duygularına ve fikirlerine atfen kullanılmakla beraber, bireyin içinde bulunduğu toplumsal çevrede içselleştirdiği değerler, normlar, roller ve beklentiler çerçevesinde oluşmaktadır (Marshall, 1999, s.407-408). Mead ise kimliğin inşasında sosyalleşmenin üzerinde durmakta ve bu süreçte dilin önemini vurgulamaktadır (aktaran Bilgin, 2007, s.210). Mead'e göre bireyler arasındaki etkileşim büyük ölçüde simgeseldir; sözcüklerden oluşan dilin yanı sıra sözel olmayan etkileşimler sayesinde gerçekleşmektedir. Mead'in söyleminde dikkat edilmesi gereken nokta ise ortaya konulan iletişimin kelimelerle ifade edilebilenden daha zengin bir yaratım olduğudur. Benlik kavrayışı, diğer birey ve gruplarla etkileşim sürecinde, semboller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ancak bu sembollerin, iletişimi etkin bir şekilde sağlayabilmesi için ortak anlam taşımaları gerekmektedir (aktaran Hogg ve Vaughan, 2007, s.141).

Berger ve Lucmann'a göre ise kimlik, öznel gerçekliğin kilit unsurlarından biridir ve toplumla diyalektik bir ilişki içerisinde kurulmaktadır (2008, s.250). Kimlik, toplumsal yapı tarafından belirlenen sosyal süreçler tarafından oluşturur, taşınır ve dönüştürülür. Diyalektik ilişkinin diğer tarafında ise kimlikler sosyal yapıyı taşır, dönüştürür ve yeniden biçimlendirir.

Sosyal etkileşim ve sosyal varoluş, bireylerin kendilerinin ve başkalarının kim olduğunu bilmelerine bağlıdır. Kimlik ve benlik kavrayışı günlük yaşamın düzenlenmesini kolaylaştırmaktadır. Kim olduğunu bilen birey neyi düşünüp, yapacağını bildiği sınırlara sahip olurken başkalarının ne olduğunu bilen birey ise

onların düşünce ve eylemlerini tahmin edebilmektedir (Hogg ve Vaughan, 2007, s.138). Buna göre, kimliğe ilişkin bilgiler, bireyler arasındaki etkileşimi düzenleyip, yapılandırmakta; etkileşimsel ve toplumsal yapılar da bireye kimlik kazandırmaktadır.

Percheon sosyalleşmeyi, birey ve toplum aktörlerince kurulan karşılıklı ilişkilerden kaynaklanan sembolik kodların kazanılması olarak tanımlamaktadır (aktaran Bilgin, 1994, s.119). Burada sosyalleşme, değerler, normlar ve kurallar naklinden ibaret değildir; belirli bir dünya görüşünün geliştiği, mevcut ve geçmiş etkilerce sürekli yeniden yapılandırılan ve çeşitli sosyalleştiricilerle birlikte özdeşleşmeye dayalı kimliği inşa eden etkileşimsel, çok yönlü bir süreçtir (Bilgin,1994, s.119).

Bilgin'e göre, sosyalleşme sürecinde birey sadece içinde bulunduğu grubun norm ve değerlerini içselleştirmez, aynı zamanda yalnız grup içinde doyurulabilecek birtakım ihtiyaçlarını da karşılar (1994, s.114). Bu ihtiyaçlar Schutz'e göre, dâhil olma ihtiyacı, kontrol ihtiyacı, sevilme ihtiyacıdır:

“...Dahil olma (*inclusion*) ihtiyacı;. Buradaki temel fikre göre, her insan yeni bir gruba girdiğinde kendini diğer üyeler tarafından kabul edilmiş, aralarına alınmış, değerli bulunmuş hissetmek ister... Bu bir bakıma “diğerlerinin gözünde var olma”, “adam yerine konma” ihtiyacıdır, (...) Kontrol İhtiyacı; grubun yeni üyeleri, bir yandan kendilerinin öte yandan diğer üyelerin sorumluluğunu bilme isteğindedir. Özellikle grubun amaçları, yapıları, etkinlikleri ve gelişimi gibi konularda karar alınırken kendi etkisini hissetme peşindedir. Bu ihtiyaç, sosyalleşme düzeyi düşük olanlarda otokrat (mutlak ve nihai sorumluluğu isteme), yüksek olanlarda demokrat (grup kontrolünü paylaşılmış sorumluk açısından isteme) tutumlara yol açar. (...) Sevilme ihtiyacı; yeni üyeler, diğerleri tarafından sevilme, yerleri doldurulamaz olma yönünde gizil bir arzu duyarlar” (aktaran Bilgin, 1994, s.114-115).

1.1.3. Kolektif Kimlik

Kolektif kimlik sınırları belirsiz bir topluluk kurgusudur. Kolektif kimlik inşasında topluluğun kendi kimliğini inşası söz konusudur ve topluluk üyeleri kendi kimliklerini tasarlayıp, üretmektedir. Kolektif kimlik, durumu değil süreci yansıtır. Bir topluluğun kimliği, diğer topluluklarla ilişki içerisinde ve zamanla oluşmakta, değişip/dönüşmektedir. Hiçbir topluluk, tek başına ve zaman-mekân dışı bir tözsel kimliğe sahip değildir. Bu bağlamda kolektif kimlik, kolektif bellekteki anılar, bilgiler,

semboller, töreler, alışkanlıklar, değerler, inançlar sayesinde inşa edilmektedir. Ortak bir geçmişte kendilerini tanıyan insan toplulukları, bu geçmişi, kendi belleklerine işleyerek, grup olma bilincine ermekte, dünyayı ve toplumlarla ilişkilerini bu ortak perspektiften değerlendirmektedir. Kolektif kimliğin inşasında ise temelinde kuşaktan kuşağa aktarılan bellek öğelerinin olduğu sosyal imajlar yer alır ki bunlar tarihsel olaylar, anılar, semboller, mitler ve efsanelerdir, bu anlatıların aktörleri ise sembol şahıslar ya da kahramanlardır. Yazarlar, sanatçılar ve entelektüeller ve iletişim araçları ise kolektif kimliğin oluşma ve dönüşme süreçlerine katalizör etkisi yaparlar (Bilgin,1994, s.53).

Lev'i Strauss'a göre kolektif kimlikler, fark ve karşıtlık üzerinde kurulmaktadır (aktaran Bilgin, 1994, s.54-55). Buna göre, gruplar kendilerini diğerlerinden farklı olarak görür, ayırt edilmek ve diğer gruplarla arasına mesafe koymak ister. Laclau'ya göre de kolektif kimlik, tanımlama aşamasında zorunlu olarak farklılık stratejisi üzerinden hareketle kurulmaktadır (2000, s.26-28). Hiçbir kimlik "diğer"leriyle bir sınır çizmeden nihai olarak kurulamamaktadır. Bu bağlamda farklılıklar her zaman var olmaya devam etmekle birlikte melezleşmektedir. Çağdaş siyasî kimlikler bu alanda inşa edilmektedir.

Bayart'ın da ifade ettiği gibi kimlik bağlamsal, çoğul ve görelidir. Kimlik siyasal alanda, belli bir grupla bütünleşmeye yardımcı olur. Kimlik, ait olduğu düşünülen cemaat ya da kültürün olumluluğundan ziyade, ilişkide olunan cemaat ve kültürler göre tanımlanır. Bu nedenle kimlik inşası süreci, hem birey hem de toplum açısından 'öteki'ni kullanarak 'kendi'ni yapma sürecidir (Bayart, 1999, s.89-92).

Eisenstad'e göre, kolektif kimlikler, sosyal sınırları inşa etmek için oluşturulan benzerlik ve farklılık modelleridir ve amacı sosyal yapıda toplum üyeleri arasında

güven ve dayanışma duygusu yaratmaktır (aktaran Liwerants, 2003, s.2). Castells'e (2008) göre, kolektif kimlik inşasının meşrulaştırıcı kimlik, direniş kimliği ve proje kimliği olmak üzere üç farklı kökeni ve biçimi vardır:

“Meşrulaştırıcı Kimlik; Toplumun egemen kurumları tarafından, toplumsal aktörler karşısında egemenliklerini genişletmek ve akılcılaştırmak için inşa edilir. (...) Direniş Kimliği: Hâkim olanın, başat olanın mantığı tarafından değersiz görülen ve/veya damgalanan konumlarda/koşullarda bulunan aktörler tarafından geliştirilir; böylece toplumun kurumlarına nüfuz eden ilkelerden farklı ya da bunlara karşı ilkeler temelinde direniş ve ayakta kalma siperleri oluşturulur. (...) Proje Kimliği: Toplumsal aktörlerin, kendilerine sunulan kültürel malzeme temelinde toplumdaki konularını yeniden tanımlayan yeni bir kimlik inşa etmeleridir. Bu yeniden inşa sürecinde toplumsal yapının tamamının değişimi ya da en azından oluşturulan yeni kimliği kabul edecek eksende değiştirilmesi amaçlanır. (...) Direniş kimliği” olarak ortaya çıkan kimlikler projeler başlatabilir, tarihin akışı sırasında toplumsal kurumlarda egemen hale gelip, egemenliklerini akılcılaştırmaya yönelik meşrulaştırıcı kimliklere dönüşebilirler. Buna göre, kimliklerin dinamiklerinin izlediği bu yol, hiçbir kimliğin öz olamayacağını, hiçbir kimliğin tarihsel bağlamı dışında, ilerici ya da gerici bir değeri olmadığını gösterir” (Castells, 2008, s. 14-15).

1.1.4. Sosyal Kategorizasyon

Kategorizasyon, çevreyi bölümleyerek benzer ve farklılık temelinde düzenleyerek anlamlı, açıklanabilir ve öngörülebilir bir dünyanın bilişsel olarak inşa edilmesi sürecidir. Bireyler dünyayı, çevrelerini, diğer birey, grup ve şeyleri çift kutuplu tarzda algılamaktadır. Bu algı biçimi, düşünce biçimlerine ve dil pratiklerine de yerleşmiştir. Birey bu sayede çevresinden aldığı uyarın ve enformasyonları basitleştirerek düzenleyebilir, çevresindeki karmaşık dünyayla başa çıkabilir, yaşam olaylarını anında tanıyabilir ve her seferinde yeniden öğrenmek zorunda kalmaz (Bilgin, 1994, s.160-171).

Bireyin bu kategorizasyon sürecine aynı zamanda stereotipleştirme (tektipleştirme) eşlik eder. Lipman tarafından sosyal psikoloji literatürüne sokulan stereotip kavramı, “bir grup kişiye (etnik, cinsel mesleki gruplar) atfedilen özellikler bütünü”nü ifade etmektedir (aktaran Bilgin, 1994, s.172-176). Stereotipler daha çok, az bilinen bir grup hakkında tutum geliştirmek için kullanılan, genelde duyuların bir araya getirilmesiyle oluşmaktadır. Stereotipler, bireylere diğer grup hakkında kestirme yoldan bilgi sağlar. Bu da çoğu zaman o grubun bir üyesiyle karşılaşıldığında, onun davranışı hakkında belli beklentilerin oluşmasına ve ona karşı bireyin nasıl

davranacağı ile ilgili bir referans noktası oluşturmasına olanak tanır (Kağıtçıbaşı, 2010, s.133). Stereotip, literatürde, genelde önyargı terimiyle birlikte kullanılmaktadır (Bilgin, 1994, s.172). Önyargı, yaygın olarak, bir kişinin veya bir grubun üyeleri aleyhine (veya bazen lehine) olarak, önceden oluşturulmuş bir kanaat ya da yanlılığı ifade etmektedir (Marshall, 1999, s. 559). Allport önyargıyı, “kusurlu ve esnek olmayan bir genellemeye dayalı antipati” olarak tanımlar (aktaran, Marshall, 1999, s.559). Ona göre, bazı sosyal grupların sosyo-ekonomik avantajlarını koruma ve meşrulaştırma işlevi görebilen önyargılar, sosyo-kültürel açıdan değerlendirildiğinde, sosyal değişmeye bir tepki olarak ortaya çıkmakta ve davranışa dönüştüğünde “diskriminasyon” nedeni olabilmektedir. Diskriminasyon ise Aebischer ve Oberl’e göre “belirli bir grubu hem uzakta tutmayı hem de ekonomik, politik ve sosyal planda dezavantajlı bir duruma sokmayı içermektedir” (Bilgin, 1994, s.173).

Bayart’a göre, özellikle kentleşme ve küreselleşme süreciyle beraber yaşanan mekânsal genişleme, toplumsal aktörleri başka kültürel gruplarla ve adetlerle ilişkiye girme durumunda bırakmaktadır. Bu nedenle kimlik, sadece benzerlikler üzerinde değil, farklılık ve “öteki” üzerinden kurulmaktadır (1999, s.92). Buna göre kentleşme sürecini yaşayan toplumlarda büyük kentler, çeşitli sosyal kesimleri ve çeşitli yerlerden gelmiş heterojen nüfusu barındırmaktadır. Bu nüfus caddelerde, meydanlarda, parklarda, eğlence yerlerinde, mağazalarda ve hizmet kurumlarında bir araya gelmekte, aynı zamanı ve mekânı paylaşmaktadır. Bu süreçte, herhangi bir olay, bazı tutum ve davranışlar, o ana dek günlük yaşama yansımayan, bilinçaltında kalmış, bastırılmış eğilimleri su yüzüne çıkarabilmektedir. Bu eğilimler, gruplar arası farklılaşma davranışlarına, önyargı ve hatta ayrılmaya (diskriminasyon) kadar varan çeşitli şekillerde kendini göstermektedir (Bilgin, 1994, s.157-158).

1.1.5. Etnik Kimlik

Etnik sıfatı “etni” kökünden türetilmiştir ve ortak dil, müşterek kutsal değerler, evreni ortak bir algıdan tanıma ve ortak yaşam ritüelleri etrafında organize olabilen insan grubuna “etnisite” denir (Göka, 2006, s.311). Etniklik daha çok ırk kavramına gönderme yapar, ancak etnikliğe anatomik niteliklere gönderme yapan ırk teriminden farklı anlam yüklenmeye çalışılmışsa da etnik grup teriminin yaygın kullanımında ırksal nitelikler kastedilmektedir (Bilgin, 1994, s.55). Nitekim Taguieff, “etniklik kavramının bir bakıma tabu haline gelmiş ve pejoratif⁵ bir anlam taşıyan ırk kavramının yumuşatılmış, giydirilmiş bir şekli olabileceğine işaret etmektedir” (aktaran Bilgin, 1994, s.55). Marshall ise etnisite kavramını, ırk kavramına karşı üretilmiş ve özgün kültürel davranışlar bütünü dâhilinde ait olunan ya da başkalarınınca öyle değerlendirilen aidiyet temelinde bir olgu olarak tanımlar (1999, s.215).

Etnisite ve etnisite kavramıyla ilişkili terimlerin kullanımı antik çağlara dayansa da sosyal bilimciler tarafından sistemli şekilde incelenmesinin tarihi oldukça yakındır ve bu nedenle kuramsal temelde bir sınıflandırmaya gitmek zordur. Bu zorluğun nedenleri konunun çok farklı disiplinler tarafından farklı kuramsal yaklaşımlarla ele alınması; bazı yazarlara göre aynı terminolojiyi paylaşan etnisite ve milliyetçilik kavramları arasındaki farkın muğlâk olması, kavramın temelinin oldukça eskiye dayanmasına rağmen terimin oldukça yeni olması olarak sayılabilir. Ayrıca modernleşme ve uluslaşma kuramcıları, etnisite terimiyle ifade edilen bağlılıkları, dayanışma biçimlerini “geleneksel bağlılıklar” olarak değerlendirmekte ve ortaya geleneksel bağlılıklarla, etnik bağlılıklar arasında bir eşitlik mi olduğu yoksa iki kavramın farklı ilişkileri mi kapsadığı sorunu çıkmaktadır (Sağır ve Akıllı, 2004, s.6).

⁵Pejoratif: Küçümseyici, aşağılayıcı, kötüleyici, yeric, yermeli. Türk Dil Kurumu Sözlüğü
<http://www.tdksozluk.com/s/pejoratif/>

Etnik kimliğin oluşumuna ilişkin ilkçi (primordialist) yaklaşım, araçsalcı yaklaşım, inşacı (konstrüktivist) yaklaşım ve asimilasyonist yaklaşım olmak üzere başlıca dört yaklaşım bulunmaktadır:

1. İlkçi (Primordialist) Yaklaşım: Edward Shills ve Clifford Geertz gibi yazarların savunduğu bu yaklaşıma göre etnisite, koşullardan bağımsız oluşmuştur ve insanların topluluk olmasını sağlayan en önemli unsurdur. Etnisite “aile” gibidir, doğum yoluyla dâhil olunur ya da kişiye kan bağı varmışçasına muamele edilerek aidiyeti anlamlandırılır. Bu bağlar aile ve sonrasında daha büyük toplumsal yapıların inşasında başlangıç noktasıdır (Özkırımlı, 2009, s.83). Geertz'e göre ilkçi bağlar, kan bağının ötesinde bir dinsel topluluk içinde doğmuş olmak, bir dili hatta bir dilin belli bir diyalektini konuşmak ve aynı gelenekleri takip etmekten kaynaklanan bağlılıklardır (aktaran Sağır ve Akıllı, 2004). Kişi duygusallık, pratik gereklilik, ortak çıkar veya içine düşülen zorunluluktan değil, ilkçi bağlara atfedilen mutlak önemin gücünden dolayı akrabasına, komşusuna veya dindaşına bağlıdır. Herder de etnik kimliğin doğal bir üretim olduğunu söylerken ilk aşamasının dil olduğuna dikkat çeker ve ancak ortak dili konuşmanın kişiyi topluma ait kıldığını belirtir (aktaran Özkırımlı, 2009, s.39). Buna göre her birey toplumun ve dilin bir ürünüyken, her dil ve toplum da kendine özgüdür. Bu düşünce her topluluğun kendine ait tözsel bir varoluşa sahip olduğu tezine dayanmaktadır.

İlkçi yaklaşıma göre milletler doğal yapılardır. Etnik kimlik, koku alma, görme duyusu ya da cinsiyet kadar bireyin doğal bir parçasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda bireylerin ait oldukları etnik topluluklar önceden belirlenmiştir ve milletlerle etnik topluluklar arasında ayırım yapılamaz ve her milletin belirli bir kişiliği, kaderi ve misyonu bulunmaktadır. Daha ılımlı ilkçiler ise bugünün milletlerini, yüzyıllardan beri var olan bir birlikteliğin bugünkü uzantıları olarak

kabul etmektedir. Buna göre, Antik çağdan beri var olan milletler, biçim olarak değişikliğe uğrasa da özleri itibariyle aynı kalmaktadır (Özkırımlı, 2009, s.85-88).

2. Araçsalcı Yaklaşım: Bu yaklaşım etnisiteyi araçsal, etnik grupları ise siyasi alanda çıkar grupları olarak incelemektedir (Sağır ve Akıllı, 2004, s.13). Araçsalcı yaklaşım, durumsal ve transaksionalist olmak üzere ikiye ayrılır.

- **Durumsalçı yaklaşıma** göre etnik topluluklar değişen durumlara kendilerini uyarlamaktadırlar yani modern dünyada etnisitenin varlığı sosyal hayatta kaynaklara, statülere ve güçlere sahip olmak için etnik kimliklerin öne çıkartılmasına, dönüştürülmesine ya da terk edilmesine dayanmaktadır (Glazer ve Moynihan; Cornell ve Hartman'dan aktaran Keser, 2008, s.46).
- **Transaksionalist yaklaşıma** göre ise etnisite sosyal koşulların ürünü olan ortak geliştirilen bir kültüre aidiyettir. Bu ortak kültür ise farklı çevresel faktörlerle karşılaşması sonucunda farklı yaşama biçimleri ve davranış kalıpları geliştirmesi sonucunda çevreyle olan ilişkiyle tanımlanmıştır (Barth'dan aktaran Keser, 2008, s.48). Sonuç olarak transaksionalist yaklaşımı benimseyen yazarlara göre etnik grubun esası biyolojik değil kültürelidir (Barth'dan aktaran Hosbawn, 2006, s.84).

3. İnşacı Yaklaşım: İnşacılar, ilkçileri etnisiteyi insanların üzerine zorla yapışan bir olgu olarak görmeye eleştirir (Keser, 2008, s.51). Braas'a göre önemli olan ilkçi bağlardan çok, kültürel bağlılıkların, liderler ve ideologlar tarafından kitleleri harekete geçirmek üzere nasıl üretildikleri ve yeniden üretildikleridir (aktaran Calhoun, 2009, s.46). Ona göre; etnik kimlikler bilinçli tanımlamalarla geliştirilen inşa süreçlerinin ürünüdür. Ulus devletin kurduğu, cemaate "kurgusal etniklik" adını veren Balibar'a (2007, s.66) göre de, etnisite tamamen ulus devletin bir kurgusudur ve hiçbir ulus devlet gerçekte etnik bir temele sahip değildir.

4. Asimilasyonist Yaklaşım: Asimilasyonist yaklaşıma göre topluluklar arasındaki sınırlar ve dolayısıyla etnisite sabit değildir ve kültürel, çevresel etkenlerin ışığında toplumsal deneyim ve etkileşimlerle yeniden üretilirken değişebilen bir kavramdır. Matthews'e göre bu değişim toplumlar arasında azınlık olanın hâkim kültüre karşı rekabet, çatışma, uyum ve asimilasyon süreçlerini içeren bir süreçte gerçekleşmektedir (aktaran Keser, 2008, s.44).

Tüm bu yaklaşımlar etnisiteye bir tanım ve anlam yüklemeye çalışırken farklı perspektiflerden faydalanırlar. Smith'in kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, yurt addedilen bölgeyle bağ, paylaşılan tarihi bellek ve nüfusun büyük kesimi arasındaki dayanışma, şeklinde saydığı bileşenler ve etnik topluluğun karakteristiğine ilişkin öğeler, tüm bu yaklaşımlara içkindir denilebilir (2009, s.42). Bu bileşenler bir kimlik çerçevesinde diğer topluluklara karşı "biz" in konumlandırmasını yaparken topluluğun dışındakilerle farkları da tanımlamış olmaktadır (Bilgin, 1994, s. 57).

Balibar'a göre etnikliği oluşturan dil ve ırk olmak üzere iki temel bileşen vardır (Balibar, 2007, s.120-123). Ona göre dil ve ırk, birlikte düşünülmelidir. Çünkü dil ve ırk, tarihsel süreçlerde "halkı" mutlak bir biçimde özerk bir birlik, aidiyetlerini de doğal bir olgu olarak sunmaya olanak verir. Ancak, dil ırktan daha faal bir bileşendir; bir kimse ana dilini seçme özgürlüğüne sahip değildir, fakat pek çok dili kendince kullanarak onun taşıdığı kültürün de taşıyıcılığını üstlenebilir. Bu bağlamda dil asimile edici bir özelliğe de sahiptir. Irk ise ikinci dereceden bir kurgu olmasına rağmen bireylerin gündelik pratiklerinde, hayatı doğrudan yapılandıran ilişkileri etkiler. Akrabalık bağlarına gönderme yapan ırk kavramı eşitsizlikleri benzerlik içinde eriterek, bireye bir ulusun ferdi olma özelliği kazandırır.

Örtüşen kültürel özelliklerin tanımladığı etnik grup kendi varlığından emin olduktan sonra politik sınırlar dâhilinde var olmak isterse milliyetçilik doğar. Bu noktada ortaya çıkabilecek sorun ise etnisitenin sınırlarının aynı zamanda politik birimin de sınırlarına denk gelip gelmemesi ve sınırlar içindeki herkesin aynı etnik aidiyetten olup olmamasıdır. Farklı kimliklerin hoş karşılanmadığı bu politik oluşum ulus devlet kavramına gönderme yapmaktadır (Gellner, 1998, s.59).

1.1.6. Ulus Devlet, Ulus İnşası ve Ulus Devlet Bağlamında Kimlik

“Günümüz dünyasının çelişkisi şudur: İnsanların doğaları gereği kendilerini 'evlerinde', biz bize hissedecekleri bir ulus devlet tahayyül etmek, sonra bu devleti içinde oturulamaz kılmak... Durmadan düşmanın 'içeride' olduğunu keşfederek, 'dış' düşmanlar karşısında birleşmiş bir cemaat oluşturmaya çalışmak... Böyle bir toplum siyasal olarak tam anlamıyla yabancılaşmış bir toplumdur” (Balibar, 2007, arka kapak).

Ulusların doğuşunda neyin etkili olduğu ya da ulusun temelinde neyin bulunduğu konusunda, kontrata dayalı ulus ve kolektif ruha dayalı ulus olmak üzere iki farklı anlayış bulunmaktadır. Kontrata dayalı ulus, kökenleri ne olursa olsun aynı ilkeler etrafında iradi olarak birleşen yurttaşlardan oluşurken; kolektif ruha dayalı ulusta belirleyici olan köken, tarih ve geleneklerdir. Kontrata dayalı ulusta, ulusa aidiyet iradi iken kolektif ruha dayalı nüfusta milli bağlar dışından katılmak gibi bir durum söz konusu değildir (Bilgin, 1997, s.15-16).

Anderson’a göre ulus, kendisine egemenlik ve sınırlılık içkin olacak şekilde hayal edilmiş, yani bir bakıma kurgulanmış bir siyasal topluluktur (Anderson, 2009, s.20). Öyle ki, en küçük ulusta dahi bir bireyin ulusun tüm bireyleriyle bizzat tanışma şansı olmamasına rağmen zihninde canlandırdığı, hayal edilmiş, kurgulanmış, bir “biz” algısı mevcuttur. Anderson’a göre ulusların hayal edilmesi sürecinin başlangıcı monarşiler çökerken ve matbaanın yaygınlaşmasıyla kutsal dillerin ayrıcalıklı statüsünü kaybettiği zamana denk gelir (Anderson, 2009, s.51). Calhoun ise, sömürgecilikle güçlenen Avrupa ülkelerinin ulusların inşasındaki rolüne dikkat çekmektedir (2009, s.19). Ona göre sömürgecilik sayesinde giderek güçlenen

Avrupa devletleri, siyasi ve askeri güçlerini arttırarak bu gücü hem denetimleri altındaki toprakları birleştirmekte, hem de komşu ülkelere karşı görece daimi bir hasımlık yaratmakta kullanmışlardır. Vatandaşlarından oluşturdukları ordularını seferber ettikleri yerlerdeki halklarda, daha güçlü bir ortak kimlik ve komşularından farklılık duygusunun uyanmasına neden olmuşlardır. Ayrıca haritacılığın ve matbaanın gelişmesinin de ulus devletin oluşumunda önemli bir yeri vardır. Haritacılık, her biri ayrı farz edilen kültürleri, kesin çizgilerle ayıran, bölünmüş topraklar fikrinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Yeni baskı sistemleri sayesinde daha ucuz ve daha kolay ulaşılabilir hale gelen haritalar, kişinin hem kendi ülkesine hem de ülkesinin ulus devletler sistemindeki yerine ilişkin gündelik bilincinin inşasında büyük rol oynamıştır. On dokuzuncu yüzyıldan itibaren gelişen matbaacılık ve kitleselleşen okur–yazarlık, dilin ve “ulusal” özelliklerin ülke içinde standartlaşmasını hızlandırmıştır (Calhoun, 2009, s.19-22).

Gellner, ulusun ortaya çıkışını sanayi toplumunun bir sonucu olarak görür (1998, s.248). Hobsbawm ise ulusu yapay, icat ve sosyal mühendislik ürünü olarak değerlendirir (2006, s.24). Modernist yaklaşımın öncülerinden olan Karl W. Deutsch ise ulus kurmayı kentleşme, artan toplumsal hareketlilik, okuma yazma oranının artması ve gelişen iletişim teknolojisine bağlar (aktaran Özkırmı, 2009, s. 64). Ona göre millet kurma sürecinin başarıya ulaşması toplumsal hareketlilik ve kültürel bütünleşmenin birbirini tamamlamasıyla mümkündür. Wallerstein (2007) da ulusların bir tasarım olduğunun üzerinde durmakta ve konuya modern dünya devletleri bağlamında yaklaşmaktadır. Ona göre yaygın mitin tersine, devlet hemen hemen her örnekte, ulustan sonra değil önce gelmektedir. Ona göre yeni egemen devletlerin kurulmasını talep eden ulusalcı hareketler kesinlikle devletlerarası sistemin işlemeye başlamasından sonra ortaya çıkmıştır (Wallerstein, 2007, s.101).

Ulus retoriğinin temel özellikleri; sınırları olan bir toprak veya bir nüfus, ulusun bütünlüğü ve bölünmezliğı, egemen ve diğere uluslarla eşit, kendine yeterli olduğı varsayılan bir devlet, halkın kolektif katılımı ve her bireyin ulusun bir parçası olması, paylaşılan dil, inanç, değerler ve kültür, ortak bir tarih, ortak bir mezhep ya da ırk şeklinde sayılabilir (Calhoun, 2009, s.6). Bu bağlamda “tek tip ve kesin sınırlarla ayrılmış kültürel ve siyasi kimlikler öngören” milliyetçi ideolojiler, bir yandan kimlikleri “açıklığa kavuşturmak”, “pekiştirmek” iddiası taşıırken diğere yandan geniş bir kültürel farklılıklar alanı yaratmaktadır. Bu bağlamda, ideal olarak kimliğini azami düzeyde bütünlüştirmek zorunda olan modern bireyin, bunun için kendi kendine yetebilen, üniter kültürler ya da yaşam dünyaları içinde bir yer edinmeye ihtiyacı vardır. Çoğı milliyetçi liderin insanlara sundukları tam özgürlük vaatlerinin veya yalnızca kendi uluslarının özerk ve egemen olması gerektiğı fikrinin temelinde de bu düşünce yatar (Calhoun, 2009, s.26).

Balibar, milliyetçiliğın “iyi” ve “kötü” görünümüleri üzerinde durmaktadır. O milliyetçilikleri, bir devlet ya da bir cemaat oluşturmaya çalışan ile boyun eğdirmeye, yok etmeye çalışan; hukuka başvuran ile kuvvete başvuran; diğere milliyetçiliklere tahammül gösteren, hatta onları onaylayıp aynı tarihsel perspektife dâhil eden ile emperyalist ve ırkçı bir bakış açısıyla onları kökten dışlayan; sevgi uyandıran ile nefret uyandıran milliyetçilikler olarak sınıflandırsa da milliyetçiliğın bu tür sınıflandırılmasını “yurdu için ölmekten”, “vatanı için öldürmeye” geçişi ayırmak kadar zor ve önemli olduğunu belirtmektedir (Balibar, 2007, s.64).

Max Weber devleti, sınırları belirli bir toprak parçası üzerinde meşru güç ve baskı tekeline sahip bir örgütlenme biçimi olarak kavramsallaştırmaktadır (Keyman, 2000, s.86). Buna göre devletler, özellikle ulus devletler, her zaman için diğere topraklarla bağıntılı bir şekilde hareket etmekle birlikte, yine her zaman için diğere devletlerle aralarındaki sınırlarla meşgul olurlar. Devletler modern anlamda “uluslar” ortaya

çıkmadan önce de uzun süre varlıklarını sürdürdükleri halde, “devlet” ve “ulus” sözcüklerinin “ulus-devlet” olarak birbiriyle kaynaşması, on sekizinci yüzyılın sonlarındaki devrimlerden sonraya rastlamaktadır (Habermas, 2010, s.17-18).

Habermas’a göre, günümüz siyasetinin temel aktörü olan ulus devletlerin oluşumunu üç temel grupta incelemek mümkündür (2010, s.13-14). Buna göre ilk ulus devletler, Avrupa’nın kuzeyinde ve batısındaki klasik devlet ulusları, bunlar kendilerini o zamanki mevcut ülke-devletler içerisinde geliştiren devletlerdir. İkinci grupta, İtalya ve Almanya gibi sonradan devletleşen uluslar bulunmaktadır. Bunlar, Orta Avrupa’daki ulus devlet oluşumu için de tipiktir. Yani ilk durumda zaten hâlihazırda bir rasyonel devlet yapısı mevcut ve o ulus devlete evirilmektedir. İkinci durumda ise kültürel aidiyet çeşitli pratiklerle devletleşmektedir. Üçüncü grup ise ilk ikisinden tamamen farklı bir evrede, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Asya ve Afrika’da sömürgeciliğin tasfiyesi süreciyle ortaya çıkmıştır. Buna göre daha önce sömürgecilik sınırları içinde kurulan kabile sınırlarını aşan bu sömürge devletler genelde, ihraç edilmiş devlet örgütlenme biçimlerini ulusun alt yapısına taşımadan, egemenlik savaşı vermişlerdir (Habermas, 2010, s.13-14).

Giddens ulus devletin oluşumunu, modernitenin temel unsurları olarak gördüğü kapitalizm, sanayileşme ve gözetimle ilişkilendirmektedir. Buna göre ulus devlet, belirli bir toprak parçasında nüfusu yönetebilen ve denetleyebilen gayr-i şahsi ve egemen siyasi düzendir. Bu bağlamda devlet, toplumsal sınıflar üzerinde yeterli derecede üstünlük sağlayabilen ve gözetim teknikleri vasıtasıyla toplumsal olayları izleyebilecek yeterli erke sahip egemen bir siyasi düzendir (aktaran Keyman, 2000, s.99). Giddens ulus devletin ortaya çıkışı bir dizi gelişmeye bağlamıştır:

“a) merkezileşmiş hukuk düzeni, b) merkezileşmiş idare, c) rasyonel bir mali sistem ile eklenmiş ve merkezi olarak örgütlenmiş bir vergi sistemi, d) uluslararası devlet sisteminde ve dış askeri kuvvetin iç denetimden ayrılmasında görünürlük kazanan, askeri örgütlenmedeki belli başlı gelişmeler, e) ulus-devletle birlikte modern ulusun ortaya çıkması, f) iletişim, enformasyon ve gözetim imkânlarının gelişmesi, g) disipliner toplum vasıtasıyla iç pasifleştirme, h) çoğulcu

bir poliarsi ve ulus devletteki artan gözetim ve genel çıkarın ideolojisinin karşılığı olarak vatandaşlık hakları anlamındaki demokrasinin gelişmesi.” (aktaran Keyman, 2000, s.99).

Wallerstein'e göre güç kullanma tekeli elinde bulunduran ulus-devlet, hem içeriye hem de dışarıya yönelik ikili bir egemenlik iddiası taşımaktadır (2003, s.72). Devletin içe yönelik egemenliği, devlet mekanizmasının kendi sınırları dâhilinde uygun gördüğü her türlü politikayı uygulamasını ve bunu yaparken de hiçbir unsura itiraz hakkı vermemesini belirtirken; devletin dışa yönelik egemenliği ise bir devletin, dolaylı ya da dolaysız bir diğer devletin sınırları içerisine yaptırım uygulama hakkından yoksun olduğu iddiasıdır (Wallerstein, 2003, s.72).

Bauman'a göre ise ulus devletler, yurttaşları arasındaki etnik farklılıkları aşır, ulusu bir etnisite üstü yapıya dönüştürmüşlerdir. Ona göre zaten ulus-devletler bünyesinde yaşayan grupların farklarını reddederek, yaygın eğitim sistemi ve dil unsuruyla homojenleştirme projesidir (Bauman, 2006, s.36-37). Smith de modernitenin bir ürünü olarak gördüğü ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte, devletin meşruiyetini aldığı ulus kimliğinin, dinsel, sınıfsal ve etnik kimliklerin önüne geçtiğini ileri sürmektedir (Smith, 2009, s.26-27). Bu ortak kimlik, ortak değer, gelenek, emel, hissiyat, ortak bir sivil ideoloji ve kültürün kitle iletişim araçları ve eğitim sistemi sayesinde üretilip, yeniden üretildiğini ifade etmektedir. Foucault da modern devletin kurumlarının pratik hayatta; ailede, okulda, işyerinde, hastanede vb. uyguladığı kontrol mekanizmalarıyla geleneksel bağları aştığını belirtmektedir (aktaran Aslanoğlu, 1998, s.104).

Ulusal devletin homojenleştirici etkilerine rağmen sanayileşme, kırdan kente göç, ulaşım ve iletişim ağlarının etkisi modern ulus devletler içerisindeki farklılıkları çeşitlendirmekte ve derinleştirmektedir. Bu açıdan bakıldığında modern ulus devletler, etnik, kültürel, dini pek çok farklılığı içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda ulus devlet geleneksel topluluklardan tek bir ulus yaratmaya çalışırken,

bireylerden, sunulan ulusal kimliği içselleştirmesini isteyerek kimlikler arasında gerilimli bir ilişki ve kimlik sorunu yaşatmaktadır (Güvenç, 1997, s.27).

Bu anlamda Köker'e göre bugünün modern devletlerinin en çarpıcı ve karmaşık siyasal sorunlarından biri, farklı kültürel kimlikler temelinde ifadesini bulan siyasal taleplerden kaynaklanmaktadır (1997, s.41). Bu bağlamda belirli bir ulus-devlet içindeki, farklı kültürel grupların varlığının tanınmasına yönelik talepler şöyle sıralanabilir:

- Eğitim ve basılı ve elektronik medya başta olmak üzere, farklılıkların korunmasına, ifade edilmesine imkân verecek kültürel hakların kabul edilmesi.
- Farklı kültürel kimlik gruplarının ulus-devlet içinde yer alan özerk varlıklar olarak tanınması.
- Ulus-devlet içinde yer alan grupların, ayrılarak bağımsız yeni bir devlet kurabilmeleri.

Bu sorunlar ulus devlet çerçevesi içinde görece yerleşik ve sağlam temsili demokratik sistemler ile otoriter siyasal yapılanmaların çözülme sürecinin yaşandığı "geçiş sürecindeki" toplumların karşı karşıya geldiği yeni ama ortak bir alanı oluşturmaktadır (Köker, 1997, s.41).

1.2. GÖÇ

Sosyal, ekonomik, politik ve kültürel yapılarda yaşanan değişimlerin sonucunda ortaya çıkan göç, söz konusu yapılar üzerinde önemli değişim ve dönüşümlere yol açan mekânsal bir yer değiştirme hareketidir. İnsanlık tarihi boyunca yaşanan göçler, mekânda eşitsiz biçimde dağıtılmış ekonomik olanaklardan yararlanma

isteğinin sonucu olarak ortaya çıkabildiği gibi, doğal afetler, iklimsel sorunlar ya da devlet gibi siyasal bir otoritenin zorlaması sonucu ortaya çıkan sürgünler, mecburi iskânlar ve savaşlar nedeniyle de ortaya çıkmaktadır (Kaygalak, 2009, s.9).

Özer göçü, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal nedenlere bağlı olarak toplum yapısını değiştiren nüfus hareketleri olarak tanımlamakta ve iç ile dış göç olmak üzere iki kategoride incelemektedir. Buna göre iç göç, ülke içinde idari bölgeler arasındaki yer değiştirmeleri nitelerken; dış göç yerleşmek, çalışmak, uzun süre kalmak üzere ülkeler arasında yer değiştirmeyi ifade etmektedir (Özer, 2004, s.11). Tekeli ise, göçü modernitenin ve modern sanayi toplumlarının bir ürünü olarak görmekte ve belli bir zaman dilimi içinde, belli bir yerleşme alanında yaşayanların, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşımaları olarak tanımlamaktadır. Tekeli'ye göre göçün bireyin iradesine bağlı olması sanayi toplumlarına özgü bir durumdur. Çünkü tarım toplumlarında toprağa bağımlı olan birey bu serbestliğe sahip değildir. Buna göre modern anlamda göç, bireylerin kendi istekleriyle yer değiştirmesi ise böyle bir kategorinin ortaya çıkabilmesi için modern toplumun, ulus devletin ve özgür bireyin oluşması gerekmektedir (Tekeli, 2007, s.448).

Özer, biçim olarak göçü, hem bireysel hem de toplumsal bir süreç olarak ele alır ve göç eden kişinin göç nedenlerini anlamak için göçün toplumsal ve bireysel yanlarını anlamının şart olduğunu belirtir. Bu nedenle göç eden kişinin konumu, geldiği yer ve yeni yerleştiği mekânın toplumsal ve yapısal özellikleri, geldiği ve vardığı yerdeki toplumsal çevrenin özellikleri, göç eden kişinin kişisel değer ve tutumları, kişisel özellikleri, kentsel örgütlenme biçimini anlamak gerekmektedir (Özer, 2004, s.17). Tekeli, göçü işlevsel olarak iki farklı temelde açıklar (2011, s.18). Buna göre, göç kapitalist sistemin devamlılığıyla ilgili olarak iş gücü, üretim ve tüketim temelinde yapar, ikinci açıklamayı ise dolaylı olarak bireyin karşısına çıkan mesleki ve sosyal

fırsatları değerlendirmesi olarak yapar. Ancak bu açıklamalarıyla birlikte g konusunda genel bir teori olmadığını, farklı alanlardan fikir beyanlarıyla oluşan varsayım düzeyinde genellemelerin bulunduğunu belirtir. Tekeli g sistemleştirmeye çalışırken, g serbest piyasa toplumu temeline oturtur (Tekeli, 2011, s.19-23). Ona göre g sorunsalını beş maddede ele almak gerekir:

- Sosyal sistemde gn oluşmasının nedeni ve sürecin nasıl işlediği.
- Bireyin g kararını alma nedeni.
- G edenlerle etmeyenler arasındaki farklar.
- Gler sonucunda ortaya çıkan sorunlar.
- Gn toplumsal yapıdaki yarattığı değişiklikler.

Ayrıca Tekeli, g sorunsalını ele aldığı, gn nedeni ve sürecin nasıl işlediğine dair, dörtlü bir kategori yapar (Tekeli, 2011, s.25-27). Buna göre, gn ilk nedeni, olarak sistemdeki ücret eşiitsizliği, işgücü talep ve arzındaki dengesizliktir. İkinci olarak ise sanayileşme gibi toplumun geçirdiği evrim ve dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan kırdan kente tek yönlü glerdir ve burada g, göç edilen yerin niteliğinin de değiştirmesini de içerir. Unc olarak bireyin sosyal ve ekonomik düzeylerdeki rol seçimlerinden kaynaklanan gler tanımlanır. Dördüncü olarak da sosyal sistemde siyasal süreçlere bağlı olarak gerçekleşen glerden bahsedilebilir

Kaygalak gleri sistemleştirirken uzaklık, biçim ve akım yönü olmak üzere üç ana başlık kullanmaktadır (2009, s.12). Buna göre gler, uzaklığa göre i ve dış gler olarak ikiye ayrılmaktadır. İ gler ülke içerisindeki gleri, dış gler ise ülke dışına yapılan gleri ifade eder. G etme biçimine göre gleri ise bireysel, kitlesel ve zincirleme gler olarak e ayırmaktadır. Bireysel g, bireyin gn nedeni ve sonuçlarına, gidilecek yere ilişkin kesin bilgiye sahip olarak beklenti sonucu tercih ettiği gtr. Kitlesel g ise sosyal, kültürel, ekonomik ya da politik nedenlerle ortaya çıkan gtr, zorunlu göç türüyle çoğu açıdan örtüşür. Zincirleme g ise g kararının hane halkı, akraba grubu gibi yesi bulunulan grupça alındığı

göç biçimidir ve önceden göç etmiş olanlarla aile ve akrabalığa dayalı olarak kurulan ilişki ağları göç edecek bireylere gidilecek yere ilişkin bilgi akışı sağlayarak olası riskleri ve maliyeti azaltır. Akım yönüne göre sınıflandırılan göçler ise kentten-kente, kırdan-kıra, kentten-kıra ve kırdan-kente doğru gerçekleşir. Kaygalak, kırdan kente göçte göç veren ve alan birimler arasında sosyal yapı, iş bölümü ve ekonomik etkinlikler açısından fark olduğunu, ancak kentten kente göçte bu farkın olmadığını söylemektedir (Kaygalak, 2009, s.12-13).

1.2.1. Göç Kuramları

Geçmişten bugüne neredeyse bütün toplumlarda farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan göç hareketleri insanlık tarihinde önemli değişikliklerin ve dönüşümlerin nedeni olarak görülür ve farklı dönemlerde farklı nedenlere bağlı olarak artan/azalan bir seyir izler. Neden ve sonuçlarına göre farklılık gösteren göç hareketleri, bu neden ve sonuçlardan birisini diğerlerinden görece daha önemli sayan çeşitli kuramsal yaklaşımlarca konu edilmektedir. Bugün kabul gören temel göç kuramları, göçü modernitenin bir ürünü olarak ele almakta ve göç hareketlerini modernitenin sosyal yapıda ortaya çıkardığı değişikliklerin ve dönüşümlerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda bugün dünyada görülen göç hareketlerinde ekonomik nedenler ve kitlesel etkileşimler başat neden olarak kabul edilir. Buna göre bireyler, ekonomik durumlarını iyileştirmek, daha iyi sağlık ve eğitim hizmeti olarak mevcut durumlarından daha yüksek bir yaşam standardına ulaşmak için göç etmektedirler. Göç literatüründe göç ile ilgili kuramların çoğu ekonomik sistem ve sistemi oluşturan sanayileşme bağlamı değişkenlerce incelenmektedir (Yılmaz, 2004, s.250).

Göç literatüründeki diğer okumalara bakıldığında ise göç olgusunun nedenleri arasında ekonomik nedenler dışında dini, siyasi, kültürel vb. farklı nedenlerden de söz edilmektedir. Buna göre göç hareketlerini sadece ekonomik nedenlere bağlı

olarak açıklamak sosyal olguları tek yönüyle ele almak olur. Bu durumun sonucu olarak da göçün nedenlerinin açıklanması, sonuçlarının kontrolü ve nihayetinde doğru politikalar üretilmesini imkânsızlaştırmaktadır.

1.2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları

Ravenstein'e göre, insanlar, fırsatların sınırlı olduğu yerlerden daha çok fırsat yakalayabilecekleri yerlere doğru gitmek isterler (aktaran Kaygalak, 2009, s.13). Buna göre göçler, işsizliğin ve yaşam koşullarının güç olduğu yerlerden daha çok büyük sanayi ve ticaret merkezlerine yönelir ve bu göçler genelde kısa mesafeli göçleri oluşturmaktadır. Ancak bu kısa mesafeli göçler, başka göçleri tetikleyerek zincirleme göçlere neden olmaktadır. Ravenstein'e göre, kısa mesafe göçlere, kadınlar erkeklere göre daha eğilimliken, uzun mesafeli ya da dış göç söz konusu olduğunda, erkekler daha katılımcıdır. Bu kurama göre göçün boyutunu göç edilen alandaki nüfus yoğunluğu ve iş imkânları belirlemektedir. Burada göç amaç değil, gelişen sosyal ve ekonomik paydadana pay almanın bir aracıdır. Bu bağlamda kent merkezine yerleşenler ve onların yerini alan uzak bölge göçmenleri birbirini destekleyen süreçler içindedir. Göçün zincirleme reaksiyon kimliğinden ötürü yerleşim yeri göç alıyorsa göç de veriyordur ve her göç dalgası yeni dalgaları tetiklemektedir. Uzun mesafe göçmenlerinden bazıları ise göç alan merkezlerin çevreleri yerine doğrudan kente yerleşmeyi tercih etmektedirler. Tüm bu göç hareketlerinde kırsal kesimin göç eğilimi, kentte yaşayanlardan çok daha fazladır (aktaran Çağlayan, 2006).

1.2.1.2. İtme-Çekme Kuramı

Lee, göç eden bireyin algılarına etki eden faktörleri eksiler ve artılar olarak ikiye ayırır ve bunları sırasıyla itici ve çekici faktörler olarak ikiye ayırır (aktaran Kaygalak, 2009, s.14). Bu faktörler, genel olarak yaşanan yerle ilgili algılar, gidilmesi düşünülen yerle ilgili algılar, işe karışan engeller ve bireysel tercihler tarafından

oluşmaktadır. Çağlayan'a (2006, s.6) göre, itme ve çekme kuramı, hem yaşanan yerdeki hem de gidilecek yerdeki, itici ve çekici faktörlerden söz etmektedir ve söz konusu bu faktörler iç içe bulunmaktadır. Buradan hareketle, bir yapı olarak sosyal alan içerisinde itmeye neden olan olumsuz faktörler ve çekmeye neden olan olumlu faktörler, kişisel ve görelidir. Dolayısıyla kişisel düzlemde göç için avantajları ve dezavantajları belirleyen yaş, cinsiyet, eğitim, ırk vb. gibi demografik faktörlerin değerlendirilmesi, itme - çekme kuramı için çok önemlidir.

1.2.1.3. Petersen'in Göç Kuramı

Yalçın'ın ifadesiyle, Petersen'nin göç kuramına göre dört değişik göç şekli bulunmaktadır (aktaran Sağlam, 2006, 35):

- İlkel Göç: Buradaki ilkelik, insanlığın ilkel dönemleri ile ilişkilendirilmektedir. Daha çok insanlığın doğal afetler karşısındaki çaresizliğinden kaynaklanan göçler konu edilmektedir.
- Zorlama ile Yapılan Göçler: İlkel göçlerde itici faktör doğal yapı iken, zorlama göçlerde, daha çok sosyal yapıdır. Bu göç tipi iki gruba ayrılmaktadır. Birincisinde, göçe tabii topluluk göç etme "konusunda az çok kontrolü elinde tutabilirken, ikinci grupta bu kontrol tamamen topluluğun elinden alınmıştır.
- Serbest Göç: Bu göç tipinde bireyler göç etme kararını kendileri vermektedirler. Burada söz konusu olan göç, daha çok bireysel arayışlardan kaynaklanan göçlerdir.
- Kitlesele Göçler: Serbest göçlerin sonuçlandır. İradi olarak az sayıda öncü bireyin başka bir yere göçerek, geride kalanlarla bir çeşit bağ kurmaları sonucunda o bölgeden göç edenlerin sayısını hızla arttırması ve kısa sürede çekici etmenler nedeniyle göçün kitlesele bir niteliğe bürünmesidir.

1.2.1.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Göç sosyolojisiyle ilgili olarak üzerinde durulacak bir diğer kuram da “kesişen fırsatlar kuramı”dır. Bu kuram genel olarak göç konusunda bireyleri göç kararı almaya iten sebepler üzerine yoğunlaşır ve sosyal aktör olarak göçmeni ön plana çıkarır. Jansen’e göre, göç olgusunda önemli olan noktalar; göç edilecek mesafe, göç edilecek yerdeki imkânlar ve bu imkânların miktarıdır. Belli bir mesafeye göç edecek kişilerin sayısı bu mesafedeki iş imkânlarının çokluğuyla doğru orantılıdır. Ayrıca göç edilecek hedef yerle, yerleşik bulunulan yer arasındaki mesafenin kısa olması da göçe yönelecek olan kişileri göç için cesaretlendirmekte ve göçün miktarını arttırmaktadır (aktaran Çağlayan, 2006).

1.2.1.5. Merkez Çevre Kuramı

Çok yaygın olarak kullanılan göç kuramlarından bir tanesi de “merkez çevre kuramı”dır Immanuel Wallerstein, Amin, Galtung, Castle, Kosack tarafından ortaya atılmış ve Castelles, Sassen ve Portes gibi yazarlar tarafından geliştirilen bu kuram, “merkez - çevre” ilişkileri ya da “gelişmiş - az gelişmiş” ülkeler arası çıkara ve sömürüye dayanan ilişkileri vurgulayan alternatif bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre göç, modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, göçmen işçi gönderen ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkeler yararına kullanılmasına yaramakta ve gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini olumsuz yönde etkilemektedir (aktaran Güllüo ınar, 2011, s.113).

1.2.1.6. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı, uluslararası ilişkiler çerçevesinde, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramsal çerçevedir. Bu kurama göre iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluşturmaktadır. Genel anlamda göç veren ve alan iki ülke arasında, göç ilişkisinden önce bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkinin temeli kolonyal döneme ve kolonyal ilişkilere, ticari ve mali

ilişkilere, politik nüfuz ve kültürel bağlara dayanabilir ve ayrıca bu ilişkinin temeli askeri işgale ve ilişkilere de dayanabilir. Türkiye ile Almanya arasındaki göçü de bu kuramla anlamlandırmak mümkündür (Çağlayan, 2006, s.16).

1.2.1.7. İlişkiler Ağı (*Network*) Kuramı

Genel anlamda buraya kadar incelenen göç kuramları, göçün hangi sebeplerden kaynaklandığını irdelemekte ve göçün, nicel ve nitel görüntüsü üzerinde durmaktadır. Ayrıca yine pek çok göç kuramı, ekonomik temelli olup tarihsel perspektiften kopuk, zaman olarak donuk bir yaklaşımı benimsemektedir. Oysaki bugün dünyanın tanık olduğu göçler ve göç olgusu sosyal zemini bağlamında hiçbir şekilde tarihsel perspektiften koparılamaz ve gerçekleşen herhangi bir göçün zaman mekân ilişkisi göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. Daha önce de değinildiği üzere her göçün bir karakteristiği vardır. Bu nedenle bir yandan her göç kendi yapısı içerisinde incelenirken, diğer yandan da disiplinler arası bir yaklaşım kullanılmalıdır. Özellikle bugünün dünyasında yaşanmakta olan göç hareketleri, birçok faktörün etkisinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla bu faktörlerin yarattığı etkiler, göç ve göçmen ilişkisi çerçevesinde geniş bir bakış açısı gerektirmektedir. Bu bakış açısı, bünyesinde, disiplinler arası bir yaklaşımı barındırmalıdır. Buradan hareketle her bir göç olayı, kendi içerisinde farklı boyutlarıyla ele alınırken, aynı zamanda da tarih içinde yaşanmış farklı olay ve olgularla ilişkisinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede ağ kuramı gerek göçe, gerekse de göçmene yaklaşımıyla diğer kuramlardan farklılık göstermektedir (Çağlayan,2006, s.17).

1.3. KENT ve KENTLEŞME

“Kentler, özellikle modern zamanların büyük metropolitan kentler... Bütün karmaşıklıkları ve yapaylıklarıyla, insanın en görkemli yaratısı, insan yapısı en müthiş eserlerdir. Bu yüzden kentlerimizi, uygarlığın atölyesi ve aynı zamanda da uygar insanın en doğal evi olarak düşünmeliyiz” (R. Park’dan aktaran Harvey, 2009, s.180).

Kentler tarihsel süreçte insan uygarlığının en önemli basamaklarından biri olmuştur. Yapısal olarak insan yaratıcılığının bir ürünü olmakla beraber sosyal olarak da insan yaratıcılığının, etkileşiminin ve özgürlüklerin mekânı olmuşlardır (Güneş, 2011, s.59). Bunun yanı sıra kentler, sanayi ve ticaretin yoğunlaştığı yerler olduklarından, her türlü sosyal ve kültürel sınıftan, farklı etnik gruplardan, birbirlerinden çok farklı özelliklere sahip insanların bir araya geldiği alanlar olması nedeniyle toplumsal ilişkilerin belirleyiciliği açısından çok önemli bir yere sahiptir (Erdönmez ve Akı, 2005). Bu bağlamda, kentsel alanlardaki toplumsal ilişkilerin anlaşılması açısından, kentsel süreçlerin anlaşılması önemlidir.

Durkheim kenti, işbölümü ve dayanışma kavramlarıyla ilişkili olarak ele alır ve kentin bileşenlerini yoğun nüfus, yaşayanlar arasındaki işbölümü, etkileşim ve dayanışma olarak tanımlar (aktaran Keleş, 2010, s.119-120). Max Weber ise (2000) kenti, döneminin gerekliliklerine göre tanımlar. Buna göre kentin en önemli unsurları, hem kent sakinleri hem de kentin çevresi için ekonomik ve sosyal alan oluşturan daimi bir pazar yeri, saldırılardan korunmaya yarayan duvarlar, mahkeme ve hukuk sistemi, en önemlisi de aralarında işbölümü olan kenttaşlardır. Wirth ise kenti, nüfus büyüklüğü, yoğunluk ve heterojenlik özellikleriyle tanımlar (aktaran Keleş, 2010, s.121).

Marx ve Engels, kenti kapitalist toplumda meydana gelen süreçlerin bir yansıma alanı ve toplumsal süreçlerin önemli bir koşulu olmak üzere iki biçimde ele alır (aktaran Aslanoğlu, 1998, s.56-57). Kenti bu şekilde ele almaları, özel olarak kentin kendisiyle ilgilenmelerinden değil, kapitalist süreçlerin kendilerini en net biçimde kent

bağlamında göstermesindedir. Buna göre, kent toprağa bağlılığın ortadan kalktığı bir yapı olmakla birlikte, üretim başta olmak üzere pek çok sürecin güç merkezi konumundadır. Kent öyle bir yerleşim yeridir ki, çıkar ve çelişki kümelerinde kendine özgü bir bilinç yaratarak, sınıf yapısının doğmasına yol açar. Marx'çı yaklaşıma göre, kentte görünen şey kentin kendisi değil kapitalist üretim süreçlerinin ve ilişkilerinin yansımasıdır (aktaran Keleş, 2010, s.119). Buna göre, kentte emekçilerin yoksulluğunun sömürülmesinin sorumlusu da bu bağlamda kent değil, kapitalist üretim biçimidir ve kent yoksulluğu ancak toplumun bir bütün olarak dönüşümü sonucunda giderilebilir.

Kentlerin ortaya çıkışına yönelik birçok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Aslanoğlu'nun verdiği dört grup ise şöyle sıralanır: Hidrolik toplum ve artı ürün kavramı, ekonomik kuramlar (pazar yeri olarak kent), askeri kuramlar (güç odağı olarak kent) ve dinsel kuramlar (Aslanoğlu, 1998, s.17).

“Hidrolik Toplum ve Artı Ürün Kuramı; Bu kuramda toprak, iklim koşulları ve sulama vurgulanır. Toprak ve iklim koşullarının uygunluğunun artı ürünü ortaya çıkardığını, artı ürünün biriktirilmesinin ise ekonomik güçlenmeyi sağladığı dillendirilir. Ayrıca ekonomik güçlenmeyle birlikte savaş ve korunma güdüsü tetiklenir ve sürecin sonunda ise genişleyen kentlerde insanları bir arada tutmak için üst yapı olarak din ortaya çıkar. (...) **Ekonomik Kuramlar;** Bu kuramlarda kentler, iç değişim süreçlerinin yaratıldığı merkez-pazar yeri ve merkantil nitelikli uzun mesafe ticareti mekânı olarak ele alınmaktadır. Bu anlamda pazar yeri kentsel yerleşmede anahtar noktadadır. Buna göre; önce kent sonra onun ihtiyaçlarını karşılamak üzere kır ve tarımsal gelişme ortaya çıkmıştır. (...) **Askeri Teoriler;** Bu teori mısır hiyerogliflerindeki etrafı surlarla çevrili kentlerden yola çıkarak insanların savunma amaçlı olarak kentlerde bir araya geldiklerini öne sürmektedir. (...) **Dinsel Kuramlar;** Bu kuram kentlerin belirleyicisinin din olduğunu öne sürmektedir. İbn-i Haldun'a göre de göçebe yaşantıdan yerleşik hayata geçişte din önemli bir işleve sahiptir. Buna göre yerleşik yaşantı için gerekli olan sosyal kontrol mekanizması din ile sağlanmıştır” (Aslanoğlu, 1998, s.17-20).

Bütün bu kuramlara karşın kentlerin ortaya çıkışı karmaşık bir süreçtir. Kentin ortaya çıkması sosyo-ekonomik ve siyasal ilişki ve etkileşimler sayesinde olmuştur (Aslanoğlu, 1998, s.23).

1.3.1. Kent Tipleri

Kentler sosyal yapıyla diyalektik bir ilişki sürecinde var olmaktadır ve kentsel mekânlar toplumların sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamlarının göstergesi olma özelliği taşımaktadırlar. Gideon Sjoberg, Sanayi Öncesi Kent (Pre-Industrial City) adlı kitabında kentleri, sanayi öncesi, sanayileşmekte olan ve sanayi sonrası kentler olarak sınıflandırırken, teknolojiyi belirleyici etmen, bir başka deyişle, bağımsız değişken olarak kullanmaktadır (aktaran Keleş, 2004, s.9). Bu sınıflandırma, mutlak bir sınıflandırma olmamakla beraber, kenti meydana getiren sosyo-ekonomik ve kültürel yapının tarihsel süreçte nasıl bir sonraki basamağı etkilediğini göstermesi açısından önemlidir. Bununla beraber, herhangi bir kentte bu sınıflandırmalara ait özellikler aynı anda görülebilmektedir.

- **Sanayi Öncesi Kent:** Sanayi öncesi kentte üretim ve ulaşım, insan ve hayvan gücüne dayanmaktadır. Haberleşme ve ulaşım imkânlarının yetersizliği üretimin kendi işinde ihtisaslaşmış sokak, mahalle gibi birimlerde konuşlanmış olarak yapılmasını gerektirir. Sanayi öncesi kentin sakinleri imtiyazlı olarak kenti yöneten elit bir tabaka, büyük arazi sahipleri, devlet memurları, din ve eğitim görevlileri, zanaatkârlar ve toprağı işleyen köylülerdir. Aile, loncalar aracılığıyla ekonomik yapı, din ve eğitim elit tabakanın ihtiyaçları ve geçimi çerçevesinde kontrol mekanizmalarıyla birlikte örgütlenmiştir ve orta tabakayı geçindirecek ürün ve hizmetler bulunmadığından kentte dikey bir tabakalaşma görülmez. Ailenin yanı sıra evlilik de önemli bir sosyal kontrol aracıdır. Sanayi öncesi kentlerde sokaklar dar, yapılar sıkışık ve alçaktır. Sosyal kontrolün etkisi etnik grup mahallelerinin, çeşitli meslek gruplarının genelden farklı yerleşmesinde kendisini göstermektedir. Mekânın paylaşımında elit tabaka kent merkezinde, “istenmeyen unsurlar” kentin dış mahallelerinde konuşlanmıştır. Konutlar aynı zamanda işyeri, dinsel binalar aynı zamanda okul ve hatta alışveriş merkezi işlevi görmektedir. Sanayi öncesi kentin merkezi, dinsel ve yönetsel fonksiyonların görüldüğü binalar ve pazar alanından

oluşmaktadır. Ayrıca dini ve siyasi işlevler ticaretten daha önemlidir. Sanayi öncesi ekonominin örgütlenmesi ve kontrolü lonca örgütlenmesiyle sağlanmaktadır. Bir mesleği yapabilmek için loncaya üyelik şartı, “güven” ve akrabalık ilişkileri “ayrıcalık ya da öncelik” kazandırabilmektedir. Sanayi öncesi kentlerde sosyal kontrol mekanizmalarından biri olan lonca örgütlenmelerinin bazı kentlerde sanayi sermayesinin gelişimini ve işgücü hareketliliğini engellediği ve bunun da sanayinin yer seçiminde etkili olduğunu belirtilmektedir. Bunun sonucunda sanayi kentleri loncaların etkili olduğu kentlerin uzağında ve enerji kaynakları dolaylarında kurulmuştur (Aslanoğlu, 1998, s.34-57; Keleş, 2010, s.124).

- **Geçiş Dönemi Kentleri:** Geçiş dönemi kentlerinde sanayi öncesi kentin mekân yapısının etkileri gözükmez. Kent merkezinde bir yanda konut alanları varlığını sürdürürken, diğer yandan gelişen sanayiye ve artan ticarete yönelik depolama alanları ortaya çıkmıştır. Kent çevresinde ise bir yanda inşaat sektörünün gelişmesi sonucunda alt kentleşme görülürken, diğer yanda alt gelir grubuna ait gecekondu yer almaktadır. Ağır sanayi alanları ise kentin çevresindedir. Yani sanayi öncesi kentin mekânsal yapısı değişmiş ama henüz sanayi kentine olan dönüşümü tamamlanmamıştır. Geçiş dönemi kentleri kısmen sanayi öncesi kısmen de sanayi kenti özellikleri göstermektedir. Geçiş halindeki kentte sosyal yapıyı oluşturan ekonomik ve teknolojik gelişmeler farklı hızlarda olmaktadır. Geleneksel formların direnerek varlığını sürdürmeye çalışması, bazılarının değişmesi, bazılarının ortadan kalkması ve nihayetinde ortadan kalkan geleneksel form ve kurumların yerini yenilerinin alması sürecindeki gelişmeler geçiş kentlerinin değişim dinamikleridir. Ayrıca geçiş dönemi kentlerinde sanayi öncesi kentlerin karakteristik özelliği olan sosyal ve mekânsal yapının katı şekilde sınıflandırılması görülmemektedir. Sanayileşmekte olan bölgelere kent çevresinden, kırsal kesimden ve başka bölgelerden gelen insanların uyumunu sağlayan bazı mekanizmalar oluşmuştur. Bölgeye göç eden bireyin karmaşık kent ortamına uyum sağlamalarını

kolaylaştıran bu mekanizmalar akraba ve hemşehri ilişkilerini de etkin olarak kullanır ve kırsal kesimle olan ilişkinin sürmesine yardımcı olurken kent yaşamının “nasıl” olduğunu kırsal yaşama yansıtma görevini de taşır. Fakat geçiş dönemi kentinde sanayinin gelişme hızının kırsal kesimden kente gelenlere iş sağlamada yeterli olmaması sonucunda marjinal bir kesimin doğması da mümkündür ve bu kesim ancak örgütlü ve sistemli bir sanayileşme içerisinde istihdam edilerek ve onlara sunulacak imkanlarla “normalleştirilebilir” (Aslanoğlu, 1998).

- **Sanayi Kentleri:** Sanayi kentleri yönetim veya din merkezi çevresinde değil ticaret ve sanayi bölgeleri etrafında yapılanmıştır. Kentsel yaşamın örgütlenmesinde yüksek derecede bir uzmanlaşma ve iş bölümü açıkça gözlemlenebilmektedir (Keleş, 2010, s.12). Sjoberg’a göre, sanayi kentlerinde, kentsel mekân sanayi öncesi kentlere göre çok geniştir. Yollar genişlemiş yapılar yükselmiştir. Konut ve işyeri arasında kesin bir ayırım vardır. Kentin mekân deseninden farklı olarak üst ve orta gelir grubu kent çevresinde yerleşmiş, merkez ve konut alanları arasında kalan alanda, geçiş bölgeleri ortaya çıkarak belirginleşmiş, alt tabaka ve istenmeyen unsurlar burada yer almıştır (aktaran Pustu, 2009, s.114). Sanayi kentinde eğitim ve teknoloji olanaklarının etkin kullanımıyla bu çöküntü bölgelerindeki insanlar sosyal yapıya kazandırılabilir. Etkili bir öğrenme, ussal çalışma ve standardizasyon vardır. Gelişmiş teknolojiye bağlı olarak elde edilen fazla ürün, yarı üretici ve üretici olmayan grupları yaşatmaya yeterlidir. Sanayi toplumu dikey hareketliliğe uygun biçimde, toprağı işleyen köylüler ve onlardan sayıca fazla olan sanayi ve hizmet sektöründe çalışan kitlelerle, bunlar üzerinde kontrol gücü bulunan üst tabakadan oluşur. Modern kentte insan ilişkilerinin kurulmasında meslek ve iş çevresi etkindir, ilişkiler anonimdir, sosyal farklılıklar hoş görülür ve sosyal kontrol genellikle ihtisaslaşmış formel kurumlarla uygulanır. Kent hayatı artan sosyal hareketlilik sonucunda yerellikten giderek uzaklaşmaktadır (Aslanoğlu, 1998, s.41-42).

Kapitalist ilişkilerin yarattığı ve yeniden biçimlendirdiği sanayi kenti yirminci yüzyıl boyunca değişik boyutlar ve yeni görünümler kazanmıştır. Kapitalist toplumların kentleşmesi genellikle düzensiz, plansız ve denetimsiz bir kentleşmedir. Denetim ve planlama, daha çok kentleşme hareketinin sonuçlarına yöneliktir. Ekonomik ve toplumsal gelişmenin bir plana bağlanmamış olması nedeniyle, köyden kente nüfus hareketini bir plan çerçevesinde ele alma olanağı yoktur. Bunun doğal bir sonucu olarak, ülkenin bir ya da birkaç kenti aşırı derecede büyür ve dev kent niteliği kazanır (Özer, 2004, s.8). Keleş'e göre bu sistemde kentlerin içyapısında önemli değişiklikler oluşarak yoksul, orta halli ya da varlıklı ailelerin oluşturduğu mahalleler birbirinden ayrılır (aktaran Özer, 2004, s.8). Bu bağlamda, bugünün kapitalist sanayi kentlerinin gökdelenleri, gecekonduları, sefaleti, kirliliği, ulaşım, beslenme, barınma ve çalışma zorlukları ile toplumun bütün çelişkilerini yansıttığı söylenilmektedir.

- **Postmodern Kentler:** Yirminci yüzyılın ikinci yarısında itibaren Dünya yüzeyinde artan bilgi ve iletişim teknolojilerinin yarattığı yeni bilgi biçimleri ve buna bağlı olarak değişen ve dönüşen toplumsal - ekonomik sistem, kentte de önemli sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal dönüşümlere neden olmaktadır (Aslanoğlu, 1998, s.106). Bu durum farklı yazarlar tarafından farklı kuramsal yaklaşımlarla ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Castells "kolektif tüketim" ve onun çevresindeki mücadeleleri kent sorununun odağına koyar. Castells'e göre, mekân ile sosyal süreçler birbiriyle ilişkili içerisindedir. Bu bağlamda Castells, kentsel mekânı toplumsal yapının bir ifadesi olarak değerlendirmekte ve onun ekonomik ve siyasal sistemin öğeleri ve bunlardan kaynaklanan toplumsal pratikler tarafından biçimlendirildiğini ileri sürer (aktaran Şengül, 2009, s.19-23).

Modern kentleri, “ortak tüketim mekânları” olarak kavramlaştıran Castells’e göre, ileri kapitalist ülkelerde; kentler, üretim merkezinden ziyade tüketim merkezi olarak şekillenmektedir (aktaran Aslanoğlu, 1998, s.63-64). Buna göre kentler, emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketim birimleridir. Kenti üretim merkezinden tüketim merkezine çeviren “sosyo-mekânsal mekanizmalar”, nüfusun ve sermayenin; dolayısıyla üretim araçlarının, işgücünün, tüketimin ve kurumsallaşmanın belirli bir bölgede odaklanmasıyla “metropolleşme” oluşturur. Sanayi merkezleri ise kent merkezi dışında konuşlanır. Bu durum, orta sınıfın hareketliliğine dayanan “alt-kentleşme” biçiminde kendini gösterir. Alt-kentleşme sürecinde kent merkezindeki evler ve yapılar, orta sınıfın ayrılmasından sonra alt gelir gurubunun yaşadığı yoksul, “çöküntü alan”larına dönüşür.

Lefebvre mekânın üretimi, yeniden üretimi ve dönüşümünde sermaye birikim süreçlerinin üzerinde durmaktadır (aktaran Şengül, 2009, s.16). Ona göre, kapitalist gelişim sürecinde mekânın kendisi metalaşmakta ve sermaye birikim süreçleri açısından yaşamsal bir önem kazanmaktadır. Lefebvre, kent ile kapitalizm arasındaki ilişkiyi açıklamak için “sermaye dolaşımı” kavramına başvurmakta ve “birincil sermaye dolaşımı” ile “ikincil sermaye dolaşımı” ayrımı yapmaktadır (aktaran Koç, 2009, s.45). Bu ayrıma göre; birincil sermaye dolaşımı, herhangi bir mal üretiminde olduğu gibi, sermaye, fabrika, işçi, tüccar ve tüketici zincirinden oluşan klasik sermayeyi anlatmaktadır. İkincil sermaye dolaşımı ise, gayrimenkul yatırımlarından oluşmaktadır. Yani kapitalizm, mekânı da bir meta haline dönüştürmektedir ve artık kapitalizmle mekân arasındaki ilişkilerden bahsetmek yerine, kapitalizmin metalaştırdığı, coğrafi bir birim olmaktan çıkarıp işlevsellik kazandırdığı bir mekân tasavvurundan söz etmek gerekmektedir (Koç, 2009, s.45).

Harvey’e göre, kent sisteminin örgütlenişi ile genel olarak sermayenin örgütlenişi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (aktaran Bıçkı, 2006, s.116). Buna göre,

Üretim in örgütlenmesinde ve sosyal ilişkilerin biimlendirilişinde önemli rol oynayan mekân, nihai aşamada kentsel yapıda ifadesini bulmaktadır. Ayrıca, kentsel yapı bir kez kurulunca üretim in örgütlenmesini ve sosyal ilişkilerin gelecekteki gelişimini etkilemektedir. Kısacası mekân, kapitalist üretim koşullarının devamlılığını sağlayan bir araç konumundadır. Bu bakış açısında kentler bir anlamda kapitalizmin sermayeleridir. Fabrikalar, okullar, alişveriş yerleri, parklar vb. kapitalizmin isteklerine göre şekillendirilmiştir (Bıçkı, 2006, s.117).

1.4 TÜRKİYE’DE KİMLİK, G ve KENTLEŞME

1.4.1. İmparatorluktan Ulus Devlete Türkiye’de Etnik Kimlik

Bu bölümde Türkiye’deki milliyetçilik hareketleri, Osmanlı Devleti’ndeki milliyetçilik hareketleri ve cumhuriyet dönemi, ulus devlet inşası ve etnik kimlik talepleri olmak üzere iki dönemde irdelenmeye çalışılacaktır.

Karpat’a (2009) göre, Osmanlı İmparatorluğu çok farklı etnik ve dini gruplardan oluşan çok kültürlü bir yapıya sahipti. Osmanlı bünyesinde bulundurduğu bu farklı grupları, din temelinde millet sistemine göre sınıflandırılmıştı. Ancak imparatorluğun bu çok “milletli” yapısı, on sekizinci yüzyıldan itibaren gelişen dış ticaret ve Balkanlar’da başlayan kapitalist yayılma sayesinde büyüyen orta sınıfın da etkisiyle sarsılmaya başlamıştır. Buna göre, pek çok etnik ve dini grubu egemenliği altında bulunduran imparatorluk, cemaatlerde filizlenen siyasal, sosyal ve kültürel milliyetçilik hareketleriyle karşı karşıya kalmıştır. İlk milliyetçilik hareketleri on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında, Balkanlardaki Ortodoks Hıristiyanlar arasında ortaya çıkmıştır. Bunu Sırp, Yunan, Bulgar, Arnavut vb. grupların imparatorluğun siyasal yapısından ayrılarak kendi bağımsız devletlerini kurmaları takip etmiştir.

Müslüman tebaa ise 1908 Jön Türk İhtilali'ne kadar tam bir etnik milliyetçilik yaşamamıştır (Karpaz, 2009).

Karpaz'a göre Osmanlı Devleti'nin benimsediği "millet sistemi"nin, Balkanlardaki milliyetçilik hareketlerinde, önemli rolü vardır (aktaran Çağaptay, 2009, s.7). Çünkü on dokuzuncu yüzyılda, yani Balkan Hıristiyanları arasında milliyetçiliğin yaygınlaştığı dönemde, bu halkların etnisite anlayışları millet sistemi ve dini kimlik tarafından şekillendirilmiştir. Bu dönemde Balkanlar'daki Hıristiyan toplulukların, modern öncesi (etnik) kimlikleri "millet sistemi" içinde yeniden zuhur etmiştir. Böylece din, Balkanlar'ın uluslaşmasının sahnesi haline gelmiştir.

Osmanlı'nın Müslüman tebaası arasında ise milliyetçilik kendine özgü bir yol izlemiştir. Osmanlı Devleti yönetimi altındaki Türk, Arap, Boşnak, Kürt, Laz, Gürcü, Pomak vb. gibi etnik grupların hepsini tek bir grup olarak görüyordu. Bu gruplar, Osmanlı Devleti'ne katılmadan önce bir siyasi birliğe de sahip değillerdi. Dolayısıyla Anadolu'daki Müslümanlar, Müslüman olarak sahip oldukları kimlik ve karakteri Osmanlı yönetimine borçluydular. Bu nedenle Müslümanlar arasında milliyetçilik, bir tarihsel bakiyenin veya eski bir kimliğe etnik bir bağlılığın sonucu olarak ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine paradoksal bir biçimde Osmanlı Müslümanları arasındaki ilk milliyetçilik hareketi, II. Abdülhamit Döneminde, Avrupalı güçlerin Osmanlı topraklarını ele geçirmeye yönelik çabalarına bir tepki olarak Mısır'da ortaya çıkmıştır (Karpaz, 2009, s.43). Akçura ise Osmanlı yönetimindeki sayılan bu Müslüman gruplardaki milliyetçilik hareketlerine Arabistan'da bir Arap devleti kurmak isteyen, "Vehhabi Hareketi"ni, Lübnan'daki Dürzü ve Marunîlerin bağımsızlık isyanlarını eklemektedir (1988, s.21-22).

Bu dönemde söz edilebilecek diğer bir milliyetçilik hareketi ise Türkçüldür. Bu hareket çok uluslu imparatorlukların çöktüğü tarihsel süreçte, insanların

imparatorluğun yıkılışına karşı, eskiden ilham alarak geleceği yeniden inşa etme amacından beslenmiştir. Kendini daha çok dil, edebiyat ve tarih alanındaki çalışmalarla gösteren Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışında, özellikle imparatorluğun parlak dönemlerine tekrar nasıl dönülebileceği düşüncesi etkili olmuş ve İslamcılık ile Batıcılık fikirlerinin çözüm olarak görülemeyeceği düşüncesiyle, Türk milliyetçiliği önemli bir seçenek olarak görülmüştür. Cumhuriyetin kuruluşu aşamasında ise, “geçmişe özlemin” niteliği değişmiş, ulus-devletin inşası sürecinde Türklüğün eski dönemleri, Türk ulusunun inşasında önemli bir ilham kaynağı olmuştur (Uzun, 2010).

Çağaptay’a göre, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı topraklarının işgali Türk milliyetçiliğinin gelişimini hızlandırdığı gibi Müslüman Türk etnisitesinin ulusal bir topluluk olarak birleşmesine de yardım etmiştir (2009, s.20). Kurtuluş Savaşı boyunca ve sonrasında Türkler, Kürtler, Çerkezler, Araplar, “Misak-ı Milli”de belirlendiği gibi, tek bir millet olarak kabul edilmiştir. Bu durum Mustafa Kemal tarafından, 1 Mayıs 1920’de şöyle ifade edilmiştir:

“Burada maksut olan... Yalnız Türk değildir. Yalnız Çerkez değildir. Yalnız Kürt değildir. Yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiye’dir, samimi bir mecmuadır. Binaenaleyh bu heyet-i aliyenin temsil ettiği, hukukunu, hayatını, şeref ve şanını kurtarma için azmettiği emeller, yalnızca bir unsur-ı İslam’a münhasır değildir. Anasır-ı İslamiye’den mürekkep bir kitleye aittir” (Ahmad, 2010, s.100).

Görüldüğü gibi Osmanlı Devletinde, devlet ve tebaa ilişkisinin temelini oluşturan dinsel aidiyetin, siyasi ya da etnik ve dilsel aidiyete üstün olduğu “millet” sistemi, Kurtuluş Savaşı boyunca Müslüman unsurları bir arada tutmaya yararıdır. Kurtuluş Savaşı kazanılıp, Cumhuriyet ilan edildikten sonra ise ülkede sosyal yaşamı yeniden inşa etmeye çalışan pek çok reform ve düzenlemeye gidilmiştir. 3 Mart 1924’te Hilafet ve günlük hayatı düzenleyen dine dayalı bütün uygulamalar, kurumlar da kaldırılarak sekülerleşme yoluna girilmiştir. Dinin kamusal alanın dışına itilmesi, Müslüman olarak tanımlanan halkın farklı bir kimlikle tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Bunun yerine ikame edilen kimlik ise vatandaşlardan oluşan modern bir ulus-devlet anlayışına uygun olarak vatandaşlığı esas alan, “Türkiye Cumhuriyeti”ni

kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir.” ifadesiyle özetlenmiştir (Çağaptay, 2009, s.20-24).

Cumhuriyetin ilanından sonraki süreçte, ulus devlet esasını benimseyen kurucu kadrolar, Gülalp’in ulus devlet inşası sürecini betimlerken ifade ettiği gibi toplumu geleneksel cemaat bağlarından kopararak, doğrudan devlete bağlamış, siyasal açıdan bir kimlik inşa etmiştir. Bu bağlamda, gayrimüslimler “azınlık” olarak ötekileştirilirken, nüfusun çeşitlilik gösteren Müslüman unsurları ise dil ve kültürel açıdan homojen bir milliyet kalıbına sığdırılmaya çalışılmıştır (Gülalp, 2007, s.13-14).

Oran, Türkiye’de “ulus-devlet, millet ve azınlık ilişkisinin Batı’dan daha farklı geliştiğini belirtir (aktaran Alakel, 2011). Ona göre, Bu gelişim evresi; emperyalizme karşı verilen kurtuluş savaşı, fikir önderleri, ulus devletin inşası, “az gelişmiş ülke milliyetçiliği ideolojisi”, ulus inşası ve azınlık milliyetçiliği basamaklarınca yol almıştır. Dolayısıyla hem teorik hem de pratikte Batı’da uzun süren ulus devlet inşası, çok kısa bir zamana sıkıştırılmıştır

Karapt’a göre Osmanlı Devleti, belli bir toprağı, kavmi veya dili hiçbir zaman kendi uyruklarının siyasal kimliğinin temeli olarak kabul etmemiş olsa da “milli” kimliğin unsurları olan toprak, o toprakla özdeşleşmiş halk ve dil mevcuttu. İşte Cumhuriyet bu unsurları ulus-devlet sayesinde bir araya getirerek devlet ve milleti özdeş hale getirmiştir (Karpat, 2009, s.18). Üstel’e göre ise modern eğitim, iletişim, ulaşım, ticaret, sanayileşme, şehirleşme ve modern devletin kültür altyapısından mahrum olan tarım toplumundan, “vatana, millete ve devlete sadık makbul vatandaşı” yetiştirmek görevi, eğitim kurumlarına bırakılmıştır (aktaran Alakel, 2011).

Arakon'a göre ise, Kurtuluş Savaşı boyunca taktik olarak ulusal ve etnik çoğulluğu kabul eden Cumhuriyet kadrolarının toleranslı yaklaşımları yerini 1920'lerin ikinci yarısından itibaren etnik ve kültürel farklılıkları reddeden daha tekilci bir yaklaşıma bırakmıştır (2010, s.177). Cumhuriyet kadrolarının homojen bir toplum oluşturma projesinin en önemli iki aracı dil ve eğitim olarak belirlenmişti. Bu bağlamda geleneksel eğitim kurumları kapatılmış ve 1924 yılında, "Tevhid-i Tedrisat" ile eğitim millileştirilmiş ve homojenleştirilmiş, görülen gündelik hayatta dinin etkisi, tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla asgariye indirilmiştir. Eğitim dili ve günlük yaşam dili de Türkçe olarak kabul edilmiştir (Arakon, 2010, s.178-179).

Osmanlı'dan devraldığı çok etnili nüfus yapısına karşın, anayasal düzende coğrafyadaki her vatandaşı Türk sayan ulus devletin, nüfusu homojenleştirici uygulamalarına, ülke içinde toplumsal bir muhalefetin olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu durum özellikle ülkenin doğusunda yaşayan ve 1.184.446 kişilik nüfusuyla Türklerden sonra en büyük etnik grubu oluşturan Kürtleri rahatsız etmekteydi (Çağaptay, 2009). Büyük çoğunluğu Sünni olan Kürtler, ulus devletin kurulması sürecinde en güçlü tepkiyi hilafetin kaldırılışına vermişlerdir. Bruinessen'e göre; halifeliğin kaldırılması Türkleri ve Kürtleri bir arada tutan en önemli sembolü ortadan kaldırmıştır (2008a, s.413). Bu durum Ankara Hükümeti'ni din dışı olmakla suçlayan, İslam'a kuvvetle bağlı bazı Kürtlerin elini kuvvetlendirmiştir. Bruinessen'in iddiasına karşın Laçiner (2008, s.8) Kürtlerin söz konusu süreçte göstermiş oldukları tepkinin sadece dini gerekçelere dayandırılmayacağını, dini kaygıların yanı sıra "milli devlet" in ortak siyasal kültürdeki devlet tasavvurundan koptuğuna dair sezginin de bu tepkilerde önemli bir payının bulunduğunu ifade etmektedir.

Karpat'ın iddia ettiğine göre Osmanlı Devleti zamanında Kürtler arasında etnik kökene bağlı milliyetçilik hareketlerine rastlanmamaktadır (2009, s. 43). Bruinessen ise Kürt isyanlarında milliyetçilikten çok aşiret reisine duyulan saygının öne plana

çıkıldığını, o yıllarda Kürt milliyetçiliğinin zayıf bir politik güç olarak eğitimli kent eliti ve aşiret ağalarıyla sınırlı olduğunu belirtmektedir (2008a, s.413). Bununla birlikte Kürtler nüfus fazlalığı açısından Türklere sonra gelen en büyük etnik grup olarak Türkiye'nin doğu ve güneydoğusundaki Van, Muş, Siirt, Diyarbakır, Mardin, Ağrı, Elazığ gibi birbirine sınırdas kentlerinde nüfusun büyük çoğunluğuna sahip oluşları ve tarih boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun, Türk etnisitesiyle tam anlamıyla özdeşleşmemeleri nedeniyle varlığını devam ettirmiş ve büyük çoğunlukla asimile olmamıştır. Bu anlamda Kürtler, Tanzimat Fermanı'na kadar Osmanlı merkez idaresinin dışında bir parça olarak yaşamışlardır. Kürtleri, Osmanlı'nın Müslüman Türk etnisitesiyle ittifak yapmaya iten ise bölgedeki Ermeni milliyetçilerinin faaliyetleri olmuştur (Çağaptay, 2009, s.32).

Kürtler, Cumhuriyetin ilk yıllarında dini ya da aşiret önderlerinin ve birkaç aydının önderliğinde çok sayıda isyan çıkarsa da 1930 sonlarına gelindiğinde, doğu illerinde sükûnet sağlanmıştır. Belirli büyüklüğe sahip her Kürt köyü, bir jandarma karakolu tarafından kontrol altına alınmış, Kürt dili, giyimi ve folkloru tümüyle yasaklanmıştır. Balkanlar'dan gelen Türk göçmenleri, Kürt bölgelerinde iskân edilirken pek çok Kürt de ülkenin farklı bölgelerinde zorunlu göçe tabi tutulmuştur (Bruinessen, 2008b, s.300).

"Menderes Dönemi" olarak bilinen, 1950 - 1960 yılları arasında bütün bu zor ve baskıya dayalı uygulamalar gevşetilmekle beraber, bu sefer de hükümet dini önderleri ve aşiret liderlerini kendi safına çekerek bölgeyi kontrol altında tutmayı sürdürmüştür. Buna karşın 1950'li yıllardan itibaren, Kürt bölgelerinden de kırdan kente göç kapsamında kentlere önemli göç hareketleri yaşanmaya başlamıştır (Bruinessen, 2008b, s.303). Bu bağlamda, 1960'lı yıllardan itibaren, kırdan kente göçle beraber Kürtler arasında milliyetçi eğilimler artmıştır. Kırdan kente göç kapsamında çoğunlukla ülkenin batısındaki büyük kentlere gelen Kürtler, ülkenin

doğusu ile batısı arasındaki gelişmişlik düzeyinin daha fazla farkına varmaları ve zaman zaman karşılaştıkları ayrımcılık güçlü bir şekilde farklılıklarının bilincine varmalarını sağlamıştır. Bunun yanı sıra göç eden Kürtlerin asimile olmayacak kadar çok olmaları nedeniyle, kendi kapalı topluluklarında, belirli ölçüde kendi yaşam tarzlarını sürdürebilmeleri de Kürtler arasında kimlik bilincinin pekişmesine ve milliyetçiliğin yaygınlık kazanmasına yardımcı olmuştur. Bunun yanı sıra 1960 sonrası Kürt milliyetçi hareketinin yükselişinde, özellikle kentli genç kuşaklar, entelektüeller ve kitle iletişim araçlarının da payı oldukça büyüktür (Bruinessen, 2008b, s.303-304).

Yeğen'e göre, hâkimiyeti altındaki unsurları bütünlükçü bir yapıda gören ulus devlet, Anadolu'nun öteki Müslümanları gibi Kürtlerin de Türkleşeceğini hesap etmektedir (Yeğen, 2004). Bununla beraber ülkede yükselen Kürt milliyetçilik hareketine bakış açısı ve önerilen çözüm yolları da ülkedeki bütünlükçü yapının devamını öngörmek koşuluyla, üç biçimde kendini göstermektedir. İlk bakış açısına göre, Kürt milliyetçiliği milli ve merkezi bir idari rejimin yoğunlaşp, yaygınlaştırılmasından rahatsız olan, karşı merkezci ve millileştirilemeyen toplumsal güçlerin direncinden kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre bütünleştirmeyi perçinleyecek bazı düzenlemelere gidilerek, Kürt milliyetçiliğinin önüne geçilebilir. İkinci bakış açısına göre Kürt milliyetçiliğinin yükselişi, Osmanlı Devletinin benimsediği din temelli bir bütünleşme mantığı yerine milli bir bütünleşme mantığının ikame edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşıma göre de milli bütünleşme mantığını aşan İslami kardeşlik mantığını yeniden tesis ederek devletin bütünlükçü yapısı korunup, sürdürülebilecektir. Üçüncüsü bakış açısına göre ise, Kürt milliyetçiliğinin yükselişi, milli gelirin coğrafi bölgeler arasında eşitsiz dağılımına bağlı olarak ülkenin doğusunun geri kalması ve bölge halkının hoşnutsuzluğundan kaynaklanmaktadır ve kaynak aktarımının yeniden düzenlenmesiyle bunun önüne geçilebilecektir (Yeğen, 2006, s.12).

Yukarıda özetlenen etnik kimlik taleplerinin yanı sıra, Türkiye’de cumhuriyet tarihince farklı dönemlerde farklı kimlik algılamalarının öne çıktığı ve diğer kimliklerle çatıştığı ve/veya onlara eklemlendiği gözlemlenmektedir. Yani özetle; 1940’ların ortalarına kadar yukarıdan aşağıya doğru modernleşme programı uygulayan devletin geliştirmek istediği kimlikler öne çıkmıştır. Özellikle 1920’ler ve 1930’larda gerçekleştirilen devrimlerle veya “inkılâp”larla devlet, dinsel ilkelere dayalı ümmet devleti olmaktan çıkarılmış ve laik, pozitivist akılcı ilkelere dayalı ulus devlet kurulmuştur. Aşiret, cemaat, tebaa kimliklerinin yerine, aile ve vatandaş kimlikleri geçirilmeye çabalanmıştır. 1950’lerde siyasal parti aidiyetleri öne çıkmış, 1960’larda sağ ve sol siyasal kimliklere dönüşerek 1980’lere kadar sürmüştür. 1960’larda ayrıca “1968 Kuşağı”, “Cumhuriyet Kuşağı” gibi kuşaklara ilişkin kimlikler de öne çıkmaya başlamıştır. 1970’lerin öne çıkan hâkim kimliği, sendikal işçi hareketinin büyük örgütlenme atağı yapmasıyla sınıfsal kimlikler olmuştur. 1980’lerde feminist hareketin canlanmasıyla toplumsal cinsiyet kimlikleri öne çıkmaya başlamıştır. 1980’ler ve 1990’larda ise, Sünni İslamiyet’in ve tarikatların siyasallaşması ve köktencilleşmesi; buna paralel olarak Alevilerin siyasallaşması, derneklerle Cem Evleri’ni kurmaları ve dinsel kimliklerini öne çıkarmaya çalışmamaları dikkat çekmektedir. Daha önceleri “Doğu’nun gelenekselliği” ve “Doğu’nun azgelişmişliği” olarak dillendirilen sorunlar, 1980’lerin ikinci yarısında ve 1990’larda “Kürt etnik kimliği” olarak adlandırılmış ve Kürtlerin, Türk kimliği ile ilişkileri tartışma konusu olmuştur (Akşit, 1998).

Ulus-devlet paradigması çerçevesinde homojenize edilen ve ortak ulusal kimlik şemsiyesi altında toplanan etnik ve dinsel kimlikler, küreselleşme ve kentleşme süreçleri içerisinde giderek kamu alanında görünürlüklerini arttırmaktadır. Bu durum kimliklerin tanınma talebinden siyasal özerklik taleplerine kadar uzanabilen bir dizi toplumsal ve siyasal değişikliği gündeme getirmekte ve sınıf bazlı siyasetin yerini

“kimlik siyaseti” almaktadır (Erman, 2010, s.11). Öte yandan kimlik siyaseti çevresinde toplanan kümeler, ortak bir aitiğe dayanan topluluklar, mezhepler, tapınışlar, ulusçuluklar örgütlü hareket ederek her yerde günden güne güçlenmekte ve çoğalmaktadır (Tourain, 2005, s.13). Bu sürecin yansıması küreselleşmenin de etkisiyle pek tabii ki Türkiye’de de görülmektedir. Bu süreçte Türkiye’de kimlik kavramının kullanıldığı üç noktaya dikkat çekmek mümkündür: İlk nokta, Türk kimliği, laiklik, ulusal kimlik gibi kimliklerin merkeze çekilip; diğer etnik ve dini kimlik ve yaşam tarzlarının anlamsızlaştırılmasıdır. İkinci nokta olarak kimlik, kişilik ve benlik kavramlarının; bireyin psikolojik durumuna referans veren kişilik, sosyal belircilerden oluşan kimlik ve bireyin ontolojik varlığına işaret eden benlik kavramının karıştırılmasıdır. Üçüncü nokta ise, Türkiye’de son yıllarda görüldüğü gibi, üst kimliklerin çözülmesi ve bunun yerine alt kimliklerin üretilmesi ve bu alt kimliklerin etnikleştirilmesi yoluyla siyasal ve kültürel taleplerden söz edilmesidir (Sözen’den aktaran Uyanık, 2003, s.70).

1.4.2. Türkiye’de Göç Hareketleri

Savaş, iklim koşullarının elverişsiz olması, hayvancılığa dayalı geçim ekonomisi ve göçebe yaşam tarzı, hastalıklar gibi pek çok nedene bağlı olarak anayurtlarından ayrılarak Anadolu’ya yerleşen Türklerin tarihi göçlerle şekillenmiştir (Karpata, 2010). Ancak araştırmanın konusu açısından Türkiye’de yaşanan göç süreçleri incelenirken, zaman zaman tarihsel arka plan verilmekle beraber Cumhuriyet döneminde gerçekleşen göçler üzerinde durulacaktır.

Türkiye tarihsel olarak koşulları, amaçları ve yönleri bakımından oldukça farklı göç hareketlerine tanık olmuştur. Bu göç hareketleri zaman, koşul, yön, amaç açısından farklılık gösterse de hem birbirini hem de ülkedeki sosyal, ekonomik, kültürel iklimi etkilemiştir.

Osmanlı döneminde göçler, devlet eliyle, “iskân” ve “sürgün” olarak adlandırılan kitlesel göçler şeklinde gerçekleştirilmiştir. O dönemdeki göçlerin nedenleri şu şekilde ele alınabilir:

“Devletin nüfusu bu şekilde mobilize etmekteki ilk amacı; yeni fethedilen topraklarda hâkimiyetini tesis etmek ve toplum düzenini sağlanmaktır. Bu amaç doğrultusundan devlet, ele geçirdiği yeni topraklarda hâkimiyetini sürekli kılacak biçimde nüfuslandırma sağlamak üzere Anadolu’dan Müslüman nüfusu büyük gruplar halinde ele geçirilen bölgelere, ele geçirilen bölgelerdeki Müslüman olmayan nüfusun bir kısmını da Anadolu’ya yerleştirmiştir. Devlet eliyle gerçekleştirilen göçlerde ikinci amaç; temel ekonomik aktivite olan, dolayısıyla devletin ekonomik omurgasını oluşturan tarımsal üretimi maksimize etmektir. Böylece tarımsal üretimin ihtiyaç duyduğu emeğin mekânda dengeli dağılımının sağlanması amaçlanmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen göçlerin üçüncü nedeni ise; devlet güvenliği ve düzeninin sağlanmasıdır. Bu amaçla sık sık göçebe aşiretler yerleşik hayata geçirilmeye çalışılmış, merkezi iktidar için tehdit oluşturan yerel beyler etkili oldukları bölgelerden çıkartılmış; derbent, geçit, yol ve suyollarının korunmasıyla görevli köyler oluşturulmuştur” (Keser, 2011, s.31-32).

Osmanlı Devleti’nde 17. yüzyıldan dağılışına kadar farklı amaçlar taşıyan ve farklı yönlerde gelişen göç hareketleriyle karşılaşmıştır. Devletin genişlemesinin durduğu 17. ve 18. yüzyıllarda Anadolu’da çıkan isyanların bastırılması sırasında ya da isyanların kaynaklık ettiği güvenlik tehdidine bağlı olarak zorunlu göçe tabi tutulanların yerine, tarımsal alanların işlenebilmesi amacıyla devlet daha çok Anadolu’ya yönelik göç ve iskân politikası izlemeye başlamıştır. Osmanlı Devleti’nin küçülme ve çöküş sürecinde ise temel olarak Balkanlar, Kırım ve Kafkasya’da kaybedilen topraklardan anayurda yönelen göçlerden söz edilmektedir. Tekeli’nin “Balkanlaşma Göçleri” olarak kavramlaştırdığı, kaybedilen Balkan topraklarında kurulan ulus-devletlerin yeni yönetimlerinde etnik arındırma ve homojenleştirme kapsamında yürütülen politikalardan kaynaklı olarak önemli büyüklükte Türk/Müslüman ve kısmen de Yahudi nüfus zorla Anadolu’ya göç etmek zorunda bırakılmıştır (Keser, 2011, s.33-42; Tekeli, 2011, s.44-48).

Türkiye’de yaşanan göç süreçlerinde diğer bir boyut ise ülke dışına yaşanan göçlerdir. Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında, 1915 “Tehcir Kanunu” ile 700.000 Ermeni zorla göç ettirilmiştir. Bunu Kurtuluş Savaşı yıllarındaki 1.350.000 Rum’un Yunanistan ve diğer ülkelere göçü izlemiştir. Cumhuriyet Dönemi’ndeki göçlere gelindiğinde ise; 1923-1926 yılları arasında “nüfus değişimi” kapsamında 189.916

Rum, Türkiye'den Yunanistan'a göç ettirilmiştir (Tekeli'den aktaran Keser, 2011, s.39-41). Bu göçlerin dışında ülke dışına yaşanan bir diğer göç dalgası ise "6-7 Eylül 1955 Olayları" ve "Varlık Vergisi" dolayısıyla yaşanan göçlerdir (Keser, 2011, s.41).

Yukarıda anılan göçlerinin dışında, Türkiye'de yaşanan üç göç türü daha vardır (Tekeli, 2011, s.43-44). Bunlardan ilki ve en önemli görüneni kentleşme sürecindeki göçlerdir. Bu göçleri 1945 ile 1980 yılları arası olarak dönemleştiren Tekeli'ye göre, tarımda makineleşme ve hızlı nüfus artışına paralel olarak kırsal alanda dengenin bozulması ve kırsal yaşamın çözülmesinin yarattığı bu göçler, Türkiye'nin kentleşmesinde başat neden olmuştur (Tekeli, 2011, s.43-44).

Kırdan kente göç sürecini 1950'lerden başlatan Özer ise, Tekeli'nin tanımını genişleterek yorumlamaktadır (Özer,2004, s.24). Özer'e göre 1950'lerden itibaren izlenen dışa açık ekonomi politikası ve benimsenen "ithal ikameci büyüme modeli"⁶yle hızlı sanayileşme ve tarımdaki hızlı makineleşme kırsal alanda toprak - nüfus dengesini bozmuştur. Nüfus artışı, toprakların miras yoluyla bölünmesi, toprak mülkiyetinde kutuplaşma gibi nedenlerle üretim dışı kalan işgücü de yeni geçim kaynakları elde etmek için büyük kentlere göçe yönelmiştir. Toplumsal, siyasal ve ekonomik nedenlerden kaynaklanan bu göç hareketleri daha çok ülkede sanayi ve ticaretin az geliştiği ya da gelişmediği bölge ve kentlerden, gelişmiş bölge ve kentlerine doğru gerçekleşmiştir.

Tekeli'nin kentleşme sürecinde kategorize ettiği ikinci göç türü, 1975 sonrasında kentler arası gerçekleşen göçleri kapsamaktadır (Tekeli, 2011). Burada yapısal dönüşümden çok, ekonomik fırsatların mekânsal olarak eşitsiz dağılımından

⁶ İthal İkameci Büyüme Modeli: Daha önce yurt dışından ithal edilmekte olan malların, uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurt içinde üretilmesini öngören bir sanayileşme modelidir. (M. Ertuğrul, Ders Notları, <http://www.dersnotlari.net/ithalikamesi.htm>)

kaynaklanan, kentler arasında gerçekleşen göçlerden söz edilmektedir. Bu dönem ayrıca Türkiye'deki kentleşmenin belli bir oranı aştığının göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Tekeli'ye (2011) göre, Türkiye'de yaşanan üçüncü göç türü, insan mekân ilişkisinin değişmesi tanımından daha fazlası olan "yaşam güzergâhlarının planlanması" şeklindeki tanımlanan, bugünün dünyasında oldukça mobilize olan insanların istek ve planları dâhilinde yer değiştirmesidir.

1984'ten sonra ise Türkiye'de kırdan kente doğru yaşanan göç olgusu farklı bir boyut kazanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşanan askeri yetkililerinin "düşük yoğunluklu çatışma" olarak adlandırdığı silahlı çatışmalar ve buna bağlı olarak yaşanan can ve mal kaybından kaynaklanan nedenlerle 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren ve 1990'lı yıllarda yoğunlaşan kitlesele göç hareketleri yaşanmıştır. Askeri kaygılarla denetlenmesi zor olan kırsal bölgelerin boşaltılmasına bağlı olarak gerçekleşen bu göçler zorunlu bir yer değiştirme olarak değerlendirilebilmektedir. Bu süreç, göç edenler kadar bu göçün varış noktasındaki kentler için de sorunlar yaratmıştır/yaratmaktadır (Kaygalak, 2009, s.6).

1.4.3. Türkiye'de Kentleşme

Keleş, Türkiye'deki kentleşme nedenlerini ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyopsikolojik nedenler olmak üzere dört başlıkta incelemektedir (2010, s.31).

- **Ekonomik Nedenler:** Ekonomik nedenlerin bir kısmı köylü nüfusu köyünden iten tarım kesiminin içinde bulunduğu koşullardan kaynaklanan nedenlerdir. Bunlar itici nedenlerdir. Çekici nedenler ise köyünde beslenemeyen, gelecek için güvence bulamayan nüfusu kentlere çeken nedenlerden oluşmaktadır (Keleş, 2010, s.32). Buna göre Türkiye'de tarımda makineleşme, toprak

yetersizliği ve toprakların miras yoluyla parçalanması, tarımsal verimin düşüklüğü, yoğun nüfus artışı yaşanması ve bunların karşılığında; belirli iş merkezlerinin genellikle büyük şehirlerde veya civarında yer alması, kentte elde edilen gelirin yüksek oluşu, kent yaşamının renkliliği, kentte eğitim, sağlık, haberleşme, ulaşım olanaklarının üstünlüğü, mal ve hizmet üretiminin, değişiminin belli merkezlerde toplanması kentleri kırdaki nüfus açısından cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu ikisinin dışında kitle iletişim araçlarıyla artan akışkanlık, eğitim düzeyinin yükselmesi gibi iletici nedenler ve devlet tarafından benimsenen, uygulanan ekonomik, sosyal politikalar da kırdan kente doğru göçü önemli oranda arttırmıştır (Keleş, 2010, s.32).

- **Teknolojik Nedenler:** Gerek kentte gelişen sanayi dolayısıyla işgücü talebinin artması, gerekse tarıma egemen olan makineleşme, ulaşım araçları sayesinde insanların hareket kabiliyetlerinin artması, elektrik dağıtımının öncelikle kentlerde yaygınlık kazanması, teknolojik nedenler arasında sayılmaktadır (Keleş, 2010, s. 34).
- **Siyasal Nedenler:** Savaşlar, siyasal anlaşmazlıklar, çatışmalar kentleşmeye etki etmektedir (Keleş, 2010, s.35). Türkiye’de 1984’ten sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölge’lerinde yaşanan askeri yetkililerinin “düşük yoğunluklu çatışma” olarak adlandırdığı silahlı çatışmalar ve buna bağlı olarak yaşanan can ve mal kaybından kaynaklanan nedenlerle meydana gelen zorunlu göçler de Türkiye’de kentleşmeye etki eden faktörler arasındadır (Kaygalak, 2009).
- **Sosyo-Psikolojik Nedenler:** Kentlerin özgür havası, daha geniş bir gruba mensup olma duygusu, kentli olmanın gururunu paylaşma, Türkiye’de kentleşmeyi etkileyen sosyo-psikolojik nedenler arasında sayılmaktadır (Özer,

2004, s.60). Buna göre kırdan kente göç, kişiye toplumsal aşağılık duygusunu silen bir yükselme duygusu vermektedir. Bunun yanı sıra kentte daha kalabalık bir grup içinde olma duygusu, küçük bir cemaat toplumunda bireyin üzerinde hissettiği sosyal kontrolü de azalttığı için, bireye belli bir bağımsızlık duygusu vermektedir.

Şengül ise Türkiye'nin kentleşme deneyimini; ulus-devletin kentleşmesi (1923-1950); emeğin kentleşmesi (1950-1980); sermayenin kentleşmesi (1980 sonrası) olmak üzere üç aşamada incelemektedir. Buna göre ulus-devletin kentleşmesi, devletin imparatorluk düzeninden vazgeçerek, ulus devlet ideolojisine uygun olarak düzenlenmesi, başkent'in İstanbul'dan Ankara'ya taşınması, ulusal ekonominin inşası ve yerleşim sistemindeki değişim ve dönüşümleri tanımlamaktadır. Emeğin kentleşmesi, 1950'li yıllardan itibaren tarımda makineleşme, sanayileşme, benimsenen ekonomik politikalara bağlı olarak büyük kentlere yaşanan emek göçü ve bunun kentleşme üzerindeki etkilerini tanımlamaktadır. Sermayenin kentleşmesi ise 1980'li yıllardan itibaren kentlerin sermayenin hegemonyasına girmesi ve kentsel mekânların sermaye mantığı tarafından belirlenmesi sürecini tanımlamaktadır (Şengül, 2009, s.103-139).

Yukarıda anılan nedenlerle, 1950'li yıllardan itibaren kırdan kente doğru hızlanan göç olgusuyla birlikte bir yandan köyler boşalırken bir yandan da kentsel nüfus kat kat artmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) rakamlarına göre, 1927'de nüfusunun sadece %24,2'si kentsel alanlarda yaşamaktayken, bu oran 1950 yılında %25'e, 1980 yılında %43,9'a ve 2007 yılında %77' ye yükselmiştir (aktaran Keleş, 2010, s. 57). Bu hızlı kentleşme, kentsel alanlarda önemli sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların plansız göç ve kentleşmenin bir sonucu olduğu düşünülürse, kentsel planlamanın önemi ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'nın başkent olarak ilan edilmesiyle birlikte köktenci bir modernleştirme projesi uygulamadaki kararlılığını ortaya koyan merkezi yönetim, kent planlamasını siyasal gündemlerine almış ve önemli başlangıç adımları atmış olmasına rağmen kentsel planlama konusunda benimsenen zihniyet ile hızlı kentleşme olgusunun niteliği arasında büyük bir tutarsızlık görülmektedir (Tekeli, 2011, s.99-100). Bu tutarsızlığın baş sebebi olarak da Türkiye'deki kentleşme tipinin sanayileşmeye bağlı olmak yerine, kırdan kente bir akım şeklinde olması gösterilmektedir (Aslanoğlu, 1998, s.37).

Daha önce de belirtildiği gibi, kırdan kente plansız ve hızlı göç kentlerde önemli sorunlara neden olmuştur. Bu sorunların en önemlisi, işsizlik ve buna bağlı olarak gelişen yoksulluktur. Sezal'a göre, kentteki sınırlı kapasiteye sahip sanayi ve hizmet sektörünün, göçmenlerin tümünü istihdam etme kapasitesinde olmaması ya da göçmenlerin sanayi ve hizmet sektörlerinin aradığı vasıflardan yoksun olması nedenlerine bağlı olarak gelişen örgütlü ve güvenceli iş imkânlarından mahrum olma, göçle gelen nüfusun yoksulluğuna, dolayısıyla kentte barınma, sağlık, eğitim, gibi imkânlarından yeterince yararlanamamasına neden olmaktadır (aktaran Torlak ve Polat, 2006, s.168)

Bireylerin, günlük temel ihtiyaçların tamamını veya büyük bir kısmını karşılayacak yeterli bir gelir düzeyine sahip olamama olarak tanımlanan yoksulluk, Laçiner'e (2007) göre, ötekileştirme mekanizmalarını da harekete geçiren önemli bir etkidir. Buna göre kentler, özellikle büyük kentler, gizli/açık işsizliğin yoğun olduğu yerler olması açısından "yoksulluğun kol gezdiği yerlerdir, yoksulluğun yoksunlukla, çaresizlik güçsüzlük ve yetersizlik duygusuyla iç içe girdiği ve birbirini kilitlediği, ekonomik ve sosyal yaşamın, diğer bir deyişle formelin dışına itilen kent yoksullarının, içinde yaşadıkları topluma yabancılaştıkları ve ötekileştirildikleri mekânları oluşturmaktadır (Laçiner, 2007, s.316).

Açıkgöz ve Yusuoğlu'na göre, kent yoksulluğu, Türkiye'de, biçim ve mahiyeti farklı olmakla birlikte, 20. yüzyılın ortalarında yaşanmaya başlamıştır. Türkiye'de kent yoksulluğu ve yoksulluğun diğer farklı görünümleri 1950'lerden itibaren, makinenin tarıma girmesiyle tarım sektöründe büyük değişimlere bağlı olarak özellikle, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere sanayileşen kentlere kırsal kesimlerden yoğun göç dalgasıyla birlikte belirginlik kazanmaya başlamıştır. İlk önceleri kendisini kentsel alanlarda, işsizlik, çarpık kentleşme, gecekondulaşma ve altyapı eksiklikleri gibi sorunlarla kendini göstermesine karşın, geleneksel kurumlar ve manevi değerler sayesinde fazla görünür hale gelmemiş ve olumsuz sonuçları toplum tarafından fazla hissedilmemiştir (2012, s.82).

Türkiye'de yoksulluğun önemli bir sorun olarak görülmeye başlaması ve görünür hale gelmesi 1980'den sonra olmuştur. Özellikle, 1980'den sonra Türkiye'nin kapitalist dünyayla bütünleşme çabalarıyla beraber ülkenin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişimler (serbest piyasa ekonomisi, kırsal kesimden kentlere göçler, terör ve çatışma ortamı, işsizlik vb.) yoksulluğun artmasında ve daha görünür hale gelmesinde etkili olmuştur. Kentler, bu yıllarda kent yoksulluğu, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, konut mafyası, yolsuzluk, kayıt dışılık ve enformel sektör gibi sorunlarla daha fazla yüzleşmeye başlamıştır (Açıkgöz ve Yusufoğlu, 2012, s.80)

Plansız ve hızlı kentleşmenin kentlerde yarattığı diğer bir önemli sorun da barınma sorunudur. 1945 itibariyle henüz sanayileşmemiş bir ülke olan Türkiye'de, kırdan kente göçenleri kırdan tutmak üzere şekillendirilen politikalara rağmen, kırdan koparak kentlere gelen gruplar göz önüne alındığında, bu grupların kazançlarıyla kurumsallaşmış modernitenin meşru kentleşme kalıplarına uygun olarak inşa edilmiş evlere sahip olma ya da kiralama olanakları bulunmamaktadır. Pek çok konuda

kader birliği yapan bu kitleler, devletin de kendilerine sosyal konut sağlayacak kaynağı olmadığından barınma ihtiyacını giderme konusunda başlarının çaresine bakmaya mecbur bırakılmışlardır. Bu mecburiyetin kente ilk yansıması barınma, arsa alım satımı, yapılaşma konularındaki enformal ilişkiler olmuştur. Barınma sorununa çözüm yolları üreten bu enformel ilişkiler, iş piyasasında ve diğer sosyal ve siyasal alanları da etkileyen bir ilişkiler ağını oluşturmaktadır (Tekeli, 2011, s.99-100; Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s.54).

Türkiye’de kırdan kente göç sonucunda ortaya çıkan kentli yoksulların barınma ihtiyacını karşılamak üzere ürettikleri enformel çözüm olan gecekondular ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan, kentlere göç sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2011). Gecekondu, 1966 tarihli 775 Sayılı Gecekondu Yasası’nın 2. Maddesine göre; “imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı olmaksızın, kedisine ait olmayan arazi ya da arsa üzerinde sahibinin izni olmadan yapılan izinsiz yapılar” olarak tanımlanmaktadır (Çakır, 2007, s.23). İlk önceleri kentlerin iş merkezlerine yakın ve çoğunlukla dere yatakları, dik yamaçlar gibi coğrafi olarak dezavantajlı arazilerinde, derme çatma barakalar olarak yapılmış bakımsız gecekondular zamanla kentlerin çevresini saran ve sürekli genişleyen halkalar halinde, alt yapı ve diğer hizmetler açısından yetersiz mahallelere dönüşmüşlerdir (Erman, 2004).

Tekeli’ye göre, kentte tutunmaya çalışan yoksul nüfusun barınma alanı olan gecekonduların zaman içerisinde, gecekonduların karakteristiğinin gruplandığı üç dönemden bahsetmek mümkündür (aktaran Erez, Seyrek ve Balkanay, 2007). Buna göre, gecekondulaşmanın ilk dönemi 1950’den itibaren kente göçen ilk kesimin barınma ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan ve rant kaygısı gütmeksizin inşa edilen yapılardır. Dolayısıyla ev sahipliği oranı yüksek, kiracılık oranı düşüktür. Gecekondulaşmanın ikinci dönemi ilk dönemden sonra etraftaki kamusal arazilerin

işgal edilip rant aracı olarak değerlendirilmesine bağlı olan yapılaşma dönemidir, bu dönemde ev sahipliği oranı az, kiracılık oranı fazladır ve 1970'li yıllara denk gelir. Gecekondulaşmanın üçüncü dönemi mevcut gecekondu alanlarının kendi içindeki dönüşüme karşılık gelmektedir; ikinci dönemde kentlerin kenarına kurulan gecekondu, kentlerin büyümesiyle kent içi konumlar haline gelmiş ve arazi olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bundan faydalanmak isteyen gecekondu sahipleri gecekondualarını yıkarak yerine apartman inşa etmişlerdir ya da müteahhide vermek yoluyla rant elde etmişlerdir.

Gecekonduyunun ticarileşmesiyle ortaya çıkan zenginleşme, gecekonduyunun algılanışında da bir farklılık yaratmıştır. Yoksulluk hali olarak değerlendirilen ve sempati ile bakılabilen bir olgu olmaktan çıkarak haksız kazanç unsuru olarak değerlendirilen bir olgu haline almıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s.48). Bu olgu her türlü yerel kaynaktan beslenen ilişki ağları sayesinde geliştirilen stratejilerle yoksulluğun sonraki kuşak göçmenlere devredilmesi hatta bu yolla zenginleşmesi, sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır.

Kente göç eden grupların kente tutunmak için geliştirdikleri diğer bir strateji de enformel iş piyasasıdır. 1950'li yıllardan itibaren göçlerle kente gelip tutunmaya çalışan, ancak niteliksiz işgücü tanımına giren ve iş bulma şansı zayıf kent yoksulları, kendilerine ait stratejiler geliştirerek, asgari ücret, iş güvenliği, yasallık, istikrar ve toplumca kabul görme açılarından formel sektörlerden ayrılan enformel sektörlerle yönelerek kazanç sağlamaya ve refahlarını arttırmaya çalışmışlardır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009, s.53).

Kentsel mekanda kendisini daha çok konut ve iş piyasasında gösteren enformel süreçler, devlet kontrolü dışında olmakla beraber yasal düzenlemelere uymama, kayıt dışı olma, sosyal haklardan yoksun olma, asgari ücret altı ve iş güvenliğinden

yoksun olma, düşük yaşam standardı ve sağlıksız yaşam şartları gibi özellikler taşımaktadır (Castells ve Portes'den aktaran Toksöz ve Özşuca, 2002). Bu ilişki ağları sayesinde kente gelen göçmenler, yabancı oldukları kentte kendilerine korunaklı sayılabilecek ortamlar yaratabilmişlerdir. Bu ilişki ağları göçmenlerin, kentin anonimleştirici etkileri karşısında kaybolmalarını önleyip, onlara iş ve konut piyasasında tutunabilme fırsatı yarattığı gibi, Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2009) "nöbetleşe yoksulluk" olarak kavramlaştırdıkları, her seferinde arsa ve konut piyasasından beslenen, hemşehrilik esaslı olarak kurulan, yaratılan gelirin eşitsiz dağıtıldığı ve çoğu zaman politik ilişkilerle de eklemlenen, bir grubun diğerleri üzerinden rant elde ederek zenginleşmesini, refahını arttırmasını tanımlayan türde ilişkilere de zemin hazırlamaktadır.

Ülke nüfusunun göçle birlikte yaşadığı hızlı değişimin getirdiği hızlı kentleşme, özellikle Türkiye'nin büyük kentlerinin sorunlu/çarpık bir görünüm almasına neden olmuştur. Yoğun göçten dolayı, kentlerde var olan doğal işleyiş de bozularak çarpık, ekonomik ve sosyal ilişki ağları ortaya çıkmıştır (Erman, 2002; Işık ve Pınarcıoğlu, 2009). Kentliler ya da Erder'in (2002) kavramlaştırmasıyla "yeni kentliler" açısından kentte var olmak, mekânda tutunmak/görünmek önem taşımaktadır. Göçmenlerin, bu süreçte en çok kullandığı ilişkiler; aile, akraba, hemşehri gibi geleneksel ilişki ağlarıdır. Göç kararının verilmesinden, yerleşilecek mahallenin seçimine, konut sorununun çözülmesinden, iş bulmaya kadar pek çok konuda bu destek ve dayanışma ağlarını kullanan göçmenler, bu sayede kentin yabancılaştırıcı etkilerinden, kültürel olarak korunmuş olurlar (Güneş-Ayata'dan aktaran Güneş; Erder'den aktaran Güneş, 2011, s.70).

Bütün bu ağları kullanan göçmenler, kente uyum sağlamakta, aidiyet hissi geliştirmekte, sosyal ilişkiler kurmakta, kentin hukuki sistemi içinde yer almaktadır. Böylece kentteki konumunu meşrulaştırmaktadır. Bu kentli kimliğini kazanma

sürecinin bir parçasını oluşturmaktadır (Aslanoglu, 1998, s.212). Bu sürecin kentin “yerlilerinin” algısındaki yansıması ise kentin köyleştirildiği ve hem fiziki hem de kültürel olarak kirletildiği yönünde oluşmaktadır (Erman, 2002). Erder (2002) tarafından “Kentsel Gerilim” olarak kavramlaştırılan bir durum olan kentin “yerlileri” ya da görece iyi koşullarda yaşayan sakinleri ile daha kötü koşullarda yaşayan göçmenler arasında imkân ve beklentiler bağlamında oluşan kentsel eşitsizliklerin meydana getirdiği ve göçmenleri kente uyum sağlama umudundan koparan bu süreç, kentleşme sürecine paralel olarak yürümektedir. Kentin “yerlilerince” kabul görmeyip kente uyum sağlayamayan göçmen grupların, kentten kimlik ve kültürel olarak kopuk ama kent mekânında olmalarının yarattığı olumsuzluklarının yanı sıra kültürel kimliklerini korumaları gibi bir olumlu yönden de bahsedilebilir (Erez, Seyrek ve Balkanay, 2007). Kentleşme bağlamında bahsedilen bu süreç aslında hem mekânsal hem de kimliksel oluşumlar açısından yerelin inşası anlamına da gelmektedir (Aslanoglu, 1998, s.212).

Kentleşme sürecinin dinamiklerinden olan göç, hemşehrilik, etnisite, bölgecilik, dini kimlik vb. olguların toplumsal gruplaşma ve ayrışmaya (segrasyon) neden olduğu ve akabinde kentte sağlık, eğitim, barınma, iş imkânı vb. konularda yetersizlik ve kötüleşme olarak ortaya çıkan sorunların boy gösterdiği de gözden kaçmamalıdır (Canatan, 2011, s.4). Ayrışmanın bir diğer boyutunu da son yıllarda ortaya çıkan lüks konut projeleri ve sitelerin oluşturmaktadır (Töre ve Som, 2009). Ayrıca kent yapısında oluşan ayrışmaların, bireylerin sosyo-ekonomik refah artışlarında kent içindeki yeniden yerleşim yerlerini tayin ettiği söylenebilir (Akpınar, 2009).

Göç, kentleşme süreçleri ve kent yapısını, kentteki imkân, beklenti ve kaynak dağılımı gibi konuları, ülkenin genel yapısının da üstünde etkileyen küreselleşme sürecinin de varlığını unutmamak gerekir. Özellikle de zaman-mekan bağlamında uzakta olan olayların değiştirip dönüştürdüğü olgularıyla ve dinamikleriyle mega

kentler, Türkiye’de de ortaya çıkmakta, küreselleşmenin etkisiyle kentsel mekanda farklı kültürlerin bir araya toplanması ve farklı kimliklerin gündelik hayatta görünürlülük kazanması mümkün olmaktadır. “Glokalleşme” olarak adlandırılan bu süreç, yerelin küresel ekonomik, siyasal ve kültürel olgularla etkileşimi olarak tanımlanabilmektedir. Bu süreçlerle yerelliklerin kent ortamında belirginliği artmakta ve kimlikler gündelik hayat içinde yeniden kurulmaktadır (Aslanoğlu, 1998, s.11-12).

Yukarıda sözü edilen bağlamlardan hareketle Türkiye’de yaşanan göç süreçleri sonucunda kentleşme değerlendirildiğinde özetle, Türkiye’de kentleşmenin pek çok açıdan sorunlu olduğu görülmektedir. Bu sorunlu kentleşmenin ardında yatan temel sebep olarak sanayileşme ile kentleşme arasındaki uyumsuzluk gösterilmektedir. Buna göre; sermayenin ucuz emek ve işgücü ihtiyacı doğrultusunda plansız olarak teşvik edilen göç sonucunda, kentlerde biriken nüfusun çoğu istihdam olanaklarının yetersizliğinden dolayı bir işe yerleştirememekte, her türlü sosyal güvenceden ve temel gereksinimlerini karşılamaktan yoksun bir yaşamla yüz yüze bırakılmaktadır. Dolayısıyla kentsel yaşam çevresi plansız yapılaşma, kaçak konutlar ve gecekondu nüfusu olarak adlandırılan kent yoksulları ile şekillenmektedir. Daha da vahimi, bu çarpık kentleşme sürekli kâr olgusuna dayanan çarpık sanayileşme, insan ve çevre dostu olmayan teknolojik yatırımlar sonucu her geçen gün artarak devam etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye nüfusunun büyük yoğunluğunun yaşadığı kentler, sürekli kâra dayanan “gelişmelerin”, talan ve yağmanın sonucunda insana yabancılaşan mekânlara dönüşmektedir (Bookchin, 1999; Demirer, 1999, s.9-11; Erman, 2004).

Öte yandan, kırdan kente yaşanan yoğun göçle beraber, istihdam edilemeyen nüfusun kentsel alanlarda yaşadığı işsizlik, çevre, eğitim, sağlık, güvenlik sorunlarının diyalektik bir şekilde içerisinde geliştiği kentsel yoksulluk, her geçen gün kenti ve formel süreçleri daha çok tehdit eder duruma gelmektedir. Kentlerdeki

zengin ve yoksul arasındaki ayrışma derinleşmekte, Işık ve Pınarcıoğlu'nun (2009) tespit ettikleri gibi toplumsal kesimler birbirinden kopmaktadır. Bu da toplumsal barış açısından önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Buna göre, Castells'in önerdiği gibi iki uzam arasında köprülerin bilinçli olarak kurulması gerekmektedir. Aksi halde toplum, toplumsal hiper uzamın farklı boyutlarına hapsolan ve asla örtüşmeyen paralel evrenlerde yaşamaya doğru gitmektedir (Castells, 2005, s.568).

1.5. TEZİN AMACI

Bu araştırma, Türkiye'de yaşanan göç süreçleri ve göç sonrasında kentsel alanda kurulan ilişkiler bağlamında etnik kimliklerin inşa ve dönüşümünü anlamaya yönelik bir çabanın ürünüdür. Bu bağlamda farklı etnik, dini, siyasi, kültürel kimlikleriyle kente gelen farklı grupların, göç nedenlerinin, kimlik ve etnik kimlik algılarının, yaşam biçimlerinin; eğitim, evlilik, iş ve meslek örüntülerinin, bunlardaki değişim / dönüşümlerin, bu grupların birbirleriyle ve diğer gruplarla ilişkilerinin, kentleşme, kırdan kente göç ve yerleşme sürecinde incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.5.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Diğer Araştırma Soruları

Araştırmanın Hipotezleri

Tezin dayandığı araştırma verileri, niteliksel araştırma yöntemleri kullanılarak toplanmıştır. Niteliksel araştırmalarda hipotez kurulması gerekmemektedir. Ancak bu çalışmanın sonunda aşağıdaki temel ilişkilerin ortaya konabileceği beklenmektedir.

- Göç, farklı grupların kentte aynı mekânda toplanmasından dolayı birey ve gruplarda kimlik farkındalığı arttırmaktadır.

- Kente göç eden göçmenler hemşehri ve akraba temelli bir yerleşme göstermektedir. Bu akraba ve hemşehrilik bağlarının devam ettirilmesine olanak tanımaktadır. Devam ettirilen hemşehrilik ve akrabalık ilişkileri, bir yandan kimliklerin sürdürülmesinde önemli rol oynarken diğer yandan kente uyum sürecini uzatmaktadır.
- Gruplar birbirleriyle ilişkiye girdikçe melezleşmekte, birbirine karşı daha uzlaşmacı davranmakta ve birebir yaşam biçimlerinden etkilenmektedir. Bununla beraber birbirlerini kimlikleriyle tanımlayan bazı bireylerde diğer gruplara karşı önyargı ve “ötekileştirme” keskinleşmektedir.

Diğer Araştırma Soruları/Konuları

- Türkiye’de yaşanan göç süreçlerinin neden ve sonuçları nelerdir?
- Göç süreci kapsamında farklı bölgelerden, göç eden farklı grupların kentteki yerleşme düzenleri nasıl olmaktadır? Bu yerleşme düzeninin kente uyuma ve kimlik inşasına etkileri nasıldır?
- Kentte yaşayan gruplar etnik kimliklerini nasıl tanımlamakta ve hangi değerler üzerinden inşa etmektedir?
- Kente göç eden birey ve grupların göç sonrasında etnik kimlik farkındalığında nasıl bir değişim görülmektedir?
- Kente göç eden farklı gruplar, kentsel alanda hangi ilişki ağlarını yoğunlukla kullanmaktadırlar?
- Kente göç eden farklı grupların birbirleriyle ve diğer gruplarla ilişkileri nasıldır?
- Farklı grupların göç sonrasında geldikleri yerle ilişkilerinin devam etmesinin etnik kimlik algı ve inşasına olan etkisi nasıldır?
- Farklı açısından hemşehrilik bağlarının yerleşme, evlenme, iş bulmada rolü nedir?

- Farklı grupların birbirlerine karşı önyargıları ve mesafesi nasıldır? Bunu etkileyen faktörler nelerdir?

1.6. TEZİN ÖNEMİ

İçinde bulunulan küreselleşme çağında, toplumsal sınırlar kalkmakta; dünya iletişim ve ulaşım araçlarıyla birbirine bağlanmaktadır. Bu sayede bir yandan kültürler birbiriyle daha çok iletişime girme imkânı bularak, melezleşirken diğer yandan da kimlik farklılıklarına yapılan vurgu artmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı çok kültürlü çok etnikli bir toplum yapısına sahip olan ancak ulus devlet anlayışına göre kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, “tek vatan, tek millet, tek bayrak, tek dil” çerçevesinde toplumu homojen bir yapıda görmüş ve bundan dolayı kimi zaman kimlik taleplerinin karşılanmadığı inancındaki etnik ve dini gruplarla gerilimli, çatışan ilişkiler yürütmüştür/yürütmektedir.

Çok kültürlü ve farklı tarihsel yaşam deneyimlerine sahip grupları barındıran Türkiye, 1950'lerden bu yana benimsenen ekonomik kalkınma modelinin etkisiyle büyük nüfusların kırdan kente göç etmesi durumuyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum ülkenin kentleşmesinde başat neden olarak ortaya çıkmaktadır. Bölgeler arasındaki, sağlık, eğitim, ulaşım, ekonomik, güvenlik, kaynaklara ulaşma gibi alanlarda gözlenen eşitsizlikten dolayı bu göç süreci halen devam etmektedir ve daha uzun yıllar devam edeceği öngörülmektedir.

Kentleşme sürecinde farklı kimlikler bir yandan etkileşim sürecinde melezleşip benzeşirken diğer yandan da farklı köken, sosyo-ekonomik ve kültürel deneyimlere sahip olmaları nedeniyle ayrışmaktadır. Bu anlamda kentler, farklı kimliklerin ifade edildiği ve geliştiği bir mekân olma özelliği göstermektedir. Özellikle 1950 sonrası

yaşam koşullarının güçlüğü, buna ek olarak 1980 sonrasında ülkenin doğusunda başlayıp giderek yaygınlık gösteren ve bir yönüyle etnisiteye bağlanan “terör” eylemlerinden ve devletin “terör”e karşı uyguladığı güvenlik önlemlerinden dolayı zorunlu göçe tabi olup büyük kentlere göç eden ve kentte aradığını bulamayan, hayal kırıklığına uğrayan, güvensizlik ve kaybolmuşluk duyguları arasında sıkışan kitleler, kimliklerine daha çok sarılmaktadır. Bu anlamda büyük kentler kimlik temelli toplumsal hareketlerin merkezi haline gelmektedir.

Demokratik bir toplum yapısının ve toplumsal barışın sağlanabilmesi/ güçlendirilebilmesi için kentlerde farklı gruplarının kimliklerini inşa süreçlerinin, yaşam biçimlerinin, ayakta kalma stratejilerinin, kendi aralarında ve farklı gruplarla kurdukları ilişkilerin ve “öteki” hakkındaki tasavvurlarının bilinmesi önem taşımaktadır.

Farklı etnik, dini, siyasi kimlikteki grupların toplandığı alan olma özelliği taşıyan Sancaktepe’de yapılan bu araştırmanın, öncelikle araştırma açısında bakir olan bölgede; kimlik inşa süreçlerine, göç ve kentleşmenin bu sürece etkisine ilişkin önemli ipuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmanın bu açıdan bölgede yeni araştırmalara zemin hazırlayacağı düşünülmektedir. Bu araştırma katılımcıların, sözü edilen bağlamlarda kimlik algıları ve bundaki dönüşümlerini ortaya koyarken nitel araştırmanın gereği olarak, katılımcıların iç dünyasını ve benliğin günlük hayattaki sunumunu ortaya koymasından önemli görülmektedir. Bu çalışmanın bilimsel bir bakış açısıyla, öznenin kendi dilinden ifade ettiği iç dünyasındaki bu anlamlandırmayı irdeliyor olması da ayrıca önemlidir.

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1 Araştırma Evreni ve Örneklemi

Araştırma İstanbul'un kuzeydoğusunda bulunan Sancaktepe İlçesinde yapılmıştır. Araştırmaya için Sancaktepe'nin seçilmiş olmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci neden; dışarıdan göçlerle oluşmuş ve farklı etnik, dini, kültürel, siyasi grupların bir arada barındırması nedeniyle grupların birbirleriyle ilişkilerinin araştırılmasına elverişli olması; ikinci neden ise; etnik kimlik inşası ve dönüşüm süreçlerini, göç, kentleşme, kentsel ortamdaki eşitsiz ilişkiler ve gerilimlerin etnik kimlik inşası sürecine etkisini araştırmaya olanak tanınmasıdır.

Sancaktepe İlçesi, 22 Mart 2008 tarih ve 26824 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5747 sayılı Kanun ile Ümraniye İlçesine bağlı Sarıgazi ve Yenidoğan beldeleriyle, Kartal ilçesine bağlı Samandıra beldesinin birleştirilerek tüzel kişiliklerinin kaldırılması ile kurulmuştur. Yüzölçümü 61.90 km²'dir ve sınırları dâhilinde toplam 18 mahalle ve 1 köy vardır (www.sancaktepe.gov.tr).

Göç yollarının üzerinde oluşu, coğrafi yapısının ve ikliminin yerleşime uygun oluşu nedeniyle çekim merkezi olmuş olan Sancaktepe, 1950'li yıllardan itibaren Anadolu'dan büyük kentlere yaşanan yoğun göçün yanı sıra 1970'lerden sonra İstanbul'un çeşitli semtlerinde meydana gelen, yol, köprü ve yapılaşmaya daha müsait sahalara açılması için yapılan istimlakler sebebiyle bölgeye yoğun göç yaşanmıştır. Hızlı nüfus artışı gösteren ilçenin, göç aldığı bölgeler arasında Doğu ve

Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz bölgeleri ön sıralarda yer almaktadır. Göçle artan nüfus, ilçenin yerleşiminden görünüşüne, kültürel yaşamından toplumsal yapısına, tüketim biçimine kadar pek çok şeyi değiştirmiş, dönüştürmüştür. Farklı kültür alışkanlıkları, örf ve adetleri bünyesinde toplamış olan ilçenin 2008 yılında 229.093 olan nüfusu, 2010 yılında yapılan adrese dayalı nüfus tespitine göre 256.442'e yükselmiştir. Sancaktepe, 4.144 / km²'lik nüfus yoğunluğu ile 2,427 / km² olan İstanbul ortalamasının üzerindedir. İlçede inşaat sektörü hareketlidir. Halk geçimini genellikle inşaat sektöründe çalışarak sağlamaktadır. Bunun yanında, ilçedeki sanayi işkolunun yanı sıra, halkın bir kısmı, çevre ilçelerdeki işyerlerinde çalışarak hayatlarını sürdürmektedir. Lojistik, tekstil sanayi, kereste mamulleri imalatı sanayi, metalden mamul makine ve teçhizat imalatı sanayi, depolama, perakende ticaret iş kollarında da belli bir yoğunluk olduğu gözlenmektedir (www.sancaktepe.gov.tr).

Araştırmanın verileri İstanbul Sancaktepe İlçesine bağlı Sarıgazi, Samandıra ve Yenidoğan semtlerinde, 2010 Nisan – 2011 Şubat tarihleri arasında, 100 kişi ile derinlemesine ve odak grup görüşmeleri yapılarak toplanmıştır. (Görüşülen kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi için EK 2 'ye bakınız) Bu görüşmelere katılanların özellikleri özetle şunlardır:

Katılımcılar, semt, cinsiyet, yaş ve kimlikleri göz önünde bulundurularak tesadüf olarak belirlenmiştir. Katılımcıların semtlere dağılımı incelendiğinde dengeli bir dağılım olmadığı görülmektedir. Buna göre; Samandıra'da 47, Sarıgazi'de 38 Yenidoğan da ise 15 kişiyle görüşülmüştür. Katılımcıların cinsiyete göre dağılımları incelendiğinde; erkeklerin sayısının 55, kadınların sayısının ise 45'tir. Katılımcılar, yaş grupları olarak 12-24 yaş aralığı, 25-34 yaş aralığı, 35-44 yaş olmak üzere üç

kategoriye ayrılmıştır. Buna göre 12-24 yaş aralığında; 36, 25-45 yaş aralığında; 37, 45 yaş ve üzerinde ise 27 kişi ile görüşülmüştür.

Tablo1: Katılımcıların semt, cinsiyet ve yaş gruplarına göre dağılımı

KİMLİK/CİNSİYET/YAŞ	SAMANDIRA	SARIGAZİ	YENİDOĞAN	TOPLAM
TÜRK/KADIN 12-24 YAŞ	5	1	2	8
KÜRT/KADIN 12-24 YAŞ	8	1	1	10
TÜRK/ERKEK 12-24 YAŞ	7	1	2	10
KÜRT/ERKEK 12-24 YAŞ	7	1	0	8
TÜRK/KADIN 24-45 YAŞ	7	3	1	11
KÜRT/KADIN 24-45 YAŞ	1	5	3	9
TÜRK/ERKEK 24-45 YAŞ	4	6	0	10
KÜRT/ERKEK 24-45 YAŞ	1	6	0	7
TÜRK/KADIN 46-ÜZERİ	3	0	2	5
KÜRT/KADIN 46- ÜZERİ	0	2	0	2
TÜRK/ERKEK 46- ÜZERİ	2	2	3	7
KÜRT/ERKEK 46- ÜZERİ	2	10	1	13
TOPLAM	47	38	15	100

2.2 Veri Toplama Yöntemleri

Araştırmada veriler, niteliksel araştırma yöntemleri olan “derinlemesine görüşme” ve “odak grup görüşme”leri kullanılarak toplanmıştır. Bu kapsamda Samandıra’da 6, Sarigazi’de 4, Yenidoğan’da 2 adet olmak üzere 12 derinlemesine görüşme, Samandıra’da 11, Sarigazi’de 8 Yenidoğan’da 2 olmak üzere 21 odak grup görüşmesi yapılmıştır.

2.2.1. Niteliksel Araştırma Yöntemleri

Birey ve grupların davranışlarının “neden”ine anlamaya yönelik olan yorumsamacı sosyal bilimin araştırma yöntemi olan niteliksel araştırmanın en temel özelliği hem görüşülen kişiyle iletişimde olması hem de araştırmacının durumu sübjektif olarak ele almasına izin vermesi bağlamında insan odaklı olmasıdır. Bu özellik her ne kadar sübjektif olsa da görüşülen kişilerden araştırmaya ilişkin detay niteliğinde bilgiler alınmasına imkân sağlamaktadır. Tek bir yöneme odaklanmak yerine birkaç yöntemin birlikte kullanılmasına imkân tanınması da niteliksel araştırmanın bir diğer özelliğidir. Buna göre, niteliksel araştırma yeni fikirler elde etmekte kullanılmakla birlikte niceliksel çalışmanın metodolojisini belirlemek ve sonuçlarını analiz etmek bakımından destekleyici olarak da kullanılır (Akşit T, 2010).

2.2.1.1 Odak Grup Görüşmeleri

Odak grup görüşmeleri, “görüşülen kişilerden belirli bir konuya ait düşüncelerini açıklamalarını ve bu düşüncelerini grup içinde tartışabilmeleri için imkân sunan bir tekniktir (Kümbetoğlu, 2008, s.117).

Bir insanın tek başına ile grup içindeki davranışları arasında farklar vardır. Gruplar, bireylere göre daha yaratıcıdır, daha hızlı sorun çözebilirler, kısa sürede ve daha fazla sayıda seçenek üretebilirler. Ancak grup süreçlerinin riskleri de vardır. Grup bireylere oranla daha “cesur ve gözü kara” olabilir. Bunun en büyük nedeni riskin grup bireyleri arasında dağıtılmış olmasıdır. Öte yandan “grup akli” denilen bir süreçle grup üyeleri birbirlerinden etkilenecek çeşitli görüşleri körü körüne savunabilirler (Yıldırım, Şimşek, 2006, s.151). Bu bağlamda “odak grup görüşme”sinde moderatör, yukarıda belirtilen grup etkileşimini kullanarak, grup

içinde var olan etkileşim olmaksızın ulaşılamayacak olan veriye ulaşabilir. Araştırmacının bu teknikteki rolü, oluşturacağı grubu ve grubun tartışmalarını yönetmektir. Araştırmacı burada tartışmayı izler ve kaydeder. Odak grup görüşmelerinde moderatörün yanı sıra bir de gözlemci bulunur. Bu gözlemci grup etkileşimini ve grup üyelerinin tartışmaya katılımını dikkatle izler ve notlar alır (Kümbetoğlu, 2008, s.117).

Odak grup görüşmelerinde ilk adım gruplar oluşturmaktır. Sayıları 6 ile 9 kişi arasında değişen grup büyüklüğü araştırmacının kendisi tarafından belirlenir. Grubun büyüklüğü hem katılımcının görüşlerini derinlemesine alabilmek, hem de bireyin eşitçe konuşabilme fırsatı bulabilmesinde önemli bir faktördür (Kümbetoğlu, 2008, s.117-118).

Yıldırım ve Şimşek'e göre odak grup çalışması; amacın belirlenmesi, araştırma ve odak görüşme sorularının geliştirilmesi, yer ve teknoloji planlaması, bütün sürecin pilot denemesinin yapılması, katılımcıların belirlenmesi ve davet edilmesi, görüşmenin gerçekleştirilmesi, verinin düzenlenmesi ve analizi olmak üzere yedi aşamadan oluşmaktadır (2006, s.154).

Veri toplama yöntemi olarak odak grup görüşmeleri yarattığı grup dinamizmi ve yaratıcılığı sayesinde ucuz, zengin verili, esnek güdüleyici, kümülatif ve çok ayrıntılı veri sağlaması nedeniyle araştırmacıya önemli avantajlar sağlamaktadır. Ancak, Punch'a göre, odak grup görüşmelerinde, grup kültürü dinamiği ve etkileşiminde denge ile ilgili sorunlar ortaya çıkabilmektedir (2005, s.168). Özellikle homojenize

edilememiş gruplarda statü ve güç farkı herkesin görüşünü eşitçe bildirememesine neden olabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.163)

Odak grup görüşmelerini analiz ölçüm ve standardizasyondan söz etmek zordur (Kümbetoğlu, 2008, s. 151). Niteliksel analiz bütün birimleri kapsanana kadar devam eden bir döngüsel süreçtir. Verilerin ayıklanması, verilerin düzenlenmesi ve yorumu içeren, birbirini izleyen ve devam eden işlemler analizi oluşturulur. Analiz veride bulunan örüntülerin ortaya çıkmasını sağlar. Bu örüntüler, davranışlar, olgular, ilişkiler vb. olabilir. Bu örüntüler bir kez ortaya konduktan sonra, veriler betimsel temelden yorumlamaya giden bir işleme tabi tutulur (Kümbetoğlu, 2008, s.151).

Niteliksel araştırmada verilerin analizinde öncelikle kaydedilen görüşme çözümler olarak bir metin haline getirilir ve veri tabanı oluşturulur. Bunun yanı sıra gözlem notları, yazılı olan / olmayan ikincil kaynaklardan oluşan veri de göz önüne alınarak, niteliksel veri analizinde kullanılan değişik analiz biçimlerinden biri ile değerlendirilir. Bunlar; betimsel analiz, sistematik analiz ve yorumlamadır (Kümbetoğlu, 2008).

Vilcott (1994), veri analizinde üç yol önermektedir. Bunlardan ilki; toplanan verilerin özgün formuna mümkün olduğu kadar sadık kalarak ve gerektiğinde araştırmaya katılan bireylerin söylediklerinden doğrudan alıntı yaparak betimsel bir yaklaşımla verileri okuyucuya sunmaktır. Bu yaklaşımda, veriler ve ulaşılan sonuçlar birbirine anlatım olarak daha yakındır. İkincisi; birinci yaklaşımı da içeren bir biçimde bazı nedensel ve açıklayıcı sonuçlara ulaşmak amacıyla “sistematik analiz” yapmaktır. Burada veriler betimsel bir yaklaşımla sunulur ve ek olarak belirlenen bazı temalar ve temalar arası ilişkiler belirlenir. Bu yaklaşımda araştırmacı, veri analizini bir adım

öteye götürmekte ve okuyucuya yardımcı olabilecek bir takım ek analizler yapmaktadır. Üçüncü yaklaşımda ise araştırmacı, birinci veya ikinci yaklaşımı temel alır ve buna ek olarak, veri analizi sürecine kendi yorumlarını da dâhil eder. Burada araştırmacının öznel yönü daha çok ön plana çıkar (Kümbetoğlu, 2008, s. 221-222).

Odak grup görüşmeleri nitelik olarak bir yazılı metin değildir, görüşme süresince aranılacak “doğrular” yoktur, katılımcılara bilgi sunma ortamı ya da onları ikna etme mekânı değildir. Odak grup görüşmelerinde gözetilmesi gereken başlıca hususlar, oturma düzeninin hiyerarşik yapıya ima etmemesi, ortamın rahat ve ferah olması, moderatörün tüm katılımcılara mümkün olduğunca eşit mesafede oturması ve tüm katılımcılarla göz teması kurması, gözlemcinin katılımcıların dikkatini dağıtmayacak bir yerde oturması şeklinde sıralanabilir (Akşit, T, 2010).

2.2.1.2. Derinlemesine Görüşmeler

Derinlemesine görüşme, sosyal bilim alanında araştırma yapılırken kullanılan veri toplama tekniklerinden birisi de derinlemesine görüşmedir. Derinlemesine görüşme, sosyal dünyadaki “görünür” birçok olgu, süreç, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri oluşturma aracıdır (Kümbetoğlu, 2008, s. 72).

Derinlemesine görüşme bir veri toplama tekniği olarak, açık uçlu soruların sorulması, dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ilişkili ilave sorularla araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini mümkün kılar. Bir konuşma ve ilişki başlatma sürecini kapsar. Bu nedenle teknik beceri, duyarlılık, yoğunlaşma, karşı tarafı anlama, içe bakış ve disiplin gerektirir. Derinlemesine görüşmede, araştırmacı,

tanımadığı bir kişiyle ayrıntılı sohbet gerçekleştirmek üzere bir araya geldiğinden özen ve dikkat çok önemlidir (Kümbetoğlu, 2008, s.71-72).

Akşit'e (2010) göre, sosyal bilim alanında yapılan araştırmalarda kullanılan bir veri toplama tekniği olan derinlemesine görüşmenin biçimine ilişkin ve görüşmede dikkat edilmesi gereken hususlar ise şöyledir:

- Açık uçlu sorular sorulur, dinlenir ve not tutulur, cevaplar kaydedilir; ek sorular sorularak, o konu ile ilgili ayrıntılı bilgi alınır.
- Rehber bir görüşme formu ile yapılan görüşmenin görüşme formunda soruların ardılığı önemlidir. Tüm soruların kapsandığından emin olmak gerekir. Zamanın etkin biçimde kullanılması için olanak sağlar. Sorular herkese aynı derinlikte sorulmalıdır. Görüşme sürecinde ortaya çıkartılması planlanan veriler için oluşturulan, soru veya başlıkların bir listesinin çıkartılması (rehber form) gerekir. Yapılandırılmış formlarla yapılan görüşmelerin çerçevesi ve sınırları belirli olacağından toplanabilecek değişik bilgilerin önüne geçilmiş olması kısıtını barındırır.
- Temel olarak bir grup insandan aynı sorularla belirli bir sistematik düzen içinde bilgi toplanabilmesini olanaklı kılar. Aslında, görüşme formu, görüşmecinin bu formda yer alan konu başlıkları ve alanları hakkında sorular üretmesine yardımcı olacak bir araçtır.

2.3. İşlem

Araştırmanın sistematik olarak yürütülebilmesi için öncelikle bir zaman çizelgesi ve iş planı yapılmıştır. 2010 yılında Ocak ayında ayı içerisinde tez danışmanı ile beraber araştırma konusu belirlenmiş ve öneri enstitüye teslim edilerek onay alınmıştır. Daha sonra görüşme çerçeveleri oluşturulmuştur. 2010 Nisan ile 2011

Şubat tarihleri arasında Sancaktepe'nin Samandıra, Sarıgazi, Yenidoğan semtlerinde tesadüfî olarak belirlenen katılımcılarla derinlemesine ve odak grup görüşme yöntemleri kullanılarak veri toplanılmıştır. Bu süreçte “araştırmanın sınırlılıkları ve etik sorunlar” başlığı altında belirtildiği gibi yaşanan “terör” olayları ve buna bağlı gelişen sokak gösterileri ve gerginlik ortamı görüşmelerin planlanan sürede tamamlanamamasına neden olmuştur.

Nisan 2010 – Şubat 2011 tarihleri arasında İstanbul Sancaktepe İlçesine bağlı Sarıgazi, Samandıra ve Yenidoğan semtlerinde, 55 erkek, 45 kadın olmak üzere 100 kişi ile görüşülmüştür. Buna göre, Samandıra'da 6, Sarıgazi'de 4, Yenidoğan'da 2 adet olmak üzere 12 derinlemesine görüşme, Samandıra'da 11, Sarıgazi'de 8 Yenidoğan'da 2 olmak üzere 21 odak grup görüşmesi yapılmıştır. (Görüşülen kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi için EK 2'ye bakınız)

Görüşmeler, katılımcılardan izin alınarak, görüşmeler teybe kaydedilmiştir. Görüşmenin hemen arkasından görüşmeler çözümlenerek metin haline getirilmiştir. Görüşme metni oluştururken, araştırmada tutulan gözlem notları da göz önünde tutulmuştur. Görüşme metinlerinden yola çıkarak kütük değerlendirme formları düzenlenmiş ve önemli bulgular özetlenmiştir. (Kütük değerlendirme formu için EK 3'e bakınız)

Aynı süreçte literatür okumaları yapılmıştır. Mart 2011'den itibaren tezin yazımına başlanmıştır.

2.3.1. Veri Toplama

Araştırmada veriler, odak grup ve derinlemesine görüşme yöntemleri kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada görüşülecek katılımcılar semtlere, cinsiyet, yaş grubu ve etnik kimliklerine göre planlanmıştır. Görüşmelerin başında araştırmacı kendisini tanıtımış ve orada hangi amaçla bulunulduğu üzerine kısaca açıklama yapmıştır. Görüşme için olumlu yanıt alındıktan sonra yerleşme düzeni ayarlanmıştır. Burada katılımcı / katılımcıların kendisini rahat hissedeceği ve görüşmenin kaydedilebilmesi için uygun ortam ve oturma düzeni oluşturulmaya çalışılmıştır. Daha sonra, önceden hazırlanmış rehber form yardımıyla ereve soruları katılımcıya / katılımcılara yöneltilerek görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada katılımcılara 11 ana başlıkta sorulara yöneltilmiştir. Ancak çoğu zaman katılımcıların ifadelerine göre konunun saaklandığı grlmştir. (Görüşme erevesi için EK 1'e bakınız) Görüşmelerin her biri yapıldıktan sonra, görüşmeler senaryo haline getirilerek yazılmış olup, her bir görüşmenin veri analizi yapılmıştır (Veri analiz formu için EK 4'e bakınız). Veri analizi görüşme metni üzerinden önemli görülen bulguların özetlenmesi, birbiriyle ilişkisi çıkarılarak ve yorumlanarak yapılmıştır. Görüşmeler metne dönüştürülürken katılımcıların ifadelerinin yanı sıra, mimikleri, tavırları da dikkate alınarak metne yansıtılmıştır.

2.3.2. Veri Analizi

Derinlemesine ve odak grup görüşmelerde ses kayıt cihazına kaydedilen görüşmeler, görüşme yapıldıktan sonra çözümlenerek metin haline getirilmiş ve bulgular özetlenmiş ve katılımcıların kişisel bilgileri tablolaştırılmıştır. (EK 2) zmlenmiş cümleler ve görüşmeye katılan kişilerin mimikleri ile beden dilleri,

ifadeleri olduğu gibi, hiç değiştirilmeden kaydedilmiştir. Daha sonra yapılan veri analizinde, katılımcılar tarafından söylenmiş ve önemli görülen ifadeler birbirleriyle ilişkili şekilde katılımcılara referans verilerek kullanılmış ve araştırmanın bulguları oluşturulmuştur.

2.3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları (*Uygulamada Karşılaşılan Güçlükler ve Etik Sorunlar*)

Sancaktepe’de etnik kimlik inşası ve dönüşümünü konu alan araştırma açısından pek çok sınırlılıktan söz edilebilmektedir. Bu sınırlılıklar, araştırmacı açısından güçlük yaratmakla beraber katılımcıların ifadelerinin güvenilirliğini etkilemektedir. Bunlardan ilki, kimlik; özellikle de etnik kimlik konusunun bireylerde uyandırdığı negatif duygudur. Bilindiği gibi Türkiye 1984 yılından beridir, ülkenin doğusunda başlayan ve batıdaki kentlere de sıçrayan, bir yönüyle etnik kimlik siyasetine bağlanan “terör” olaylarıyla karşı karşıya bulunmakta ve bu durum, hemen her zaman ülkenin birinci gündemini oluşturmaktadır. Bir yandan “terör”e “kurban” verilen binlerce insan, bir yandan da etnik kimlik temelli taleplerin, “ülkenin bölünmez bütünlüğü”ne karşı bir tehdit olarak algılanması etnik kimliği, katılımcıların görüş bildirmek istemedikleri bir konu haline getirmektedir.

Araştırmanın yapıldığı Nisan 2010 ile Şubat 2011 tarihleri arasında, Türkiye’de önemli can kayıpları yaşanan “terör” olayları gerçekleşmiştir. Bu durum ülkenin her yerinde infial uyandırmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK), bu saldırılara misilleme olarak “terör”ün “yuvalandığı” bölgelere askeri müdahalede bulunmasına neden olmuştur. Artan “terör” olaylarına karşı, adli güçlerce, PKK’nın siyasal kolu olarak nitelendirilen KCK üyelerine karşı adli kovuşturma ve tutuklamalara ağırlık verilmesine, bu durum ise farklı etnik grupları bünyesinde barındıran Sancaktepe’de

grupların birbirine karşı olumsuz tavır almasına, çok sayıda, gösteri, şiddet eylemi düzenlenmesine neden olmuştur. Bu durum farklı gruplardan katılımcılar tarafından “dün şehitlerimiz oldu, bütün gece ağladım.”, “devlet kendi insanının üzerine bomba yağdırıyor”, “suçsuz insanlar tutuklanıyor ve yıllarca hapishanelere tıkalıyor, üç beş sene suçsuz yere yatıyor” gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Araştırma alanındaki bu gerginlikler, araştırmacıda güvenlik kaygısına neden olurken diğer yandan da bölge halkının görüşmeden kaçınmasına neden olmuştur.

Türkiye’de farklı etnik kimlikler üzerinde konuşmak, Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin temel değerleriyle gerilim yaratması nedeniyle bazı katılımcıların konuşmalarını öz denetimden geçirmesine, uygun bulmadıklarını düzeltmesine neden olmaktadır. Öz denetim, çocuk katılımcılar söz konusu olduğunda yerini ebeveyn ya da aile büyüklerinden birinin denetimine bırakmaktadır. Çocuklarının “sakıncalı” konulardan söz etmesinden çekinen ebeveynler, görüşmeye dâhil olarak bu riski ortadan kaldırma yoluna gitmektedir.

Araştırmaya ve araştırmacıya karşı duyulan kuşku da araştırmanın bir başka sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu kuşku çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Bunlardan ilki Sancaktepe İlçesi’nin önemli bir etnik ve dini çeşitliliğe sahip olmasından dolayı “devlet”in “emniyet”in bölgeyi araştırttığı kuşkusudur. Bu durumda katılımcı adaylarının ve katılımcıların, araştırmacıyı “ajan” olarak değerlendirip, görüşmeyi reddetme ya da son derece kontrollü cevaplar verme yolunu seçmesine neden olabilmektedir. Bu durum bazı katılımcılar tarafından “yetkililere sesleniyorum”, “ bu araştırmayı başbakan okuyacak mı?” gibi ifadelerle dile getirilmiştir. Araştırmaya ve araştırmacıya karşı duyulan ikinci kuşku, araştırmanın bir takım “şer odakları” tarafından yaptırıldığı ve “bölücü” “ayrıştırıcı” amaçlar ya da

en hafifinden “gizil emeller” taşıdığı kuşkusudur. Bu durum, bazı katılımcılar tarafından “bunları araştıra araştıra ayrımcılık yaratıyorsunuz.” “Bu bir siyasi çalışmamış gibi bana geldi; Sosyal bir araştırma gibi başladı ama siyasete gidiyor sanki” gibi ifadelerle dile getirilmiştir.

Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise katılımcıların; cinsiyet, yaş ve semt olarak homojen bir dağılım göstermemesi olmuştur. Bunun birkaç önemli nedeni olduğu söylenebilmektedir. Bunlardan ilki; geleneksel toplum düzeninde kadının mekânının daha çok “özel alan” olarak tanımlanması, erkeklerin ise kamusal alanda görünürlüklerinin kadınlara göre daha fazla olmasıdır. Bu durum, bazı yerlerde erkeklere kadınlardan daha kolay ulaşılmasını sağlamıştır.

Araştırmaya katılan kadın erkek dağılımını etkileyen bir başka unsur da Yenidoğan semtinde olduğu gibi insanların toplu halde bulunabileceği iş alanlarının sınırlı olması ve erkeklerin çalışmak için semt dışına çıkması ya da Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) olmamasından dolayı, erkek katılımcılara ulaşma sorunudur.

Katılımcıların cinsiyet açısından homojen bir dağılım göstermemesinin bir başka nedeni ise kadına yüklenen “cahil”, “eksik” “ne konuşacağını bilmez” “yanlış bir şey söyler” sıfatlarının kadınlar tarafından da içselleştirilmiş olmasıdır. Buna göre görüşme teklif edilen pek çok kadın bu gerekçelerle araştırmaya katılmayı reddetmiştir. Kadınların bu durumu en çok “ben evimde oturuyorum, hiçbir şeye karışmıyorum, öyle şeylerden anlamam” biçiminde ifade ettiği görülmektedir.

Araştırmanın sınırlılıklarından biri de katılımcıların yaş grupları açısından homojen dağılamamasıdır. Burada en önemli güçlük, 12-18 yaş aralığındaki çocuk ve genç katılımcılara ulaşma konusunda yaşanmıştır. Araştırmanın çocuklarca ciddiye alınmaması, çocukların “yabancı” insanlarla görüşmeme konusunda ailelerinden aldıkları öğüde uymaları, utangaçlık ve ebeveynlerin çocuklarının “etiketlenme”sinden çekinerek görüşmeye izin vermemesi gibi nedenlerle bu yaş grubunda çocuk katılımcıların, sayısı yetersiz kalmıştır.

Araştırma alanında yaşayan özellikle erkek bireylerin, geçimlerini günlük kazançlarıyla sağladıkları, çoğunlukla yoğun fiziksel emeğe dayanan işlerde ve mesai saati düzenlemelerine bağlı olmadan çalışmaları, bunun dışındaki zamanlarını ise dinlenmeye ayırdıklarını öne sürerek görüşme taleplerini geri çevirmeleri de araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülecek katılımcıların belirlenmesi açısından araştırma önerisinde belirtilen plana sadık kalınmak istense de yukarıda anılan nedenlerle, bu tam olarak mümkün olamamıştır. Bu durum, araştırmacının yeterli veriye ulaşamaması nedeniyle katılımcıları “ikna edilebilirlik” temelinde şekillendirmesine, görüşme ve katılımcı sayısını arttırmasına alan araştırmasının süresinin uzamasına neden olmuştur.

Araştırma kapsamında veriler “odak grup görüşmesi” ve derinlemesine görüşme” yöntemleri kullanılarak toplanmaya çalışılmıştır. Görüşmeler, yarı yapılandırılmış rehber soru formu üzerinden yürütülmüştür. Görüşme başında okunan yönergeye ve varılan sözlü mutabakata rağmen özellikle “odak grup görüşmeleri”nde katılımcıların

görüşme çerçevesinin dışına çıktıkları, soruları cevaplandırmak yerine birbirleriyle sohbet etmeye yöneldikleri, tartıştıkları, kavga ettikleri, çeşitli bahanelerle görüşmeden ayrılmak istedikleri görülmüştür. Bu nedenle bazı odak grup görüşmeleri yeterli sayıda katılımcı ile tamamlanamadığından mini grup görüşmesi olarak tamamlanabilmiştir.

Araştırmada sınırlılıkların yanı sıra etik sorunlarla da karşılaşmıştır. Bunlardan ilki, katılımcı ile tanışma aşamasında etnik kimliğini öğrenme amaçlı soru yöneltilip yöneltilemeyeceği sorunudur. Burada araştırmacı, katılımcının etnik kimliğine vurgu yapmamasının da bir veri olarak kabul edilmeyebileceği düşüncesiyle, katılımcıyı kendini nasıl tanımlayacağı konusunda yönlendirmemeyi uygun bulmuştur. Bu kapsamda katılımcıya etnik kimliği sorulmamış, onun yerine “hepimiz bir grup içinde doğuyoruz, o grubun değerlerini benimsiyoruz, o grubun üyelerini kendimize diğerlerinden yakın hissediyoruz, siz bu açıdan düşündüğünüzde kendinizi hangi gruplara mensup, hangi gruplara yakın hissediyorsunuz?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Soruyu anlamadığını belirten bazı katılımcılara, buna ek olarak “burada grubu, sosyal, siyasal, kültürel, etnik, dini, cinsiyet gibi geniş kapsamda değerlendirebilirsiniz” şeklinde bilgilendirme yapılmıştır.

Araştırmada karşılaşılan bir diğer etik sorun ise nelerin veri olarak kabul edileceği ile ilgilidir. Buna göre, görüşmelerde katılımcı / katılımcılardan izin alınarak ses kaydedici cihazla kaydedilen görüşmelerin dışında, katılımcıların kullandıkları ifadelerin veri olarak kabul edilip edilemeyeceği önemli bir soru işareti yaratmaktadır. Bu bağlamda, Türk bir katılımcının kendisi için “Türk, Kürt, Alevi, Sünni gibi ayrımların olmadığı”ni ifade etmesine karşın, görüşme bitiminde, bir kişi hakkında

olumsuz fikir bildirirken “hem Kürt, hem Alevi” ifadesini kullanmasının veri olarak alınıp alınamayacağı etik bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmada karşılaşılan etik sorunlardan biri de; araştırmacının, kendisini tanımaya yönelik olarak katılımcılardan gelen sorulara nasıl cevap vereceği ile ilgilidir. Katılımcılar, hayatlarında ilk kez gördükleri, mahremlerini açtıkları araştırmacının “nereli”, “neci” , “kimlerden”, olduğu hakkında haklı bir endişeye sahiptir ve bilgi edinme ihtiyacı taşımaktadır. Kendisi de bir insan olan araştırmacı, sosyal, politik, ekonomik, kültürel özelliklere sahip olmasına karşın, araştırmacının bütün safhalarında olabildiğince tarafsız davranmak zorundadır. Bu nedenle araştırmacı, kendisi hakkında sorulan sorulara cevap vermesinin katılımcılar açısından önyargı, mesafeli duruş ve antipatiye neden olabileceğinden görüşme sırasında yöneltilen bu soruları görüşme sırasında cevaplamak yerine görüşme bitiminde kısaca cevaplamayı daha uygun görmüştür.

Araştırma alanında yaşanan kısıtlamalara ve sorunlara karşın, alanda elde edilen bulgu ve sonuçların, niteliksel araştırmanın doğası gereği, genellenememekle birlikte Sancaktepe’ye göçle gelen insanların göç ve yerleşme süreçleri, kentte kurdukları ilişkiler ve geliştirdikleri yaşam biçimlerini, etnik kimlik inşası ve dönüşümünü anlamaya yönelik önemli ipuçları verdiği düşünülmektedir.

BÖLÜM 3

BULGULAR

Araştırmanın verileri İstanbul Sancaktepe İlçesine bağlı Sarıgazi, Samandıra ve Yenidoğan semtlerinde, 2010 Nisan – 2011 Şubat tarihleri arasında, toplam 100 kişi ile derinlemesine ve odak grup görüşmeleri yapılarak toplanmıştır.

Sancaktepe’de yapılan bu niteliksel araştırmanın sonuçları, bir tek mekâna bağlı olan bu niteliksel araştırmanın doğası gereği, araştırma sonunda elde edilen bulgular genellenememekle birlikte, araştırma yapılan yerde yaşayan kişiler hakkında önemli ipuçlarına ulaşılmıştır. Bu bulgular aşağıda özetlenmektedir.

3.1. ÇALIŞMAYA KATILANLARIN PROFİLİ

Samandıra’da 6, Sarıgazi’de 4, Yenidoğan’da 2 adet olmak üzere 12 derinlemesine görüşme, Samandıra’da 11, Sarıgazi’de 8 Yenidoğanda 2 olmak üzere 21 odak grup görüşmesi yapılmıştır. (Görüşülen kişilerle ilgili ayrıntılı bilgi için Tablo 2 ‘ye bakınız) Bu görüşmelere katılanların özellikleri özetle şunlardır:

- Katılımcıların % 55’i erkek, % 45’i ise kadındır. Katılımcıların semtlere göre dağılımı ise, Samandıra % 47, Sarıgazi % 38, Yenidoğan % 15 şeklindedir. Görüşmeler, semtlere göre düzgün bir dağılım göstermemektedir. Katılımcı bulma konusunda en çok sorun yaşanan semt Yenidoğan’dır. Yenidoğan’da insanların toplu halde bulunabileceği iş alanlarının sınırlı olması ve STK’larının yaygın olmaması nedeniyle katılımcı sayısı sınırlı kalmıştır. Burada daha çok evlere gidilerek eşleri başka semtlerde işte olan kadınlarla görüşülmüştür. Araştırma kapsamında görüşülen erkek katılımcılar, semtlere göre Samandıra % 44, Sarıgazi

% 45, Yenidoğan % 11 şeklinde dağılım gösterirken, kadınların semtlere göre dağılımı, Samandıra % 53, Sarıgazi % 27, Yenidoğan % 20 şeklindedir. Araştırma kapsamında görüşme teklifi götürülen kadınların birçoğunun, araştırma konusunda fazla bir şey bilmediklerini, cahil olduklarını öne sürerek görüşmeyi reddettikleri görülmektedir. Burada, özellikle kimlikle ilgili sorularda bir yabancı ile konuşmaktan çekinme ve Türkçe bilmeme de kadın katılımcı sayısının düşük kalmasında etkili olmuştur.

- 12-24, 25-45 ve 46 yaş ve üzeri **yaş gruplarına** dengeli olarak dağılmaktadırlar.
- Görüşme yapılan kişilerin **eğitim durumlarına** bakıldığında, Samandıra'da lise ve üniversite mezunlarının; Sarıgazi'de orta ve lise mezunlarının ağırlıklı olduğu görülmektedir. Yenidoğan'da her gruba neredeyse eşit dağılmaktadır.
- Görüşme yapılan erkeklerin yaptıkları işler daha çok inşaat, fabrika ve özellikle tekstil işçiliği, pazarcılık, emlak işleri ve memurluktur. Ayrıca öğrenci ve emekliler de bulunmaktadır. Kadınlar yaygın olarak ev kadınıdır. Genç işsizler de bulunmaktadır.
- Samandıra'da görüşme yapılan kişilerin çoğu kendisini "Türk", "Kürt"; Sarıgazi'de "Sol görüşlü", " Devrimci", "Alevi" ve "Kürt" ve Yenidoğan'da ise, "Karadenizli", "Laz" ve "Türk" olarak ifade etmektedirler.

3.2. GÖÇ HİKÂYELERİ

Göç, bireyin doğup, büyüdüğü, yaşadığı çevresini bir süreliğine ya da süresiz olarak değiştirmesidir. Araştırmaya katılan bireylerin göç nedenleri analiz edildiğinde, işsizlik, siyasi baskılar, evlilik, sağlık, eğitim ve kan davası gibi nedenler öne çıkmaktadır. Ancak çoğu zaman birden fazla nedenin iç içe geçtiği görülmektedir; mesela iş arayışı sebebiyle gelen göçmenlerin aynı zamanda çocuklarının eğitimini de neden olarak verdikleri görülmektedir. Yukarıda anılan nedenler dışında, göçmenlerin hastalık tedavisi amacıyla gelip daha sonra kent hayatının çekici

gücünün etkisiyle buraya yerleştikleri de görülmektedir. Kan davası nedeni ile sadece bir ailenin göç ettiği saptanmıştır.

Araştırmaya katılanların büyük bir kısmının kendisinin / ebeveynlerinin ağırlıklı olarak alt-gelir grubundan insanlar oldukları; daha çok Türkiye'nin kırsal bölgelerinden göç ettikleri, daha çok işsizlikten kurtulmak ve daha iyi bir hayat standardına kavuşmak üzere göç ettikleri anlaşılmaktadır. Açıkçası, göçün en önemli nedeni olarak bölgeler arası gelişmişlik farkı, işsizlik ve geçim sıkıntısı olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda göçler doğrudan doğruya İstanbul'a olduğu gibi, İstanbul'un yakınındaki sanayinin ve ticaretin yoğun olduğu bölge ve kentlere de yöneldiği görülmektedir.

Çalışmaya katılanların büyük bir kısmının ağırlıklı olarak aile bireylerine bağlı olarak göç ettikleri görülmekte olup aile bireylerine bağlı olarak göç edenlerin tamamını kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Genellikle önceden İstanbul'a gelen ve burada çalışmaya başlamış erkekler daha sonra eşlerini ve çocuklarını alarak Sancaktepe'ye yerleşmişlerdir. Evli olmayan erkeklerin de kendi m111emleketlerinden kadınlarla evlenerek eşlerini İstanbul'a getirdikleri saptanmıştır. Bir başka önemli bulgu da, kırsal alanlardan göç edenlerin, önceden İstanbul'a yerleşmiş akrabalarından ve tanıdıklarından, İstanbul'un sosyal ve kültürel anlamda sağladığı olanaklar konusunda aldıkları bilgilerden etkilenerek İstanbul'da yaşamının avantajlarının farkına vardıklarının anlaşılmasıdır. Akrabaların / tanıdıkların yanına / yakınına yerleşme fikri, göç etme isteğini, daha doğrusu göç etme cesaretini artırmaktadır.

3.2.1. Nereden Gelmiş Oldukları

Katılımcıların halen yaşamakta oldukları yerle olan bağlantılarını anlamak üzere, nereden geldiklerini üç farklı boyutta incelemenin anlamlı olduğu düşünülmektedir.

Daha önce yaşanan yerin:

- Niteliğine (köy / kasaba / kent merkezi)
- Hangi il / bölge olduğuna,
- Kendisine ne anlam ifade ettiğine (bağlılığına göre “memleket”i veya değil) göre değerlendirilmektedir.

Görüşülenlerin büyük çoğunluğunun göç öncesi “kendi memleketi”nde ve kırsal alanda yaşadığı ve göçlerin büyük bir kısmının Doğu ve Güneydoğu Anadolu, Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri’nden olduğu görülmektedir.

3.2.2. Göç Nedenleri (İtici ve Çekici Nedenler)

Araştırmaya katılanların pek çoğu, daha önce yaşanan yerdeki işsizlik ve bunun bir uzantısı olan geçim sıkıntısını itici neden olarak ifade etmişlerdir. Aşağıda yer alan cümlelerde de bu durum açıkça kendini göstermektedir: (Aşağıda yer verilen cümleler, katılımcının ağzından çıktığı gibi yazılmıştır. Her cümlenin sonunda parantez içinde sırasıyla, yaşanan semtin adının kısaltması, cinsiyet, yaş ve kendi ifadesine göre ait olduğu etnik grubun baş harfi yer almaktadır.)

- “Sinop’tan işsizlikten dolayı ayrıldım, iş olmadığı için. Çiftçiydik biz zaten. Yani iş olmadığı için mecburen göç etmek zorunda kaldık. Burada da iş imkânı çok olduğu için, gördüğünüz gibi çalışıyoruz.” (Sg, E, 30, T)
- “...işsizlik dolayısıyla geldim buraya.” (Sg, E, 39, T)
- “...küçük yaşta memlekette iş olmadığı için, bizi zor şartlara; yani düzenin kendisi bizi bu şartlara ittiği için, İstanbul’un taşı toprağı altındır hesabı geldik.” (Sg, E, 30, K)
- “On iki yaşındaydım Van’dan geldik, maddi geçimsizlikten dolayı, büyüklerimiz İstanbul’a göç etmeye karar vermişler.” (Sg, E, 26, K)
- “Biz dokuz kardeşiz altı erkek kardeş. Van’da işsizlik problemi olduğu için taşınmak zorunda kaldık. Çünkü çocuklar büyüdükçe bir şekilde çalışmaları gerekiyordu, o şekilde geldik.” (Sg, E, 29, K)
- “Sinop’tan ayrılmamızın sebebi; ailemizin kalabalık oluşu ve yeterli iş imkânlarının olmayışındır. Sinop’ta çiftçiydik.” (Yd, E, 56, T)

- “Babam buradaydı, annem kayınvalidesiyle ile birlikte Ardahan’da yaşardı. Oraya gelin gelmiş zaten. Babamın iş hayatı İstanbul’da sürüyordu, dolayısıyla ailesini de İstanbul’da ikamet ettirmek durumundaydı o yüzden. Orda herhangi bir belirli bir iş yok biliyorsunuz. Zaten doğu bölgesinde iş sahası maalesef ki yok. Az da diyemiyorum, maalesef ki hiç yok; dolayısıyla hayatını devam ettirme ve kendisi de zaten lise mezunuydu. Yapacak orda bir iş yoktu. Burada, yani gençliğinden beri İstanbul’da çalışırdı ve burayı tercih etti ve ailesini de buraya getirdi.” (Sg, Kd, 25, T)
- “Samandıra’ya on iki yıl önce eşimin işi nedeniyle geldik.” (S, Kd, 34, T)

Sancaktepe, köylerde tarımsal arazilerin miras yoluyla bölünmesi ya da makineleşme nedeniyle istihdam edilemeyen kırsal nüfusun kentlere akmasına bağlı olarak göç aldığı gibi daha önce İstanbul’un çevresindeki sanayi merkezlerine göç etmiş bulunan nüfusun göçüne de tanık olmaktadır. Katılımcılardan biri, ailesinin Tokat’tan Çorlu’ya işsizlik nedeniyle göç ettiğini, oradan da Sancaktepe’ye geldiklerini ifade etmektedir:

- “Daha önce Çorlu’da oturuyorduk. İki sene önce buraya geldik... Tokatlıyız, Çorlu’ya da iş için gitmiştik. Daha sonra İstanbul’a geldik, burada bir fabrikada çalışıyorum.” (S, E, 19, T)

Köyden göçlerini işsizliğe bağlayan bazı Kürt katılımcılar, “memleketleri”ndeki işsizliğin nedeni olarak devletin Kürtlerin yaşadığı bölgeleri yatırım yapmama, var olan fabrikaları kapatma, tarımsal alanların tahrip etme yoluyla özellikle geri bırakması olarak göstermektedirler. Bu anlamdaki şu sözler ilginçtir:

- “...Adamlar fabrika açtılar fabrika kapattılar. Bizim süt fabrikası vardı dünyada ikinci sıradaydı. Adamlar ne etti; orayı kapattılar, hayvancılık bitirildi. Ahır yaptırdım ben orda, yani o da devlet eliyle kapatmak zorunda kaldık.” (S, E, 70, A)
- “Ben Kars’tan geldim. Yirmi beş yaşımdan bu tarafa hep gittik geldik. İşte iş imkânlarının olmayışından işte gerçekten Kars’ta iş imkânları yok. Bir şeker fabrikası kuruldu, o da belirli insanlar alındı, diğer insanlar yine açıkta kaldı. Çimento fabrikası vardı yine keza öyle: ondan dolayı da biz ben kendim 1985’ten bu tarafa İstanbul’a geldim. Tabi ki tam olarak taşınmadık. Ama gel-git yaptım. Son sekiz senedir buradayım. Tabi ki bunun nedenlerine inerse; bunların nedenleri işsizlik, gerçekten oradaki halk, oradaki halk gerçekten işsizlikten dolayı çok perişan. Hiçbir yatırım yok, hiçbir şey yok Kars’ta. Bir hayvancılık var orada; hayvancılığı bile öldürdüler. Kombina vardı orada. Kombinada hayvanları götürüp keserler. Kesime verirlerdi, parasını alırlardı. Onu da kaldırdılar bilinçli olarak gerçekten Kars üzerinde bir şey vardı o dönemde. Ondan dolayı buraya gelen bütün bir şey anlamında psikolojik bir savaş daha doğrusu, söyleyeyim o anlamda göçe zorlandı. Bütün halk işte insanlar İstanbul’a geldi işte vb. baktılar anakentlere göç ettiler.” (S, E, 45, K)
- “...Memlekette işte çiftçilikle ve hayvancılıkla uğraşıyorduk... Alevi - Kürt köylerine baskı, devletin hiçbir yardım eli gitmediği halde birde baskı uygulaması yüzünden Sivas’a göç etmek zorunda kaldık.” (Sg, E, 57, K)

Kendilerinin yaşadığı bölgelerin, devlet eliyle özellikle geri bırakıldığını ya da en azından ihmal edildiğini, bundan dolayı bölgelerinde işsizlik ve geçim sıkıntısı

yaşandığını iddia eden Kürt katılımcılara karşın Giresun'dan İstanbul'a işsizlik ve geçim sıkıntısından kurtulmak üzere göç ettiğini belirten bir kişi, Karadeniz Bölgesi'nde geçim sıkıntısının daha fazla olduğunu ve bundan dolayı da Kürt halkının isyanının haklı olmadığını öne sürmektedir:

- "İstanbul'a 1973'te geldim. Giresun'dan işsizlikten, gelirin olmayışından göç ettik. Karadeniz'de gelir yok yani. Karadeniz aslında Türkiye'nin en fakir bölgesidir. Bana Doğu ve Güneydoğu isyan etmesin, esas isyan etmesi gereken bölgesi Karadeniz Bölgesi'dir. Karadeniz'de arazi de yok, olan arazi de yüzde yetmiş ile yüzde yüz on arasında meyillidir. Bizde fındık olur, iki ton fındık olsa dört kişi olsak kişi başına beş yüz kilo düşer. Bu da geçimi sağlamaz." (Sg, E, 52, T)

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinden göç eden bazı Kürt katılımcılar, siyasi nedenler ve bölgelerindeki devlet baskısından dolayı zorunlu olarak göç ettiklerinden söz etmektedirler:

- "Benim köyüm yakıldı. Devlet tarafından köyüm yakıldı. Onun için ben orda ne evim kalmış, ne arazim kaldı, ne bağ bahçem kaldı, hiç bişem kalmadı. Aç kaldık daha doğrusu. Aç kaldık. Ne iş vardı, memlekette şehre indik. Şehirde de iş yoktu, geldim İstanbul'a." (Sg, E, 52, K)
- "Hayat farkımız vardı. Hani en çok devlet tarafından aile olarak siyasetten hani birçok şeylerimiz onda vardı. Ailede olduğu için eşimle İstanbul'a karar verdik yerleşmeye." (Sg, Kd, 48,K)
- "...12 Eylül 80'de TÖBDER başkanlığını yaptığım yerde siyasi olarak açığa alındım. üç yıl ceza evinde yattım. üç yıl sonra çıktım, açığa alındım. İstanbul'a geldim. Artık göç etmek zorunda kaldım. Çünkü bizim orada ekonomik şartlar daha çok geri, Ardahan'da. Mecbur kaldım kendi başıma çocuklarımı da orada bıraktım; iki tane küçük çocuğum vardı, eşimle beraber bıraktım babamgilin yanına, kendim geldim." (Sg, E, 60, K)
- "O arkadaşın yalnız tarlası var. Benim tarlam da yok. Çünkü bizim orada ki dağlarımız ovalarımız arazilerimiz de hepsi devletin çizmeleri altında. Hiç bişemiz yok. Biz bu memlekete esiriz. Esir düşmüşüz." (Sg, E, 48, K/A)

Bazı katılımcılar göç nedeni olarak yaşadıkları yerlerdeki ekonomik koşulların yanında diğer sosyal nedenlere de işaret etmektedir. Buna örnek olarak katılımcılardan ikisinin şu cümleleri verilebilir:

- "Ben bin dokuz yüz dokuzda İstanbul'a göç ettim. Göç nedenim sosyal ve ekonomik durumları. 1999'da Bingöl'de mezun oldum. Lise mezunuydum. Okulun adını verdim. O okulda öğretmen yoktu, müdür yoktu. Ben diplomamı hademe verdi. Hademedden aldım diplomamı. Her türlü sıkıntı vardı. Ekonomik, sosyal, eğitim... Hiç bi destek bulamadık orda. Buraya göç etmek zorunda kaldık." (Sg, E, 30, K)
- "...ailem işte daha iyi çoluk çocuğunu yetiştirme imkânların daha iyi olması hasebiyle göç etmişler." (S, E, 41, T)
- "...benim bi amacım vardı. Benim amacım çocuklarıma ben eğitimi tamamlayamadım, hiç olmazsa çocuklarım tamamlasın dedim." (Sg, E, 55, T)

Türkiye'de göç nedenlerinden bir diğeri olarak da, sağlık hizmetlerinin ülkenin her bölgesine eşit olarak götürülememesi verilmektedir. Görüşülen kişiler, hayatı tehdit

edici hastalıklarının tedavilerinin büyük merkezlerde/üniversite araştırma hastanelerinde daha iyi yaptırılabilceğini düşündüklerinden büyük kentlere / metropollere göçmektedir. Katılımcılardan biri, yaşadığı önemli sağlık sorununun tedavisi için İstanbul'da büyük bir hastaneye başvurduğunu, uzun süren tedavi sürecinde ise İstanbul'a yerleşmenin en doğrusu olacağına karar verdiklerini şu sözleri ile ifade etmektedir:

- “Benim göğüslerimde ur vardı, Göztepe’de tedavi görüyordum. Otellerde kalacağına o yana bu yana kalacağına ondan sebep buraya yerleşmişik. Tedavi görüyordum öyle de yerleştik buraya kaldık burada yani...” (S, Kd, 48, T)

Türkiye’de göç nedenleri arasında sayılabilecek diğer bir unsur ise “kan davası”dır. Özellikle ülkenin Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde devam eden bu sorun, bölge insanların yaşadığı töresel bir olgudur. Sadece Türkiye’de değil, dünyanın pek çok yerinde de süren kan davası konusu, Türkiye’de özellikle sanayinin ve ekonominin az geliştiği, teknolojik imkânların çok fazla ulaşamadığı, dolayısıyla eğitim seviyesinin de düşük olduğu bölgelerde önemli bir sorun olarak varlık göstermektedir (Gerçek ve Bafra, 2005).

Katılımcılardan biri, ailesinin Iğdır’dan İstanbul’a göç öyküsünü anlatırken en önemli nedenin Iğdır’da komşularıyla aralarındaki kan davası olduğunu ifade etmiştir. Kendisinin ifadesinden, çocuklar arasında çıkan bir kavgaya büyüklerin karışmasıyla ölümlerle sonuçlanan bir olay meydana geldiği, bundan dolayı da zaten işsizlik nedeniyle İstanbul’a göçmeyi düşünen ailenin “apar topar” İstanbul’a, akrabalarının yanına geldikleri anlaşılmaktadır:

- “...işte kan davası olayı da vardı. Bu ailemizi daha çok zorladı o yüzden de geldik. Kavga önemli bir şey değildi çocuk üzerine herhalde kavga etmişlerdi. Önce çocuklar kavga etmiş sonra büyükler araya girince... O yüzden geldik. Bizim köy verimsiz bir yerdin gençler zaten hep buradaydı genelde babam da eskiden hep buraya gelip giderdi çalışmak için çünkü köyde çalışma olanağı yoktu böyle Kars gibi Van gibi verimli toprakları yoktu. Tarlada falan çalışma imkânı yoktu. Gençler hep burada erkekler burada kadınlar da oradaydı bu yüzden göçtük.” (Sg, Kd, 26, K)

Bireylerin köyden kente ya da kentler arasında göç etmesinin nedenlerinden bir diğeri evlilik yoluyla göçtür. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) rakamlarına göre,

Türkiye’de genel göçün yüzde 7,4 ünü oluşturan “evlilik göçü”, yüzde 94’ü ile büyük ölçüde kadınların deneyimlediği bir göç türüdür (aktaran Özgür ve Aydın, 2011, s. 29). Araştırmaya katılan kadınların bazıları evlilik yoluyla İstanbul’a geldiklerinden söz etmektedir:

- “Buraya 1979’da gelin olarak geldim ama o çok çok ayrı bir hikâyedir. Çok çocuktum. On beş yaşındaydım.” (Sg, Kd, 46, K)
- “Evliliğim dolayısıyla geldim. Evlendim eşimle onun için geldim.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Evlendim geldim. Tokattan geldim. Evlendim geldim buraya. Yani yedi yıldır da İstanbul’da yaşıyorum, eşimi hiç tanımadan evlendim. Onlar İstanbul’da oturuyorlardı. Beni görmeye geldiler, birbirimizi beğendik, iki gün içinde nişanımız yapıldı. Dört ay nişanlı kaldık, dört ayda birkaç defa birbirimizi gördük. İstanbul’a geldim.” (S, Kd, 25, T)
- “ Samandıra’ya on yedi yıl önce geldim. Kars’tan evlenerek geldim” (S, Kd, 33, T)

Göç nedeni olarak gösterilen bir diğer neden doğal şartların elverişsizliğidir. Buna göre özellikle Doğu Anadolu’nun iklim şartları orada yaşayan insanların hayatlarını güçleştirdiğini ve onları göçe teşvik ettiğini belirten katılımcı bu durumun tarımsal üretimi güçleştirdiğini, devlet desteği olmadığı için de insanların göçe mecbur kaldıklarını bunun da kentte pek çok soruna neden olduğunu söylemektedir:

- “ Ben çocuktum benim köyümde, benim köyüm hemen hemen elli altmış haneydi. Hiçbir problem de yoktu. Toprağa bağımlıydı insanlar; tarlasını ekiyordu biçiyordu. Ama sonunda ne oldu petrol fiyatları yükseldi, ekonomik olarak altından çıkamadı vatandaş. Ee! Doğanın şartları belli zaten üç ay yazı var, dört ay yazı var. O da belli, ha! Devletin de bir desteği, katkısı olmadı veyahut onları oraya teşvik edecek herhangi bir prim şu bu da vermedi. Ne oldu bu insanlar dediler ki; İstanbul işte batıda çok güzel yaşantı var biz oraya gidelim, geldiler buraya burada hırsızlık da oldu yan kesicilik de oldu yolsuzluk da oldu, dürüst insanlar da oldu. Yani toplum kolay kolay kaynaşmıyor bir araya gelemiyor.” (Sg, E, 60, K)

Göç süreçleri incelendiğinde, daha iyi hayat koşullarına kavuşmak amacıyla kente göç eden bireylerin, geride kalan nüfusu göç açısından motive ettiği anlaşılmaktadır. Buna göre, gerek ailelerin birleşme isteği gerekse kente dair çizilen olumlu imaj yeni göçleri teşvik etmektedir:

- “Yerleşme sebepim de köyle kent arasında, bu adetlerimizin bizim o gelenek ve göreneklerimizi burada tam böyle güzel bir şekilde yaşanması. Yani temel sebepim bu. Çocuklarım falan burada işe girdiler. Ben zaten kırk yıl çalıştıktan sonra emekli oldum, yani bu... İşin özü buraya daha çok gidip, emekli olanları bir yere bağlayan şey öncelikle çocuklarıdır. Onlar nereye işe girerse oraya bağlar.” (Sg, E, 62, T)
- “... Ekonomik olarak en çoğu geliyor. İkincisi insanlar ayrıca da böyle zor. İııı..recberlik çok zor bir iştir. Yani insanlar kolay yolu tercih ediyor. Şimdi dünyada ve özellikle de ülkemizde sanayinin devamı olan ve bugün işte burada yani dünyanın şu an, şimdi insanlar bu tür şeylerin olduğunu duyunca ya ben bilmiyorum işte “olacak mı olmayacak mı gece gündüz bir de ayrıca eziyet

içindeyim, çeker giderim orda da işte dayım var, her neyse bende oraya giderim hayatımı sürdürürüm” diyor.” (Sg, E, 70, K)

Türkiye’de 1984 yılından bu yana Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde etnisite ile ilişkilendirilen “terör”le karşı karşıya kalmıştır. Katılımcılardan biri, süregelen bu silahlı çatışmaların ve beraberinde getirdiği güvenlik kaygılarının önemli bir göç nedeni olarak ortaya çıktığını belirtmektedir:

- “Maalesef son zamanlarda göçün temel sebebi güvensizlik, emniyet yani emniyette hissetmiyor insanlar kendilerini. Yoksa bir zamanlar benim köyüm 450 hane aynı yerde şu anda 80 – 90 hane yaşıyor. Bunların hepsi de kalkmak için kararlı.” (Sg, E, 70, K)

3.2.3. Geri dönme isteği

Araştırmaya katılanlar geri dönme isteği açısından analiz edildiğinde geri dönme konusunda üç grubun daha istekli oldukları görülmektedir:

i. Çocukluğu ya da gençliği köyde geçenler, kendilerini tam olarak “buralı” hissetmeyenlerin geri dönme konusunda istekli oldukları görülmektedir:

- “Seneye düşünceğim. Kesinleştirmişim seneye gideceğim. Metropolü sevmedim bana biraz beni bunalıma soktu. Biz ne kadar desek bir İstanbul’da yaşıyoruz sonuçta biz buralı olamayız, olma şansımız da yok. Buralı olabilmemiz için en azından bir dört nesil geçmesi lazım. Çünkü biz en güzel günlerimizi orada bıraktık, hayallerimiz şimdi düşünceyiz yine orada.” (S, E, 45, K)

ii. Emekli olup belli bir maaşa kavuşmuş olan orta yaş üstü erkekler de geri dönme konusunda olumlu fikir bildirmişlerdir. Ancak, bir katılımcının aşağıdaki ifadesi ilginçtir. Burada katılımcı, genel olarak bütün köye dönmek isteyenlerin ortak sorununu dile getirmektedir. Buna göre, köye yerleşmenin maliyeti, geri dönme isteğinin gerçekleştirilmesinin önündeki en önemli engel olarak gösterilmektedir:

- “Ben canı gönülden giderim, ben giderim ben giderim. Her zaman isterim de şu an imkânlar müsaade etmiyor. Çocuklara bir burada çalışıyorlar evlenecekler mi ne yapacaklar memlekete gitsem kendi imkânlarımla ev yapamam. Yani git o memlekete tekrar dönüş yapsam en az yetmiş seksen milyar lazım. Orada gidip tekrar ev yapayım. Bunu ben biriktirmem mümkün değil, emekli maaşım ile biriktireceğim gidip orada ev yapacağım, oturacağım maaşla geçineceğim, çocukları da burada koyacağım. Evim olsa bir gün burada durmam, Sancaktepe’de. İstanbul’da durmam daha doğrusu.” (S, E, 58, K)

iii. İfadelerinden kent toplumuna dâhil olmada zorlandığı, işsizlik, yoksulluk tehdidi altında olduğu anlaşılan kentte aradığını bulamamış, hayal kırıklığına uğramış olan katılımcıların, geri dönme konusunda istekli oldukları görülmüştür:

- "...On senedir gurbette uğraşıyorum. Burda da aynisi. Yine fakiriz, kiramizi veremiyoruz, faturalarımızı yatıramıyoz. Valla her gün gitmeyi düşünüyorum, benim çocuklar gitmiyor o yüzden bende gidemiyorum. Benim memlekette evim var, tarlam var, kurulu düzenim var. Devlet de bana bir şey yapmasına gerek yok, istemiyorum. Yapmaz zaten. Hani istesem de yapmaz hani köye dönüş projesi var. Versin bana elli tane koyun alsın, ben çocukları sürükleye sürükleye götürürüm." (Sg, E, 57, K)
- "Burada çalıştın zaman hayat pahalılığı var. Burada para kazansak eğer memlekete gitmeyi düşünüyorum ama bi türlü denk getiremiyoz. Mümkün olmuyo. Burada kiracıysan zati elektirini ödiyemiyosun, suyunu ödiyemiyosun, kiranı veremiyosun." (Sg, E, 52, K)
- "Biz burda yaşıyoruz ama hiç de memnun değiliz burada yaşamaktan. Tabii özlemine yaşıyoruz kendi ülkemizin, kendi bölgemizi özliyoruz. Maalesef elimizde olmayan nedenlerden dolayı da gidemiyoruz." (Sg, E, 57, K)

Geri dönmeyi düşünen katılımcıların yanı sıra geri dönmeyi asla düşünmeyen katılımcılar da bulunmaktadır. Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde; Sancaktepe'de doğan çocukların geri dönme isteklerinin zayıf olduğu görülmektedir:

- "Bence buradaki hayat daha kolay geliyo. Orada yani hiç teknoloji bile gelişmemiş diyeyim yani... Mesela burada çamaşırları makineyle yıkasan orada elle falan yıkıyorlar. (...) Bir de ben burada doğduğum için burayı daha çok seviyorum. Buraya alıştım insan farklılıkları falan oluyor. Hani oradaki insanlar farklı geliyor hayat tarzı farklı geliyor. (...) Hala lavaboların dışarıda olması falan... Sıkılıyorsunuz orada. Hani İstanbul'da yaşadıkdan sonra orası çok basit geliyor. Bir de ben şey, bilgisayar bölümü okudum, bilgisayara bağlı biriyim. Öyle orası çok sıkıcı basit geliyor." (S, Kd, 19, K)
- "Tatillerde gitmek güzel oluyor ama burayı özliyorum. Buraya gelince de orayı özliyorum. Ama buradaki okulum daha güzel. Orada da daha çok oyun oynayabiliyoruz. Burayı da seviyorum. Hepten orda kalmayı istemem." (S, Kd, 15, K)

Düzenli bir işi olan ya da burada iş olanaklarının daha geniş olduğunu düşünen katılımcıların geri dönme konusunda isteksiz oldukları ve bu katılımcılardan bazılarının "memleket"lerine sadece tatillerde ve kısa süreli olarak gitmeyi tercih ettikleri görülmektedir:

- "...geri dönme olarak ııı düşünmem niye düşünmem şöyle düşünmem... Van bize çok böyle küçük geliyor hani derler ya büyük şehre alışan bir kişi köye gittiği zaman köyde sıkılır diye ama nedir tabii ki de hani Van'ı seviyoruz hani orada büyümüşüz. Orada anılarımız var çocukluğumuz orada geçmiş ama birde şöyle bir şey var insan ıııı doydğu yerde kalırmış ıııı daha önce şartlar olmuş olsaydı gelmezdik. Tabii ki de şu an sanmıyorum." (Sg, E, 26, K)
- "Yaylayı severim. Yayla da ev aldık, Trabzon'da. Gittiğimiz zaman da on beş gün. Annem babam yazın orada kalıyorlar yaylada. Biz de gittiğimizde işte on beş yirmi gün kalıp geliyoruz yani. Ama zaten on beş gün sonra sıkılıyor insan. Yani çünkü burayı arıyor tekrar. Zaten burada işlerimiz var, fazla kalamayız." (S, E, 34, T)

Katılımcılardan bazıları da temelli dönmek istemese de "memleket"lerine duygusal ve manevi bağlılık hissettiklerini, bundan ötürü kısa süreli ziyaretlerde bulduklarını belirtmektedir:

- "Kars'a sadece gezme amaçlı gitmek isterim. Ama orada yaşamak istemem. Annemin babamın mezarı orada olduğu için özliyorum orayı." (S, Kd, 33, T)

- “Ben gezmeye gitmek isterim. Oraya karşı duygusal bir bağ duyuyorum. Rizeli ya da Karadenizli birini gördüğüm zaman hoşuma gidiyor.” (S, Kd, 34, T)

Kente sonradan geldiği halde, İstanbul’un maddi manevi imkânlar açısından merkezi bir yer olduğunu ve İstanbul’un dışında olmayı “çevrede” kalmak olarak değerlendiren bazı katılımcıların da geri dönmeyi düşünmedikleri ortaya çıkmaktadır:

- “Van’a geri dönmeyi kesinlikle düşünmüyorum, ...çünkü burada ııı... İstediklerinize ulaşma kolaylığınız var, bu bir. Bir ikincisi gerçekten hani kitaplarda işte soğuk soğuk anlatırlar İstanbul ticaret başkentidir. İstanbul işte kültür başkentidir. O sadece soğuk değil, gerçekten bir konsere gitmek istediğiniz zaman gidebiliyorsunuz, bir kursa gitmek istediğiniz zaman gidebiliyorsunuz veyahut da TV’lerde çıkan yerleri görmek istediğiniz zaman gidip görebiliyorsunuz. Yani bu da kendini daha merkezde hissetme şeyi var hissi var. Bu hissiyattan dolayı ben tekrar çevreye geri dönmek istemiyorum. Annem çevrede kalmak istiyor hala, kalmak istiyor merkezde olmaktan korkuyor. Çünkü adapte olamıyor. Yani onun aradığı şeyler burada olamaz. O konser için gitmek istemez veyahut ta onun için herhangi bir yeri ziyaret, mesela Kız Kulesi’ni görmek onu Van’da Van gölünü görmekten daha fazla mutlu edecek diye bir şey söyleyemem. Zannedersen onun aradığı şeylerle benim aradığım şeyler arasında fark olduğu için aramızda böyle bir fark var.” (Sg, E, 29, K)

3.3. KİMLİK BEYANI

Bireyin, “kimsin, kimlerdensin?” sorusuna verdiği cevap olarak tanımlanabilen kimlik, bireyin kendisini kavrayışına işaret etmektedir (Güvenç,2008). Bireyin kim olduğuna dair sorulara verdiği cevaplar, bağlama bağımlı olarak, diğer bireylerle girdiği sosyal ilişkiler ve etkileşimler içinde oluşmaktadır.

Bireyin kimliği, içinde bulunduğu toplumsal yapılardan etkilenmektedir. Buna göre bireyin kimliği, her dönemde içinde bulunulan düşünce biçimine, üretim ilişkilerine bağlı olarak tanımlanmakta ve ona göre konumlandırılmaktadır. Örneğin, feodal dönemde toprağa bağlı olarak tanımlanan ve onun ayrılmaz bir parçası olarak görülen bireyin, kendine özgü bir karakteri olduğu düşüncesi ancak modernleşmeyle birlikte bireyselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Karaduman, 2010).

Araştırma çerçevesinde kendilerini tanımlaması istenen katılımcıların, cevapları analiz edildiğinde kişilerin kendilerini üç unsuru ön plana çıkararak tanımladıkları görülmektedir; etnik kimlik, dini kimlik, siyasi görüş. Katılımcılar kendilerini; Türk, Kürt, Laz, Arap, Çerkez gibi etnik kimleriyle, Alevi, Müslüman gibi dini kimlikleriyle, Devrimci, sosyalist, muhafazakâr, liberal gibi siyasi kimlikleriyle tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra bazı katılımcılar kendilerini Müslüman - Türk, Alevi – Kürt gibi etnik ve dini kimliklerini beraber kullanarak, bazı kadın katılımcılar ise cinsiyet kimlikleriyle tanımlamaktadır.

Araştırmaya katılan Türk katılımcıların kendilerini tanımlarken etnik köken, din ve insani özelliklerine referans verdikleri görülmektedir:

- “Biz açıkçası Türk milletiyiz. Vatansever diye düşünebilirim. Eee! Ailesini çok seven ve işine çok düşkün olan bi insan diyebilirim.” (Sg, Kd, 25, T)
- “Önce insanım. İyi bir insan olarak tanımlarım kendimi.” (Yd, E, 19, T)
- “Kesseler yine de Türküm. Türklüğümünden asla vazgeçmem.” (S, Kd, 33, T)
- “Türk Müslüman yani insan.” (Sg, E, 25, T)
- “Türk kökenliyim. Türk kimliğimin öne çıkmasını isterim herhalde.” (Sg, E, 24, T)
- “Valla Türklüğümü vurgulamak isterim herhalde.” (Sg, Kd, 48, T)
- “Türk İslam’ım.” (S, Kd, 47, T)
- “Türk olmamla gurur duyarım.” (S, Kd, 41, T)
- “Türkoğlu Türküm.” (S, E, 41, T)
- “Ben her zaman Türk olduğumdan gurur duyuyorum. Yani gerçekten hiçbir zaman da utanmadım. Hala da gurur duyuyorum. Her zaman da savunurum Türklüğü her zaman. Pişman da değilim Türk olduğumdan dolayı. İyi ki Türk doğmuşum. Türk de öleceğim inşallah.” (Sg, E, 30, E, T)
- “Valla Türküm, Türk olmaktan gurur duyuyorum. İyi ki yani Türk olarak gelmişim.” (Sg, E, 39, T)
- “Türk olmak benim için bir gurur yani onur yani .” (S, E, 17, T)
- “Önce Türk kimliğimi söylerim... Bu benim için bir ayrıcalık.” (Sg, Kd, 24, T)
- “Türküm, Müslüman’ım. Türk olduğum için mutluyum. Bu demek değil ki Türk olmayanları küçük görüyorum. Kürt olsaydım da mutlu olurum. Doğuştan gelen bir şey.” (S, Kd, 34, T)

Son katılımcının kimliğini Türk olarak açıklaması ve bunu doğuştan kazanılan bir özellik olarak tanımlaması; kimliğin doğuştan kazanıldığı fikrini savunan primordialistler (ilkçiler) gibi düşündüğünü göstermektedir. Buna göre, etnik kimlik insanın kan grubu gibi önceden belirlenmiş sonradan değişmez bir özelliğidir.

Bazı Türk katılımcılar, kendisini devleti oluşturan “asli unsur” olarak kabul ettiğinden, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına vurgu yapmakta ve azınlıklara özgü olarak değerlendirdikleri “etnik kimlik” söylemini kullanmamaktadırlar. Aşağıda yer verilen ifadeden katılımcının “etnik kimlik” söylemi yerine, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı söylemini kullanması ve Türk olması sebebiyle böyle bir “sorunu”nun olmadığını belirtmesi ilginçtir:

- “... Benim ıı şimdi etnik kimliğim derken benim etnik kimliğim yok. Yani ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım. Türk’üm. O konuda benim yani ayrı bir etnik kimliğim yok... Yani benim etnik kimliğin Türk’tür zaten. Sonuçta öyle bir sıkıntım yok.” (S, ,E, 34, T)

Bireyin kimliği, Maloof’un (2008) deyimiyle, pek çok unsurun bileşimini içeren inşa sürecidir. Bazı Türk katılımcılar tezin konusunu oluşturan Türk ve Kürt kimliklerini bireyleri niteleyen “biricik” faktör olmadığını gösterecek şekilde etnik kimliğin önemli olmadığını belirtip kendisini tanımlamak için coğrafi kodlara başvurmaktadır:

- “Etnik kimlik veya dini kimlik hayatımın merkezinde ve hayatıma yön veren, hayatıma şekil veren unsurlar değil. Etnik olarak babamın dedesi Irak’tan gelme Musul Türkmenlerinden. Ama hani ben hayatımın hiç bir döneminde kendini Türkmen olarak tanımlamadım. Yani ama hani birisi hangi ırktan geliyorsun deseler bunun önemine çok atf yapmam... Bütün kimliklerin dışında dünyalı bir insanım. En çok illa bir aidiyetlik hissediyorsam onu da coğrafya olarak adlandırabilirim. Türkiyeliyim. Yani daha alt aidiyetliğe inerek İstanbulluyum.” (Sg, E, 34, T)

Katılımcılardan bazıları kendilerini “Türk” olarak tanımlamakla birlikte kendilerine göre daha alt kimlik olarak değerlendirdikleri kimliklerini de beraberinde ifade etmektedirler:

- “Türküm, Azeri’yiz de Türk sayılıyoruz.” (S, E, 14, T)
- "Türk’üz. Biz terekeme⁷." (S, Kd, 33, T)

⁷ Terekeme: Katılımcıların ifadesine göre Karsın yerli Türk halkına verilen isim.

Özellikle Türk milliyetçiliği söylemini kullanan bazı katılımcılar, farklı etnik ve dini kimlikleri aynı potada eriten ulus devletin, homojenleştirme projesine uygun olarak toplumdaki farklı kimlikleri, alt kimlik olarak nitelendirmekte ve ülkede yaşayan herkesin “Türk” olduğunu iddia etmektedir:

- “Seyyit Ahmet Arvasi'nin dediği gibi; Kürt ne kadar Türk ise ben de o kadar Türküm. Kürt ne kadar Kürt ise ben de o kadar Kürd'üm. Onlar da o kadar Türk.” (S, E, 48, T)
- “ ... Benim düşüncem Türk milleti; bunun içinde Çerkez'i, Laz'ı, Kürt'ü, Gürcüsü, Abhaza var. Ben herkesi, tüm insanları Türk milleti olarak sayıyorum. Hepsi Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı. Yani etnik bir ayrımcılık ya da ne bileyim kafatasçılık, ırkçılık anlayışını tasvip etmiyorum onaylamıyorum, ırkların üstünlüğüne kesinlikle inanmıyorum.” (S, E, 20, T)
- “Biz Türk milletiyiz, Kürt, Laz, Çerkez yıllardır beraber yaşıyoruz, etle tırnak gibiyiz ve Kürt olarak nitelendirdiğimiz insanların hepsinin Oğuz soyundan yani bizle birebir aynı soydan geldiğine inanıyorum. Kendimi onlardan farklı onları da benden farklı tutabilecek hiçbir şeye inanmıyorum; özümüz, kökenimiz, âdetimiz, kültürümüz birbiriyle uyuyor, hep beraberiz.” (S, E, 24, T)
- “Türkiye'de yaşadığı müddetçe bunlar Türk'tür. Azerisi de aynıdır, yerlisi de aynıdır, Terekemesi de aynıdır. Hepsi de aynıdır. Onu da olduğu zaman zaten Türkiye yok olur.” (Sg, E, 51, T)

Kürt katılımcılardan bir kısmı kendilerini tanımlarken etnik aidiyetlerini ön plana çıkararak tanımlamaktadırlar:

- “Şimdi Kürt kimliğimizi tabi ki ön plana çıkarıyoruz ana dilimiz olduğu için ön plana çıkarıyoruz.” (S, E, 53, K)
- “...Kürt kimliğimiz daha ön plana çıkıyor. Kürt olmak. Ben doğuluyum, Kürd'üm.” (Sg, Kd, 48, K)
- “ Ben Kürd'üm Allaha şükür.” (S, E, 14, K)
- “...biz Kürd'üz Kürt bir aileden geliyoruz. Irk olarak.” (Yd, Kd, 27, K)
- “Tabi ki kendi kimliğimiz kendi Kürt kimliği... Daha ön planda tutuyoruz.” (Sg, Kd, 26, K)

Castells'e (2008) göre kimlik bir inşa sonucudur ve bu inşa tarihten coğrafyadan, biyolojiden, kolektif hafızadan, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanmaktadır. Ancak bireyler, toplumsal gruplar bütün bu malzemeyi içinde buldukları toplumsal yapıya, uzam / zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işlemekte, anlamını yeniden düzenlemekte ve içselleştirmektedir; dolayısıyla bireyin kimliği doğuştan kazanılan bir özellik olmak yerine bu tür bir projenin eseridir. Bu bağlamda, araştırmaya katılan bazı katılımcılar Kürt etnik kökene mensup olduklarını ifade ettikleri halde kendilerini Türk olarak tanımlamaktadır:

- "...etnik kimlik düşünen insan ilk önce getsin, Sarıkamış'a baksın. Doksan bin şehit orda Çanakkale'ye baksın, Dumlupınar'a baksın! O kadar ecdadımız her tarafta şehit verdik kimin için? Biz onların töremesiyiz. Biz kalkıp, onların verdiği mücadeleyi biz mi başkalarına teslim edip, başkalarına verelim ikilememe sokalım ülkemizi. Biz Türk'üz, biz elhamdülillah Müslümanız." (Sg, Kd, 52, K)

Kendisini Kürt Hareketi içerisinde konumlayan bazı Kürt kadınların kendilerini Kürt kimliklerinin yanında kadın kimlikleriyle tanımladıkları görülmektedir. Buna göre etnik kimlik mücadelesinin içinde yer alan kadınların politize olmasından dolayı kadın kimliğinin vurgulanmasının Kürt kadın katılımcılar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Bu anlamda Davis'in (2010) belirttiği gibi milliyetçilik ve feminist hareket birbirine eklenenebilen, birbirini etkileyen iki önemli olgu olarak görülmektedir. Burada milliyetçilik ile toplumsal cinsiyet iç içe geçen söylemsel olarak birbirini içeren konular haline gelmektedir. Buna göre, milliyetçi hareket, toplumsal cinsiyet tarafından şekillenirken, toplumsal cinsiyet etmenleri de ulusallaşabilmektedir. Bu bağlamda kendisini hangi grup içinde hissettiğini sorduğumuz kırk beş yaşındaki Kürt katılımcı kendisini tanımlarken Kürt ve kadın kimliğini öne çıkarmakta ve her iki kimliği açısından da toplum içinde kendisini ifade etmekte zorlandığını ifade etmektedir:

- "...Kürt kimliğimle kendi kimliğimle toplumun içerisinde var olma mücadelesi veriyoruz... Ayrıca kadın kimliğim var; Türkiye'deki toplum daha çok bireyselleştiren ya da sınıfsal bakış açılarıyla yalnızlaştırılan ötekileştirilen kadın olarak da yani hem bir kimlik o olarak hem cins, kadın olarak toplumun içinde rahat olmama kendisini var edememe anlamında da sıkıntı var, bir kadın olarak." (Sg, Kd, 45, K)

Bunun dışında bazı kadın katılımcıların kendilerini cinsel kimlik ve cinsiyete dayalı özelliklerini ön plana çıkararak tanımladıkları görülmektedir:

- "Vatanını seven bir anneyim." (S, Kd, 40, T).
- "Vatanını seven bir bayanım." (S, Kd, 40, T)

Kürt olduklarını belirten bazı katılımcılar, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı söylemini kullanmaktadır. Bununla beraber, aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi bu katılımcılar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmanın yanı sıra köken ve dil olarak farklı olduklarını da ifade etmektedirler:

- "...biz kökenimizi inkâr edemeyiz. Kürt kökenliyiz. Ana dilimiz Kürtçe ama Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşıyız. Bu memleketin havasını soluyoruz." (S, E, 55, K)
- "...ben kendim Kürd'üm. Elhamdülillah ben İslam'ım. La ilahe illallah Muhammed'in resulullah ben Türküm, benim dilim Kürt, dinim Kürt değil." (S, Kd, 52, K)
- "Kürt kökenliyiz ama bütün Türk bayrağı altında yaşıyoruz. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşıyorum bayrağımı da seviyorum, milletimi de seviyorum, toprağımı da seviyorum. Kürk de Türk de kardeşir." (S, E, 42, K)

Bazı katılımcıların kendilerini tanımlarken dini kimliklerine değinmelerine karşın 'insanlık' ortak paydasına da vurgu yaptıkları görülmektedir.

- "Bana desen tabi ilk önce Alevi olduğumu söylerim. Gerçi ben de şöyle söyleyeyim abla Alevi dedim, yanlış anlama beni. Ben hiçbir insanı ayırmaksızın mesela ben, aleviyim, ben Sünni olamam... Ben Aleviyim her zaman şu ana kadar hep Sünnilerin içinde kaldım, ben iki sene önce gelmişim... Senin fikrin ne olursa olsun saygı duyarım. Ama senin fikrin ne olursa olsun beni ilgilendirmiyor. Ben ancak kendi yolumu ve Aleviliği onu seçmişim öyle geldim öyle de öleceğim." (Yd, E, 53, K/A)
- "Ben dünya insanı olarak tanımlarım. Dünya insanı dünya görüşünün ufku geniş olan insanların sınıfında saymak isterim kendimi. Tabi ki Alevilik kimliğim var bununla da gurur duyarım." (Sg, E, 48, K/A)
- "Yani insanız öncelikle yani insanız mesela nihayetinde yaratılmışız... Ondan sonra maneviyat olarak hani ben şahsen kendim maneviyata çok önem veriyorum manevi değerlere hani dini değerlere önem veren biri olarak görüyorum." (Sg, E, 26, K)

Bazı katılımcılar ise kendilerini tanımlarken siyasi görüşlerine öncelik tanımaktadırlar:

- "Ben kendimi, birincisi liberal olarak tanımlıyorum. Özgürlükler anlamında liberalim yani. Mesela ekonomide karma ekonomiye inanırım" (Sg, E, 29, K)
- "Şimdi devrimci kimliğim öne çıkıyor... Ben Kürt kimliğini savunmuyorum. Ben bu ülkede fabrikada ter döken Ağustos ayında tarlada orak sallayan burada seyyar satıcılık yapan esnafla ve sınıfsal insanlarla beraber mücadele etmek istiyorum. Sınıfların kazanılmadığı hiçbir yerde uluslar kader tayini hakkını alamaz. Bu bir gerçektir. O zaman ülke bölünür ülkede mücadeleciler bir ruh kalmaz Kürt'ü Laz'ı Çerkez'i Alevisin 32 tane etnik kimliğe bölersen ülke gider ülkede ne bağımsızlık kalır ne bizim mücadele edeceğimiz alan kalır. Ben bunun için Kürt kimliğimi ön plana çıkarmıyorum. Ben devrimci kimliğimi ön plana çıkarıyorum." (Sg, E, 40, A)
- "Ben şimdi muhafazakâr biriyim. Milliyetçi bir ruha dayanırım ben. Türkiye toprakları içinde yaşayan herkes milliyetçidir benim bildiğim. Bende ırk ayrımı hiçbir zaman olmadı. Hiçbir zaman herkes insandır benim gözümde." (Sg, E, 39, T)

Araştırma bölgesinde "kimlik" konusu, etnik ayrışma bağlamında yorumlanmaktadır.

Buna göre pek çok katılımcı Kürt kimliğinin öne sürülmesini "terör" ve etnik ayrışma bağlamında değerlendirmektedir. Bu bağlamda "ülkenin her türlü nimetinden yararlanan Kürtlerin" kimlik talepleri ayrılıkçı hareketler olarak değerlendirmekte ve haksız istekler olarak nitelendirilmektedir:

- "...benim kimse burda gelip demii ki sen Kürtsün burda. Kürtten milletvekili var, başkanı var, başbakanı var, cumhurbaşkanı var. Hepsi yalan. Bunlar inan ki hep kardeş kavgası. Kürtler inan ki bak bizim aşiretlere git benim ailem şahsi kendim bak benim ailem çok kalabalık bir aile benim ailemden ismini adresini soyadını verim git bak bir daha gel ben buradayım bak ki bir olaya hep Kürtlüğe veya Türkiye'ye karışmak var mı Kürtlük denilen bi dava yoktur yavrum. ...Kürtlük bi davası olsaydı benim 8 tane kardeşim var, benim amcamın, benim ailem de en az en az bir ev de 10 oğlu olan var. Aileyi benim ailem kendim niye ki biri Kürt davası için bir olaya girmedi neden öyle bişey yok." (S, Kd, 52, K)
- "Bence bir kimlik var. Başka kimlik yok. Bana göre Türkiye Cumhuriyeti vatandaşdır herkes. Kürtler de cumhurbaşkanı olmuştur bu ülkede örnekleri var İnönü, Özal başbakanlık yapmış insanlar var. Ayrım yok devletin veya siyasi veya ekonomik olarak şimdi Sancaktepe'ye gidin Sancaktepe'nin en zenginleri Kürtlerdir mesela. En fazla ticaretini yapan çocukları ekonomik olarak iyi okullarda okuyan Kürtlerin çocukları da var. Hem de Türklerden de fazladır. Böyle bir kavram yok yani birileri söylüyor. Sancaktepe'deki şu anda kamuya iş yapan Kürt kökenli insanlara deseniz ki Diyarbakır'a gidin alın paranızı da giderler mi sizce?" (S, E, 41, T)
- "...hastaneye gitmiyorlar mı Allah'ını seversen gidiyorlar. Ben nasıl arsa aldım öyle İstanbul'a o arsa almıyor mu ev etmiyor mu? Ediyorlar. Daha bunun neyini ayırıyoruz. Onlar bizi ayırıyorlar. Onlar kendilerini ayırıyorlar. Hastanemize gidiyorsunuz fabrikalarımızda çalışıyorsunuz. Hani fabrikalarımız demek istemiyorum yani demek istemiyorum. Aynı bizim gibi hükümet sana da ekmek veriyor bana da ekmek veriyor." (S, Kd, 48, T)

Yukarıdaki son ifadeden somut bir şekilde anlaşıldığı gibi Türkiye'nin asıl sahibi Türklerdir. Kürtlerden beklenen ise kendisine lütfedilen vatandaşlık haklarından yararlanırken iyi bir vatandaş gibi davranmak ve olabildiğince "Türk"leşmektir.

Katılımcılardan sadece ikisi kendisini Laz olarak tanımlamıştır; Ancak ana dilinin Türkçe olduğunu belirten katılımcıların "Laz" kimliğinden, köken olarak yaşadıkları "yer"i ve belirli kişilik özellikleri ve fizyonomiyi ima ettiği görülmektedir:

- "Ben Lazım. En önemlisi Rizeliyim. Lazca bilmiyorum, Türkçe konuşuyorum." (Yd, Kd, 46, T/L)
- "Ben, Lazım diyorum yani. Ne diyeceğim inkâr edemem, gurur da duyuyorum... Lazca bilmiyorum. Ama Karadenizli olduğum için yani, o belli oluyor yani. Nereye gitsem de belli oluyor (burnunu işaret ediyor). Karadenizlisin inadından da vazgeçmiyorsun dediğin dedik" diyorlar." (Yd, Kd, 37, T/L)

İkinci katılımcının kendisini tanımlarken kullandığı ifadeden farklı grupların Karadenizliler hakkındaki fiziksel stereotiplmesinin katılımcı tarafından da kabul gördüğü gözlenmektedir. Ayrıca katılımcının diğer grupların Karadenizlilere attıkları "inatçılık"ı kimliğinin temel özelliklerinden biri olarak içselleştirmiş olduğu görülmektedir.

Birey açısından Bilgin'in (2007) ifadesiyle, bir "adres" ve bir "resim" olarak değerlendirilen kimlik, benzerlik ve farklılık temelinde kurulmaktadır. Burada benzerlikler bireyin mensup olduğu grup ya da grupları, farklılıklar ise bu grupların "dışındaki"leri ifade etmektedir. Laclau'ya (2000) göre, kimliğin kurulabilmesi için "öteki"ne ihtiyaç duyulmaktadır. Buna göre kimlik açısından daha homojen bir yapıya sahip olan köy toplumundan pek çok farklı grubun beraber yaşadığı kente göç eden birey, köylü olmak/ kentli olmak, göçmen olmak/ yerli olmak arasında kendini konumlandırıp kimliğini gözden geçirirken diğer yandan etnik kimliğini gözden geçirip yeniden inşa etmektedir.

Bu bağlamda katılımcılar Türk / Kürt ya da Alevi / Sünni ayrımının farkına kente göç ettikten sonra vardıklarını ifade etmektedirler. Burada, kendinden farklı kimliğe sahip insanlarla karşılaşma durumunda kimlik farkındalığının arttığı görülmektedir:

- "Burada Kürt kimliğimiz daha ön plana çıkıyor." (Sg, Kd, 25, K)
- "Açıkkçası ben İstanbul'a geldiğim zaman kimliğim sorun olmuştu. Ben tabi köyde büyüdüğüm için Türk Kürt Alevi kavramları hiç olmamıştı, hiç öğrenmemiştim. Lisede insanlar birbirlerine farklı davranıyorlar; sen Kürt'sün sen Alevisin. Bir erkek arkadaşım beni tehdit etmişti. Ben Alevi'yim demişti. Ben de Kürd'üm dedikten sonra çocuk bir daha benimle muhatap olmamıştı, korkmuştu. Bu beni çok şaşırtmıştı açıkkçası ve komşularımız da ilk etapta bizi biraz yadırgamışlardı " Kürtler, Kürtler" aynen hitap buydu. " (Yd, Kd, 30, K)
- "Allah inandırсын ben İstanbul'a gelene kadar Alevi nedir, Sünni nedir hiç bilmezdim. Ben İstanbul'a geldim, ben bunu öğrendim." (Yd, E, 53, A)
- "...köydeyken çok farkındaydık diyemem. Ama bize anlamsız geliyordu, niye çocuğun ismi Botan, bu sonuçta hani ona konulmuş bir isim neden kimliğe geçmesin ya da neden biz o isimle çağırmayalım? Hatta bize ilginç geliyordu yani. İlginç diyebilirim. Buraya geldiğimde zaten dokuz on yaşındaydım... Buraya İstanbul'a geldikten sonra daha çok farkına vardım diyebilirim Kürtlüğümün. Gerçekten öyle." (Sg, Kd, 26, K)
- "Bana göre... Özellikle bu son otuz yılda çok şeyler çıktı ortaya. Yani insanlar Kürtlere karşı nefretini çok rahat açığa çıkarttı. Geçmişte çıkaramıyordu mesela bizim Bitlis'te de Türkmen köyleri var bizler gibi yaşıyorlardı Kürtçeyi bizden çok daha iyi telaffuz ediyorlardı konuşuyorlardı bu anlamda bir sıkıntı görünmüyordu ama bu göçle birlikte bunlar açığa çıktı. Bu insanlar sanki otuz kırk yıldır elli yıldır yetmiş yıldır bizlerle yaşıyormuş gibi sanki bizleri hiç iyi bilmiyormuş gibi bize bir anda düşman olabiliyorlar." (Sg, E, 55, K)
- "Şimdi o Koçgiri bölgesi hepsi genelde Alevi/Kürt kökenliydi. Arada bir kaç tane Sünni kökenli köy vardı. Biz onlara çok hoşgörü ile bakıyorduk mesela biz onları aramıza hiç aramızda eziklik hissetmiyorduk. Hatta bir tanesi şey Samandıra belediye başkanı oldu... Bizim köyün yakını da Sünni bir köy, gelirdi bizim köye biz Alevi köyü çevreden biz onlara hoş görüyle bakıyorduk öyle şey bakmıyorduk. Küfür ediyorlardı bize işte feodal bağlarla filan. Öyle şey yoktu yani burada siyasetçiler, birazda bunu kızıştırıp işte yok Alevi'sin Sünni'sin." (Sg, E, 60, K)
- "Türk ne, Alevi ne, Kürt ne bilmiyorduk burada öğrendik." (Yd, Kd, 41, T)

Görüldüğü gibi göç kente gelen bireyin kimlik algısında farklılık yaratmaktadır. Ancak farklılık yalnızca gelen bireyde değil, kentin “yerli”leri ya da “eski”lerinde de görülmektedir. Buna göre daha önce mahallesinden tanıdığı ve arkadaş olduğu insanların kimlikleri hakkında herhangi bir fikre sahip olmadığını belirten bir katılımcı, göçlerle mahallesinin kalabalıklaşmasıyla onların kimlikleri hakkında fikir sahibi olmaya başladığını belirtmektedir:

- “Alevi olduklarını hiç bilmezdim yani. Onlarla hep beraber oynadık güldük. Nedir yani hatırlayamıyorum, ama 99’dan sonra mı öğrendim. Ben bu Abdurrahman Gazi ne zaman mahalleye dönüştü, Samandıra ne zaman belde oldu, sonra da mahalleler oluşmaya başladı ve dışarıdan buraya göç akın etmeye başladıktan sonra şu Alevi, şu bir Sünni, şu bir Hanefi, şu Şafi falan böyle konuşmalar başladıktan sonra, yani ben bile o zaman kaç yaşındaydım o yaştan sonra anladım ki Alevi Sünni şu bu. Yani ondan öncesini hiç bilmiyordum.” (S, Kd, 47, T)

Görüldüğü üzere kentler farklı grupların toplanma mekânı olarak, birey ve gruplardaki farklılık bilincini arttırabilmektedir. Castells’e göre de kentler, sosyal / kültürel doğaları itibarıyla farklılık ve heterojenlik algıları yüksek farklılaşmış gruplara, topluluklara bünyelerinde yer verdiklerinden, kimlik ve farklılık algılarının keskinleşmesine yol açmaktadır (aktaran, Aytaç, 2007). Bundan dolayı; kente göç etme kararı alan birey, yerleşme mekânı olarak, en kolay uyum sağlayabileceği, içinde kendisini rahat hissedeceği, benzer hayat tarzına sahip bireylerin yoğunlukta olduğu yerleri seçme eğilimindedir. Bunun yanı sıra sosyo kültürel benzerlik göç açısından hem itici hem de çekici neden olarak görülebilmektedir. Göç literatüründeki “zincirleme” ve “zorunlu” göç kavramları göz önünde bulundurulduğunda bir bölgede benzer koşullarda yaşayan birey ve grupların göç konusunda benzer davranışlar göstereceği de düşünülmektedir.

3.4. ETNİK KİMLİK ALGISI, ETNİK KİMLİK İNŞASI ve DÖNÜŞÜMÜ

Etnik kimlik, ortak dil, müşterek kutsal değerler, evreni ortak bir algıdan tanıma, ortak yaşam ritüelleri ve özgün kültürel davranışlar bütünü dâhilinde ait olunan ya da başkalarının öyle değerlendirilen aidiyeti tanımlanmasının yanı sıra, aynı ırktan gelme ve benzer anatomik niteliklere sahip olma gibi anlamları da taşımaktadır (Bilgin, 1994, s.55; Göka, 2006, s.311).

Bireyin etnik kimliği tamamlanmış ve durağan bir yapı olmayıp bir inşa sürecidir ve gündelik yaşamın her alanında kurulmuş ilişkilerin içinde gömülü olarak varlığını hissettirmektedir. Bu araştırmada katılımcıların kendi etnik kimliklerini nasıl ve hangi değerler üzerinden inşa ettiğini anlamak için etnik kimliğin temel unsurları olarak kabul edilen ortak dil, din, ırk, paylaşılan ülkü, kültürel değerler, bireyin yaşadığı ülkenin vatandaşı olarak kazandığı ulus kimliğini nasıl işleyip, içselleştirdiğinin yanı sıra göç ve kentleşme sürecinde farklı gruplarla etkileşim sonucunda yaşanan değişim ve dönüşümler üzerinde durulmaktadır.

Etnik kimliklerin hangi değerler üzerinden inşa edildiğini anlayabilmek için katılımcılara “Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?” ve “Hepimiz bir grup içinde doğuyoruz, o grubun değerlerini benimsiyoruz, o grubun üyelerini kendimize diğerlerinden daha yakın hissediyoruz, siz bu açıdan düşündüğünüzde kendinizi hangi gruplara mensup, hangi gruplara yakın hissediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplarda katılımcıların etnik kimlik algılarına ilişkin önemli ipuçlarına ulaşılmıştır.

Katılımcıların kimlik özelliklerinden biri olarak beyan ettikleri etnik kimliklerinin unsurları bireylere göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda bireyler etnik kimliği dil, din, ortak vatana duyulan bağlılık, kültürel ve genetik benzerlik, ortak tarih ve atalar, edebi metinler, vatandaşlık bağı gibi unsurlarla açıklamıştır.

Etnik kimliği dil üzerinden tanımlayanlar, etnik kimliği dil ile özdeş tutmakta Türkçenin Türk olmanın, Kürtçenin Kürt olmanın en önemli göstergesi olduğunu, dilin kaybedilmesi durumunda ise o grubun kaybolacağını ve çoğunluk olan grup içinde “asimile olacağını” ifade etmektedir:

- “ Anadilimiz Türkçedir. Bizde başka dil yok. Türk olduğumuz için tabii dilimiz de Türkçe. “ (Sg, Kd, 27, T/A)
- “Zaten Kürt’üm, Kürtçe konuşmam lazım. Kürtçe konuşmazsam o zaman Kürt olduğum anlaşılmaz.” (S, Kd, 15, K)
- “Kürt, Kürtçe konuşsun, Türk de Türkçe konuşsun. Kimsenin dilini elinden alamazsın, almaman gerekir yani. Çünkü onun kimliğinin bir parçasıdır dili. Hani, bir insanın anadilidir, önemlidir yani. Onunla var oluyor çünkü.” (S, Kd, 34,T)
- “Bir ırkın en önemli şeyi dilidir. Biz bugün Kürt’üm diyorsak bizim dilimizi çıkardığın zaman Kürtlüğümüzle ilgili bir şey kalmayacak ki. Kürtlük kanı mı var. Damarlar Kürtlük kanı mı var; bu faşistlik olur.” (S, E, 19, K)
- “Ben Kürt’sem kendi Kürtçe dilimi konuşmak isterim. Çünkü kendi dilimi konuşsam daha rahat ederim. “ (S,E, 14, K)
- “Türk ve Kürt’ün en önemli farkı dilidir. Yoksa gelenek görenekler aynıdır. Asırlardır aynı topraklarda yaşamışlar. Eğer dili kaldırırsan onu asimile etmiş olursun.” (Sg, E, 26, K)
- “Arkadaş ben Kürtçe konuşuyum, haa! Adam geliyi Yunanca konuşuyuy, adam geliyi Amerikanca konuşuyuy, kimseye bişey diyemiyi da, ha ben gelsem de Kürtçe konuştuğum zaman da niye sorun olsun ki? Sen bi Yunan’a Türkçe konuş diyo musun? Ben de anamla canımdan kanımdan insanlarla Kürtçe konuşmuşum, Kürtçeyle doğmuşum, sen Kürtçeyi yasaklarsan ben ne konuşuyum daha.” (Sg, E, 70, K)
- “Kürtçe bu insanların bir dilidir. Bu dil vardır ve o bölgedeki insanların anadilidir... Ben bunun öcü olarak gösterilmeye çalışılmaması gerektiğini düşünüyorum. Kürtçenin bir kültürün göstergesi olduğunu düşünüyorum ve kültürlerin kimseye zarar vermediği müddetçe savunurum, bunun bir renklilik olduğunu söylerim hep.” (S, E, 55, K)
- “Anam Kürt, babam Kürt, dedelerimizin dedeleri Kürt. Ama maalesef çocuklarımız Kürtçe öğrenemiyor. Okullarda ana dilde eğitim olmasını istiyorum. Bende dil, din, ırk ayrımı yoktur ama bizim atadan, deden öğrendiğimiz dilimizi vermeyiz “ (Sg, E, 52, K)
- “Kürtler bu topraklarda binlerce yıldır çevrelerini tanımlamak için, arkadaşlıklarını, sevgilerini, hislerini tanımlamak için Kürtçeyi kullanmışlardır... Kürtçe kaybolursa Kürt de kaybolur, gider.” (Sg, E, 29, K)
- “Kürt önce kendisini iyi tanımlayabilmeli kendi amaçlarını kendi ideolojisini iyi bilmesi ve uygulaması gerekiyor. Bunun yaşantısında diğer toplumlara göstermesi gerekiyor. Kürtçeyi konuşmayı bilmesi gerekir. Kürt odur yani” (Sg, Kd, 26, K)

- “Bugün deniyor ki, Türkiye’de Kürt insanı 5 milyondur. Oysa Türkiye’de 30 milyon Kürt vardır. Neden öyle deniyor; çünkü anadilini kaybetmiş. Kürtçeyi unutmuş, Türkçe konuşuyor da ondan. Öyle olduğu için de kayboluyor tabii, Türk sayılıyor. Gerçeği bu.” (Sg, E, 70, K)

Bazı Türk katılımcılar, dil konusunu etnosentrik⁸ bir biçimde değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelere göre, ulus kimliğinin önemli bir bileşenini oluşturan Türkçe, ülkedeki diğer dillerden daha çok gelişmiştir. Türkçenin türevi olarak kabul edilen azınlık dilleri ise tekâmülünü tamamlayamamıştır. Bu katılımcılar Türk dilinin gelişmişliğini gramer zenginliği, eskiliği ve edebi metinlerin bolluğuyla açıklamaktadırlar.

- “Türkçenin bin yıllık tarihi var. Bizim edebi metinlerimiz var, tarihimiz var. Hun Devleti’nden tutalım, Göktürk Devleti’nden tutalım, Bilge Han’dan tutalım, Oğuz Kağan’dan tutalım, o zamandan bu zamana eserlerimiz var, edebi eserlerimiz var. Kürtçe öyle bir edebi eser yok. Bu saatten sonra böyle bir dil çıksa sömürgeci devletlerin kendi çıkarları için öyle sonradan çıkardıkları bir dil olur. Tabii suç Kürtler de değil, zorla ayrıştırılmaya çalışılıyorlar. Siz bu millettensiniz, Türk Milleti değilsiniz, farklı bir ırksınız, sizin kültürünüz, örf ve âdetiniz farklıdır, siz bu toplumun insanı değilsiniz diyerek zorla ayrıştırıyorlar onları” (Yd, E, 19, T)

Etnik kimliği dil üzerinde tanımlayıp, dilin bir etnik grubun en ayırıcı özelliği olduğunu ifade eden katılımcılara karşın, özellikle azınlık dillerine mensup katılımcılardan bazıları ise dilin etnik grubun olmazsa olmaz özelliği olmadığını belirtmektedir. Bu görüşte, ulus devletin dilsel homojenleştirmesinin yanı sıra kentleşme sürecinde farklı gruplarla kurulan ilişkilerde ortak bir dilin kullanımının elverişli olduğu kanısının da etkili olduğu düşünülmektedir.

- “Kürtçe bilmesek de olur. (...) aynı dili konuşmak gerekmez.” (S, Kd, 15, K)
-
- “... İlla ki Kürtçe konuşman gerekmez” (S, Kd, 13, K)
- “Ben hayatımın hiç bir yerinde dilimle ilgili, anadilimle ilgili sıkıntı yaşamadım. (...) Ben öyle düşünmüyorum. Çünkü benim felsefemde öyle bir ayrımcılık yoktur. Ben Kürdüm, ama benim çocuklarım Kürtçeyi hiç bilmezler. Hiç öğretmedim.” (S, E, 55, K)
- Ben Kürdüm, ama tam olarak Kürtçe biliyorum diyemem. Çünkü on iki yaşında İstanbul’a gelmişim, köyümden çıkmışım. Eşim Terekeme, yani Kürt değil. Tabii bu durumda çocuklarım da Kürtçe bilmiyor, öğretmedim. Okulda da Türkçe görüyorlar. O yüzden kafaları karşısın istemedim.

⁸ Etnosentrizm: Yunanca *ethnos* halk ve *centre* merkez kelimelerinden oluşmuştur. **Etnik merkezlik** demektir. Bir kimsenin kendi kültürünü temel olarak alması ve bütün diğer kültürleri, kendi kültürü açısından değerlendirmesi demektir.

- Evde anneleriyle Türkçe konuştukları için bilmezler Kürtçeyi. Şimdi onlar Kürt değil mi, Kürt. Benim çocuklarım için fark etmez ama bir kelime Türkçe anlamayanlar var. Hastanede, devlet dairesinde işini göremiyor. Yani, hani Kürt olmak için değil de işini halledebilmen için Kürtçe bilmek gerekir bana göre” (S, E, 41, K)

Bazı katılımcılar, etnik kimliklerini tanımlarken dini inançlara vurgu yapmaktadır. Buradaki ifadelerde katılımcıların dini, hem etnik kimliğin bir unsuru olarak hem de farklı etnik kökenden grupları bütünleştiren üst bir kimlik olarak değerlendirdiği görülmektedir:

- “Etnik olarak babamın dedesi Irak’tan gelme Musul, Türkmenler. Ama hani ben hayatımın hiç bir döneminde kendini Türkmen olarak tanımlamadım. Yani ama hani birisi hangi ırktan geliyorsun deseler bunun önemine çok atıf yapmam; ama illa da öğrenilmek istiyorsa Irak’tan gelen Türkmen’im. (...) Ben daha çok dini hassasiyetlerle hareket ederim. Dini hassasiyetler önde gelir. (...) Hani ırk önemli değil.” (Sg, E, 34, T)
- “Tanrı Dağı kadar Türk, Hıra Dağı kadar Müslüman’ız.” (S, E, 24, T)
- “Vatanını seven, dinini yaşayan biriyim.” (Yd, E, 19, T)
- “İslam’ı ve Türklüğü savunacak bir insanım, dinim ve bu topraklar için şehit olurum. İslam ve Türklük şuurunu taşıyorum.” (S, E, 25, T)
- “Müslüman, imanlı, bilgili, insan gibi, insan bir Türküm.” (S, E, 28, T)
- “Biz gittiğimiz her yere insanlık namına her şeyi götüren, adalet götüren İslam’ı yücelten, İslam’ı kendi bünyesinde gösteren ve ona hizmet etmiş bir büyük ulustur Türk. Yani Türkler İslam’a sancaktarlık yapmış hem de büyük sancaktarlık yapmış bir ulustur” (S, E, 34, T)
- “Hepimizi tanrının yarattığına inanıyorsak Kuran-ı Kerim’e inanıyorsak, bize orda sorulacak sorular da belli; dinin, Allah’ın vs. Hiç kimseye sen Kürt müsün Türk müsün diye sormayacağına inanıyorsak...” (S, E, 55, K)
- “Türk’ün dedesi, Kürt’ün dedesi de aynı. Türk, Kürt denilen bir şey yoktur. Dili Kürt’tür. Gürcü’sü var kızım, Arap’ı var. Bi Arap da o zaman desin ben Arap’ım. Hepisi elhamdülillah hepimiz Müslüman’ız kızım. Sen de diyosun; la ilahe illallah Muhammeden resulullah, ben de. Sen de 5 vakit namazı sen de, aynen kılyon ben de. Yane benim bi dil olarak, o da yane bi kültürümüzün yane ülkemizin bi özelliği. Hepimiz Müslümanız yane.” (Sg, Kd, 52, K)

Etnik kimlik tanımlanmasında ortak gelenek, görenek ve kültürel değerler de oldukça yoğun olarak ifade edilmiştir. Buna göre, ortak değerlerin iki farklı şekilde kurucu özelliği taşıdığı görülmektedir. İlkinde; gruplar arasındaki farklılığın belirlenmesinde, gruplar açısından kurucu işlevini görürken, ikincisinde ise yıllarca beraber yaşamış olan farklı grupların gelenek görenek bakımından benzeşmeleriyle üst bir kimliğin kurulmasının unsurunu oluşturmaktadır. Ancak burada dikkat çekici husus; ortak gelenek, görenek ve kültürel değerlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı temelinde

üst bir kimlik yarattığı görüşünün büyük çoğunlukla Türk katılımcılar tarafından ifade edildiğidir.

- “Benim tavsiyem insanlar buradan orayı konuşmasınlar, gitsinler doğuyu görsünler, Kürt insanını görsünler. İnan ki çok başkadır Kürt Milleti, misafirperverdir. Gitsen seni bırakmazlar. Kapıda komazlar hani. Türklerden başkayızdır biz. Daha dinimize bağlıyızdır. Merttir sonra Kürtler, cesurdur. Vatanseverdir. Ne bileyim “feodal bağlar”⁹ güçlüdür bizde. Ben kaçırım bundan gerçi ama yine de birbirimize bağlıyızdır.” (Sg, E, 46, K)
- “Şimdi Kürtlere baktığımız zaman Kürtler düşünce olarak dinine bağlı sadık, devletine bağlı sadık, geleneklerine bağlı sadık bir topluluktur. Fakat iklim olarak yaşadıkları bölgenin soğuk bir iklim olmasından dolayı sert de bir mizahı vardır ama ılımlıdır insancıldır. Akdeniz iklimine baktığın zaman onları ayırt edebiliyorsun üstelik güven anlamında da mesela ben askerken özellikle çok önemli noktalarda Kürt gençlerine orada nöbet tuttururlardı, yani Türk de vardı ama Kürtleri koyarlardı batılı insanları koymazlardı oraya.” (Sg, E, 58, K)
- “Türklerin ve Kürtlerin, gelenek görenekler aynıdır. Asırlardır aynı topraklarda yaşamışlar. (...) Gelenekler, misafirperverlik, düşünler, gelini evden çıkarma, gelinlik olayı hep aynıdır. Özümüzde Türk, Kürt diye bir şey yok, hepimiz bir milletiz. Biz asırlardır aynı savaşta savaşmışız, anılarımız birlikte olmuş. Bizim atalarımız birlikte yetişmiş...” (S, E, 19, K)
- “Kürtlerin kendine özgü gelenekleri vardır. Mesela Kürtlerde bir aile mesela geniş aile olarak adlandırıyoruz ama Türklere bu genellikle çok azınlıkta mesela bir gelin hatta üç dört gelin ben bir evde görebiliyorum. Şu da çok iyi bir örnek yani Doğu Anadolu Bölgesi’nde bir tane huzur evi var mı? Yok, kesinlikle olmaz yani kimse annesini babasını bir huzur evine götürüp yerleştirmez. Çünkü çevresinden utanır ama Türklere insanlar yaşantıları için aile kavramı biraz daha farklı. Zaten Kürt kültürü başlı başına bir kültürdür. (...) Kürt kültürü gerçekten çok zengin bir kültür. Çünkü ağıt yakmasından türkü söylemesine kadar bir cenazenin başından kalkıp halay çekmesine kadar.” (Sg, Kd, 18, K)
- “Geçmişini düşününce Türk, Kürt farklı değildi. Hepimiz birdik. Osmanlı İmparatorluğu’nda hepimiz bir arada yaşadık. Örflerimiz, anelerimiz aynı. Saf ırk yok. Benim soyum, Göktürklere dayanıyor ama ne kadar doğru bilmiyorum.” (S, Kd, 47, T)
- “Anadolu’da yaşayan herkesin asgari müşterekleri var. Bu nedenle herkesin Türk olduğuna inanıyorum. Kültürümüz yani, dinim aynı, dilimiz aynı, örfümüz aynı. Anadolu’da yaşayan gayrimüslimler hariç herkesi Türk olarak tanımlıyorum ben. Aramızda aşırı bir kültür farkı yok.” (S, E, 52, T)

Etnik kimliğe ilişkin yaygın bir tanımlama da ortak köken, fiziksel özellikler ve genetik benzerliğe referans vermektedir. Antropologlara göre dünyada evrimsel süreç içinde yalıtılmış ve buna bağlı olarak diğer insan gruplarından biyolojik olarak bir alt tür oluşturacak kadar genetik farklılık gösteren herhangi bir grup olmamasına karşın kültürel ve sosyal dinamikler içerisinde tarihsel yapılar olarak ırksal kategoriler ve biyolojik temellere dayandırılan etnik gruplar üretilmiştir (Gökçümen ve Gültekin, 2009). Araştırmada etnik kimliği genetik benzerliğe göre tanımlayan katılımcılar,

⁹ “Feodal bağlar” katılımcının akrabalık bağlarından söz ettiği düşünülmektedir.

etnik kimliklerini, ilköçi akımın savunduğu gibi kökenlerini, doğuştan getirilen fiziksel ve kişisel özelliklerini, tarihin bilinmeyen bir zamanında oluşmuş ve bir alinyazısı gibi değışmezlik ve süreklilik arz eden bir geçmişe dayandırmaktadır.

- “Biz ailecek Terekemeyiz. Terekem e eee... Orta Asya’dan göç eden Türk milletinin bir boyudur. Türk olmak benim için bir ayrıcalıktır. Biz Türk Milletiyiz.” (Sg, Kd, 24, K)
- “Has be has Türküm. Atamız da Türk, soyumuzda Türk. İnşallah ölene kadar da Türk kalacağız.” (S, E, 28, T)
- “Türkoğlu Türküm. Bizim zaten bölgemizde Kars’a sonradan diğer unsurlar girmiştir. Oğuz boylarının Anadolu Selçuklularının ilk geldiği yer Kars’tır. Mesela İğdir bile Oğuzların kaçıncı boyunun ismidir. Türkmenler var Kars’ta, Kara Papaklar, Terekemeler, Çerkezler. Bunların hepsi Türk’tür.” (S, E; 41, T).
- “Türk olmak bir gurur. 600 yıl dünyaya hükmetmiş bir devletin, atalarımızın torunlarıyız yani.” (S, E, 34, T)
- “Ben Lazım. En önemlisi Rizeliyim. (...) Bana diyorlar ki “sen ne biçim Laz’sın” diyorlar. Hiç Lazca konuşmuyorsun diyorlar. Ya diyorum burnumdan da mı belli olmuyor diyorum. O zaman gülüyorlar işte. Bir de inatçısın diyorlar, Laz inadı.” (Yd, Kd, 46, T/L)
- “Kürt olmayı kendim seçmemişim ki, sonuçta insanız ve insan penceresinden bakmamız lazım” (Sg, E, 26, K)
- “İnsan aslını gizleyemez, insanın aslı neyse odur. İnsanları Allah yarattı, insanlar boy boy yarattı.” (S, E, 52, T)
- “Kürt olmayı biz seçmedik ki, Allah’tan sormak lazım.” (Sg, E, 48, K)
- “Kürtleri sevmiyorlar, ama Kürt olmayı biz seçmedik. Kürt olarak doğmuşuz...” (S, Kd, 15, K)

Pek çok Kürt ve Türk katılımcı, etnik kimliği ortak tarihsel deneyimlerle, ortak bir vatana duyulan bağlılıkla tanımlamışlardır. Burada katılımcılar, aynı topraklarda uzun yıllar beraber yaşamanın, aynı topraklar için mücadele vermenin aynı bayrak altında yaşamanın, önemine vurgu yapmışlardır. Bu deneyimlerin farklı kökenlerden bireyler arasında “biz” bilinci yarattığı söylenebilir.

- “ Biz Türk Milletiyiz yıllardır beraber yaşıyoruz, etle tırnak gibiyiz, Kürt olarak nitelendirdiğimiz insanlarla aynı soydan geldiğimize inanıyoruz. Özümüz, kökenimiz kültürümüz, âdetimiz aynı.” (Yd, E, 19, T)
- “Türkiye’de Türkler ve Kürtler, Çanakkale Savaşı’nda, Kurtuluş Savaşı’nda beraber savaşmışız.” (S, E; 34, T)
- “Kürt, Türk düşünen insan ilk önce getsin Sarıkamış’a baksın 90.000 şehit orda. Çanakkale’ye baksın, Dumlupınar’a baksın o kadar ecdadımız her tarafta şehit verdik kimin için biz onların töremesiyiz. Biz kalkıp onların onu verdiği mücadeleyi biz mi başkalarına teslim edip mücadele başkalarına verelim, ikilememe sokalım ülkemizi? Biz Türk’üz, biz elhamdülillah Müslüman’ız biz, bayrak benim bayrağım. Bayrak benim ecdadımın kanı kaniylan oldu kızım. Bu topraklara ne mucizeler, Erzurum’da Nene Hatun... Öbürleri geçsin Sarıkamış’a 90 bin asker ne için şehit düştü. Orda aç susuz öldü. Onlar bizim dedelerimiz, atalarımız, ecdadımız... Yani bugün. Elhamdülillah ben İslam’im. La ilahe illallah muhammenden

resulullah. Benim dilim Kürt. Dinim, Kürt değil. Dilim Kürt, dinim Kürt değil. Neden; ben bu ülkede doğdum kızım.” (S, Kd, 52, K)

- “Geçen Çanakkale Savaşı’nı düşündüm. Kürt de savaşmış, Laz da savaşmış, Çerkez de savaşmış. Fakirlik varmış, o zaman neden böyle şeyler yoktu. Herkes Türkiye için savaşmış. Bu da bizi bir millet yapmış, yanlış mıyım?” (Sg, Kd, 38, T)

Tarihe yapılan vurgu her zaman birleştirici işlev görmemektedir. Çoğu katılımcının farklı grupları bütünleştiren ortak tarihsel deneyimleri hatırlatmasına karşın bazı katılımcılar, Bazı Türk katılımcılar Kürtlerin ihanet ve düşmanlıklara, Kürt katılımcılar ise devletin herkesi Türk sayan homojenleştirme uygulamalarını ve tarihte yaşanan baskı ve kısımları hatırlatmaktadır.

- “Yavuz Sultan Selim bir çeşme yaptırmıştır. Çeşmenin üzerinde yazar ki, “bu çeşmeden gâvur içsin ama Kürt içmesin.” Çünkü Kürtler, Yavuz Selim’e çok çektirmişler. Şah İsmail ile işbirliği yapmışlar falan.” (S, E, 24, T)
- “Devletin politikası budur, bürokrasi budur, askeri budur. Kürt yoktur, Alevi yoktur, Müslüman yoktur şu yoktur bu yoktur... Herkes Türk’tür, herkes Sünni’dir. Bu kadar başka türlü yaşama şansın yok diyor. Bu sebeple binlerce insan öldürüldü tarihte. Yok, isyan ettin, tabii isyan edecek, dilini tanıımıyorsun, kimliğini reddediyorsun, adam ne yapsın.” (Sg, E, 57, K)

Dinsel ve etnik çeşitlilikten dolayı, Türkiye’de kimlik her zaman çetrefilli bir konu olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra ise farklı grupları ortak bir ulus kimliği altında birleştirmeyi öngören devlet, bu kimlik çoğulluğuyla büsbütün gerilimli bir ilişki yürütmüştür. Bu süreçte yeni bir ‘Türklük’ kimliği yaratılmış ve bütün topluma mal edilmeye çalışılmıştır. Aynı amaç doğrultusunda gerek etnik, gerekse dini kimlikler ortak bir potada eritilmek istenmiştir. Bu kapsamda devlet; ortak tarih, dil, homojenize edilmiş bir din anlayışıyla tanımlanmış bir “vatandaş kimliği” yaratmış, bunu eğitim sistemi ve kitle iletişim araçları yoluyla tüm topluma benimsetme çabasına girmiştir.

Ortak tarih ve verilen bağımsızlık mücadelesi sonucunda kurulan ulus devletin vatandaşı olma, bazı katılımcıların kimlik tanımlamalarının merkezinde yer almaktadır. Buna göre katılımcılar soy, ırk ve dil farklarının bulunmasına karşın aynı

devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın kendileri için etnik kimliklerinin üzerinde bir kimliği ifade ettiğini belirtmektedir.

- "Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan herkes bu memleketin evladıdır. Bizim de kardeşimizdir. Kürt kökenli vatandaşlarımızın benim açımdan Türk vatandaşlarımızdan farkı yok. Hepsi kardeşimdir." (S, E, 28, T)
- "Bir tane kimlik olur, çok kimlik olmaz. Ben Türkiye cumhuriyeti vatandaşıyım." (S, E, 41, T)
- "Benim kimliğimde Türkiye Cumhuriyeti yazıyor. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Ben sana bişey diyim; ne millet olursan ol kabul etmiyorum ben. Ben Türküm, Osmanlıyım ben. Ben bu kadar bilirim ben başka bişey de kabul etmem ben. Çünkü bu toprakta yaşıyorum, ecdadım, dedem bu toprakta... İstanbul da bana aynıdır Kars da bana aynıdır. Adana da aynıdır, Diyarbakir de aynıdır, Rize de aynıdır, Trabzon da aynıdır. Ben bu vatanın çocuğuyum. Kim ne derse desin ben kabul etmiyorum. Tüm bu vatan benim vatanımdır." (Sg, E, 70, K)
- "Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir insanım. Bir Türkiye toplumu var. Burada herkes Türk olmalıdır. Türk kalmalıdır yaşadığı müddetçe. Bu Azeri'si için de aynıdır, Terekeme'si için de aynıdır, Kürt'ü için de aynıdır. Farklı bir millet yok. Atalarımız ortak. Bir anne babanın töremesiyiz. Biz Türkiye insanıyız. Türk vatandaşsaksak Kürdü, Türkü, Lazı, Çerkezi hepimiz insanız hepimiz. Türkiye'nin insanıysak, Türkiye'ye bir bütün olup sahip çıkmamız gerekiyor." (S, Kd, 45, T)
- "Türkiye Cumhuriyeti'nin her bireyi; Kürt'ü olsun, Türk'ü olsun hepsi benim kardeşimdir. Etnik kökene bakmam ben hiçbir zaman. Aynı kardeşim gibi görürüm onu." (S, E, 20, T)
- "Burdaki herkes (diğer kız arkadaşlarını işaret ediyor) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı. Diğerlerinden hiçbir farkımız yok. Bizde diğer vatandaşlar gibiyiz yani. Sadece dilimiz biraz değişik olabilir ama olsun gene bizde Türk'üz. Buranın vatandaşıyız ve bizim vatanımızda burası yani, bu vatan bizim topraklarımız bizim." (S, Kd, 19, K)

Vatandaşlık hizmetlerinden eşit şekilde yararlanmak; seçme ve seçilme hakkına sahip olmak, eğitimden, sağlık, hizmetlerinden zaman zaman ise devletin yaptığı maddi yardımlardan yararlanmak, Türk ve bazı Kürt katılımcılar açısından Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın bir kazanımı ve göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

- "Benim etnik kimliğim deyince Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Bu aklıma gelir. Bundan da gurur duyarım. Çünkü bu ülkede yaşıyorum, bu ülkenin maddi manevi nimetlerinden yararlanıyorum. Bir vatandaş olarak oy kullanabiliyorum. Ülkemin geleceğinde söz hakkım var." (Sg, Kd, 36, T)
- "Şimdi bu da benim yaşadığım ülke. Ekmek yediğim toprak. İnsani anlamda söylüyorum. Sizin sofranızda ekmek yiyorsam sizin sofranıza bıçağımı vurmamam gerek. Eksikleri olabilir, fazlaları olabilir tabii. Ama siz bana sofranızı açıyorsunuz sofranızda ekmek yiyorum. Ben sizin sofranıza nasıl ihanet edebilirim. (...) Yani o anlamda Kürt, Türk diye kendimi bir şey hissetmiyorum. Bu anlamda benim etnik kimliğim yok yani. Bu ülkenin vatandaşıyım, Türkiye cumhuriyetinde 26 yıl polislik yapmışım. Türkiye Cumhuriyeti benim karnımı doyurmuş. Çoluk çocuğumun karnını doyurmuş. Hastalanmışız benden para almadan beni tedavi ettirmiş. Bugüne getirmiş. İki dönemdir burada muhtarlık yapıyorum. Benim mahallemde bin tane doğu kökenli oy var. Ama ben bu mahallenin dört bin beş yüz oyunu almışım. Karadeniz'in, Orta Anadolu'nun, doğudan." (S, E, 55, K)
- "Bunların hepsi özgürdür. Yalandan diyorlar. Hepsi özgür. Şimdi bak (...) hastaneye gitmiyorlar mı Allah'ını seversen; gidiyorlar. Ben nasıl arsa aldım, öyle İstanbul'a o arsa almıyor mu, ev etmiyor mu; ediyorlar. Daha bunun neyini ayırıyoruz. Onlar bizi ayırıyorlar. Onlar kendilerini ayırıyorlar.

Hastanemize gidiyorsunuz fabrikalarımızda çalışıyorsunuz. Hani fabrikalarımız demek istemiyorum yani demek istemiyorum. Aynı bizim gibi hükümet sana da eklemek veriyor bana da eklemek veriyor. Daha bunun neyine kendilerini ayırıyorlar.” (S, Kd, 48, T)

- “Ben bu ülkede yaşıyorum, çalışıyorum, hayatımı idame ettiriyorum. İşlerim oluyor bazen devlet dairesinde. Onları da halledebiliyorum. Kimse bana sen şusun, sen busun demiyor. Kişisel olarak hiçbir fark görmüyorum. Bu ülkede herkes neyse ben de oyum. Ama hiç mi yok ayrımcılık, yok.” (Yd, E, 48, K)

Yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi devletin vatandaşı olarak, Türklerle eşit haklara sahip olduklarını ifade eden Kürt katılımcıların büyük çoğunluğu, Türklerden farklı olarak devletin kendilerine tanıdığı hakları bir lütuf olarak değerlendirmekte ve bunun için minnet duyduğunu ifade etmektedir. Kendilerinin devletin asıl sahibi olduğunu ima eden Türk katılımcıların da Kürtlerden bunu beklemesi dikkat çekicidir.

Ulus devletin sunduğu vatandaşlığın tanıdığı kazanımlarla birlikte homojenleştirici uygulamalarıyla çizdiği “vatandaşlık” profilinin dil, kültür, gelenek, görenek ve yaşam biçimlerine karşı bir dayatma olduğunu ifade eden bazı Kürt katılımcılar ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kendilerini tarif etmediğini, Kürtlerin geçmişle bağlarını kopardığını, bunun da bölünmüş yaşamlar yarattığını ifade ederken, Kürtlerin de kendilerini anayasada kendi kimlik değerleriyle bulabileceği yeni bir “vatandaşlık” tanımı yapılmasını önermektedir.

- Çocuklarımız Türkçe eğitime zorlanıyor, yıllarca Kürt halkı Türkçe konuşmaya zorlandı. Kürtçe konuşanlara para cezası kesildi. Dilimiz unutturulmaya çalışıldı. İkinci sınıf vatandaş olarak görüldük. Nüfus cüzdanlarımız bile farklı mühür yapıldı. Biz de bu ülkede vatandaşız ama yazık ki biz dışlandık, Çocuklarımız okutulmadı. Biraz okuyunca tamam bu sana yeter dendi.” (Sg, E, 53, K)
- “Hiç kimse kusura kalmayın. Zaten sopa zoruyla asimilasyon yapılarak ben seni nasıl zorlarsan İngiliz yapabiliriz bizi de zorlayarak yapıyorlar işte. Yoksa biz vatandaşız. Bu memlekette en has vatandaşlarız. Savaşında barışında her şeyinde biz varız. Yani Türkler ne bizim kadar bu vatana severler ne bu bayrağı severler. Biz kendi canımız kanımızla gideriz. Türkler kendi cebini düşünen parasını düşünürler. Biz para peşinde değiliz. Vatanımızı da severiz milletimizi de severiz. Bölünmek istemeyiz. Ama haklarımızı istiyoruz tabii. Çocuklarımız Kürtçe okuyup yazsın, memleketime rahatça gidelim, her adım başı Kürt olduğumuz içim potansiyel suçlu görülüp aranmayalım, ben bir şey anlatayım; ben vakit memlekete gidiyorum. Kürt bölgesine girene kadar hiç arama olmadı. Ondan sonra biraz gidiyoruz jandarmalar otobüsü indiriyor üst baş bagaj araması... Dedim; komutanım bu bavulu Eminönü'nden yeni aldım gelene kadar eskidi. Bize böyle yapıyorlar. İster istemez Kürt olduğunu yüzüne vuruyorlar.” (Sg, E, 30, K)

- “Kürtçe biliyorum demek için biraz şüpheliyim. Çünkü annem kadar babam kadar konuşamıyorum. Bunun nedeni asimilasyona bilerek ve isteyerek uğratılmamızdır. Ben isterdim ki, babamın bir kitap rafı olsun bir kütüphanesi olsun içerde istediği dillerde yayın bulunsun. Ben böyle isterdim. Ama maalesef annemin bildiği kadar babamın bildiği kadar Kürtçe bilmiyorum belki de çocuğum hiç bilmeyecek.” (Sg, Kd, 18, K)
- “...Kürtlüğüm ayrılmaz bir parçamdır. Kendimi Kürt hissediyorum Ama kendimi bu ülkeye de ait hissediyorum. Şu şekilde ait hissediyorum. Hani insanların aşırı uçlarda yaşaması insanlara her zaman zarar veriyor. Hani Kürt olmam bu ülkeye ait olmayacağı bu ülkenin değerlerine karşı çıkacağı anlamına gelmiyor. Ben mesela, hani şöyle kökle kökenle ya da kanla bu ülkeye ait olmayı tanımlamıyorum. Başkaları belki tanımlıyor olabilir. Ama ben o şekilde tanımlamıyorum... Ama kendimi ifade etmeme izin verilmiyor. Kendimi sanatta ne kadar gösterebilirim, kitle iletişim araçlarında gösterebilirim, kendi öz dilimde eğitim görebilsem, bir devlet dairesine gittiğim vakit kendimi kendi dilimle ifade edebilirim, işte ne bileyim kendimi anayasa görebilsem. (...) kendimi o kadar ait hissederim bu ülkeye. Hani bu ülkede merkezde duran ve diğerlerini ötekileştiren birileri var; Türkler var yani, hepsi değil de, bir kısmı diyelim. Çevre denince içinde Kürtler vardır, Rumlar vardır, Ermeniler vardır, O nedenle vatandaşlık bağının iyice tanımlanması lazım.” (Sg, E, 26, K)
- “Daha ilkokuldayken bizi Türkleştirmeye başladı devlet. Bize andımızda Türküm, doğruyum... İşte bunu demek zoruma gidiyordu. Ne mutlu Türküm diyene bana iyi bir söz olarak gelmiyordu. Ne demek; ben Kürdüm bir defa. Ayrıca Türk olan mutlu da Kürt olan mutsuz mu? Arap’san da ne mutlu Türküm mü diyecek. Aslında insanın kendi aslını inkâr etmemesi, diğer kimliklere de saygı duyması gerekir. Yani andımız benim için içi boş bir kalıptı, ama İstiklal Marşı öyle değildi. O daha çok tarihimizi, dinimizi, bizi birleştiren belli bir şeyi simgeliyordu.” (S, E, 19, K)
- “Siz öteden beri gelen bir gelenekle bir dili bir kültürü bastırır önündeki engelleri açmaz kullanım için teşvik etmezseniz o dil, o kültür kaybolur gider... Neden bu topraklarda binlerce yıldır konuşulan bir dil bir kültür kaybolsun ki (...) siz neden ona hiç bilmedikleri belki kendi koşullarına hiç uygun olmayan bir dili bir yaşam biçimini zorunlu kılıyorsunuz ki, eğitim sistemiyle, kitle iletişim araçlarıyla, yasalarla, zorlamayla, askerle, polisle, korucunla, evet korucunla. O yüzden Kendini ifade etmek istiyorsa, hangi seslerle, hangi biçimde ifade etmek isterse izin vereceksiniz. Çünkü bölünmüş dünyasında, çünkü kültürünüz parçalanırsa biz bu parçalanmayı yaşıyoruz. Atalarımız bize yabancı gelecek. Kültürümüz bize yabancı gelecek. Ortada kalıyorsunuz kişilik bölünmenize yol açar. Dünyanız bölünür.” (Sg, E, 29, K)
- “Ben andımızdan rahatsızlık duyuyorum. Sonuçta şey Türk bayrağının altında yaşasak da sonuçta bir Kürd’üz bu Türklere hitap ediyor. Kürtlere hitap eden bir şey olması gerekir bence, bir ant. Mesela Kürtler Kürd’üm doğruyum diyor. Öyle diyorlar.” (S, Kd, 14, K)

Katılımcılar açısından etnik kimliğin tanımı ve bileşenleri değiştiği gibi etnik kimliğe atfedilen önem de değişmektedir. Bazıları etnik kimliklerinin kişiliklerinin bir parçası olduğunu ifade ederken bazıları çeşitli nedenlerle etnik kimliğin kendileri için önemli olmadığını ifade etmektedir. Katılımcılarca etnik kimliğe verilen önemde, dini ve siyasi görüşlerinin olduğu kadar sınıf, cinsiyet, kuşak farkının da etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların etnik kimliğe yaklaşımları incelendiğinde birkaç özellik dikkat çekmektedir:

- Kendilerini azınlık olarak değerlendiren ve azınlık muamelesi gördüğünü düşünen Kürt katılımcılar, Türk katılımcılara göre daha fazla etnik kimlik

söylemini kullanmaktadır. Guibernau ve Rex, de bazı ülkelerde etnik grup kavramının sadece azınlıkları ve aşağı görülenleri sınıflandırmakta kullanıldığını; hakim ve çoğunluk grupların kendilerini etnik olarak tanımlamadıklarını, etnik azınlıklar teriminin öncelikle beyaz olmayan göçmenler için kullanıldığını ifade eder (aktaran Sağır ve Akıllı, 2004). Bu bağlamda bazı Türk katılımcılar da bu görüşü haklı çıkarır bir biçimde, kendisini devleti oluşturan “asli unsur” olarak kabul ettiğinden, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına vurgu yapmakta ve azınlıklara özgü olarak değerlendirdikleri “etnik kimlik” söylemini kullanmamaktadırlar. Aşağıda yer verilen ifadelerde gruplarca etnik kimliğe yüklenen değeri göstermesi açısından dikkat çekicidir.

- “... Benim ıı şimdi etnik kimliğim derken benim etnik kimliğim yok. Yani ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım. Türk’üm. O konuda benim yani ayrı bir etnik kimliğim yok... Yani benim etnik kimliğin Türk’tür zaten. Sonuçta öyle bir sıkıntı yok.” (S, ,E, 34, T)
- “Bu etnik kimliğimle ilgili ne düşünür, ne düşünüyorum? Etnik bir insan için az insan değildir. İnsan bunun için ölür, öldürür. Öldürdüm ben.” (Sg, E, 58, K)
- Dini hassasiyetlerinin yüksek olduğunu ifade eden katılımcılar, yukarıdaki bölümde de belirtildiği gibi etnik kimliğe karşı duyulan sempatiyi ırkçılıkla eşdeğer tutarak, İslam dinince yasaklandığını ifade ederken, bunun yerine aynı dine mensup olanların oluşturduğu daha geniş bir cemaati önermektedirler. Bununla beraber özellikle “ırkçılık” ve “kavmiyetçilik” yapmakla eleştirilen Türk Milliyetçisi katılımcılar ise kendi milletini sevmenin ve korumanın dinen de tavsiye edilen bir durum olduğu görüşünü Hazreti Muhammed’e ait olduğunu öne sürdükleri “kişi kavmini sevmekle suçlanamaz” ve “her kişi kendi kavminden sorumludur” gibi hadislerle ifade etmektedir.
- “Etnik kimliğimiz sadece dış görünüşümüzdür, bedenimizdir. Türklüğümüz bizim sadece İslamiyet’e hizmet eden basamaktır. Merdivendir. İslamiyet’in hususları burada ön plana çıkıyor bizim düşündüğümüz. Şu var; hadis-i şeriflerde peygamber efendimizin sözlerinde sonuçta herkes kendi kavminden sorumludur. Biz de kendi kavmimizden sorumlu olduğumuzu düşünürüz. İslamiyet’e sancaktarlık yapmış, hem de büyük bir sancaktarlık yapmış bir millet olarak kendi kimliğimizden kendi atalarımızdan kendi ecdadımızdan kendi milletimizden ister istemez gururlanırız. Türk milleti büyük bir millet yani. Bunun içinde Çerkez’i, Kürdü Laz’ı Gürcü’sü, Abaza’sı; herkesi bütün insanları, Türk Milleti olarak görüyoruz. Kafataslı bir milliyetçilik ve ırkçılık yok bizde. İrk üstünlüğüne ırkların üstünlüğüne kesinlikle inanmıyorum.” (S, E, 24, T)

- “Biz Müslüman bir toplumuz yani Müslüman bir ülkeyiz, hepimizi Allah yarattı. Kürt olmak, Türk olmanın önemi yok yani, bunun yerine dinimizi öne çıkarmamız gerekir bence. Çünkü dinde millet yok, ümmet var. Bakın Cenabı Allah ne diyor; “Arap’ın beyaza, beyazın Arap’a üstünlüğü yoktur, üstünlük sadece takvadadır” yani imandadır. Öbür dünyada Türk olduğun için mi cennete gideceksin ya da Kürt olduğun için, bence bu tür şeyleri bırakalım, hiç konuşmayalım. (...) Bunlar bizi bölüyor, peygamberimiz; birlikte rahmet, ayrılıkta azap vardır diyen peygamberin ümmetiyiz biz.” (S, Kd, 47, T)
- “Türk olmak güzel bir şeydir. Ben şeye inanırım; hiç zorbalıkla Müslüman olmayan Türk milletidir ve Peygamber Efendimiz Türkleri övmüştür. O gün neyse bugün de Türk Milleti aynıdır. Yani bütün medeniyetleri içine saklayan, dün neyse bugün de aynıdır. Dün Osmanlıydı. Bugün de Osmanlıların torunu aynı. Türk Milleti gibi bir millet dünyada gelmemiştir. Daha da gelecek değildir. Bunu Kuran’a el basar söylerim.” (S, E, 55, T)

“Dindar” Türkler etnik kimlik yerine dinin birleştiriciliğine vurgu yapmaktadır. Buna göre Kürt olmak ya da Türk olmak kişisel tercihlerimizin bir sonucu olmadığına göre bu kimlikleri öne çıkarmak ya da etnik kimliğe dayalı bir üstünlük fikri ve onu gurur kaynağı olarak görmek, Müslüman’a yakışmayan bir tavidir. Bu bağlamda hemen hemen bütün “dindar” Türk ve Kürtlerin üzerinde anlaştığı görüş “aynı dine inananların kardeş” olduğu anlayışıdır. Bununla beraber “dindarların, Türk milliyetçiliğine karşı tutundukları tavrı, sıra Kürtlüğe ilişkin kimlik taleplerine geldiğinde göstermemeleri” milliyetçi Türk katılımcılar tarafından eleştirilmektedir. Bu konuda bir Türk katılımcının “dinci dernek”lerin Kürt hareketini desteklediği ve teşvik ettiği ile ilgili ifadesi de ilginçtir.

- “HEP (Halkın Emek Partisi) açıldıktan sonra doğu kökenliler oraya kaymaya başladılar. Ondan önce böyle bir şey yoktu. MGK ’deydiler. Dinciler, Türk milliyetçilerine karşıydılar ama her ne hikmetse Kürtçülere destek vermekten çekinmezler. Din adına milleti ayırmaya çalışıyorlar. Milliyetçi olmayı olumsuz bir şeymiş gibi gösterirken kendileri Kürt hareketini desteklediler. Halen de öyle yapıyorlar...” (S, E, 34, T)
- Etnik kimliğin önemli olmadığını ifade eden katılımcılardan bir kısmı ise Türkiye’nin çok etnili ve dinli yapısına gönderme yaparak bu çeşitliliğin bir arada yaşayabilmesinin, etnik kimlik esaslı milliyetçiliklerin yerine aynı ülkede yaşamaya referans veren ve İslam dinince de övülen “vatanseverlik” kavramının benimsenmesiyle mümkün olduğunu ifade etmektedir.
- “Bizim ülkemiz çok ırklı bir ülke olduğu için milliyetçilik kavramı olmaması gerekiyor milliyetçilik kavramından ziyade vatanseverlik kavramıyla hareket etmemiz gerekiyor dolayısıyla o zaman kavramlar sanki ortadan kalkmış gibi geliyor.” (Sg, Kd, 38, T)

- Etnik kimliğin sınıfsal olarak nasıl değerlendirildiğine gelince; Sosyalist fikirde olan bazı katılımcılar, kendileri açısından etnik kimliğin önemli olmadığını ifade etmektedir. Etnik kimliğe yaklaşımlarını alt yapı-üst yapı kategorileri ile açıklayan bu katılımcılara göre, üst yapı kurumları olan etnik kimlik, dil, kültür; alt yapıyı oluşturan ekonominin ürünüdür. Bunun yanı sıra Kürt kimlik hareketini değerlendiren pek çok katılımcı, “sorun”un kaynağında ekonomik sorunlar ve geri kalmışlığın bulunduğunu, Kürtlerin yaşadığı bölgelere daha çok yatırım yaparak, daha fazla hizmet götürerek bu “sorun”ların ortadan kaldırılabileceğini öne sürmektedir. Bu görüş Yeğen (2006) tarafından da Türkiye’de Kürt kimlik hareketine karşı geliştirilen tutumları eleştirirken dile getirilmiştir. Katılımcıların aşağıdaki ifadeleri de bunu desteklemektedir:

- “İnsanların yaşaması için iki tane yapı var. Biri alt yapı temel yapı biri üst yapı. Alt yapıyı söylüyorum alt yapı temel yapıdır. Örnek veriyorum yemek içmek giyinmek barınmak havayı teneffüs etmek yaşam için gerekli olan bütün maddi kaynaklardır. Kısaca eğitim sağlık barınmak. (...) Üst yapı ise soyut kavramdır yani gözle görülmeyen şeylerdir. Mesela din, dil, adet, anane, kanun, adalet, kimlik... Bunlar da toplumun üst yapısıdır. Yani her şeyin asıl özünde temelinde ekonomi yatıyor, yani biriken ekonomiyi paylaşmak var. Sınıf farkı var tabii. Arkadaş benim için diyor kimlik her şeyin üzerindedir. Ben diyorum ki; ekmek dedim. Ben İngilizce de konuşurum Fransızca da konuşurum benim için önemli değil, ama mutlak ve mutlak benim yiyip içmem lazım.” (Sg, E, 60, K)
- “Sancaktepe’ye gidin! Sancaktepe’nin en zenginleri Kürtlerdir mesela. En fazla ticaretini yapan, çocukları ekonomik olarak en iyi okullarda okuyanlar onlardır. Türklerden çoktur. Şu anda Sancaktepe’de kamuya iş yapanların çoğu Kürtlerdir. Alın paranızı gidin deseniz giderler mi köyelerine; gitmezler. Bunlar ekonomiyi bakıyor birazda. Adam burada rahatsa benim kimliğim faklı diye ortaya atlamıyor. Ama fakirlik çok, bir çuval un, şeker, makarna veriyorlar kandırıp dağa çıkarıyorlar. Millet de sanıyor ki Kürtlüğünden çıkıyor dağa.” (S, E, 41, T)
- “Sancaktepe’nin geneliyle tezat halindeki siteler var, çok büyük sitelerde var etrafları yüksek duvarlarla çevrili. (...) Şahsen kendimi şu şekilde hissediyorum yani, bu güne kadar anlatılan bu bütün ideolojik parçalama. argümanları vardır ya işçi-burjuva daha sonra ağır köylü- efendi daha sonra nasıl söyleyeyim Kürt-Türk, yani kısacası böyle polarite oluşturan toplumda polarite oluşturan bütün cümleler aklımdan geçiyor ve ben kendimi daha çok hani ezilen sınıf olarak hissediyorum, hani o sitede otursam belki öyle algılamayacağım bana çok normal gelecek, yani tamam işte burada da evler var bizimde evimiz bu sitede belki o ayrımın farkına bile varmayacağım ama dışarıdan baktığınız zaman oradaki güvenlik araçlarını güvenlik elemanlarını gördüğünüz zaman yüksek duvarları gördüğünüz zaman aklıma İngiliz şatoları geliyor ve köylü halk geliyor derebeylik sistemi var ya aklıma gelen bu dolayısıyla ben burada biraz öfkeleniyorum.” (Sg, E, 29, K)

- Etnik kimlik algısı ve etnik kimliğe verilen önemin, cinsiyete göre de değişim gösterdiği söylenebilir. Bununla beraber, araştırma açısından Kürt katılımcılarda kadınların ve erkeklerin etnik kimlik yaklaşımlarının kendi içinde tam bir tutarlılık

gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Özellikle kentleşme sürecinde iş, eğitim, evlilik, komşuluk gibi nedenlerle farklı gruplarla ilişki kurma anlamında daha fazla imkâna sahip olan katılımcılar, etnik kimliğin çok fazla önemli olmadığını belirtmektedir. Bu katılımcılar etnik kimliğin tanımlanmasında din, bir arada yaşama, ortak tarih ve benzer kültürel özelliklere vurgu yapmaktadır. Diğer taraftan hemşehri topluluğu içinde yaşayan ve hayatını zor kazanan, işsizlik ve yoksulluk tehdidi altındaki erkeklerin yanı sıra, kadın, çocuk ve gençler etnik kimliğe daha fazla vurgu yapmaktadır. Bu katılımcılar etnik kimliği tanımlamada dil, köken ve ayırıcı özellikteki gelenek, görenek ve değerler üzerinde durmakta, günlük hayatta karşılaştıkları “dışlama” ile “ötekileştirme”nin etnik kimlik farkındalıklarını arttırdığını ifade etmektedir.

- “Benim için aynı ülkede aynı bayrağın altında yaşadığım herkes birdir. Farkı yok yoktur yani. Kürtler de benim için aynıdır. Ben Çerkez asıllıyım mesela, Ama Türk’üm, bunu belirtirim de ama yıllardır beraber yaşamışız artık kaynaşmışız, dilimiz, geleneklerimiz aynı olmuş demek ki artık bir farkımız yok. Git Samandıra’da bak, mesela Türklerin yaşantısıyla kürlerin yaşantısında ne fark var. Ben kuaförüm mesela bana Kürt de geliyor Türk de. Sonra zaten artık aynı şeyleri yiyoruz, arkadaşım gelinlikçi ona sorun o da bütün gelinlere aynı gelinliği giydireyor. Biz esnafız, bulunduğum yerde her türden esnaf var, hepsiyle dostuz arkadaşız, abi kardeşiz yani, ben ayrılık kabul etmiyorum.” (S, Kd, 40, T/Ç)
- “Benim böyle (etnik kimlik) bi derdim yok. İnsanlar insan olduktan sonra; sevgisi, saygısı, birliği, beraberliği olduktan sonra; sen-ben olmadıktan sonra; hiçbir problem yok. Hiçbir problem yok. Ama zorluklar ve böyle şeylerden, ikinci sınıf insan muamelesi yaparak olduğu zaman istesen de istemesen de, sen de bir insansın. Dokuz aylıksın. Sana da bi bişeler (kimlik bilinci) doğar. Yani bunu yapmadığı müddetçe hiçbir sorun yok hiçbir mesele yok.” (Sg, E, 52, K)
- “Bu mahallede hep Vanlılar yaşıyoruz. Kürd’üz. Herkes Kürt olmasaydı ayrımcılık hissederdim.” (S, Kd, 14, K)
- Etnik kimliğin önemli olmadığını ifade eden bazı Türk katılımcılar ise, hangi etnik gruptan olursa olsun herkesi ortak vatan, “aynı bayrağın altında yaşamak” çerçevesinde Türk olarak tanımlamakta, farklı grupların kendi kimliklerini Türklüğün dışında konumlandırmasını ırkçılık olarak değerlendirmektedir. Ancak aşağıda yer verilen katılımcı ifadesinde görüldüğü gibi ortak vatan, bayrak ve dil, çoğunluk grubunun değerleri üzerinden tanımlanmaktadır ve azınlık grupların bu değer ve sembolleri içselleştirmesi beklenmektedir.
- “Türk’ün bir vatani var. Kürt’ün bir vatani bir bayrağı yok. O (Kürtçe konuşmak) ırkçılığa girer. Çünkü biz aynı ülkede yaşıyoruz, Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşıyoruz.” (S, E, 24, T)

- Etnik kimlik algısı ve buna verilen önem kuşaklar arasında da farklılık gösterebilmektedir. Araştırmada kuşaklar arasında belirgin bir fark görülmemesine karşın çocukluğu ve gençliği memleketinde geçmiş ve halen akraba, hemşehri toplumunda yaşayan yetişkinler ile sık sık doğduğu yere giden ve akrabalarıyla ilişkide olan çocukların, etnik kimliğe daha fazla vurgu yaptığı görülmektedir. Bununla beraber “dışlama” ve “ötekileştirme” yaşayan Kürt çocuklarında, bu “dışlama” ve “ötekileştirme”yi yaşamayan Türk çocuklarına göre etnik kimlik algısı ve ona yapılan vurgu açısından farklılık görülmektedir. Türk çocukları etnik kimliğe ilişkin bir tanımlamaları olmadığını söylerken Kürt çocuklar özellikle dil üzerinde durmaktadır:

- “Ben ikinci sınıfa kadar köyde okudum. Okula başladığımda Türkçe bilmiyordum. Bundan dolayı şiddet gördüm. Ama ben Kürd’üm. Kürtçe konuşsam daha rahat ederim.” (S, E, 13, K)
- “... Mesela oğluma diyorum ki oğlum bir Kürt’üz diyorum. Diyor ki “hayır baba değiliz”. “Niye” diyorum. Benim oğlumun başka çocukların içerisinde beyni yıkıyor. Mesela, Dilovası’nda kaldım çocuklarımla. Orada, hani ona “sen Kürtsün” diye baktılar. Kürtler hep şey gibi baktılar Kürtlere PKK mantığıyla baktığı için oradan etkilenmişler. Mesela diyor “ben Kürt değilim” diyor. Diyorum niye biz Kürd’üz. Ben Kürd’üm, baban Kürtse. “Değilim” diyor “babam Kürt ise ben Kürt olmak zorunda değilim” diyor. İşte Kürtlere adam öldürüyorlar Kürtlere şunu yapıyorlar diyorlar da hep bundan kaynaklanıyor yani.” (S, E, 41, K)
- “Karadenizlileri sevmiyorum. Çünkü onlar Kürtleri sevmiyor. Kürtsek bu bizim suçumuz mu?” (S, Kd, 14, K)
- “Ben Kürt, Türk diye bir şey bilmiyorum. Hepsinden arkadaşım var. Yani Kürt olmuş Türk olmuş önemli değil. Benim için farketmiyo Türk olmak, Kürt olmak. Yani eğer Kürt olsaydı da bir şey olmazdı.” (S, Kd, 16, T)
- “Bu mahallede Türkler ve Kürtler beraber yaşıyoruz. Benim çok kardeşim var. (arkadaşlarını göstererek) Bu var, bu var. Türk Kürt fark etmiyor yani.” (S; E, 15, T)

Etnik kimlik sabit değişmez bir yapı olmayıp, yer ve zamana göre değişim ve dönüşümler göstermektedir. Türkiye’de etnik kimlikler üzerinde değişim yaratan en önemli olgulardan biri kırdan kente göçtür. 1950’li yıllardan itibaren artarak devam eden kırdan kente göçle birlikte kentlere akan farklı etnik, dini ve kültürel kimlikteki gruplar, günlük hayatta, diğer gruplarla etkileşime girmekte, bu süreçte de kendileriyle beraber birbirlerini de değiştirip dönüştürmektedir. Buna göre homojen

köy toplumundan daha heterojen yapıdaki kente göç eden bireylerin, etnik kimlik algısında ve etnik kimliğini inşa ettiği değerlerde önemli değişim ve dönüşümler görülmektedir.

- “Şimdi ben Kürt kökenliyim ama bugün bir Kürt’le Kürtçe konuştuğum zaman zaman karıştırıyorum Kürtçe gelmiyor unutmuşum. Şimdi benim bulunduğum. Türkçe düşünüyorum ama birde kahvede Kürtçe konuşup evinde Kürtçe konuşup hayatında Kürtçe devam eden insanlar var. Bu insan mesela benim babamı sorarsan Kürtçe düşünür. Türkçe düşünemez. Çünkü her tarafta Kürtçe konuşuyorlar meydanda Kürtçe konuşur. Kürtçe konuşur dolayısıyla biz biraz ortada kaldık. Yani biraz değil aslında tam ortada kaldık. Çünkü burada başka insanlarla görüşüyoruz, çalışıyoruz. Komşularımız var, iletişim kurmak zorundasın yani.” (Sg, E, 33, K)
- “Göç bizde derin yaralar açtı. Kültürel bir şok yaşadık. Daha önce herkes birbirinin aynıydı. Bizden farklı olanların farkına vardığımız zaman kendi iç muhasebemizi yapmaya başladık. Kendimizi onlarla özdeşleştirmeye başladık, onlarla empati kurmaya çalıştık. Onların bizim nasıl olduğumuzu anlatmaya ve algılatmaya çalıştık. Yani şimdi şöyle bir olan var bence, kentin taşraya etkisi her zaman taşranın kente etkisinden daha fazla oluyor. Buraya göç eden insanlar daha önce burada olan insanlardan çok daha fazla etkileniyorlar, bu etkileşim sırasında. Hani tanıma ve tanımlanma açısından. Biz bu etkiyi yaşıyoruz göç eden taraf olarak.” (S, E, 29, K)
- “Ben Kürtleri burada tanıdım. Önceden Türk Kürt diye bir şey yoktu. Buraya gelince Kürt komşularımız var. Benim komşularım Kürtçe çoğu. Kendi aralarında Kürtçe konuşurlar, beni rahatsız etmedikçe Kürtçe konuşsunlar. Belki öyle konuşmasalar Kürt olduğunu anlamazsın. Tek millet tek yürek olmak için neden üstüne basa basa Kürtçe konuşuyorlar anlamıyorum. Şehirde, kentte, merkezde.” (S, K, 27, T)
- “Biz burada etnik farklılıkları görmüyoruz. aynı yerde yaşıyoruz, beraber yaşıyoruz yıllardır. Artık aramızda çok fazla farklılık yok. Birbirimizden kız alıp vermişiz. Düşünler de bile bir halay çekilse bir kemeçe oynanıyor. Sonuçta artık et ve tırnak olmamız. Beraber üzülmüşüz, beraber sevinmişiz. Sonuçta dediğim gibi sıkıntılarımız aynı burada. Aynı yola bakıyor evlerimiz. Sokağımız aynı. Çamursa hepimizin çocuğu o çamurda oynuyor. Aynı okula gidiyorlar, aynı dersleri görüyorlar. Burada hiç fark yok. Öyle etnik köke ayrılığı yok, herkes kaynaştı, bir bütün oluştu. Yaşadığımız süreçte aydın dediğimiz insanlar ayrılıklar yaratmaya, etnik farklılık tohumları ekilmeye çalışsa da, bunlar suni ayrılıklardır. Mesela baktığımız zaman şehit cenazeleri geldiğinde başka yerde olsa o şehir karışır. Ama biz burada o kadar bütünleşmişiz ki kimseni aklına komşusuna tepki vermek gelmiyor.” (S, E, 34, T)

Göç gruplar arasında “melezleşme” yaratabildiği gibi, farklılıkların keskinleşmesine, dışlama ve ötekileştirme ile birlikte kimlik farkındalığının artmasına da sebep olmaktadır. Buna göre katılımcıların göçle geldikleri yerde farklı gruplarla, dışlama ve ötekileştirme ile karşılaştıkları oranda kimlik farkındalığı kazandıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bunun yanı sıra kentin yerlileri de alınan yoğun göçten sonra farklı grupların bölgede çeşit ve yoğunluk bakımında artmasıyla komşularının kimlikleri hakkında daha fazla fikir sahibi olduklarını belirttikleri görülmektedir. Burada gruplar arası dışlama, ötekileştirmenin olduğu kadar, bir bölgede belli bir nüfus yoğunluğuna ulaşan grupların o bölgeye rengini vermesinin ve kendilerini

görünür kılma konusunda daha cesaretli davranmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Göç sonrası kentte farklı gruplarla aynı toplumda yaşamanın verdiği kültürel olarak melezleşme, bazı katılımcılarca “kültürel erozyon” olarak nitelendirilmektedir. Katılımcılar, bu soruna karşı kendilerine göre bazı önlemler almaktadır. Kimine göre kültürel korunmanın yolu çocukların ve gençlerin etnik kökenleri, tarihleri açısından farkındalıklarının artırılmasından geçmektedir. Kimisine göre ise “iç evlilik” de başka etnik gruplarla karışmamak ve kimliğin korunmasında önemli bir araçtır.

- “Etnik kimliği şahsıma ait olursa Türk olsun, Müslüman olsun yani niye Türk olsun; Çünkü soyu soyumdan, örfü âdeti benimle benzer olduğu uyuştugu için, yani etnik köken ayrımı kendi şahsımca Türk olsun yeter. Soy bakımından böyle olması daha lazım. Yani ırkçılık anlamında değil tabii.” (S, E, 28, T)
- “Ben Kürd’üm, başka kültürden birileriyle evlenince asimile oluyoruz, melezleşiyor çocuklarımız. Bizde katı kuraldır. Türklerle de evlendikleri zaman insanlar asimile oluyorlar bundan olayı kabul etmemek durumu var.” (Sg, Kd, 26, K)
- “Çocuklarıma tabii bilmesi gerekenleri anlatıyoruz; tarihimizi, ailemizi, milli manevi değerleri vermeye çalışıyoruz.” (S, E, 41, T)

Göçün yanı sıra etnik kimlik algısında önemli değişim ve dönüşümlere neden olan diğer etken ise artan ulaşım ve iletişim imkânlarıdır. Bu bağlamda teknolojik gelişmelerin beslediği küreselleşme adı verilen, dünya çapında sosyal, ekonomik, hukuki, siyasi ilişkilerin arttığı bu süreç, etnik kimlikle ilgili zıt yönlü iki olgu yaratmaktadır. Bunlardan ilki kültürlerin melezleşmesi ve ayırıcı niteliklerin özellikle de dil ve kültüre dair özelliklerin kaybolması, ikinci ise ulusal kimliklerin aşın(dırıl)masıyla beraber etnik, dini, kültürel kimliklerin daha fazla hareket zemini bularak görünürlük kazanmasıdır.

- “Bugün Türkiye’de kültürel emperyalizmden bahsediyoruz. Özellikler bugün gençler kültürel emperyalizmin etkisinde öyle bir sıkıntı var. Kendi kültürümüzle yozlaşıyoruz. Kendi kültürümüzü unutuyoruz. Kendi Türkçemizi konuşamayacak durum geldik. Unutuyoruz. Öz Türkçeyi konuşamayacak duruma geldik. Öyle bir sıkıntı var. Yabancılaşma var; dışarıya çıktığın zaman tabelalara baktığın zaman yabancı kelimeler. Örnek veriyorum fastfood, msn... Bizim dilimizde, bizim kültürümüzde hiçbir anlamı olmayan bir kelime. İster istemez gençlerimizin diliyle Türkçesiyle oynuyorlar dilimizi elimizden alıyorlar. Özellikle yabancı ülkelerin bizim üzerimizde oynamış oldukları en büyük oyun savaş bu. Gençlerimizi bir şekilde milli ve manevi değerlerinden kendi kültürlerinden uzaklaştırmak. Kendi öz değerlerinden kopuk yaşaması.” (Yd, E, 19, T)

- “Çocuklarımız, gençlerimiz dillerini unutuyor, kültürlerini unutmaya başladı. Bir Amerikalıdan, bir İngiliz'den farkı yok çocuklarımızın. Şimdi televizyonların çok etkisi var bunda. Kayboluyoruz, bitiyoruz. Dış güçler bizi bitirmeye çalışıyor. Bizi savaşla yenemeyenler içeriden bitirmeye çalışıyorlar.” (Sg, E, 42, T)
- “Kürtleri kötülüyorlar, televizyonlarda gösterile filmlerden görüyorlar, ağalık, aşiretlik, töre vesaireleri ön plana çıkaran bazı programlar vardır. Hani belki Kürtlerin o bölgede yaşadığı kendi gelenekler var. Ama zaman, zaman değişmeye başladı. Aslında buradakinden bir farkı yok ordakilerin. Aynı kıyafetleri giyiyorlar. Mağarada yaşamıyorlar orada. Lütfen bizi kendi kafalarına göre yargılamasındalar.” (Sg, K, 26, K)
- “ Dış mihraklar ülkemize nifak tohumları ekiyor. Kürt, Türk, Çerkez... Başbakan 32 milletten bahsediyor. Şimdi bir Türkiyelilik diye bir şey çıkarmışlar. Bu bölücülüktür. Biz Türk Milletiyiz. Bizi bozmaya çalışıyorlar. Her akşam televizyonlarımızda bizim kültürümüze, geleneğimize, Türk aile yapımıza aykırı filmler, programlar yayınlanıyor. Türklüğümüzü çalmaya çalışıyorlar. Ben şahsen buna çok üzülüyorum.” (S, E, 52, T)

3.5. YERLEŞİM TERCİHLERİ VE DÜZENİ

3.5.1. Yer Seçimi

Birey göçle, doğup, büyüdüğü, yaşadığı çevresini bir süreliğine ya da süresiz olarak değiştirmektedir. Burada birey, yaşadığı mekânı değiştirdiği gibi sosyal çevresini de değiştirmektedir. Göçün türü, nedeni, oluş şekli ve uzaklığı bireyi sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik olarak etkilemektedir. Örneğin; gönüllü olarak göç eden birey ile zorunlu göçe tabi tutulan birey, göçten farklı şekillerde etkilenmektedir. Göç şekli ve nedeni ne olursa olsun, göçen bireyin yer tercihinde sosyal ve mekânsal değişikliği en aza indirgeme bilinci yatmaktadır. Genellikle kendine benzer bireylerin, akrabaların ve hemşehri guruplarının olduğu bölgeler yerleşim için seçilmektedir. Bununla beraber sosyo-ekonomik fırsatların da değerlendirilebileceği yerler seçilebilmektedir. Bu seçimleri katılımcıların söylemlerinden örnekler vererek beş başlıkta toplanabilir.

- i. Köyden gelen katılımcılar tarafından tercih edilen yerleşim yerinin önceden yaşadıkları köy ortamına benzetilmesi; yer seçiminde kendi köyüne benzer yer tercihi daha çok Sarıgazili katılımcıların dile getirdiği bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır:

- "...burası Anadolu'dan bir yer, benim köyüme çok benzeyen bir yer burası Anadolu'dan bir yer, benim köyüme çok benzeyen bir yer yani çok bakir... Köy havasında bir yerdi." (Sg, E, 55, T)
- "...Yerleşme sebebim... Yani köyle kent arasında, bu adetlerimizin bizim o gelenek ve göreneklerimizi burada tam böyle güzel bir şekilde yaşandığı için burayı tercih ettim. Yani temel sebebim bu." (Sg, E, 62, T)
- "Baktık burası kendi köyümüz gibi, havası güzel, yeşillikli o yıllarda, arsa aldık işte, sonra da mecburen emekli olunca geldik e yaptık falan, yerleştik." (Sg, E, 60, K)

ii. Kira ve arsa fiyatlarının ucuz olması başka bir nedendir. Bu durum özellikle

Samandıralı katılımcılar tarafından ifade edilmektedir:

- "E tabi ora bura daha yeni olduğundan ucuz idi tabi, Ucuz diye mesela o parayla geldik burayı yaptırdık ama şimdi şimdi diyuruk. O zaman olsaydı çok iyi yer alsaydık burdan. O zaman ucuz idi." (S, Kd, 72, T)
- "Burda biz tabi o zamanın şartlarıyla Maltepe gibi bir yerden arazi mal mülk alma gibi bir imkânlarımız yoktu. Burda taksitle arsa satışları görmüştük 88'de ucuzdu. Emlakçiler satıyordu. Emlakçı satıyordu. O zaman emlakçısından biz makul bir fiyata mesela hatırladığım kadarıyla 5 liradandır, bir metrekaresine arsa aldık, 700 metrekaresine." (S, E, 55, K)
- "...bölge bakir olduğu için arsa almak daha kolaydı, bir de gelişmeye açık bir bölge olmasından dolayı burayı tercih ettim." (S, E, 42, T)
- "...fakirlikten burası ucuzdu da burayı aldım başka yerden alamadım." (S, K, 48, T)

iii. Havasının güzel olması da değinilen konular arasındadır:

- "...eşim öyle şey yaptı. Onu eşimin iş yerinde çalışan arkadaşı vardı. O yolun başında döndük ya aşığıya o bina onundu. Bizim orada çok güzel orası işte havadar yer falan dedi kandırdı getirdi buraya. Aldı arsayı biz de ev yaptık." (Yd, K,47, T/L)
- "Çevre dolayısıyla. Biraz da babam rahatsızdı. Dediler ki hava lazım. Biraz da orayı öyle orası ormanlık alandı. . Dereye iniyorduk otobüsten dolmuştan, yürüyerek geliyorduk orası çamur çökek içindeydi. Sonradan gelişti Yenidoğan. Şimdi gayet yani iyi gidiyor ama tabi gönül ister yerin olsun yurdun olsun olmadı onu da Allah bilir. O şeyden dolayı orayı tercih ettim." (Yd, E, 40, K/A)

iv. Akrabalarla, kendi kültüründen olan insanlarla, kendi politik görüşüne yakın

insanlarla yani temelde aynı sosyo-kültürel durumuna yakın insanlarla bir arada

yaşama isteği önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum

özellikle politik kimliği açısından sol görüşlü ve alevi grupların yerleşim alanı

olan Sarıgazi için geçerlidir:

- "...kendimizi idealist de görsek bizde feodal bağ var. Kopmadığımız gelenekler ananeler var. Çevre burada olduğu için eş dost akraba, üniversiteden yıllardır beraber olduğum arkadaşlar burada ikametgâh ettiği için ben de burayı tercih ettim. Ondan dolayı..." (Sg, E, 48, K/A)
- "Mesela şimdi ben Yenidoğan'a taşındım bayramda. Amcamın çocukları onlar da Yenidoğan'da. Abimler Merkez Mahallesinde. Köylülerim Demokrat Mahallesinde..." (Yd, E, 53, T/A)
- "...Demokrasi Caddesinde otuyordum. Özellikle evet bilakis özellikle ama şunu demek istiyorum. Yenidoğan'da kendi evime taşındım. Müteahhide vermişim, dairem bitti. Ama cidden bir şey söyleyeyim şimdi kendi evim ama ben hep burada (Sarıgazi) olmak istiyorum. Bak bugün Cumartesi günü, Yenidoğan'da olmam lazım değil mi; ama alışamadım. Yani insanlarına

alışmadım, yani alışmadım. Yani ben şuraya geldiğim zaman şu karşıda oturup bir bardak çay içtiğim zaman o kadar kendimi huzurlu hissediyorum ki yani. En azından şöyle çevreme baktığım zaman kendimi sanki sırtımı dağa dayamışım o kadar rahatım.” (Yd, E, 53, A)

- “...Sarıgazi toplumsal olarak biraz daha farklı benim siyasi düşüncelerime yakın bir bölgeydi. Bu bölgenin kültürel yapısı o konuda çok iyi insanlar iyidir çağdaştır, demoktrattır her bölgenin insanı tabii öyle. Buranın mozaik olarak da çok geniş bir kültüre sahip her bölgede insanlar gelmiş ııı buraya, burada kendine yeni bir kültür oluşturmuşlar kaynaşmışlar kültürler diller, dinler, hayatlar bir araya gelmiş. Sarıgazi’de yeni bir kültür oluşmuş. Bu kültür bir tarafına bakıyorsun Anadolu kültürü bir tarafına bakıyorsun Karadeniz kültürü bir tarafına iç Anadolu yani kaynaşmışla.” (Sg, E, 60, K)
- “...Şu anda bir anlamda Anadolu’daki köyü buraya taşıdık, yani hala oradaki gelenek göreneklerimiz örf ve adetlerimiz devam etmekte genelde birinci bağlantılarımız akraba ilişkiler yani o Türk toplumu işte, genellikle o kapalı toplumu olmasından kayna’- kaynaklanan ben mesela öncelikle kendi ailemle bağlantı kurmayı tercih ederim ondan sonra diğer hemşehri grupları, ondan sonra diğer gruplar... Gelir, yani biz ııı büyük kente gelmekle beraber o Anadolu’daki şeyimiz kültürümüz çok fazla değişmedi diye düşünüyorum.” (Sg, E, 55, T)
- “Sarıgazi’de yaşamının artışı yöresel anlamda iç içe olduğumuz için aynı sanki köyü anımsatır gibi öyle bir yaşantı var burada.” (S, E, 33, K)
- “... Burası aydın demokratik insanların olduğu bir yer.” (Sg, E, 55, T)

v. İşe yakın olma isteği de neden olarak gösterilmektedir:

- “Samandıra’ya on iki yıl önce eşimin işi dolayısıyla geldik. Eşim burada inşaat işleri yapıyor.” (S, K, 34, T)
- “Buraya on beş yıl önce iş için geldik, burada inşaat işleri yapıyoruz, ortaklarımla şu arkadaki blokları yapıyoruz. Ondan geldik.” (S, E, 42, T)

İstanbul’un diğer semtlerinden gelen bazı katılımcılar Sancaktepe’yi geldikleri yerle karşılaştırarak Sancaktepe’nin diğer semtlere göre daha az gelişmişliğine vurgu yapmaktadırlar. Buna göre, daha önce Esenler’de ikamet eden bir katılımcı Sancaktepe’nin kırsal bir yer olduğunu kendi hayat tarzına uygun bulmadığını, bu nedenle de Sancaktepe’de yaşamak istemediğini ancak aile ve akrabaların yanında oturma gerekliliğinin ağır bastığını dile getirmektedir:

- “... Burası Avrupa Yakası’na göre biraz daha kırsal biraz daha eee insanlar açısından farklı bi yer. Ben çok farklı görüyorum açıkçası bu eve gelmek benim pek niyetim değildi, babamın niyetiydi. Babamın isteği üzerine birlikte yaşıyoruz zaten geldik. Sarıgazi Sancaktepe Bölgesi pek sevmediğim hayat tarzı olarak istemediğim bi yer... Hem amcanın burada olması hani aile açısından desteklenmiş, beraber geçinebilme amaçlıydı.” (Sg, Kd, 24, T)

Sancaktepe’de yaşamının avantajları ve dezavantajları sorulduğunda katılımcılar yaşadıkları yerden duydukları rahatsızlıkları dile getirmektedir. Genel olarak alt yapı yetersizliğinden, sosyal ve kültürel faaliyetlerin az olmasından şikâyetçi oldukları görülmektedir:

- “En basit sokakların temizlenmesi bile sanki devlet büyüğünün geldiğinde yapılmış olan bişeymiş gibi görüyorum. Sadece gösteriş amaçlı olan olmuş gibi görüyorum ben, açıkçası diğer vatandaşların, vatandaşlık gibi ya vatandaş olarak sayılmadıklarını görüyorum. Burda çifte standardın uygulandığını görüyorum açıkçası. Sosyal faaliyet alanı yok; bana yakın, bana hitap eden bişi yok maalesef, o yüzden çok yalnız kaldığımı düşünüyorum burada.” (Sg, Kd, 24, T)
- “En basitinden bir parkımız yok, hani gidip de eşimle, oturup dolaşacağımız bir alışveriş merkezimiz bile yok. Yok, hani gidip de eşimle, oturup dolaşacağımız bir alışveriş merkezimiz bile yok. Ufak bir yer bile yok, burada can sıkıntısından başka bir şey yok. Dediği gibi gitmemiz için otobüse binip uzak bayağı bir saatlik yere gitmemiz gerekiyor.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Bence İstanbul çok güzel ama ben, Sancaktepe’de yaşamayı pek sevmiyorum. Neden; Çünkü gezemiyoruz gerçekten de bir de çok olaylar da oluyor mesela parka falan gidemiyoruz.” (S, Kd, 15, K)
- “Sancaktepe’de yaşamanın bir artısı yok. Yani sosyal alanları yok yani bir, yeni çocuk parkları yapıyor onun dışında bir şey yok. Bir sinema bile Sarıgazi’de var. Sancaktepe’de bir sinema yok.” (S, E, 41, T)
- “Sancaktepe’ye baktığımız zaman ben öyle görüyorum eksikliği. Mesela bu çevre düzeni baktığım zaman tüm tarafların yolları yapılmış ama bizim oraya gelince orada durdurdular. Samandıra özellikle bizim caddeyi bıraktılar... Orada da yaşayan zannedersen halklardan kaynaklanıyor. Bir kısmı Alevi kesimi bir kısmı biraz siyasi bir kesim. Herhalde bize de orada bir ceza verdiler.” (Sg, E, 33, K)
- “Sancaktepeli olmak bir ayrıcalık değil. Çünkü halk dilinde varoş tabir edilen bir bölgede yaşıyorsun varoluğun da bir önemi olmadığına göre bir ayrıcalığı da olmaz. Bana dersiniz ki bir Beyoğlu’nda yaşam tarzı nedir, lükslük ne aşamadır, dersin arasında dünya kadar fark var. Bugün burada istediğin yere istediğin saatte ulaşamıyorsun ulaşım sorunu büyük sağlık sorunu büyük. Etkinlik alanları sorun eğlence alanları sorun ailenle sağlıklı bir şekilde gezebileceğin gezi sorunu sorun. Şimdi böylesi bir yerin ne ayrıcalığı olacak ki. Benim köyüm ondan daha iyi. Hiç olmazsa köyümde yani affedersiniz hayvanı da yayarım kendimi de yayarım. Giderim yeşilliklerde gülerim koşarım ip atlarım yuvarlanırım.” (Sg, E, 57, K/A)
- “...ulaşım sorunu halk otobüsleri, İETT arabaları çok azdır böyle insanlar böyle karpuz üst üste gelip gidiyorlar iş saatlerinde eğer her gün eleştiriyorum belediyeyi yok araba yok.” (S, E, 55, K)

Sancaktepe’de yaşamak bazı katılımcılar tarafından aynı sosyo-ekonomik duruma sahip insanlarla bir arada yaşamaları, ötekileştirmenin olmamasından dolayı daha avantajlı biri durum olarak yorumlanmaktadır. Ancak, bu katılımcılar Sancaktepe dışına çıktıklarında Kadıköy, Maltepe ya da Avrupa Yakası’ndaki bazı yerlere gittiklerinde doğulu oldukları ya da yoksul oldukları için dışlandıklarını/ dışlanabilecekleri düşünmektedirler. Dolayısıyla, mekânsal ayrışma katılımcıların ötekileştirmeye maruz kalmalarını azaltan bir durum olarak ortaya çıkmaktadır:

- “Pek ayrımcılık hissetmedim. Neden; çünkü benden başka Kürtler de vardı mesela ben tek olsaydım, ayrımcılık kesinlikle yaparlardı. Ama benden başka Kürtler olduğu için benden başka Vanlı ya da Ağrılı falan olduğu için ayrımcılık yapmıyorlar.” (S, Kd, 14, K)
- “ Bunlar (yaşça küçük arkadaşlarını göstererek), çevreden dışarı çıkmadıkları için hissetmemeleri normal. Dışarı çıktığında, mesela Kadıköy’e, Maltepe’ye gidince özellikle haberlerde terör olayları falan olduğunda işte, ister istemez böyle Kürt halkına bazen hakaretler falan ediliyor... Bu arkadaşlar da liseye başladıklarında o ayrımcılığı hissederler.” (S, Kd, 18, K)

- "...ııı büyük gettolaşma var. Ben mesela Avrupa Yakası'na gittiğiniz zaman, Avrupa Yakası'nda bazı semtlerde size yabancı bakıldığını hissediyorsunuz veyahut ta Anadolu Yakası'nda da aynı olay vardı. Bazı semtlere gittiğiniz zaman kendinizi oraya ait hissetmiyorsunuz. Aynı zamanda oradaki insanların da size yabancı davrandığını hissedebiliyorsunuz." (Sg, E, 29, K)
- "...Van'dakilerin hepsi iş nedeniyle İstanbul'a taşınmış, İstanbul'un neredeyse yarısı Vanlı. Hiç ayrımcılık olmadı bence. O yüzden böyle bir ayrımcılık yaşamadık. Ama az kişi olsaydık burada ayrımcılığa uğrayabilirdik." (S, Kd, 15, K)

Yukarıdaki ifadelerde görülen etnik ve sınıfsal dışlanma bölgede çok fazla görülmemekle birlikte bazı katılımcıların deneyimlediği bir olgudur. Bunun yanı sıra bazı katılımcıların, bölgede sayıları her geçen gün artan lüks sitelerin sınıfsal olarak ayrışmayı daha belirgin hale getirdiğini vurgulaması önemlidir:

- "...çok büyük siteler de var etrafları büyük duvarlarla örülü. Şahsen kendimi şu şekilde hissediyorum; yani, bu güne kadar anlatılan bu bütün ideolojik parçalama argümanları vardır ya; işçi, burjuva daha sonra ağır köylü, daha sonra nasıl söyleyeyim; Kürt Türk... Yani kısacası böyle polarite oluşturan toplumda polarite oluşturan bütün cümleler aklımdan geçiyor ve ben kendimi daha çok, hani ezilen sınıf olarak hissediyorum. Hani o sitede otursam belki öyle algılamayacağım, bana çok normal gelecek. Yani tamam işte burada da evler var. Bizim de evimiz bu sitede. Belki o ayrımın farkına bile varmayacağım ama dışarıdan baktığınız zaman oradaki güvenlik araçlarını, güvenlik elemanlarını gördüğünüz zaman, yüksek duvarları gördüğünüz, zaman aklıma İngiliz şatoları geliyor... Dolayısıyla ben burada biraz öfkeleniyorum." (Sg, E, 29, K)
- "Oturduğum muhitte bi tarafıma bakıyorum, sanki madalyonun bir yüzü ve diğer yüzü olarak ele alıyorum ben. Bir tarafında inanılmaz bir kentleşme söz konusu, villalar lüks bir hayat; bir tarafıma bakıyorum, eee gecekondular, işte farklı yapımlar, farklı insanlar ve o kültürden insanlar... Yani o yüzden çok arada kalmış gibi hissediyorum kendimi. Tabi bi özentî değil aslında, eee hangisindenim ben de şaşırıyorum zaman zaman. Çünkü bi tarafıma bakıyorum; çok alt bi tabaka, bi tarafa bakıyorum çok üst bi tabaka, arkadaş olma, komşu olma açısından baktığımız zaman çok ortada bi yerde kalıyorum. Anadolu eee Avrupa Yakası'nda asla böyle bi durum söz konusu değildir. Baktığınız zaman her hanede herkes birbirinin aynı gibiydi; bazı bölgeler haricinde. Ama bu tarafta o kadar çok sanki bıçak gibi bir kesim söz konusu; bi taraf çok farklı, bi taraf çok farklı. Her şey yani yapısal olarak yerleşim olarak çok kötü bi yapısı var buranın. Yani yine aynı yere geliyorum. Madalyonun diğer lüks yüzüne baktığımız zaman çocuklar işte eee en lüks cep telefonları, altlarında inanılmaz güzel işte bisikletler vesaire vesaire işte site içinde oldukları için inanılmaz güzel hayat sürüyorlar gibi geliyor dışarıdan. Ama diğer yüzüne baktığımız zaman çocuklar kaldırımlarda işte eee atıkların pis suların olduğu o sokaklarda oyuncak diye adlandıramıycam türlü türlü nesnelere oynuyorlar." (Sg, Kd, 24, T)

Sol görüşe sahip insanlar Sarıgazi'de kendi siyasi görüşüne yakın insanlarla bir arada yaşamaktan memnun olduklarını belirtmektedir. Sarıgazi'nin solcu gruplar ile anılmasının sol görüşe sahip katılımcılar arasında bir aidiyet yarattığı görülmektedir. Buna göre bir katılımcı Sarıgazi'nin siyasi kimliği ile kendi siyasi kimliğinin örtüştüğünü ve kendisini ifade edebildiği en iyi semt olduğunu söylemektedir:

- "Şimdi ben Sarıgazi'yi çok seviyorum, Sarıgazi'de oturuyorum. Sarıgazi'yi niçin seviyorum; Sarıgazi kültürün merkezi kültürün kalbi yani. Sarıgazi daha önceki durumda çok güzeldi. Kurtarılmış bölge bizim tabirimizle. Sarıgazi'de Nazım Hikmet'in parkı var. Sarıgazi'de Mahsuni Yolu var. Sarıgazi'de Pir Sultan Parkı var. Sarıgazi'de Atatürk Caddesi var. Sarıgazi'de İnönü Mahallesi var. Mesela ben Kemal Türker Mahallesinde oturuyorum katledilen Kemal Türker'in Mahallesinde oturuyorum. Faşistler tarafından katledilen bir sendikacının mahallesinde

oturmaktan büyük gurur duyuyorum. Kültür olarak Sarıgazi bu konuda çok mükemmel.” (Sg, E, 53, K)

Sol görüşe sahip olmayan katılımcıların yaşadıkları ve semtin kargaşasından, çatışmalarından rahatsız oldukları görülmektedir:

- “Sarıgazi özellikle çok öncesinden baktığımız zaman yani evimizi yaptığımız, kurduğumuz babamın inşa ettiği dönemlerde bi terör yuvası olarak adlandırılırdı; gerek medyada, gerek eee kulaktan dolma bilgilerle söylenirdi benim çocukluğumda. O yüzden zaman zaman burdan çok korktuğum da olmuştur açıkçası Sarıgazi'den” (Sg, Kd, 24, T)
- “2000 yılından önce bu konuşmayı yapmış olsaydık, Sarıgazi'de belli bir saatten sonra rahat rahat dolaşamazdın, dolayısıyla siz de böyle dolaşıp röportaj yapamazdınız. Varoş kentleşmenin değişik ideolojideki insanların bir araya gelmesiyle oluşan yapılaşmanın verdiği sonuçlar orda çok fazlaydı, biraz abartılıydı. Ne zamanki yaşantı biraz modernizasyon geldi buraya, yapılar oluştu, burası değişmeye başladı. Mesela on sene önce burda sokaklarda her akşam polis arabaları ve jandarma vardı. Şimdi nadirdir. Ara sıra namus cinayetleri falan işleniyor ama nadirdir. Ama burada biraz daha fazladır. Bunun nedeni köylü vatandaş buraya gelmiş ama kafası fazla değişmemiş, kalabalık da olunca.” (S, E, 42, T)

3.5.2. Yer Kimliği

Araştırmaya katılanların yer seçimleri analiz edildiğinde ortaya çıkan önemli bir özellik de ilçeyi oluşturan semtlerin sosyo-kültürel açıdan farklı gruplarca bilinçli olarak tercih edildiği/edilmediğidir. Buna göre, Sarıgazi'de yaşayan katılımcılar yaşadıkları semti daha çok çağdaş, demokrat olarak tanımlamaktadır:

- “... bu bölgenin (Sarıgazi) kültürel yapısı o konuda çok iyi insanlar iyidir, çağdaştır, demoktrattır. Buradaki her bölgenin insanı tabi öyle. Yani Anadolu da göçmüş buraya gelmiş çeşitli nedenlerde, kimisi ekonomik olarak kimisi siyasi olarak, kimi kültürel olarak, yani memleketinden kopmak zorunda kalmış. Ama hayata çok iyi sarılmışlar çok zorluklara rağmen hayata sarılmışlar.” (Sg, E, 60, K)

Sarıgazi'yi çağdaş ve demokrat olarak tanımlayan Sarıgazili katılımcılar, Samandıra ve Yenidoğan'ı daha muhafazakâr olarak tanımlamakta ve buralarda oturmayı tercih etmeyeceklerini ifade etmektedirler:

- “Samandıra'da daha çok muhafazakârlar var. Dini muhafazakâr da var, milliyetçi muhafazakârlar da var. Orda keskin ayrımlar yapılamıyor; ama bilmiyorum yüzdeye vurduğumuzda herhalde dini muhafazakârlar daha önde olabilir. Orada oturmamız mümkün olmazdı sanırsam.” (Sg, E, 33, K)
- “Yenidoğan'ın yapılaşması bellidir. Gelen ailelerin nereden geldiği hangi kültürden geldiği bellidir. Samandıra'da aynı hakeza. Oralara gelenler, genellikle Güneydoğu'dan ve Batı Karadeniz'den gelmişler. Bu da İslamiyet'in baş aktörleri olarak bilinen yerlerdir. Güneydoğu ve Batı Karadeniz yani.” (Sg, E 48, K/ A)

Samandıra ve Yenidoğan'da yaşayan, kendilerini milliyetçi muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılar ise Sarıgazi'yi “sol ve illegal grupların mekânı”,

“Sancaktepe'nin kanayan yarası”, “karışık”, “tehlikeli” olarak tanımlamakta ve burada yaşamaktan rahatsızlık duyduklarını/duyacaklarını ima ettikleri görülmektedir:

- “Sancaktepe'nin Samandıra'sı Yenidoğan'ı daha hiç Sarıgazi'de bulunmak istemez. Çünkü gerçekten çok radikaller, çok da taviz vermezler.” (S, E, 28, T)
- “Şimdi Sarıgazi biraz daha ııı marjinal yapıların hakim olduğu bir bölge. Bildiğim... DHKPC'nin olduğu TİKKO'nun olduğu; gezerken duvarlarda da görebilirsiniz. Ufak çaplı ideolojik gösteriler olabiliyor... Bunlar bazen demokratik tepkinin dışına çıkabiliyor. İşte ufak tefek molotof kokteylleri atılabiliyor. Bu açıdan (suç oranı) İstanbul ortalamasının üzerine çıkabiliyor.” (Sg, E, 34, T)
- “Sarıgazi bölgesi biraz daha Alevilerin çoğunlukta olduğu bölgedir. İlegal örgütler hâkimdi orda eskiden, şimdi o kadar yok.” (S, E, 48, T)
- “Sancaktepe'nin kanayan yarası Sarıgazi. Eğitimi yüksek olduğu halde, çok uç noktalar var. Şimdi orada aile yapıları, dinsel şeyler farklı olduğu için. Tamam, eğitim alıyorlar ama yani aynı insan devletine de karşı olabiliyor orada, bayrağına milletine... Sarıgazi'de Ateistler bile var. Yeni yeni tanışıyorum insanlar kendileri söylüyorlar. Özellikle Güneydoğu'nun bazı kesimlerindeki insanlar çok değişik inançlara sahip insanlara sahip insanlar var yani. Mesela, Allaha inanmıyor mesela adam veya çok değişik siyasi görüşleri var. Çok yani. Çok değişik... Tabirini yapamadım ne bileyim yani acayip cemiyetler kurmuşlar kendileri. Adamlar yani böyle işte Lenin'in Marksist düşüncelerinin daha dışında ama bu bölge genel olarak, Sancaktepe çoğunluğu muhafazakâr insanlar...” (S, E, 41, T)
- “Sarıgazi'nin namını da hiç hoş duymuyorum. Yani, ya çok karışık olduğunu söylüyorlar.” (S, Kd, 21, T)
- “Sarıgazi karışık. Sarıgazi'de her an her şey olabilir gibi geliyordu. Yani her gün yeni bir gündem oluşturacak bir şey çıkabilir gibi. Her an olay bekliyordunuz. Ben biraz böyle, kalbim ağzımda yaşıyordum orada. Neden bilmiyorum ama. Ürkerek yaşıyordum çocuğumu bir yere göndersem ürkerek gönderiyordum. Hani bilmiyoruz tanımıyoruz, kimseyle görüşmüyordum o yüzden.” (S, Kd, 41, T)

Bazı katılımcılar ise Sarıgazi'nin son yıllarda yukarıda sözü edilen olumsuz kimliğinden arındığını, bunun da kentsel gelişmenin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir:

- “Sarıgazi zaten önceden olaylıydı. Şimdi biraz sakinleşti yani. Biraz değil baya sakin. Baya baya sakinleşti daha kendini geliştirdi yani. Önceden dediğim 1990-92 zamanında. Yirmi-yirmi beş senedir buradayım. Kürdü var Çerkezi var. Hepsi vardı burada. Gene de var. Daha da fazlalaştı yani. Daha da fazlalaştı. Biraz daha kendini aştı Sarıgazi yani. Şehir anlamında da aştı. Önceden adam köyden gelmiş inek bakıyordu.” (Sg, E, 62, T)
- “Sarıgazi'yi son birkaç seneye kadar jandarma arabaları gezerdi sokakta. Sol ve illegal örgütler vardı. Ama şimdi çok sakin; belki çok nadir bir olay oluyor. Ama o da adi suç dediğimiz olaylar, nedir bunlar adam öldürme, içki içip etrafı rahatsız etme, bir de namus cinayetleri oluyor tabii.” (S, E, 42, T)
- “Ben Sarıgazi'yi çok seviyorum ııı ben 1986 – 87'den beri buradayım. Kendi adıma hiçbir olumsuzlukla karşılaşmadım. Kamuda görev yaptığım halde ki hani madem şeyse illegal örgütlemenin hedefinde ben olmalıydım. Çünkü kamu görevi yapıyorsunuz, ben gece benim arabam da yok, otomobilim de yok. Eşimle rahat rahat dolaşabiliyorum, çocuklarımla dolaşabiliyorum, alışveriş yapabiliyorum.” (Sg, E, 55, T)

3.6. AKRABALIK ve HEMŞEHRİLİK İLİŞKİLERİ

3.6.1. Aile ve Hemşehrilerle Beraber Oturma

Kırdan kente göç eden birey, kent ortamında geldiği yerden çok farklı bir sosyo-ekonomik ve kültürel iklimle karşılaşmaktadır. Kendisine oldukça sıkıntı veren bu durumu kendisiyle aynı sosyo-kültürel ve coğrafi kodları taşıyan insanlarla beraber ya da yakın oturarak aşmaya çalışmaktadır. Bu durumda da yeni yerleşilen bölgede akraba ve hemşehrilik temelinde bir yerleşim ortaya çıkmaktadır:

- "...yani biz biraz daha yani ırkî milliyetçi düşüncelerimiz daha etkin olur. Çünkü biz ordan geldiğimiz zaman memleketimizden koştığımız zaman, hiçbir şeyle gelmedik buraya. Çok zorluklar çektik burada; insanları bulmak, onlarla dost olmak, kendi hemşehrilerini bulmak veyahut siyasi düşüncedeki insanlarla kaynaşmak çok zor oldu. Biz bunu yaşadık uzun zaman. Yani insanlar potansiyel suçlu olarak seni görüyor, senin yanına yaklaşmıyor; öğretmenin yanına gidiyorsun öğretmen sana yaklaşmıyor, ya diyor ki sen siyasi suçlusun, vatandaşa gidiyorsun, vatandaş daha farklı davranıyor." (Sg, E, 60, K)
- "Biz beş arkadaşlık, ilk buraya geldiğimizde. Hep birbirimizle kavga ederdik. Sonra yine barışırdık. Ama hep kavga ederdik; Nazgül, Hicran, Tezcan, Emel. Amcakızları. Nazgül'le, Tezcan, Hasret var. Onlar da Vanlı. Hepimiz böyle mahallece Vanlıyız. Vanlılar, Karşılar bir arada bu mahallede oturuyoruz." (S, Kd, 13, K)
- "Kiminle daha çabuk konuşabilir? Kiminle anlaşabilir; kardeşin, baban, dayın, dayın oğlu veya köylün veya hemşehrini ararsın. Şimdi bunlar ön plana çıkar." (Sg, E, 57, K/A)
- "Sancaktepe Emek Mahallesi'nde oturuyorum, akrabalar orada olduğu için. Çünkü yani Van gibi bir yerden gelmişsiniz, ıııı bilmediğiniz bir yere geliyorsunuz, ıııı tanıdık neredeyse, insan oraya gider. Bizim başka yani buraya verdiğimiz para buradaki arsulara verdiğimiz paraya daha güzel yerlerde de belki alma imkânı da bulabilirdik. Ama tanıdık yoktu oralarda. Tanıdık burada diye hani köylüler ondan sonra dayım vardı burada. Onun için bu bölge, bölgeyi tercih ettik. Mesela ben Fransa'ya gitsem eğer akrabam varsa onun yanına giderim. Yani tek nedeni bu." (Sg, E, 26, K)

Akrabaların, hemşehrilerin olduğu bölgelere yerleşilecek olması göç kararını kolaylaştırmasının yanı sıra iş imkânları için de akraba ve hemşehri ilişkileri kullanılmaktadır:

- "...Şimdi tabii ki buraya gelen insanlar, bölgesinden gelen insanların yanına gelmişler, onların yaptığı yani görece usulü bir önceki gelen hemşehrilerinin akrabasının yaptığı işleri takip ederek onların yaptığı işi yapmışlar; pastacılar Karadenizli, ne bileyim Kastamonu bölgesinden gelen insanlar pastane işinde, Pazar, Sivaslıların, Karşıların elinde. Doğulularla, Karadenizliler bilhassa, hemşehrilerini takip etmiş." (Sg, E, 60, K)

Kente ilk gelen aile ve akraba üyesi, köyde kalanları göç etme konusunda hem yüreklendirmekte hem de kırdan kente zincirleme göçlere neden olmaktadır. Bu göçler mekânsal olarak bir bölgede yoğunlaşmayı getirmektedir:

- "Şimdi İstanbul'a göçlerin hepsinde birileri vesile oluyor. Kimse kamyonuna eşyasını yükleyip gelmez. Zaten, Sancaktepe'ye baktığımız zaman da bunu görüyoruz. Burada mesela işte

baktığımız zaman, işte Orduluları, Sünnileri Samandıra'da, Alevileri Sarıgazi'de. Çünkü Sarıgazi'ye o köyden biri gelmiş, diğer köylüleri getirmiş işte buraya o köyden biri gelmiş diğerlerini getirmiş o şekilde insanlar çoğalmış yani mesela şimdi bizim burada Trabzon Çavuşlu Köyü var.” (S, E, 34, T)

- “Biz ııı kalabalık bir aileyiz. Yedi kardeşiz. Hepimiz buraya bir şekilde, benim buraya gelmem, öncü olmamla onlar da biz ataerkil aile tipi Anadolu'da buraya taşındık.” (Sg, E, 55, T)
- “...en önemlisi zaten hemşehri... Biz Abdurrahman Gazi Mahallesi'nde yaklaşık 200 hane falan hep aynı köylüyüz. Yani zaten bir yer göçün birileri bir yere geliyor. Daha sonra orada birazcık yer ediyor. Ondan sonra da hemşehrilerini işte memleketlerinden hep göç bu şekilde geliniyor. Mesela diyelim Karslılar bir bölgede oturuyor işte Tokatlılar bir bölgede, Amasyalılar bir bölgede, Vanlılar da böyle tabi. Sonradan gelenler işte böyle yerleşimler genelde ilk başta kırsal zamanda bu şekilde oturmuş yani. Sancaktepe genel olarak böyle. Mesela Sarıgazi'de Tuncelililer ağırlıklı bir yapıları var. İşte Ordulular var. Karslılar var. Trabzonlular var burada (Samandıra'da.) Tokatlılar var. Sivaslılar hep böyle ve işte; Mahalle mahalle... Mahallenin içinde semtler gibi diyelim tam mahalle değil ama işte diyelim birisi öne çıkmış memleketteki insanlar bir inşaatta çalışıyor veya diyelim bir fabrikada. Onu aramış demişler ki işte bizim orada ucuz arsa var, gelin siz de alın. Şunlar aldı bunlar aldı siz de alın ev yapın öyle oluşmuş.” (S, E, 41, T)

Kentte mekânsal olarak yoğunlaşma kentsel alanların paylaşımında da kendisini göstermektedir. Belli bir bölgeden göçen bireyler kentte yer seçerken kendi gelenek ve göreneklerini yaşayabilecekleri, kentte kaybolmuşluk hissini en az hissedecekleri insanlarla beraber yaşamayı seçerken, yukarıda da belirtildiği gibi belirli bölgelerde biriken nüfus grupları o bölgeye kendi rengini vermekte ve o bölgenin etiketlenmesine neden olmaktadır (Erman, 2002). Nitekim araştırma bölgesi olan Sancaktepe, yukarıda değinildiği gibi pek çok katılımcıya göre yerleşimcilerinin kimlik özellikleri hakkında önemli veri sağlayan Yenidoğan, Sarıgazi ve Samandıra olmak üzere üç beldeden oluşmaktadır.

Belirli bir alanda nüfusça yoğunlaşmanın bir sonucu olarak o bölgede kendisini güçlü hisseden gruplar, kendilerini söz konusu kentsel alanda yer kapma açısından belirli avantajlar elde edebilmektedir:

- “Mesela, bir insan bir yerde yalnız. Ama ne kadar adamın olsa o kadar hoşuna gider. Daha kuvvetli hissedersiniz kendinizi.” (Sg, E, 17, T)
- “Buraya Sancaktepe'ye gelirken akrabaların hani nerede bulunduğu hani bir hemşehriler birbirlerini çekerler biri gelir bir yere yerleşir, sonra köyden başkaları gelir. Eskiden öyleymiş... Birisi gelmiş oraya yer almış, hemen çevirmiş; işte evini yapmış, gecekondulmuş. O zaman hemen öteki akrabası, öteki herkes biryerleri parselleyip almışlar... Bence ilk kurulma aşamasında, Samandıra'nın ilk kurulduğu aşama... Öyledir... Mesela Emek mahallesi var, Sarıgazi'nin üstünde. Orası aynen dediğiniz gibi; Siirt'ten. Bütün Siirt kökeni bu tarafa gelmiş. Emek Mahallesi komple, yani yüzde 40'ı falan Siirtlidir.” (S, Kd, 40, T)

Bu şekilde aynı mekânda yoğunlaşan akraba ve hemşehri grupları içerisinde yer almak, göçmen gruplarında önemli bir dayanışma duygusu yaratmaktadır. Buna göre hem hali hazırda kentte yaşayan hem de kente yeni gelen bireyler için önemli bir sığınak olma niteliğindedir ve bireyin kentte barınacak yer bulmaktan, kente alışmasına, iş bulmasına kadar pek çok yararlar sağlamaktadır:

- “Aslında biraz da şöyle bakmak lazım. Biz çıkarken bazen birbirimizden kaçtık ama geldik yine bir araya geldik demek yine birbirimizi seviyormuşuz. Biraz daha, sonuçta akraba eğer oradaysa sana orada bir yer ayarlıyor gel işte bir yer var diye o şekilde bir ön ayak oldular... Arsayı bulmakta tabi ki yardımları oldu; şurada şu fiyatlarda şu şekilde arsalar var. Biz de o tarzda gelip bir arsa aldık. Onun üzerinde iyi kötü bir derme çatma bir yer inşa ettik.” (Sg, E, 45, K).
- “Tabi ki yani vesile oldular ev bulurken haliyle bir kucaklama oldu yani.” (Sg, E, 33, K)

Mekânsal olarak yoğunlaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıkan cemaat tipi toplumsal örgütlenme içinde bireyler, üzerlerinde daha fazla kontrol ve sosyal baskı hissetmektedirler. Bazı bireyler için böyle bir grup içerisinde yaşamak önemli bir sosyal, ekonomik, kültürel koruma sağlarken, oluşturduğu sosyal kontrol ve baskının, gelişme, değişme ve kente uyumun önünde önemli bir engel olması nedeniyle çoğu kadın olmak üzere, bazı katılımcılar tarafından aşılması gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir:

- “...akrabalık bağımız var. Benim çocuğuma karışmaya yetkisi var. Biz bunu akraba olarak birbirimize o güveni veriyoruz. Mesela bunun eşine benim eşim karışabilir. Mesela dışarıda gördüğü zaman bana “neredeydin” diye sorabilir. Bu imkânı ve yetkiyi birbirimize veriyoruz. Yani birbirimize sorgu sual sorabilirsiniz... Veyahut da benim çocuğum bir beni utandıracak bir kusurda bulduysa, benim çocuğuma benimle beraber akrabalarımın da hesap sorma hakkı ve yetkisi var. Yani biz bundan yani akrabalık bağına daha çok özünsüyoruz.” (S, Kd, 36, T/ A)
- “Birbirleriyle Kürtçe konuşan insanlar var bakkal bizden manav bizden yani iletişim sorunu yaşamıyorsunuz kendinizi güvende hissediyorsunuz ama komple yabancı bir ortama gitseydiniz kendinizi yabancı hissederdiniz güven hissi var orada.” (Sg, E, 29, K)
- “...hep bir yerdeyiz uzak bir yerde değil... Birbirimize karşı sevgimiz çok önde geldiği için hiç birbirinden kopmuyoruz. Öyle de çok güzel. Ama ben hayırlısıyla evlendiğim zaman mesela ne anneme yakın oturmak istiyorum ne de kayınvalideme. Arada bir araba ile gidip gelecek kadar. Mümkünse iki sokak altta oturmak istemiyorum.” (S, Kd, 21, T/A)
- “...pek fazla hoş olmuyor bir arada kalmak. Böyle ufak bir şey gözlerine batıyor büyütüyorlar. Biraz öyle oluyor, bir ağırlıkları oluyor yani büyüklerin akrabaların diyeyim.” (Yd, Kd, 25, T).
- “... yalnız hissetmiyorsun kendini. Arada bir gidiyorsun. Ama kavga, gürültü dedikodu çok oluyor, uzak olacak. Yine de gidip geleceksin ama mesafe olacak arada.” (Yd, .Kd, 25 T)
- “...Akrabalarla oturmak benim için de ailem için de pekiyi değildi. Gelişemiyorduk. Akrabalar bir arada olunca biri İstanbul’a uyum sağlamaya çalışırken diğeri bunu engellemeye çalışıyordu. Sen yukarı çıkmak istiyorsun, o seni aşağıya çekiyor. Çocuk yetiştirirken de akrabaların tesiriyle büyütüyorsun çocuğunu. Ben çocukken akrabalarından dolayı pantolon giydirilmiyorduk. Ne zaman ki akrabalarından ayrıldı aile, o zaman daha iyi uyum sağladık İstanbul’a. Kılık kıyafet, eğitim konusunda çok etkileri olmuştur üzerimizde. Onlar çocuklarını okutmak istemediğinden benim de

ailem beni okutmak istemiyordu. Ayrıca akraba hep köstek olur, kıskanç olur. Sen gelişmek istersen ellerinde olsa onlar senin gelişmeni istemez.” (S, Kd, 34, T)

Bazı katılımcılar özellikle akraba ve hemşehrilerden uzak oturmak istemektedir. Bir katılımcı oturduğu mahalleye taşındıktan sonra edindiği çevrenin kendisine akraba ya da hemşehrilerinden daha iyi geldiğini ifade etmektedir:

- “...bence yani hiç fark etmiyor yabancılar akrabalarından daha üstün daha iyi. Biz mesela hiç tanımiyorduk bunları burada tanıştık benim akrabalarımın çok iyilikleri olmuştur bana Allah razı olsunlar. Bence hiç gerek yok yani daha uzak olmak daha iyi benim fikrim.” (Yd, Kd, 46, T/L)
- “Şöyle bir şey diyeyim. Hemşehrilikten öte insanların kafa yapılarıyla ben ilgileniyorum. Feodaliteye kesinlikle karşıyım. Anlaşabileceğim kafa yapısı olduktan sonra benim için hemşehrim değil kardeşim de olsa önemli değil. Feodaliteye kesinlikle karşıyım. Ben buna önem veririm bu şekilde hareket ederim.” (Sg, E, 48, K/A)

Akraba ve hemşehrilerden uzak oturmayı tercih eden başka bir katılımcı, akraba ve hemşehrilerin bir arada oturduğu yerlerde çok dedikodu olduğunu, kendisi için Türk bayrağı altında yaşayan herkesle kardeşçe geçinebileceğini ifade etmektedir;

- “Benim için hiç önemli değil. Ben her türlü insan Türk Bayrağı altında yaşayan insanların içinde oturmaya yaşamaya hazırım ve bu şekilde devam ediyorum. Şu anda oturduğum yerde hiç hemşehrim yoktur. Aksine hemşehrilerimin dışarı bir yere kaçmaya çalıştım hani hemşehrim olan bölgelerden. O olduğu bölgede çok dedikodu çıkıyor, köylülerle şeyler kendi akrabamla çok dedikodu oluyor. Onun için hep dışarı tercih ettim. İnsanları hiç kendimden ayırtmezce kardeşçe kimlerle iyi geçiniyorsam onun içinde yaşamayı tercih ediyorum.” (S, E, 42, K)

3.6.2. Hemşehri Dernekleri

Hemşehri Dernekleri, memlekete, yani belirli bir yöreye; kent, kasaba, köy, kimi zaman da bölgeye aidiyet üzerine kurulan insanları hemşehriler olarak bir araya getiren sivil toplum örgütleridir (Caymaz, 2005). Hemşehri dernekleri, göçle gelen hemşehrilerin gelinen kente uyum sürecini hızlandırmak, kolaylaştırmak, hemşehrileri bir araya getirmek, yöresel değerleri korumak, gelinen yöreye ait kültürel değerleri korumak, yaşatmak, maddi durumları kötü olanlara destek olmak, yoksul ailelerin çocuklarına burslar vermek ve kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam oluşturmak gibi işlevlere sahiptir (Kentleşme Şurası, 2009).

Araştırma kapsamında görüşülen ve aynı zamanda hemşehri derneklerinin faaliyetlerine aktif olarak katılan bazı katılımcılar, derneklerinin amaç ve faaliyetleri ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerde bulunmaktadır:

- “Anadolu’dan göçmüş, buraya gelmiş, çeşitli nedenlerden, kimisi ekonomik olarak, kimisi siyasi olarak, kimi kültürel olarak. Yani memleketinden kopmak zorunda kalmış, kimileri bu toplumun içerisinde bir dış kayıp olmuş, yani o insanlar kaybolmuşlar kültürel olarak; her konuda kaybetmiş kendisini. Ama bazıları onurlu insanlar da hayata çok iyi sarılmışlar, çok zorluklara rağmen hayata sarılmış ve gelmişler buraya. Biz de bu insanlar; hani af buyur, kuş değil karga değil ki ağacın başına tünese yaşasın. Bunun evi var işi var, aşı var, hayat şekli vardır, kültürü vardır. Bunları kim yapacak; dernekler yapacak biz de dernekleri burada kurduk. Ama dernekleri öyle ıııı şöen bir duyguyla değil, gerçekten toplumla kaynaştırmak onları o kültüre... Kültürleri kaynaştırmak, insanlarla bir araya gelmek, onları hayat şekillerini değiştirmek, varsa batac – batağa batmış insanları tekrar topluma kazandırmak, o amaçla dernekleri kurmuşuz.” (Sg, E, 60, K)
- “Gençlik kollarımız var... Gençler toplantı yapıyor burada gençlik kolları kendi arasında toplantı yapıyor tabi bunların başında da bizim bu doktorumuz gayet güzel böyle kendi aralarında işte, ileriye dönük onların beklentileri daha çok sportif yönde... Biz eğitim ııı şey yapıyoruz destekliyoruz kurs veriyoruz. Birisinin üniversite şeyini ııı dernek olarak karşılıyoruz. Burs veriyoruz.” (Sg, E, 62, T)
- " Şimdi hemşehri dediğin bana göre tek şey şudur: Özelliği işte insanların örf adetlerini şimdi toplumumuz artık birbirine yardım etmeyen bir toplum haline geldi. Mesela işte birinin bir cenazesi bir düğünü olduğu zaman veyahut ta işte oradaki örf adetlerimiz gençlerimizin... İşte örf adetleri nedir; işte folklorünü, oyununu öğrenmesi için geliyor. Yoksa başka türlü devletimizin ciddi anlamda kurumları da vardır yani... Tek şeyi işte, insanları bir arada topluyor yani sonuçta örf adetleri insanları bir arada tutuyor. Yoksa başka türlü yani derneklerin bir önemi olduğunu düşünmüyorum yani." (S, E, 34, T)
- “ Buradaki zaten şu anda derneklerimiz birincil ııı amacı da o yani hemşehrilerini burada da ııı işte o kültürünü ııı kültüründen kaynaklanan ııı gelenek göreneklerinden kaynaklanan o şeyleri paylaşmak için bir anlamda biz de işte yetişkin bir kuşak olarak geçmişimizi paylaşmak için, şimdi hocamla biz konuştuğumuz zaman ııı diğer arkadaşım ile konuştuğum zaman, bir neslin diliyle anlaşabiliyoruz çünkü çocukluğumuz o bölgede geçti. Belki de bir nevi geçmişle nasıl deyim ııı geçmişini işte nostaljidir, yani o geçmişi paylaşmak anlamında bu dernekler oluşması işi, onun dışında da burada acaba kendi gruplarımıza nasıl daha ııııı şey sağlarız daha fayda sağlarız anlamında diye düşünüyorum.” (S, E, 55, K)

Kendi yöresine ait birkaç derneğin kuruculuğunu yaptığını ifade eden bir başka katılımcı ise derneklerinin amacını, kendi yörelerinin ürünlerini İstanbul’a getirerek, üyelerine daha ucuza ulaştırmak, üyelerini düzenledikleri şenliklerde bir araya getirmek, kermesler düzenleyerek elde edilecek gelire yoksul hemşehrilere yardımda bulunmak olarak açıklamaktadır:

- “... Milliyetçilik duygularım kabarmıştı. Hemşehrilerim biraz heyecanlandırmıştı, derneği kurduk. Amaç, işte Ağrı’nın yünü meşhurdur yün getirelim, peynir getirelim. Onu burdaki Ağrı’dakilere ucuz fiyata ulaştıralım, kermes yapalım, şenlik yapalım, ihtiyaç sahiplerine yardımda bulunalım.” (S, E, 55, K)

Hemşehri derneklerinin bölgede karşılaşılan bir türü de aile üyelerinin kendi aralarında enformel olarak oluşturdukları “aile derneği” ve yardım fonudur. Resmi bir yönü olmayan tamamen güvene dayalı bu ilişki akrabalığa dayanmakta ve üyeler

kendi aralarında belirlenen aidatları, ailenin sevilen ve güvenilen bir bireyine emanet etmektedir. Böyle bir fon kurduklarını belirten katılımcılardan biri bu oluşumun amaç ve işlevlerini şu şekilde açıklamaktadır:

- "...bizim dernek değil ama bizim akrabalar arasında bir günümüz var hani erkekler para toplarlar bizde öyle bir aile. Aile içi dernek diyelim biz buna. ... Gençlerimiz toplanırlar; Kadınlar ayrı bir yerde oturur erkekler ayrı bir yerde oturur... Bugün gerek bizim aile büyüklerimiz gerek yaşlılarımız gerekse bizden olan küçük neslimiz çok dağınık bir şekilde hareket ediyorlar. ... Biz bu birlik dediğimiz yapıyı oluştururken şunlara dikkat ediyoruz. Yani şimdi ilk önce manevi anlamda topladık... Aile bağlarının daha kuvvetli olması için böyle bir yapı oluşturduk, bu birinci sebep. İkinci sebebi de maddi anlamda sülale¹⁰ bazında zayıfız. ... Bunu yetiştirmek için ortaya bir aidat koyduk. ... Herkesin belli bir aidatı var her ay akrabamıza ait evlerimizde toplantılar olur. İşte aile için neler yapılabilir? Yeni yetişmekte olan gençlere nasıl bir hayat şekli sunarız bunun hakkında öyle konuşmalar olur. İkincisi işte maddi anlamda arsa aldık biz işte, gençlerimize ait yani bir kişiye ait bir şey değil, arsa alındı bu ilerleyen zamanlarda kafamızda farklı bir fikirler var, ticarete atılmayı düşünüyoruz." (Sg, E, 28, T)

Hemşehri dernekleri, katılımcılarının kente alışma ve uyum sürecini kolaylaştırması açısından önemli olmakla birlikte üyelerinin kentteki çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak gibi görevler de yüklenmektedir:

- "Mesela birinin bir hastası oluyor yardımlaşma güzel oluyor. Yardımlaşma oluyor işte yemek verirler. İyidir yani. Hiç böyle bir vakıftan hani yararlandığımız olmadı. Olmadı ama hoşuma gidiyor yani iyidir yani." (S, E, 52, T)
- "Hani birbirlerine iş kurmak, İstanbul'a uyum sağlama ya da başka sorunları çözmek için." (S, E, 55, K)
- "Eşim Düzceli. Onların Düzce Derneği var. Çocuklarım ilgilenmiyorlar onlar öyle şeylerle. Bizim dernek yok ama olsun tabi ki tabi ki isterim. Mesela burada şimdi dernek olanlar var bir düğünü oluyor adamın bir kalabalığı oluyor bir cenazesi oluyor dernek hiçbir şey yapmasa bile insanları dernek şey yapıyor yani hep bir araya iç içe geliyorlar. Ama bizde öyle değil öyle bir şey olsun isterim tabi ki aile bir arada olsun. Herkes birbirine tutkun olsun. Zaten nerede tanışırsın herkes iş güç şeyinde ya cenazede ya düğünde. Öyle bir dernek de olsa fena olmazdı." (Yd, Kd, 46, T/L)
- "...cenazede falan yemek ihtiyacını falan karşılıyor. Ben gidiyorum. Vanlılar Derneği mesela bir cenazemiz olduğunda, Allah razı olsun tüm Vanlılar toplanıyor, herkes para biriktiriyor yemek veriyorlar; üç dört gün, dört gün falan. Sadece dernek kendi cebinden yemek veriyor." (S, E, 14, K)

Gelinen yöre adıyla kurulmuş hemşehri derneklerinin yanı sıra Sancaktepelilik anlamında hemşehri derneği öneren bir Kürt katılımcı; Alevi, Sünni, Türk, Kürt tüm Sancaktepelilerin katılacağı bu tür bir hemşehri derneğinin Sancaktepe'deki farklı grupların birbiriyle kaynaşmasına katkı sağlayacağını ifade etmektedir. Burada bu önerinin Kürt bir gençten gelmesi anlamlı bulunmaktadır. İleriki bölümlerde görüleceği gibi "ötekileştirilme"yi en çok hissettiğini belirten gruptan olan söz konusu

¹⁰ Sülale: Akraba, soy, hısım, zürriyet (<http://tr.wiktionary.org/wiki/s%C3%BClale>)

genç katılımcının, Sancaktepe'deki diğer gruplarla eğitim ve diğer sosyal ortamlarda daha fazla bir arada bulunmaktan dolayı pozitif tolerans geliştirdiği görülmektedir.

- "Mesela her mahalleye olmasa bile mesela Sancaktepe için mesela iki tane en azından iki tane kültür derneği olması lazım. Mesela köyünün derneği olmasa bile kültür derneğinde insanlar mesela Alevi'nin Kürdün Türkün birbirine kaynaması lazım." (S, E, 18, K)

Katılımcılardan biri kendi yörelerinin adıyla kurulan hemşehri derneğinin amacı dışına çıktığını ve kahvehaneye dönüşmekle eleştirerek, sadece hemşehrilik temelinde kurulan derneklere alternatif olarak, Sancaktepeliliği temel alan ve çeşitli grupları bir araya getiren bir hemşehrilik derneği önermektedir:

- "Ama sadece köylülerin derneği değil, kültür derneği olsun mesela bir Vanlı'nın da büyüğü gelsin bir Amasyalı'nın da bir Sivaslı'nın da bir Karanlı'nın da mesela Alevi'yle Kürdü Türkü iç içe olsun birbirleriyle kaynaşsınlar. Birbirlerinden haberi olsun ayırmasınlar birbirlerini sadece mesela bizimkisi Kars Ardahan-Iğdır Derneği var; şu anda kahve yapmışlar orayı." (S, E, 19, K)

Kendi ifadesine göre Sancaktepe'de birkaç hemşehri derneğinin kuruluşuna önyak olan bir katılımcı, hemşehri derneklerinin, üyelerinin aidatlarıyla yaşadığını, ancak üyelik aidatlarının toplanamamasında dolayı sağlıklı biçimde işlev göremediğinden, yürütülemediğinden söz etmiştir:

- "Müthiş şeylerle başladık, iyi niyetle. Sonra işin içine girince baktık ki vatandaş aidat ödemiyor."(S, E, 55, K)

Hemşehri derneklerinin eşitsiz ilişkiler yarattığını, dernek yöneticilerin toplanan yardımı dağıtırken kendi akrabalarını kolladığını öne süren bazı katılımcılar, bundan dolayı hemşehri derneklerine karşı soğuk durduklarını ifade etmektedirler:

- "Bizde var da, bayramdan bayrama toplanıyorlar; eşlerimiz gidiyor. Bayramda da bayramlaşmaya aileler gidiyor ama biz pek fazla gitmiyoruz, bayramlaşma var ama gitmiyoruz. Tanımadığım için kimseyi tanımadığım için istemezdim. Ya ne bileyim baya değişik insanlar geliyor. Zaten gidemiyorum imkânım da yok. Pazar günü eşim evde olmadığı için gidemiyorum da. Yani bizim derneğimiz o kadar iyi olmadığı için fazla giden yok. Mesela kaynımın düğününde hani davetiye internette davetiye verilmesi için para miktar talep ediyor, yani miktar söylüyor. Onu da vermediğin zaman davetiye vermiyor. Belirli bir para ödemen gerekiyor sonra o derneklere. Yani ben niye o derneğe gidip yatırım ya da bir şey yapabileyim ki o benim için hiç bir şey yapmadığı için pek fazla katılan olmuyor zaten genellikle çünkü cenazemize katılmıyor yani kaldırmıyor yardımcı da olmuyor cenaze arabası da göndermiyor. Kendine yakınlaştırmıyor seni soğutuyor o yüzden." (Yd, Kd, 25, T)
- "Ondan sonra genelde bir riyakârlık da söz konusu gibi. Yani yüzüme karşı göründükleri gibi. Biz bir iki sene dayandık. Çünkü söylenenlerle icraatlar aynı olmuyor. Siyasilere benziyorlar. Bir fakir fukaraya ulaşacaksın. Bakıyorsun bir liste istiyorsun, kendi yakınının listesini getiriyor, genelde unutulmuş gene unutuluyor." (S, E, 55, K)

- “Eşitlik yok. Daha doğrusu eşitlik yok, ayrımcılık var. Kendi aralarında bile ayrımcılık yapıyorlar. O yüzden soğutuyorlar. Kendi akrabalarından mesela bir tane cenaze oldu, hep birden köye gidiyorlar memlekete. Senden bir cenaze olsa gitmiyorlar. Sen mesela aidatını yatırdığın halde paranı verdiğin halde kendi akrabalarına daha çok şey yapıyorlar. Yani böyle ilgi gösteriyorlar; yani baştan ve yönetenler. Yönetenler biraz ayrımcılık yapıyorlar.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Bizim öyle bir vakfımız var. Çok kişi gidiyor oraya, ama biz ailece pek benimsemedik o vakfı. Sanırım bir maddiyatçılık sezdik. Çok aidat topluyorlar. Ama bizim oralara verebilecek kadar paramız olmadı hiç. O nedenle hiç gitmedim.” (S, Kd, 34, T)
- “Şimdi insanlara yeni yeni cenazelerde ıı mesajlar geliyor. Haberdar oluyosun. Ne bilim bi düşünlerde belki bir ıı bi şeyler yapılabiliyor yani anmalar oluyor mesela dernek adına. Ne biliyum genelde yani öyle ağırlıklı ekonomik durumu bi şekilde bi şey kimseye yardımı olmuyor.” (Sg, E, 51, T)

Hemşehri dernekleri siyasi organizasyon niteliği taşımamakla birlikte büyük şehirlerde özellikle seçim dönemlerinde gözlenebilen verili siyasi ilişkiler ağının en önemli parçalarından birisini teşkil edebilmektedir (Caymaz, 2005). Buna göre önemli “oy potansiyeli” olarak değerlendirilen hemşehri dernekleri, özellikle seçim dönemlerinde siyasi partilerin ilgisini çekmektedir. Bu durum derneğin nüfuzlu yönetici ve üyelerine siyaset yolunda önemli prestij kazandırmakta ve siyasette yükselmenin bir basamağını oluşturmaktadır:

- “...Şöyle bir şeyde görüyorum. Dernek başkanları genelde dernekleri kendine bir yere gelme basamağı yapıyorlar. Örneğin ben önümüzdeki dönem, milletvekilliği düşünüyorsam veya belediye başkanlığı ya da en azından belediye meclis üyeliği düşünüyorsam şu derneğin başkanlığını üstleniyorum biraz çalarak çıparak... Biraz yardımseverlerden toplayarak, biraz cebimden katkı yaparak, kendimi gene cep yevmiyemi hazırlıyorum. Belediyenin kaymakamlığın yaptığı toplantılara katılıyorum. İşte ordaki insanlar bana iltifat gösteriyor. Falanca il dernek başkanı diye. n’oluyor o bürokratlarla tanışıyorum, o zevatla tanışıyorum. Bi daha ki döneme biraz da eğer o siyasi çevreler beni biraz güçlü görürlerse zaten balıklama dalıyorlar sana. Yani o dört bin tane üyesi var beş bin tane üyesi var... Üç binini etkilerse işte bir oy potansiyeli elde etmiş olurum, gibi... Bazı iyi niyetli olmayan dernek başkanlarımız da bunu görüyorlar ve kullanıyorlar. Ben bir dönemlik başkanlık yaparım diyor.” (S, E, 55, K)
- “...Belediye Başkanı, seçimden önce söz verdi bize, derneğine yardım edecekti. Yardımı alana kadar gittik, geldik, gittik geldik. Parayı alana kadar akla kararı seçtik.” (Sg, E, 60, K)

Nitekim kendisi hali hazırda bir partinin ilçe başkanlığını yapmakta olan bir erkek katılımcı, daha önce, bir hemşehri derneğin başkanlığını yaptığını belirtmektedir;

- “Ondan önce Samandıra’da Karadenizliler Dernek’inin başkanıydım.” (S, E, 34, T)

Sonuç olarak göç alan kentlerde sosyo-ekonomik, kültürel bir şemsiye vazifesi gören kan bağı, aynı kültüre sahip olmak, aynı coğrafi yerle özdeşlik kurma gibi etkenlerden temellenen akraba ve hemşehrilerin ilişkileri göç sürecinde; göç edilecek yeri seçmekten, barınacak ev ve çalışacak iş bulmaya kadar her alanda

birincil sayılan, güvene dayalı ilişkileri içermektedir. Bu tür ilişkiler; hastanede doktor bulmak, bürokratik örgütlerde çalışanların istedikleri yere tayin edilmelerini sağlamak, kiracı bulmak, kariyer yapmak gibi kamusal alanı ilgilendiren pek çok konuda işlevsel bir araçtır (Kurtoğlu, 2005).

3.7. FARKLI GRUPLARIN BİRBİRLERİ İLE İLİŞKİLERİ

“Sevmek özgürlüktür, saygı mecburiyettir.” (Sg, E, 48, K/A)

Farklılıkla ilgili kolektif kimlik ilişkilerine bakıldığında; “onaylama”, “reddetme” ve “inkâr etme” olmak üzere üç tür ilişkiden söz edilebilmektedir. Gruplar arası ilişkide “onaylama” tanımlanan kimliğin karşı tarafça da kabulünü, “reddetme” grubu kendi tanımlamasının dışında, ona dışarıdan yüklenen tanımlar üzerinden tanımayı, “inkar etme” ise, bir grupla hiçbir türlü ilişki kurulmaması, varlığının görmezden gelinmesi, marjinalleştirilmesi ve gettolaşmaya mahkum edilmesini ifade etmektedir (Bilgin, 1994).

Farklılıklarla kurulan ilişki toplum yapısı açısından oldukça önem taşımaktadır. Toplumu oluşturan grupların, özellikle kimlik temelli farklılıklarının reddedilmesi, inkâr edilmesi toplumsal barış önündeki önemli bir engeldir.

Özellikle etnik kimlik açısından homojen bir toplum yapısını öngören ulus devlet projesinin, farklılıklara bakış açısı daha çok farklı kimliklerin reddedilmesi üzerinde kurulmuştur. Buna karşılık özellikle küreselleşme çağı olarak adlandırılan son yıllarda, teknolojik ilerlemelere de bağlı olarak gelişen kimlik hareketlerinde önemli artış olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Bu bağlamda bir yandan bütün dünyada kimlik hareketleri yükselirken diğer yandan ülkeler kendi haklarının kimlik temelli taleplerini tatmin etme amacıyla “çokkültürlülük” politikası uygulamaktadır.

Devlet politikalarıyla bağlantılı olarak kimlik farklılıklarına toplum içinde de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak o toplumda hangisinin hâkim olacağı, baskın olan grubun yaklaşımına bağlı olarak değişmektedir. Araştırma alanında görüşülen katılımcıların hâkim ya da azınlık gruba mensup olmasına göre farklılıklara bakışı değişmektedir. Bireyin ülkenin resmi ideolojisini ne kadar içselleştirdiği de bakış açısını etkileyen önemli bir unsurdur. Ancak; birey yaşadığı ülkenin farklı etnik, dini, siyasi, gruplara karşı yürüttüğü ideolojiyi olduğu gibi kabullenmek durumunda değildir, bunu yetiştiği sosyal ortamda içselleştirdiği dünya görüşüne uyarlama imkânına sahiptir.

Araştırmaya katılan muhafazakâr sağ dünya görüşüne sahip bir katılımcı, çok etnili bir toplum yapısına sahip olan Türkiye’de “milliyetçiliğe” karşı “vatanseverlik” kavramını önermektedir. Ancak ilk bakışta içinde bir uzlaşma barındırdığı düşünülen bu kavram, Türkiye’de yürütülen kimlik siyasetine derinden bir karşı çıkışı ifade etmektedir. Katılımcının bu yaklaşımının içinde bulunduğu camianın “milliyetçilik” kavramına karşı önerdiği “din kardeşliği” ve dinin övdüğü “vatanseverlik” görüşüyle örtüşmektedir.

- “... Bizim ülkemiz çok ırklı bir ülke olduğu için milliyetçilik kavramı olmaması gerekiyor. Milliyetçilik kavramından ziyade, vatanseverlik kavramıyla hareket etmemiz gerekiyor. Dolayısıyla o zaman kavramlar sanki ortadan kalkmış gibi geliyor.” (S, Kd, 41, T)

Türkiye’de farklılıkları yok saymanın en bariz yolu da onu, bazı “çıkar odak”larının marifeti olarak ele almaktır. Nitekim Türkiye’de yürütülen kimlik mücadelelerine direnç gösteren pek çok birey, bu mücadelelerin siyasilerin çıkarları gereği yarattığı veya “kökü dışarıda” ayrımlar olduğunu ifade etmektedir:

- “Türkiye’de, Alevi Sünni ayrımını siyasiler yapıyor diye düşünüyorum.” (Sg, Kd, 47, T)
- “Bir de zaten Çanakkale Savaşı’nda tüm savaşlarda vatanımız için herkes; Türk Kürt Çerkez’i artık hepsi birlikte savaştık. Bu yüzden hepimizin vatani olduğu için bence bu ayrımcılık falan yok. Gerçekten ayrımcılık yapılmaz. Biz de bu Türk bayrağının altında yaşadık, birlikte savaştık. Türkiye de bizim vatanımız. Kürt sorunu diye bir şey yoktur. Eskiden beri hep beraber yaşıyorduk. Şimdi sanki Türkiye’yi bölmek için, hep sorunlar bahaneler hep bahane zaten.” (S, Kd, 15, K)

- “Doğululardaki -daha çok Kars tarafı diyelim- onlardaki dıştan gelen insana gösterilen itibarı Rizeliler göstermiyor; bu bizim bir zayıf noktamız diyelim, biz siz diyeceksek ki ben öle ayırmıyorum, çünkü ben on beş senedir doğulu arkadaşlarla çalışıyorum. Ben onların samimiyetine inanıyorum, az önce sorduğu ya öteki ki; bana göre öteki; PKK. O da dış ülkelerin halt yemesi.” (S, E, 42, T)
- “Yani Kürt Türk diye kendimi bir şey hissetmiyorum. Bu ülkenin vatandaşıyım, Türkiye Cumhuriyeti’nde 26 yıl polislik yapmışım. Türkiye Cumhuriyeti benim karnımı doyurmuş. Çoluk çocuğumun karnını doyurmuş. Hastalanmışız benden para almadan beni tedavi ettirmiş. Bugüne getirmiş. İki dönemdir burada muhtarlık yapıyorum. Benim mahallemde bin tane doğu kökenli oy var. Ama ben bu mahallenin dört bin beş yüz oyunu almışım. Karadeniz’in, Orta Anadolu’nun oyunu almışım. Doğuda Türkçe bilmeyen, benim annem Türkçe bilmez. Annemle burada Kürtçeyi bilmeyen Türk arasında hiçbir fark yoktur köken olarak. Bakın size bir şey anlatayım. Yıllar önce gördüğüm bir rüya, hatırladığım kadarını anlatayım. Bir gece rüyamda Boğaz Köprüsü’nden bu tarafa (Anadolu Yakası) geçiyorum. Bir grubun elinde bazı pankartlar var, diğer grubun elinde bazı pankartlar var. Sonra bir ses geliyor; “ yukardakiler bazı şeyleri sloganlaştırıyor. Masum insanları o sloganlara inandırıp o sloganların peşinde götürürken diğer taraftan kendi çarklarını döndürüyorlar.” diye bir ses duydum.” (S, E, 55, K)

Farklılık algısı, siyasi görüşlerde olduğu gibi “memleket”, etnik ve dini kimlik alanında da görülmektedir. Buna karşın bazı katılımcılar, bu durumu hoşgörü kavramı etrafında anlatmaktadırlar, bazı katılımcılar ise bunu şans olarak değerlendirmektedir.

- “Sancaktepe, nüfus açısından yoğun bir yer olmasına karşın, insanlar birbirini tanıma açısından daha şanslı. Sancaktepe bana göre bir mozaik yani. Ben mesela Samandıra’da Kars, Ardahan, İğdır, bu üç ili kapsayan dernek, dernekleşme çalışmaları var. Çok sık giderim oraya. Ayrı bir zevk alırım. Niye; ordaki arkadaşlar Kars, Ardahan, İğdır. Oraya gittiğimde dışarıdan olduğum için çok fazla ilgilenirler benle. Ordaki insanların memleketlerinden geliş şekilleriyle anlayışlarıyla bizim geliş şeklimiz ayrı değil. Ama bunun yanında Rizelilerin olduğu bir derneğe gittiğin zaman bi farklı oluyor mesela. Orda kimseyi tanımasan bile aynı şiveyi paylaştığın için ordaki rahatlıkta başka oluyor tabii.” (S, E, 42, T)
- “Ortak paydamız şu şimdi diyelim aynı mahallede aynı sokakta... Karadenizlisi de var Orta Anadolu’su da var doğulusu da var batılısı da var güneylisi de var; her bölgenin insanı var. Ben şimdi kendi ııı mahallemi kendi caddemi dersem; benim Mardinli var, sabahleyin kalkıyorum Kürtçe dinliyorum, çalışıyorlar ve diğerleri de hoş görüyor onları. Mesela bu tarafa geliyorum Karadenizli vatandaşım vardır; tulum alıyor, sabahleyin erkenden tulum alıyor çok da hoşuma gidiyor benim. Ben seviyorum... Biz toplumların örfüne âdetine kültürüne sıcak bakmazsak o da sana bakmaz sıcak. Yani biz bir arada yaşamanın yollarını nasıl bulacağız? Ortak paydalarımız olacak, birbirimizle birbirimizin kültürüne saygısı olacak, diline saygısı olacak, inancına saygısı olacak, yani ben bakıyorum komşum Alevi kökenlidir. On gün oniki gün oruç tutuyor, saygı duyuyor adam bize. Ona biz de ona saygı duyuyoruz. Yani ortak paydamız bunlar yani bizde otuz gün tutuyoruz, onlar da bize saygı şey yapıyor. Mesela bir yemekleri diyelim; bir Karadeniz’de muflama muflama dediler, ben dedim acaba bu neymiş ben bilmiyordum ve bir de baktım ki, bizim oradaki peynir kavurması. Yani demek ki kültürlerimiz de kaynaşmış. Bakın yani hiçbir farkımız yok birbirimizden.” (Sg, E, 60, K)
- “Benim gelinim Edirneli. Ben Ardahanlıyım, geleneksel ataerkil aile. Şimdi bizde gelinler hep şeydir bir aileye geldiği zaman geri plandadır. Mesela köyde öyledir. Yani kayınpeder ile genelde oturup karşılıklı yemek yemez, karşılıklı sohbet etmez, gerçi burada o şey aşılmış. Ama mesela bizim evimize geldiği zaman hiç yabancılık çekmez. Haa, belki biz ona hoşgörülü davranırız. Mesela bizim burada olsa bacak bacak üstüne atıp oturamaz, ama oturduğu zaman ben onu hoşgörülü karşılarım... Bizim cenazelerimiz çok yoğun kalabalık olur, düşünlümüz yine ama bazı yörelerin... Yani farklılıklar gelenek görenek o bölgede o yörelerdeki gelenek görenekten. Burada ikisi artık harmanlanmış, ııı yani bir geçiş noktasında hem şehirli hem köylü olarak ikisini beraber götürmeye çalışıyor. Ama bizde ise yani Kars Ardahan bölgesinde benim izlenimim, hala o ııı asıl olan yani Ardahan’daki veya Kars’taki gelenek görenekler hala da devam ediyor, yani devam ediyor iki şeyi beraber götürmesini biliyoruz.” (Sg, E, 55, T)

- "Sancaktepe'de yaşıyoruz işte, çocuklarımız arkadaş, beraber oynarlar, kapılarımız birbirine bakıyor. İster istemez komşu oluyorsun bir yerde, çay, kahve içiyon. Gece birşey olsa ona koşacaksın, o da sana gelecek tabii. Anlaşmazlıklar olmuyor mu; mesela benim komşum Bingöllü, iyi bir arkadaşımız ama kapısını hızlı çarpar, ayakkabılarını kapıya koyar, bazen merdivene kadar ayakkabı doldurur. Normal birşey mi; köyden gelmiş... Hoşgörülüyoruz tabii, zamanla öğreniyon insan. Biz de hep aynı, neler neler gördük. Çocuklarım küçüktü, çok gürültü yaparlardı. Ama büyüdüler şimdi. Şikâyet etmeye kalksan beraber yaşayamazsın o zaman köyüne gideceksin. İşte burada ister istemez bir hoşgörü oluşuyo insanda. Tabii bi de hepimiz insanız, müslümanız; dinimizde böyledir yani; kardeşiz bir yerde." (Sg, Kd, 38, T)

3.7.1. Komşuluk ilişkileri

Yerleşim yeri tercihinde Samandıra'nın belirli bölgelerinin bilinçli şekilde göçmenlerce tercih edildiğine önceki bölümlerde değinilmişti. Bunun dışında, komşu seçiminde dini ve etnik kimliklerin önemli olduğu ancak mutlak belirleyici de olmadığı görülmektedir. Buna bağlamda, belirli kimliklerin bir yerde kümeleşmesine dayalı gettolaşmanın da olmadığı görülmektedir:

- "Maalesef ki henüz bir komşu olayımız yok. 3.5 sene olmasına rağmen hala dediğim o ortada kısımdayım. Zaten hani buna pek de zamanım olmuyo, açıkçası. Ama eee gene de şöyle söyleyim ailemin, eee annemin daha doğrusu, komşu diye görebildiği kendine yakın hissedebildiği herhalde dini açıdan sofu, daha sofu olan insanlar... Sancaktepe'de, Sarıgazi Bölgesi'nde çok fazla bi komşuluk söz konusu değil; insanlar iii iletişim yok. İnsanların birbiriyle gidip gelmeleri, iletişimleri maalesef bunları göremiyorum ve çok yalnız kaldığımı hissediyorum; bi arkadaşım yok mesela." (Sg, Kd, 25, T)
- "Komşularımız hep Kürt, hepsi bir değil, çok iyi anlaştığımız insanlar var." (S, Kd, 33, T)
- "Benim Malatyalı bir komşum var. Çok severim kendisini. Alevi kendisi. Çok güzel yemekler yapar. Ondan pek çok yemek öğrendim. Çok iyi insanlar, ben onların insancılığını çok severim. Bunlar Alevi Kürt dediğimiz insanlar." (S, Kd, 34, T)
- "Burada var, Seydişehirli var. Buraya yanımıza gelen Karşılılar var. Onunla komşuluk ederiz çok da iyidir. Mahallemiz gerçekten mükemmeldir." (S, Kd, 48, T)
- "Komşum, has be has benim gibi olmalı. Çünkü benim kafa yapımda şöyle bir şey vardır; İslami kurallara uygun olacak ilk önce. Komşuluk apayrı bir kavramdır. Zamanı geldiğinde kötü bir şey olduğunda da iyi bir şey olduğunda da sürekli yanında olduğu için. Her zaman uslu, efendi ve adaplı komşuların olmasını isterim." (S, E, 20, K)
- "Komşu ailedir. Ailem olabilecek kişiler olmalı." (S, E, 28, T/A)
- "Tabii ki tercih yaparsın, kendi insanım olmasını; Kürt olmasını tabii ki tercih yapıyoruz bunu." (Sg, Kd, 26, K)
- "Komşularımız genelde Tuncelili. Tuncelili ya da Sivaslı Aleviler. Anlaşıyoruz yani." (Sg, Kd, 25, K)
- "Yan binada Ağrılı komşularımız var, hiçbir sorunumuz yok. Bazen akrabandan daha yakın olur. Gece bir şey olsa akrabandan duyana kadar komşun yetişir." (S, E, 34, T)

Bazı katılımcılar ise ötekileştirdiği gruplarla komşuluk ilişkisine girmeyip izole kalmayı tercih edeken, bazıları komşuluk tercihinde kişisel özellikleri öne çıkmaktadır:

- “Onları o kadar da tanımıyoruz ki, bizim geleneklerimiz çok farklı. Ne bilim, büyüklerimize olan saygımız, yani farklı. Şimdi, değişik yani, bilmiyoruz onların nasıl olduğunu.” (S, Kd, 37, T)
- “Mesela çalışan komşu istemem. Çünkü kendini beğeniyo. çalışmayan bizi beğenmiyor, evde oturuyoruz ya hani. Kibirli kendisini üstün gören insanla asla komşu olmak istemem.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Komşularımın açık olmasını istemem. (...) bilmem tuhaf geliyor yani...” (Yd, Kd, 26, T)

3.7.2. Arkadaşlık, dostluk ilişkileri

Katılımcıların arkadaşlık ve dostluk ilişkileriyle ilgili ifadelerini analiz edebilmek için katılımcılara “en yakın üç arkadaş”ları sorulmuştur. Bu soruyu sormaktaki amaç; göçle birlikte farklı gruplarla birlikte yaşamak durumunda kalan bireylerin, diğer birey ve gruplarla ilişkilerini incelemek, gruplar arasında ayrışma olup olmadığı, varsa bu ayrışmanın hangi noktalarda yaşandığı ve etnik ve dini farklılıkların etkisi hakkında fikir edinmektir.

Bireylerin arkadaşlık ve dostlukla ilgili ifadeleri analiz edildiğinde; etnik ve dini kimliklerin arkadaşlık seçimindeki önemiyle ilgili iki farklı yaklaşım görülmektedir. Buna göre katılımcılardan bazıları dost ve arkadaş seçiminde etnik ve dini benzerliğin önemli olduğunu ifade ederken bazıları önemli olmadığını ifade etmişlerdir;

- “Akraba farklı oluyor tabi. Arkadaşı ne kadar tanısan da içini bilemiyorsun. Çocuğunu güvenemiyosun. Ama bi arkabaya hiç şey yapmadan çocuğunu güvenip gidebiliyorsun. Hele ki bunun gibi yerde yani. Hani bunu televizyonlarda da görüyoruz. Ne kadar on senelik komşu çocuğunu götürüp ı yani Allah korusun herşeyler oluyo. Çocuğunu kesiyö mesela. O insanlara ne kadar onlar olsun güveneme güvenemezsin insanlara. Tabi ki öyle arkadaşlıklar var ki kardeşten ileri, kardeşten ileri öyle insanlar da var yani.” (Sg, E, 51, K)
- “Türküm, Müslümanım. Ama arkadaşlarımda Türk, Çerkez, Kürt ayırım yapmam. Anlaşma açısından fark etmez. Muhabbet ederken karşımdakinin etnik kökenine dikkat etmem. Değişik kültürleri tanımak, değişik adetleri görenekleri tanımak hoşuma gider. Benimsemek zorunda değilim. Mesela doğunun yemek kültürü çok hoşuma gidiyor. Karadeniz’den daha iyi bir yemek kültürü olduğunu düşünüyorum. Daha fazla damak tadıma uyduğunu düşünüyorum.” (S, Kd, 34, T)
- “Benim en yakın arkadaşım bir Türk mesela. Türklük Kürtlük o kadar önemli değil bana göre, zaten benim babaannem de Türk. O yüzden biz Türk Kürt ayırımı bilmezdik, evde böyle şeyler konuşulmazdı.” (Yd, Kd, 30, K)

- “Yani Sivaslı da var Kürt de var Laz da var Ordulu var. Tokatlı... Tokatlı var. Tokatlı Alevi işte.” (Yd, E, 46, T/L)
- “Oğlum daha çok Türk kökenlilerle arkadaşlık yapmayı tercih ediyor.” (S, E, 42, K)
- “Türkiye Cumhuriyeti’nde yaşayan herkes bu ülkenin evladıdır. Doğusu da batısı da kuzeyi de güneyi de bizim. Kürtlerle işte, Kürt kökenli vatandaşlarla hiçbir alıp veremediğim gibi onları dışlamak, dışladığımız gibi bir şey söz konusu değil. Ama yani şimdi Kürtleri kendimize yakın olarak esas alırsak bana göre şu iki temel esas önemlidir. İnsanın Kürt olması o kadar önemli değil. Türk olması da önemli değil. Bir insan eğer Kürt olup PKK sempatisini veya ne bileyim işte DTP¹¹ ile (Demokratik Toplum Partisi) çalışıyorsa, bana göre o insan Kürt değildir bölücüdür. O tip insanları ayırt ederim. Ama bugün bizim çok var öyle; Kürt kökenli arkadaşlarımız, böyle yakından samimi olduğumuz birçok insan da var. Bu tip insanlarla oturup sohbet edebiliyoruz.” (S, E, 28, T/A)
- “İyi olan dürüst olan bana arkadaşlık eden bana daha yakındır, benim daha yakın arkadaşımdır. Bana kötülük eden hani iyilik yapmayan onu uzak tutarım kendimden, yakın hissetmem onu. Türkmüş, Kürtmüş önemli değil.” (S, E, 14, T)
- “Benim için fark etmez, ben Kürdüm ama en yakın arkadaşım Türk, burada komşuyuz aynı zamanda ‘can arkadaşım’.” (S, E, 14, K)
- “Valla her gruptan arkadaşım var benim. Hemşehrilerim çok var hemşehricilik adına değil de hani ilişkiler anlamında iş anlamında o anlamda.” (S, E, 58, K)
- “En yakın arkadaşlarım; birincisi, Kars Sarıkamışlı Kürt. İkincisi, Ordulu Sünni - Türk. Üçüncüsü Kastamonulu Sünni ve Türk. Onlardaki bana göre en güzel özellik; Müslüman ve Türk düsturuna sahip olan ve vatani için canını verecek insanlar olması.” (Sg, E, 21, T)
- “Ben dostlarımda daha çok Türkiyeli. Türk kökenli arkadaşlarım daha yoğunlukta.” (Sg, Kd, 48, K)
- “Benim en yakın arkadaşım Çanakkaleli.” (Sg, Kd, 19, K)
- “Yanda bir komşum var Kürt’tür. Allah seni inandırсын, kardeşimden daha yakındır. Çat kapı gider geliriz birbirimize, öyle yakınız. Şimdi akrabalar olsa, memleketlin olsa bu kadar olmaz. Hani önemli değil nereli olduğu.” (Yd, Kd, 46, T)

Bazı katılımcılar ise arkadaş seçiminde kendileriyle aynı etnik köken, aynı dini inanca sahip bireylerle arkadaşlığı tercih ettiğini belirtmektedir:

- “ Onun daha farklı bir yaşantısı var. Hani daha bir yoz, daha bir çevrede değişik çevrede onun bir yaşantısı var. Bizimle hiç bağlantısı yok. Bizim kültürle hiç alakası yok öyle düşüncesi güzel kendisi çok güzel bir çocuktur ama çevre olarak değil. Çevresi diyelim ki yine de en çok kendi grubuna ya da Kürt halkına çekiyor ama yani nasıl anlatayım çevresi nasıldır vurucu kırıcı çok kavga eden hani kendini gündeme getiren birçok şeyler olur.” (Sg, Kd, 47, K)
- “ Benim için Kürt Türk önemli değil, iş ortaklarım şu an Kürt. On beş senedir ortağım benim Kürt. Ondan kaynaklanıyor herhalde, Karanlı dostlarım çok. Sivaslı dostlarım çok. Ama tabii ben Rizeliyim, tabii onlarla daha çok arkadaşlık yapıyorum. “ (S, E, 42, K)
- “ En fazla Karanlılarla arkadaşlık ediyorum.” (S, E, 17, T)
- “En yakın arkadaşım Karanlı, zaten beni de Karanlılara benzetiyorlar.” (S, Kd, 13, K)

¹¹ Demokratik Toplum Partisi, Demokratik Toplum Partisi (DTP), 9 Kasım 2005 tarihinde Türkiye’de kuruldu, 11 Aralık 2009 tarihinde PKK’yı desteklediği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatıldı. DTP’nin kapatılması ihtimaline karşın 2 Mayıs 2008 tarihinde Barış ve Demokrasi Partisi (BDP) kuruldu. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Demokratik_Toplum_Partisi 19 Mayıs 2012)

- “ Daha çok doğulularla anlaşabiliyoruz, kimliğimizden dolayı, çünkü ben de kürdüm.” (Sg, Kd, 25, K)
- “Benim üç bölgede olmasını isterim Şırnak Van ve Yüksekova öyle bir düşüncem olabilir.” (Sg, Kd, 26, K)
- “Benim oğlum gittiği okul sebebiyle, muhafazakâr ailelerin çocuklarıyla arkadaşlık ediyor. Ama şunu soruyorsanız, söyleyeyim; arkadaş seçerler işte evdeki konuşmalardan bile seçiyor. Mesela şu şunun çocuğudur dersin mesela konuşursun. İşte birileri nasıl evlerinde birileri çocuklarını yetiştiriyorsa, bizlerde öyle konuşuyoruz tabi. Mesela daha çok benim çocuklarım gittikleri okul itibarıyla de muhafazakârlardır. Farkındalar tabi ki. Yani biz farkındalaştırıyoruz, çünkü etrafı görünce...” (S, E, 41, T)

Son katılımcı, her ne kadar kendisinin kimseyi ayırmadığını söylese de çocuğunu etnik kimlik konusunda farklılık bilinci aşıladığını ifade etmektedir. Katılımcı, bu konudaki tutumunun mensup olduğu siyasi anlayışa ve kabul gören insani değerlere aykırı bulduğu için görüşmenin diğer bölümlerinde bu görüşlerini düzeltme gereği duymuş ve “bizim için herkes aynıdır, kimseyi ayırmıyoruz ” demiştir. Burada dikkat çekici bir husus da farklı gruplarla arkadaşlığa erkeklerin kadınlara göre daha açık olduğudur. Bunun en önemli nedeninin, akraba ve hemşehri temelli yerleşim gösteren gruplarda çalışma hayatına girmemiş, kadınların farklı etnik ve dini gruplarla ilişkiye girmesinin güç olmasıdır. Bu kadınların farklı gruplarla karşılaştıkları yer ise çoğu zaman “veli toplantıları”dır. Nitekim Kürtleri çocuğunun “veli toplantısı”nda gördüğü kadarıyla tanıdığını anlatan bir kadın katılımcının aşağıdaki ifadesi ilginçtir;

- “Yani ben Kürt deyince hani o terör var ya onlar aklıma geliyor. Şimdi burada Trabzonluların çoktur. Oğlumun veli toplantısına gidiyorum, okula karşılaşıyoruz. O zaman konuşuyoruz tabii. Onlar da normal insan. Hiç Kürt oldukları belli değil. Konuştuklarında anlıyorsun Kürt olduğunu.” (S, Kd, 37, T)

Buna karşılık araştırmada görüşülen kadınların iş, siyaset, eğitim ya da sivil toplum kuruluşlarına katılma anlamında kamusal hayatta görünürlük imkânı bulmuş Kürt kadınları ile görüşülebildiğinden, diğer kadınların arkadaşlık ve dostluk ilişkilerini hangi değerler üzerinden kurulduğu hakkında yeterince bilgiye sahip olmadığı söylenememektedir.

3.8. EVLİLİK TERCİHLERİ

Özellikle 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir sanayileşme sürecine giren Türkiye'de kırdan kente göç artmıştır. Göçler, kentlerdeki nüfus yapısını değiştirirken diğer yandan kente göçle gelen ya da kente yerleşik olan birey ve gruplar üzerinde de önemli değişim ve dönüşümlere neden olmuştur. Bu anlamda tüm sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılar üzerinde değişimler yaratan göç, evlilik örüntüleri üzerinde de önemli değişme ve dönüşümlere yol açmıştır.

Akkayan'a (1979) göre, kır toplumlarında evliliklerde eş seçimi genellikle aileye ait olmakta, hatta çoğu zaman eşler birbirlerini düğün günü görmektedir. Günümüzde evliliği düzenleyen geleneklerde yumuşama ve normatif güçlerinde azalma görülse de söz konusu geleneklerin kentte hala yer yer devam ettiği görülmektedir. Özellikle kırdan kente göç ederken akraba ve hemşehri merkezli bir yerleşme gösteren ve köyle bağlantısı devam eden gruplar içerisinde eski geleneklerin devam ettiği görülmektedir:

- "...ailem bana dedi, hani mesela biz bu kızı çok beğeniyoruz, gerek işte sana gerek işte bizim yüzümüzü güldürücü bir ev kızı veya sana göre uygun bir eştir dedi. Ama orada seçeneği ben kendim yaptım. Aynı şekilde eşim de öyle. Eşimin ailesi işte beni, ailemin akrabası olduğundan veya benim ailemin istediğinden dolayı biz evlenmedik. Biz tamamen işte kendi düşüncelerimizle, evlendik." (Sg, E, 28, T)
- "Evli değilim, ama yani bir eş alacaksam eğer kesinlikle önce anneye babaya ve çevreye uyumlu birini düşünmem gerekecek. Çünkü ıııı yaşadığım çevrenin yabancı bir eşe ne tepki vereceğini tahmin edebiliyorum. Büyük bir ihtimalle, yani mesela şöyle bir örnek göstereyim; varsayalım ki Sünni'yim veyahut da Kürd'üm bunun dışında bir Alevi ile evlenmek için mesela konuştuğum zaman veyahut da böyle bir girişimde bulunduğum zaman büyük bir ihtimalle bir çatışma yaşanacaktır. Yani aile ile ilişkilerimde çevremle ilişkilerimde büyük bir ihtimalle bir çatışma yaşanacaktır veyahut da bir Türkle evlenmek istediğim zaman yine aynı çatışmayı yaşayacağım. Yani kendi çevremden korkmadan kendi kararımı veremem. Dolayısıyla benim vereceğim karar ııı %100 bana ait bir karar olmayacaktır. %25'ine %30'una yakın çevrem karar verecektir. Daha doğrusu ben karar vereceğim ama buna mecbur kaldığım için bu kararı vereceğim. Bu yüzden dışardan birini getirmek, bence problem olacaktır. Böyle düşünüyorum." (Sg, E, 29, K)
- "Bizde evlilikler genelde şey olur, baban ee' bi gün sana şu kızı alacağız, der. Sen dersin veya sesini çıkarmazsın. Yani o şekildedir genelde şey olur." (Sg, E, 62, T)
- "Eşim hanım şey amcamın kızı. Daha ben İstanbul'dayken, babam ben seni gelin alacağım, demiş. Bizim örf adetlerimiz geleneği karşı çıkmak mümkün değildir orada. Yani çok farklıydı. O zaman daha ağırlıklı babanın lafları geçerliydi. Bizde öyle sevelim sevişelim diye bir olay yoktu. Sadece saygı duyduğun insanlarla, baban okey demişse sen de okey demek zorundaydın o zaman. Ben o şekilde evlendim. Hani nişanladılar ben yok diyemedim. Çünkü karşı çıktığın zaman aile baskısına maruz kalırdın diye hiçbir şey söyleyemeden 71 tarihinde evlendim. Eşim ilkokul mezunu da değil. Okuryazarlığı yoktu." (Sg, E, 58, K)

Yukarıda sözü edilen ailenin çocuğuna “münasip” gördüğü tavsiye etmesi kadın katılımcılar açısından daha zorlayıcı bir özellik taşımaktadır. Buna göre kadın katılımcılardan bazıları çeşitli biçimlerde evliliğe zorlandıklarını ve bunun hayatları boyunca süren sıkıntılara neden olduğunu belirtmektedir:

- “Bizde kızlara okuma şansı verilmiyordu. Erken evlendiriliyorlardı. Ben on yedi yaşında evlendirildim, teyzemin oğluyla. Genel olarak Türkiye’de böyle ya da bizim köyden geldiğimizdendi, bilemiyorum. Ailelerimizin eski kültürü bırakıp İstanbul’a uyum sağlaması zor oldu. O süreçte gençler açısından biraz sıkıntı oldu.” (S, Kd, 34, T)
- “Yani en çok çocukluğumda beni en çok yıpratın hayal kırıklığına uğratan evliliğimdi. Çünkü eşimi tanımayarak aldım ya onun için halen de ben kabullenemiyorum. Daha doğrusu yani bu yaşa geldim, sekiz çocuk annesiyim halen kabullenemiyorum ben onu. Bilmiyorum neden; düşünmedim değil boşanmayı, bırakıp gitmeyi düşündüm. Öyle bir cesareti kendimde bulamadım. Öyle bir düşünceim oldu. Ama çocuklarım olduğu için onu yapamadım.” (Sg, Kd, 46, K)
- “Babam zorla verdi beni, asaletli bir insan idi; aşiret derler, asalet derler orda. Orda iyi de bir yer idi. Ondan sebep babam beni vermişti. Dünyaya geldiğime pişmanım. Bir de onunla evlendiğime pişmanım... Bir tek o yani işte, benim bir tek o zorla evlenmişim bir tek o.” (S, Kd, 48, T)
- “Ben istemiyordum, döve döve verdiler. Abim dövüyodu, babama veriyodu. Babam dövüyodu, Anneme veriyodu. Annem dövüyodu. Amcama veriyodu. ooo! Ne günlerdi. Ama iyi ki de olmuş yani o zaman cahillikti. Şimdi iyi ki de olmuş, diyorum. Allah eşimden razı olsun çocuklarımdan da. Çok şükür.” (S, Kd, 58, K)
- “Akrabaydık ama birbirimiz tanımiyorduk. On beş yaşındaydım, zorla evlendirildim. Düğün günü tanıştık öyle diyeyim. Hala onun sıkıntısını yaşıyorum.” (Sg, Kd, 46, K)
- “Okuldan aldılar beni, birkaç sene sonra babam zaten kanser hastalığına yakalandı. Şimdi ben ölürüm de biliyorsunuz bizim memleketimizi, genç kızları küçük yaşta evlendirirler. “Ben ölürüm de başkasının eline kalır” diye benim hiç erkek kardeşim de yoktu hiç koruyan birisi de yoktu. Ben erkenden bunu evlendireyim diye beni 14 yaşında nişanladılar. Okuma imkânımı kaybettim ama hala da içimde ukde kaldığı için açık öğretim okuyorum.” (S, Kd, 38, T)

Kırdan kente göçlerle oluşmuş Sancaktepe’de erkek katılımcıların evlilik örüntüleri incelendiğinde; büyük çoğunluğunun kendi yörelerinden kadınlarla evlendikleri görülmektedir. Buna göre, İstanbul’a gelen ve büyük çoğunluğu inşaatlarda, fabrikalarda işçi olarak çalışan ve şantiyelerde, akraba yanında veya bekâr evlerinde kalan bu katılımcılar, çoğunlukla evlilik kararı aldıklarında kendi memleketlerine dönüp orada evlenip, ya hemen ya da zaman içerisinde eşlerini İstanbul’a getirmeyi tercih ettiklerini ifade etmektedir:

- “İnşaatla amelelikle başladık. Sonra usta olduk kalıpcı kalıpcıydık yani sonuçta inşaat amelelik yapıyorduk kalıpcılık yapıyorduk taşeronluk yapıyorduk daha doğrusu. 1995 yılında evlenmeye karar verdim. Gittim Kars’tan evlendim bir akrabamın kızıydı... Akraba olmasından ziyade şey

vardı, hani doğudan aldığımız örf adet gelenek göreneklerimizimize uygun bir aile yapısına uygun bir eş ararken, bu İstanbul'dakiler bize uygun değildir manasında değil de biraz da büyüklerin etkisiyle görücü usulü evlendim. Zaten gittim oradan evlendim Kars merkezden. 95 yılının Ekim ayında evlendim." (S, E, 42, K)

- "Burada çalışıyordum, artık evlenmem gerektiğini düşündüm. Memlekete gidip evlendim, Çünkü burada öyle bir şeyim olmadı. İşte şey diyorlar sevgi aşk mı orada bu bir yani imkânın olmadığı daha doğrusu, hayat açısından inşaatlarda çalışıyoruz inşaatlarda kalıyoruz. Sabah işe başlıyoruz akşam altı yediye kadar çalışıyorsun daha sonra yatıyorsun kalkıyorsun. Öyle bir monoton hayat öyle bir sosyal hayatım olmadı. Zaten İstanbul'un kızları zor bakıyor inşaatta çalışan bir işçiye, o da var, istemiyor..." (S, E, 45, K)

Evliliği düzenleyen geleneksel kurallar, kent ortamında, bireylerin eğitim düzeyindeki artış, kadınların çalışma hayatına daha fazla katılması, farklı sosyal gruplarla ilişki, kitle iletişim araçlarının etkisiyle birlikte aşınmaktadır. Fakat yine de aynı dini ve etnik gruba ait olmanın yakınlaştırıcı etkisi olduğu görülmektedir. Katılımcının ifade ettiği evlilik öyküsünde dikkat çeken diğer bir husus da bilişim teknolojisi ve internetin kadın erkek ilişkilerinde yarattığı farklılıktır. Buna göre katılımcının eşini mahalleden ismen tanısa da asıl tanışma ve flörtlerinde sosyal medyanın önemli bir rolünün olduğu görülmektedir:

- "...Biz zaten komşu olarak birbirimizi biliyorduk. Ama görmüşlüğümüz yoktu... Burada (evlerde) "Kuran"¹² oluyordu... Buraya gelip giderken beni görmüştü beğenmişti. İnternet aracılığıyla Facebook'tan arkadaşlık göndermişti. Kabul ettik. Oradan konuştuk yani sonra telefonumu istedi verdim. Hoşlandığını falan söyledi, ben de ondan hoşlanıyordum karşılıklıydı her şey. Daha sonra konuştuk fikirlerimiz birbirine uyuyordu. Çok efendi olması, namazında falan olması Allah'a inancı olması çok önemliydi benim için. Düzgün birisi olduğunu zaten biliyorduk, konuşarak insan anlayabiliyordu zaten bunu. Öyle konuştuk. Daha sonra evlenme teklifi etti, kabul ettim. Zaten bir hafta sonra da hemen nişanlandık. Hatta istediği akşam sabahı gittik. O hafta sonunda nişanlandık bir 4-5 ay nişanlı kaldık daha sonra da evlendik." (Yd, Kd, 24, T)

Evlenebilecek bireyin seçimi açısından çeşitli toplumlarda farklı kurallar bulunmaktadır. Örneğin bazı toplumlarda kural olarak dış evlilik benimsenip, bunun dışındakiler "sapma" olarak tanımlanıp cezalandırılırken, bazı toplumlarda akraba evliliği ya da iç evlilik benimsenmektedir. Akraba evliliği, bireyin kan bağı olan biriyle evlenmesidir. İç evlilik ise bireyin kendi sosyal grubundan biriyle evlenmesini ifade etmektedir. Burada sosyal grup; soy, kabile, mezhep, sosyal sınıf, köy gibi birçok grup çeşidini kapsamaktadır. İç evlilik, aynı zamanda toplumun "biz" ve "öteki"

¹² Katılımcının söz ettiği "Kuran", kadınların bir araya gelerek Kuran-ı Kerim ve çeşitli dualar okunan, ev toplantısıdır.

ayrımını ortaya koymaktadır (Altuntek ----). Sancaktepe’de araştırmaya katılan bireylerin evlilik pratikleri analiz edildiğinde akraba evliliğin yaygın olduğu görülmektedir:

- “Tizemun oğliydi, birbirumuzi tanıyiduk, severek evlenduk.” (S, Kd, 75, T)
- “Herkes kuzenlerle evlenmiş. Herkes ya teyzesinin oğlu ya da dayısının oğlu ya amcasının kızıyla falan evleniyor.” (S, Kd, 15, K)
- “...Eşim Almanyalı. Alman vatandaşı. Almanya’da doğmuş büyümüş, Aslen Sinoplu... Benim kendi mantığıma göre, evlilikte sevgiden önce biraz mantık geliyor. Yani aile yapılarının birbirine uyması, işte örf âdetin birbirine uyması önemli. Bizimkisi uygundu. Dini açıdan da uygundu. Zaten uzak akrabamız.” (Sg, E, 28, T)
- “Görücü usulüyle evlendik akraba evliliği bizimkisi. Akrabayız yani sonuçta. Akraba olduğumuz için hep adetleri aynı.” (Sg, E, 42, T)
- “Biz Alevi kesimi Bektaşî kesiminin yüzde sekseni evlilikleri aile bağları üzerine kurmuşuz. Bu kaçınılmaz bir gerçektir. Neden dersen bizler taşrada köylerde yetişmişiz. Köylerde yetiştiğimiz zaman köyde flört dönemi olmamıştır. Ne kadar ben üniversitede okusam da, ya amcanın kızına ya halanın kızına ya da köyde bir tanıdık kimsenin kızınıla konuşursun. Evlilikler bu derece kurulmuştur, aile bağına dayanarak kurulmuştur.” (Sg, E, 48, A)
- “Bizim mesela şeyde genellikle akraba evlilikleri vardır, diğer amcalarda falan akraba evlilikleri vardır. Annem, yabancı yerden gelmiş o. Daha doğrusu yakın bir köyden... Yani aynı genetik havuzdan değiller... Abimin de hanımı yabancı olarak gelmiş. Vanlı ama Acem... Acem, Van’ın hem yerlileri için kullanılıyor, hem de sonradan yeni gelen, göç eden insanlar için kullanılıyor... Onları yabancı olarak görüyorlar. Eski tip evliliklerde gelin geldiği zaman direk ailenin içerisine geliyor, çekirdek bir ailenin içerisine gelmiyor. Yani büyük bir aile içerisine geliyor ve burada gelin, gelin - kaynana ilişkileri falan vardır. O ilişkilerde sizi niteleyen şeyler vardır; bir akrabalığınız olabilir, ikincisi gelin geldiğiniz evin statüsü olabilir, şehrin kızıysanız farklı bakarlar, o köyden iseniz, farklı bakarlar. Farklı bir köyden gelmişseniz farklı bakarlar, mollanın kızı ve yahut da şeyhin kızıysanız farklı bakarlar. Şehirde ise farklı oluyor.” (Sg, E, 29, K)

Kente göçle beraber farklı gruplarla ilişki sürecinde bireylerin kendi akraba grubunun dışında biriyle evlenmesi daha mümkün hale gelmektedir. Nitekim katılımcılardan bir kısmı, eşleriyle kent ortamında, iş ortamında veya arkadaş vasıtasıyla, tanışarak evlendiğini ifade etmektedir. Burada kentte birlikte yaşamının kazandırdığı toleransın farklı gruplarla evlilik konusunda etkili olduğu görülmektedir.

- “O da Erzurumlu. O da benim gibi doğma büyüme Ankaralı. Orada tanıştık yani. Benim için din mezhep hiçbir zaman önemli olmadı. Herhangi bir dinden olması benim için hiçbir mahsur teşkil etmiyor. Hatta o, şu anda namaz kılıyor ben kılmıyorum ve ona namaz kılmaması için de hiçbir zaman için de hiçbir cümle de bulunmadım. Yani herkes istediği gibi yaşama hakkını da savunuyorum. Bu hangi dinde hangi mezhepte olursa olsun.” (Sg, E, 39, T)
- “Eşimle şu anki çalıştığım iş yerinde beraber çalışıyorduk. Sevdik, birbirimizi babasından istedik. Babası dedi ki; “ben Sinoplu’ya kız kızımı vermem.” Sinoplu tanıdıkları varmış, serseri ayağına. Ondan, Sinoplu’ya kız vermem diyormuş. Bende dedim “ben senden kızını almasını bilirim” dedim. Gittim birkaç hafta sonra kızını kaçırdım. Sonra araya benim arkadaşlarım girdi kızın arkadaşları girdi bir iki hafta içinde arayı düzelttik. Şu anda en iyi damadı benim. En gözdesi benim üç tane damadı var, biri benim şu an en çok beni sever. Düşünceleri tamamen değişti.” (Sg, E, 30, T)
- “Kardeşimi evlendirdik, kendi aralarında karar verdiler. Yani kesinlikle görücü usulü diyemeyiz ona. Bireyler karar verdi aileler onayladı.” (Sg, E, 29, K).

- “Eşimle liseden beri tanışıyoruz. O Trakyalı. Ailem Orta Anadolu'dan muhtemelen kendi memleketimizden birisiyle evlenmem onları belki daha da mutlu edebilirdi; Ama ben bunları daha önce dikkate almadım. Kız kardeşlerim de gene bir tanesinin eşi Kars Görelî, bir tanesinininki Tekirdağlı, bir tanesi Sivaslı, bir tanesi de Çankırlı. Yani çok homojenize evlilikler değil.” (Sg, E, 34, T)
- “Benim damadım Karadenizli, şimdi onun babasıyla biz uyumu sağlayamıyoruz neden? O çünkü ya çaydan bahsediyor, ya balıktan, ya kayıktan... Benimle hiç ilişkisi yok. Ama doğu insanının yapısında çok farklı bir yaklaşım vardır; biz mesela öyle bir şeye güleriz ki onlar hiç gülmez, hiç alakası yoktur yani. İıı onun için bir uyumsuzluk oluyor.” (Sg, E, 62, T)
- “Eşim Sinoplu, ben Konyalıyım. Askerdi burada. Ben lisedeydim. 19 Mayıs provaları vardı. O da izlemeye gelmişti. Orada tanıştık. Sonra memleketine döndü. O arada telefonlaştık. Üç dört sen sonra da evlendik.” (Yd, Kd, 25, T)

Kente göçle birlikte aileleriyle bölgeye yerleşen ya da burada doğan ve farklı gruplarla bir arada yaşayan yeni nesil açısından eş seçim yetişkinlere göre daha gerilimli bir süreci oluşturmaktadır. Bunun nedeni ise başka gruplarla beraber yaşamının kazandırdığı tolerans ile akraba ve hemşehrilerle bir arada yaşamının yarattığı sosyal kontroldür. Bu ikilem araştırmaya katılan gençlerin evlilik pratikleri ve eş seçimiyle ilgili düşüncelerine de yansımaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katılan gençlerin evlilik pratikleri ve eş seçimiyle ilgili ifadeleri analiz edildiğinde dört özellik göze çarpmaktadır:

i. Özellikle bekâr gençler, eş seçiminde grup ve aidiyet farklılıklarını önemsemediklerini belirtmektedirler:

- “Önemli olan insanlığı, içinde olan duygusudur. Benim için hiç fark etmez yani. Gönül bir olduktan sonra” (S, E, 31, T)
- “Ben tamamıyla kişilik odaklı bakıyorum. Doğulu da olabilir batılı da. Ama doğulu olursa; akıllı olursa olabilir, diyebilirim ama ciddi anlamda doğulu ayırır, Kürt ayırır, PKK'lı ayırır. O ayrımı kendi zihninde yakalayabilen bir insansa beni de kolay anlar, bana da kolay uyum sağlar, anlayış gösterir. O beni bir anlamda cezbeder. Hoşuma da gider. Çünkü hep görmek istediğim şey onların içinde akıllı insanların çıktığını görmektir. Akıllı bir insana sahip olmak ve ona yardımcı olmak benim hoşuma gider. O anlamda bakarsak o anlamda olumlu bakarım.” (S, E, 28, T)
- “Bizim dinimizde bir Müslüman bir Hıristiyan'la evlenebilir. Kız Hıristiyan erkekle evlenemez de bir erkek Hıristiyan kadınla evlenebilir. Şimdi bugün baktığımızda Türk'ü de Müslüman Kürdü de Müslüman Alevi'si de Müslüman. Neden kız alıp vermek buna şey olsun ki engel olsun ki? Ama çok saçma inançlardan dolayı saçma sapan şeylerde aslında bu noktaya şu şeyi tartışmamız bile bence çok gereksiz yani.” (S, E, 19, K)
- “Bekârim. Hayır, benim için etnik kimlik önemli değildir. İnsan olsun. Önemli olan insan olmaktır.” (Sg, E 28, K)
- “Kız arkadaşım Muşlu. Kürt mü bilmiyorum, sormadım... Kimse karışamaz. Ben istediğimle evlenirim.” (Sg, E, 17, T)
- “Tokatlı olması da fark etmez. Nereli olursa olsun. Din ırk mezhep ayrımı asla ayırt etmem ben. Ben şahsi görüşüm ben Aleviyim ama Sünni de olsa saygı duyarım. Oruç mu tutuyor tutsun. Allah kabul etsin derim. Namaz mı kılmak istiyor girsin odasına kılsın namazını. Allah kabul etsin derim

saygı duymam lazım. Tutup da sen kapalıysın ben açık istiyorum falan filan öyle bir lüksüm yok. Kapalıysa kapalı. Ben bunlara karşıyım bunun dışında hiçbir şeyim yoktur.” (Sg, E, 40, T/A)

- “ Benim için farketmez yani, Kürt olmuş, Türk olmuş; öyle bir düşüncem yok yani.” (S, Kd, 16, T)
- ii. Bazı genç katılımcıların, eş tercihinde grup ve aidiyet farklarının kendileri için önemli olmadığını belirttiği halde evlilik pratikleri incelendiğinde kendi akraba ve hemşehri grubundan biriyle evlendikleri görülmektedir. Bu katılımcılar, görüşleri uyuşmasa da ailenin ve çevrenin üzerindeki kontrolünün, karar verme sürecinde önemli olduğunu ifade etmektedir:
- “Etnik kimlik önemli mi; benim için önemli değil ama ben kendi eşrafıma baktığım zaman artık onlar için önemli. Öyle olduğu için ben de önemsemek zorunda kalıyorum. Ama normaline baktığım zaman ben de önemsemem fazla.” (Sg, E, 24, T/A)
 - “ Bence akraba ya da değil, önemli olmaması lazım, yani kafa yapısı uyduktan sonra hiç önemli değil. Önemli olan insanın anlaşabilmesi, kafa yapısının aynı olması. Onun dışında nereli olması veya hangi ırktan olması hiç önemli değil. Ama o nedir akrabam ile evlendim, yani kaderde o varmış o oldu.” (Sg, E, 26, K)
 - “ Teyzemin oğluyla evlendim. Benim için Müslüman olması önemli, Türk olması benim için önemli olmazdı. Ama ailem açısından sorun olurdu. Alevi'ye kız vermeyi tercih etmezdi ailem. Benim için hiç fark etmezdi.” (S, Kd, 33, T)
 - “Evliyim, on bir ay önce evlendim... Eşim Trabzonlu, ben Samsunluyum. Aynı topraktan olması kesinlikle önemli değil. Çok saçma. Ama biraz şey oluyor; mesela benim akrabalarımın geneli kendi akrabalarıyla evlenmiş. Ya da akrabası değildir de kendi öz hani geleneklerini bilen, o biraz şeydir. Karadeniz erkeklerinin şeyinde şu vardır; yediğim yemeği bilsin. Yiyeceğim yemeği yapabilirsin, anlatabiliyor muyum? Annem babamın saygısında kusur etmesin, onların hayat tarzına ayak duyurabilirsin. Gerçek midir, bunun sıkıntısını yaşıyorlar mı, yaşıyorlar aslında. Ben Samsunluyum evlendiğin insan diyelim ki Akdenizli, Antalyalı, yemeğinde, aile yaşantılarında ister istemez farklılık olur.” (S, E, 28, T)
- iii. Genç katılımcılardan bazıları, farklı kültürden biriyle evliliğin zor olabileceğini bu nedenle kendi kültüründen bir eş seçmenin daha uygun olacağını düşünmektedir. Buna göre hemşehri ve akraba evliliğinin daha uygun olacağı ifade edilmektedir. Aynı yöreden biriyle evlenmeyi daha uygun bulduğunu belirten genç erkekler, evlenilecek bireyin aileye gelin olarak getirilecek olması dolayısıyla gelenek ve görenekleri, ağız tadını bilmesi, anne baba ile uyumunun önemli olduğunu, farklı bölgelerden evlilik yapmanın ise aynı nedenlerden dolayı olumsuz sonuçlar doğurabileceğini ifade ederken, genç kadın katılımcılar daha çok etnik, dini ve dilsel farklılıkların yaratabileceği sorunlara vurgu yapmaktadır:

- “Tabi, aynı memleketten olmak önemli. Şu anlamda önemli. İşte ııı örf adetleri gibi herkesin yemek şeyi işte farklı ülkemizde çünkü her bölgemizin kendine özgü yaşayış tarzları ve yemek tatları var, o yüzden kendi memleketinden olması da önemli yani.” (S, E, 34, T)
- “Evlüyüm, eşim Rizeli. Bizde genelde dışardan evlilik olmaz yani, daha çok akraba evliliği de çok olur. Rizeli olması benim tercihimdi yani. Sonuçta geleneğimiz, göreneğimiz her şeyimiz aynı olduğu için anlaşmamız daha kolay olur diye düşünüyorum.” (S, E, 42, T)
- “Yani çok milliyetçi olmak istemiyorum ama öyle. Yani çünkü şunu söyleyeyim, çevremde çok var; hani şu an kalkıp bir Trabzonluyla evlensen, onun ailesiyle geçimsizlik başlar. En ufak örneği benim halam gitti bir tane istemeyerek de olsa Alevi bir gelin aldı, hiç geçinmedikleri ortada. Yani etnik gerçekten bir yerden sonra ne kadar desek de dini kimliği şey yapılmıyor ama ister istemez onun doğurduğu sonuçlar var olumsuz yönde.” (Sg, Kd, 19, K)
- “...Yani hiç öyle bir şey (evlenmeyi) düşünmüyorum. ...Biz köydeyken bizim kızlar genelde yani ne yabancı ne de Türk, öyle yasaktı. Buraya geldiğimizde gerçekten bu aralar görüyoruz, çoğu Türklere, yabancılara gidiyor. Türklerimiz çok ama. Anlaşmak önemli. Hani derler ya aslında aynı dili konuşan, aynı düşünceyi paylaşan daha iyi anlaşır. Yani aynı düşünceyi paylaşan anlaşır. İşte düşünce ayrı oldu mu olumsuz sonuçlar doğurabilir.” (Sg, Kd, 25, K)
- “...“Etnik kimliği tabi ki, mezhebi çok önemlidir elbette ki ailem için de bu çok önemli. Mesela ailem beni Alevi'ye ya da Gayrimüslim diyeceğim, Hristiyan'a veya bir Yahudi'yle evlenmemi istemez. Müslüman olması benim için de çok önemli, buna çok önem veririm. Birinci sırada değerlendireceğim bişeydir ama eee kültürel anlamda kafa anlamında uyuşma anlamında eee diğer türlü pek önemli değil.” (Sg, Kd, 25, T)
- “Kültürlerimiz aynı olsun. Farklı olmayacak hani daha iyi anlaşacağımı düşünüyorum. Karadeniz genelde, çünkü aslen Trabzonluyuz. O yüzden ben hani ne bileyim doğudaki bir insanlarla yaşamam, hani onlarla anlaşmam çok daha zor olacak. Anlaşmam demiyorum ama çok daha zor olacağını düşünüyorum.” (S, Kd, 25, T)

iv. Eş tercihi konusunda ailesinin ve içinde yaşadığı sosyal çevrenin kontrolü altında daha çok akraba ve hemşehri gruplarından biriyle evlenmeyi seçen katılımcıların yanı sıra “yetiştirilme ve hayat tarzına” bağlı olarak farklı kültürlerden kimselerle evlenmeyi seçen katılımcılar da bulunmaktadır. Burada bireylerin tercihlerinin ailenin ve çevrenin denetiminden bağımsız oldukları söylenemez. Daha çok ailenin farklı kültürleri karşı geliştirdiği toleranstan söz edilebilir:

- “Evlüyüm, Eşim İstanbullu yani İstanbul doğumlu babası da tabi, kütükleri Tokat. Göztepe'de arkadaştık. Arkadaş ortamında tanışarak böyle... Biz etnik bütün mesela üç kız kardeşim var dört erkek hiç birimiz hemşehri evliliğimiz yok yani akraba evliliği yok. Yani hiç birimiz belki de yetişme tarzımız çevremizden belki de öyle.” (S, E, 41, T)
- “O, Kürt, daha doğrusu baba tarafından Kürt. Annesi Terekeme bizim gibi. Akrabamız uzaktan ama. Ablaları bizim komşumuzdu. Benim babam da annesinin dayıoğluydu. Beni amcamlar büyüttü. O burada çalışıyordu, inşaatlarda. Ablaları olur mu olur dedi. Konuştuk, görüştük. Hemen evlendik zaten. İstanbul'a geldik. Burada çalışıyordu.” (S, Kd, 33, T)
- “Karslı olan Kürt değil. Kürt olsaydı da evlenirlerdi. O anlamda söylüyorum, bir problem olmazdı yani. Daha çok dini hassasiyetler ön planda. Mesela mezhep farklılığı falan önemli. Benim açımdan önemli olmazdı. Yani çünkü üniversite yıllarında ev arkadaşlarım ideolojik anlamda da mezheplerini öne çıkaran arkadaşlarımda oldu. Mesela alevidir; aramızda hiç bir şey olmadı yani. Hatta babası alevi dedesi birisidir. Benim halen şu anda da görüştüğüm çok çok samimi olduğum bir arkadaşım. Diğer Hakkâri... Hakkâri'de yaşayan bir Kürt arkadaşım vardı. Bunlar bilmiyorum

bende problem değil. Ama ailemde problem olabilir mi? Belki alevi olması problem olabilir.” (Sg, E, 34, T)

- “ Ben Trabzonluyum; annem babam. Eşim Karslı, Kürt. Ailesi dil falan bilir. Bizimkiler önce istemedi ama sonra kabul ettiler. Hem zaten burada beraber yaşayınca tanıyorsun yani. Hani bir komşuluk oluyor. Ee! Tanıdıklar oluyor, onlar diyorlar işte; iyi çocuktur, geçimleri şudur budur diye, oraya kız verilir diye, anlatıyorlar yani. O yüzden ikna da oldu Rahmetli babam, verdi beni. Hiç de birşey olmadı bunca senedir. Arada ufak tefek tatsızlıklar olsa da iyi kötü idare edip gidiyoruz.” (S, Kd, 47, T)

Araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının eş seçimi konusunda, gençlere göre çok daha seçici oldukları görülmektedir. Bu seçicilik dini ve etnik aidiyetler çerçevesinde şekillenmekte, çoğu zaman da etnik aidiyetlere gönderme yapan coğrafi kodlara başvurulmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının eş seçimiyle ilgili tercihlerini öğrenmek üzere “Çocuğunuzun farklı gruplardan biriyle evliliğini nasıl karşılırsınız” ya da “ oğlunuz size nasıl bir gelin getirirse ya da kızınız size nasıl bir damat getirirse istemezsiniz” gibi sorular yönelttiğimiz ebeveynlerin cevaplarında aşağıdaki konular öne çıkmaktadır:

- i. “Farklı grup” kavramı katılımcılar tarafından etnik ya da dini kimlik bağlamında değerlendirilmektedir. Bu anlamda katılımcıların verdiği yanıtlar kendileri için “biz” ve öteki”ne işaret etmesi ve grupların birbirilerine karşı geliştirdikleri toleransı (pozitif / negatif) göstermesi açısından önemlidir. Burada farklı gruptan biriyle evlenme ile ilgili olarak iki karşıt görüş göze çarpmaktadır; Bazı katılımcılar, çocuklarının akraba ya da hemşehri grubundan biriyle evlenmesini tercih ettiğini ifade etmektedir:
 - “Kesinlikle ben özellikle üzerine üzerine basa basa söylüyorum üç tane çocuğum var. Yabancı bir yere gitmesini istemiyorum. Diyorum ki; “Allaha sözüm güç varmasın. Olsun köyümün çobanı olsun” diyorum. Çünkü bunu da üzerine basa basa söylüyorum dışarıdan gelen kızlarımızı ve dışarıya giden kızlarımızın hayat tarzını gördüğüm için kendi köylümün çobanı olsun diyorum. Bunu küçümseyerek demiyorum. Biz de çobancılıkla büyüdük ama onun karakterini kişiliğini aile düzenini bildiğim için özellikle ve özellikle kendi köylüm olsun istiyorum yani. Bunu özellikle söylüyorum.” (Sg, Kd, 36, T/A)
 - “Kendi tarafım daha çok anlasırım. Mesela bi celinum var kardaşımın kızudur, bi celinum Nevşehirlidir. Kardaşımın kızıyla daha iyi anlaşırım. Diğerinin şeyleri başa ters celiyi.” (S, Kd, 75, T)
 - “Şimdi ben Rizeliyim. Büyük konuşmak istemiyorum ama tercih sebebi olcaksa Karadenizli’yi tercih ederim tabii. Ama elimizden gelir mi gelmez mi onu artık bilemem.” (S, E, 42, T)

- ii. Buna karşılık bazı katılımcılar, çocuğunun akraba ya da hemşehri grubundan biriyle evlenmesini kesinlikle tercih etmediklerini ifade etmektedir:
- “Ben akraba evliliğini kesinlikle istemiyorum. Kızım olsa vermezdim oğlum da olsa almam, gelinim, Ordulu. Burada komşum. Kendileri görüştü, karar verdi. Bize hiç çaktırmadılar.” (Yd, Kd, 47, T/L)
- iii. Bazı katılımcılar grup içi evlilik yerine farklı gruplardan evliliği, kültürlerin kaynaşması açısından önemli bulduklarını ve bu nedenle de çocuklarının farklı gruptan biriyle evliliğine onay verdiklerini ifade etmektedir:
- “Büyük oğlum Edirne’den evli şu anda. Ardahan- Edirne, şimdi ben şunu her zaman isterim; yani ille de aynı yöreden aynı şeyden, lıı insanların birbiriyle evlenmesine ben karşıyım. Yani kültürlerin birbirleriyle kaynaşmasını istiyorum. Şimdi Edirne Ardahan çok farklı iki kültür; yani biri Türkiye’nin batısı, biri doğusu. Haa ufak tefek sorunları yok mu; var, sorunlar nedir; o insanlar daha şey daha bir Avrupalı, hani bizde gelenek görenek olarak daha bir şey ııı yapısı var, kapalı bir toplum yapısı var. Onlar daha açık bir toplum. Ama biz o sorunu yaşamadık.” (Sg, E, 55, T)
- iv. Bazı ebeveynler, çocuklarının eş tercihinde daha az seçici davrandıkları ve daha çok onların isteklerine önem verdiklerini belirtmektedir:
- “İki genç birbirini sevdiyse odur yani.” (Sg, E, 48, K)
 - “Yani hangi etnik grup olursa olsun hangi milliyet hangi din hangi inanç hiç önemli değil.” (Sg, Kd, 46, K)
 - “...mesela benim gelinimin biri, Karadenizli Rizeli, ve çokta mutluyum onlarla. Çünkü onların hepsi burada büyümüşler, buranın kültürünü almışlar. Ama biz onlara belki ayak uyduramayabiliriz. Ama bizim çocuklarımız o aynı kültürle yoğurulduğu için onlarla daha içli dışlı olmuşlar.” (Sg, E, 60, K)
 - “Benim çocukların hepsi kendi buldu. Biz bi tavsiye etmedik hiç. Kızımın biri Karslı biri, eşimin amcasının torunu ile evlendi. İkinci kızım biri eee Karslı biri ile evlendi. O da yane kendi onun ee bacası da benim eltim, biri de Kars, Silivri de. O da yani bizim taraflarımız yakın çevreden... Lazlardan gelinimiz var yane, Laz’dan bi gelinimiz, Sivaslı gelinimiz var. Sinoplu gelinimiz var; her yer olabilir. Vanlı gelinimiz var. Her yer kabulümüzdür. Başımızın üstünde. Bizim Karsta... yaşayan millet her çeşit milletimiz var yane, Rus’undan tut. Azeri’sinden tut, hepsi hepsi her memleketlisi var. Ayrım yok yane. Ben öle bişey sevmiyorum yane; sevdikten sonra öle bişey olur mu; benim gelin biri Azeri bak, benim gelinin biri Azeri benden iyi Müslüman kuran öğrendi: Kuran’ı benden iyi okur; namaz kılıyor abdest alıyor sonra bizden daha iyi.” (S, Kd, 52, K)
 - “Benim için hiç fark etmez. Hiçbir zaman fark etmez. Benim için önemli olan karşımdaki insan olsun. Yok, Hristiyanmış Yahudiymiş benim için fark etmiyor. İnsanlık önemli, sevmek önemli, aşk önemli.” (Sg, E, 30, T)
 - “Benim için din, mezhep, milliyeti hiçbir zaman önemli olmadı. Herhangi bir dinden olması benim için hiçbir mahsur teşkil etmiyor. Yani herkes istediği gibi hayata hakkını da savunuyorum. Bu hangi dinde hangi mezhepte olursa olsun.” (Sg, E, 42, T)
 - “Kızlarımın kendi gönülleri sevsin, kendileri bilir tabi ki. Ben sevdiğine vermek istiyorum. Aşk evliliği yapsınlar.” (S, Kd, 41, T)
 - “Kars çok kozmopolit bir yapıya sahip biliyorsunuzdur, sizde. Aynı köyde Türkler, Kürtler hatta aleviler, hatta terekeme denilen... Terekemeler, Azeri Türkleri falan hepsi bir arada yaşıyor ve kız alış verişleri falan yapıyoruz, yaptık. Daha doğrusu hiçbir sorun olmadı herkes mutlu mesut.” (Yd, Kd, 30, K)

- “Ben çocuklarımın kafasına yatanı almasını isterim, insanı, almasını isterim. İrk din ayrımı istemem öyle şey. İnsan olması önemli. İnsan olması, saygılı olması önemli.” (Sg, E, 43, K/A)
- “Benim için insanları, Allah bir yarattı, insanlar dinde kardeşler. İnsanlar dinde kardeş olduğu için biz insanları ayıramayız. İnsan iyiye zaten iyidir. İnsan iyi değilse zaten iyi değildir. Tabiiyeti ne olursa olsun. Kızımın yaşı biraz ufak idi. Damadı da memleketi Irak idi. Onunla biraz şey yaptık. Damadın memleketi Adıyaman. Ondan dolayı, yoksa insan hep istemez mesela İrağa kız çocuğu vermek istemez. Ama kızım istedi gitti, kendi yaptı yani. Biz de kabulendük yani. Ne yapacaksun.” (S, E, 52, T)

v. Bazı Türk ebeveynler, “farklı grup” kavramını Kürt ve Alevi gruplar olarak değerlendirdiğinden çocuklarının bu gruplardan biriyle evlenmelerini tercih etmedikleri / etmeyeceklerini “Müslüman”, “Türk” ve kendi yörelerinden birini tercih edeceklerini ifade etmektedir:

- “Çuırtlere kızım olsa vermezdim, oğlum ceturse da isteyerek almazdım ama uşağım severse bişey diyemezdim ama isteyerek almazdım. Ne bileyum gelenekleri uymaz başa, çıkartmak¹³ zorunda kalurdu. Tabi çıkarmak zoruma gelurdu. Ben uyamam onlar lazlar biraz tıkdürler, Küırtler de boyun eğmez derler ya Küırtler çok fazla dik kafalıdırlar. Ee tabi ben boyun eğmem. Gelin boyun eğmez onlar boyun eğmez olmaz yani.” (S, Kd, 75, T)
- “Çoğumun eşinin Müslüman olmasını tercih ederim.” (S, Kd, 33, T)
- “Çocuğumun bir Türk Müslüman’la evlenmesini tercih ederim.” (S, Kd, 34, T)
- “Tabi şimdi yani gene de kendi yöremizin olması iyi bir şey tabi. Yani şimdi gidip senin dediğın gibi bir şeyin huyunu bilmezsin suyunu bilmezsin. Lahana yapmayı bilmeyebilir şimdi. Ben Karadenizliysem eksik gelir mesela. Armut dibine düşermiş.” (Yd, E, 56, T)
- “...aynı toprak olmak; e tabii bu çok önemli... Çok önemli çünkü şöyle birşey, şimdi diyelim ki şu anda benim damadım Karadenizli, şimdi onun babasıyla biz uyumu sağlayamıyoruz neden? O çünkü ya çaydan bahsediyor, ya balıktan, ya kayıktan plak gibi, benimle hiç ilişkisi yok. Ama doğu insanının yapısında çok farklı bir yaklaşım vardır. Biz mesela biz öyle bir şeye güleriz ki onlar hiç gülmez, hiç alakası yoktur yani. İııı onun için bir uyumsuzluk oluyor... Yani kendi yörenin insanı seçimindeki temel şey yemeklerden başlayın adetlerden başlayın, bu tür şeyler çok aaıı...Şey yapar etkin olur.” (Sg, E, 62, T)
- “Bir oğlum var. Kürt gelin getirirse tepkim nasıl olur, onu zaman gösterecek, eğer çok seviyorsa tabiki olur. İnsanlar bazı diyorum sana ya bazıları o kadar iyi ki yane Kürt olduğunu bile anlamıyosun. O kadar iyi insanlar var.” (S, Kd, 37, T)
- “Kızımın bir Kürt bir damat getirmesini tercih etmem, çünkü bu Karadenizliliğın vermiş olduğu bi genetik yapıdan dolayı heralde; tercihim olmaz yani.” (S, E, 42, T)
- “Ben anlaşsınlar anlaşarak evlensinler. Kesinlikle kültürleri bir olsun. Farklı kültürlerde olmasınlar. Ben hiçbir şey istemiyorum, kendileri anlaşsınlar sadece sevgi beklerim başka da bir şey beklemem. Karakter olarak düşünce olarak yetişme tarzı olarak bir olsun ayrım olmasın.” (S, Kd, 47, T)
- “Tercih etmem ama, kültür olarak ama dinine de birazcık, Allah’ını kitabını da bilen birisi olsun, damatlarım açısından öyle düşünürüm. Biraz ben bu konuda şeyim hatta o kadar fanatiğim ki partide bile bazen diyorum ki bir CHP’li acaba kızlarımı istese ben verir miyim? Geçen de onu sorguladım kendime ben çok fanatiğim herhalde olmaz diye biraz diretirim gibi geliyor.” (S, Kd, 41, T)

¹³ Çıkartmak: Karadeniz yöresinde boşamak anlamında kullanılır.

- "Alevileri seviyorum ama arkadaşın dediği gibi Alevileri kabul etmiyorum yani benim çocuğum bir Alevi'yle evlensin veya kızım gitsin bir Aleviyle evlensin onu düşünmüyorum, kabul de edemem. Benim için zor olur herhalde. Çok zor olur." (S, Kd, 47, T)
- "...şey kültürü bize yakın olsun. Doğuluları da dışlamıyorum ama belki anlayamayız. Belki onlar anlayamaz, aşiret oluyorları için kalabalık oluyorlar. Şeyler böyle çok kalabalık yaşıyorlar, çok kalabalık. Ne bileyim çekirdek aile değil. Karışık, kalabalık. Böyle ne bileyim. Düzen yok başı kıcı affedersin şaysız yani saygısız. Bir değişik geldi. Mesela görümcem Karslı Kürtlere gelin gitti. Ama görümcem onlara o kadar iyi davrandı, o kadar iyi davrandı ki kız yıllarca ağzından böyle bir ses çıkmaz hepsine hizmette kusur etmez ama ara ara hep onlarla sorun yaşamıştır." (S, Kd, 47, T)

vi. Ebeveynlere çocuklarının farklı gruplardan kişilerle evlenmesine ilişkin tutumlarının nasıl olacağı sorulduğunda büyük konuşmak istemediğini belirten bir Türk katılımcının düşüncesinde farklı grup kavramı direkt olarak, Kürtlere gönderme yapmaktadır. Katılımcı bu soruya cevap verirken " Kürtlerden de arkadaşlarımız var, akrabalarımız kız almıştır, kız vermişiz" diyerek sanki böyle bir evliliğe karşı olmayacağını ima ederken diğer yandan "şu ana kadar olmamış Allah da nasip etmesin" diyerek bilinçaltındaki ötekileştirmeyi dışa vurmaktadır:

- "Orada büyük konuşmam onu Allah bilir. Nasip neyse o. Öyle bir şey yok. ...ben onu aklımdan bile geçirmek istemiyorum o tehlikeli bir iş. Yoksa başına gelir, o anlamda. Sonra da öyle bir şey de olsa başa gelen çekilir demiyorum. Ama yani bu gönül işi yani veya nasip takdiri ilahi ne diyorsa o olur. Biz Kürtlerle de arkadaşız. Kürtlerden de akrabamız var kız almış kız vermiş. Yakın akrabada yok, Allah nasip de etmesin." (S, E, 41, T)

vii. Bunun yansıra katılımcılardan bazıları akraba ya da hemşehri evliliklerine karşı olduklarını ve çocuklarının farklı gruptan biriyle evlenmesini onayladığını belirtmektedir:

- "Büyük oğlum, Edirne'den evli şu anda. Ardahan- Edirne; şimdi ben şunu her zaman isterim. Yani ille de aynı yöreden aynı şeyden ııı insanların birbiriyle evlenmesine ben karşıyım. Yani kültürlerin birbirleriyle kaynaşmasını istiyorum. Şimdi, Edirne, Ardahan çok farklı iki kültür. Yani biri Türkiye'nin batısı biri doğusu; Ha! Ufak tefek sorunları yok mu; var. Sorunlar nedir; O insanlar daha şey daha bir Avrupayı, hani bizde gelenek görenek olarak daha bir şey ııı yapısı var, kapalı bir toplum yapısı var onlar daha açık bir toplum ama biz o sorunu yaşamadık." (Sg, E, 55, T)
- "Ben akraba evliliğine karşıyım; kızım olsa vermem, oğlumun da akraba evliliği yapmasını istemem. Gelinim var; o Ordulu, komşum. Kendileri konuşmuşlar yapmışlar. Bize de çaktırmadılar hiç." (Yd, Kd, 47, L)

Farklı gruptan evliliklere karşı olmadığını ve kendi kızını da Adıyamanlı bir Kürt ile evlendirdiğini belirten bir kadın katılımcı damadından çok memnun olmasına karşın

özellikle Türkiye’de etnik temelli çatışmalar ve yaratılan ayrımcılıktan dolayı zaman zaman bundan pişmanlık duyduğunu ifade etmektedir:

- “Damadım Adıyamanlı Kürt, Adıyamanlı Kürt’le evlenmiş kızım ve çok da mükemmel. Bak! Adıyaman’dan Kürt’le evlenmiş. Oniçi onuç seneluk evlidir. Ne bir tartışmalarını ne hiç bir şeylerini görmüşüm. Hisim etmişim olari. Hiçbir şelerini duymamışım çok da mukemmeller. Bak ne diyorum sağa, çok mukemmeller. Çocuk kızımı cordi, oğlumun ustasiydi, beyuk oğlum da elektrikçiydi eniştem de elektrikçidir. Kızumu gördü, görünce kızumu sevdi, kendisi istetti. Gene corucü usuli diyelim yane oni ondört yaşında evlendirdim. Akraba evliliği olmasın diye oraya verdim kızımı biraz da... Damadum, Allah’a can vereceğüm, çok iyi insanlar. Adıyama’nın ve Malatya’nın insanları çok iyidir, diyiler. Hiç ayırumculuk yapmıyordum, bak dedim sağa demin eniştemle kızımın arasında hiçbi şey yok. İnan ki bak! inan ki Karadenizlilere verseydim onu beçi da kızım bu kadar rahat etmezdi ve huzurlu olmazdı. Ama bilseydim ki bu kadar ayrımcılık vardı. Kürtü ve Türkü ayıracaklar ben kızımı oraya vermezdim inan.” (S, Kd, 48, T)

Bunun yanı sıra bazı Kürt katılımcılar, eskiden köylerinde Türk – Kürt evliliğinin yapılabildiğini, ancak son yıllarda evliliğin bir asimilasyon aracı olarak kullanıldığını ve Türklerin kendilerinden kız aldıklarını, fakat kız vermediklerini ifade etmektedir:

- “Bizim aslında yaşadığımız köy; Türklerle Kürtler ortaklaşa bir köy. Tabi ki Kürtlerin de Türklerden aldığı kız var, Kürtlerin de Türklerden. Karşılıklı bir anlayış olursa bir sorun olmaz. Ama yani gerçekten bakış açısı olarak Kürtlere o gözle bakılmıyor artık. İşte Kürtlerden kız alalım Kürtlere kız vermeyelim mantığı var.” (S, E, 45, K)

3.9. EĞİTİM HAYATI: TERCİHLER VE KOŞULLAR

Eğitim, bireyin sosyalleşmesi ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması açısından önemli bir kurumdur. Bu bağlamda birey ilk eğitimini aileden almaktadır. Bireyin sosyalleştiği ikinci yer ise formel eğitim kurumlarıdır. Buna göre, eğitimin çeşitli toplumsal düzeylerde farklı işlevlerinin olduğu söylenebilir. Örneğin, birey açısından daha iyi bir iş ve meslek, statü, yüksek bir hayat standardı gibi kazanımlar sağlayan eğitim, Smith’e (2009) göre, devlet açısından ulusal kimlik inşası ve “vatandaş” yetiştirme işlevine de sahiptir.

Araştırmaya katılan bireyler, hayatlarında karşılaştıkları olumsuzlukları eğitim sayesinde aşabileceklerini düşünmektedir. Bu bağlamda kendileri ve çocukları için

eğitimden beklentilerini; güç ve statü elde etmek, daha iyi bir iş ve hayat standardına kavuşmak, kendisi ve ülkesi için daha yararlı, saygın bir vatandaş olmak, daha bilinçli, farklı düşüncelere karşı toleranslı, körü körüne inanmak yerine eleştirel yaklaşıma sahip biri olmak şeklinde sıralamaktadır:

- "... Temel düşüncem çok şey olmaktı, Hani askeriyeden ziyade bu hukuk fakültesinin bitirmektir... Hep içinde böyle daha çok hani güç kimdeyse birçok şeyleri yapabiliyor ya hani... Güçlüysen, kafadaki projeleri daha çabuk şeye koyuyorsun, hizmete yöneltiyorsun. Ama bu şartları pek yakalayamadım. İçimde hep o kalmıştır, yani isterdim ki, topluma daha çok faydalı olayım." (Sg, E, 55, T)
- "Tabi ergenlik çağına doğru yaklaştıkça insanların o yaşlarda bi iş dünyasında bir isyan duygusu vardır. Hâlbuki kafam birazcık daha çalışsadaydı; eğer okusaydım bugün daha büyük yerlerde bir şeyler olabilirdim. Ama o ekonomik sıkıntıların verdiği isyan nedeniyle on yedi, on sekiz yaşındayken kaçtım İzmir'e gittim. Orda çalıştık askere falan gittim. Tabi zaman içinde okumanın ne kadar önemli bir nesne olduğunu düşündük. Mecburen dışardan okuyarak hiç olmazsa elimizde bir iki diploma olsun; Çünkü insanlar artık ilk sordukları hayatta diplomadır. Kafanın çalışması çok da önemli değil yani. Öyle bir şeydir." (S, E, 55, K)
- "Çıtayı en yükseğe tutmak isterim talebe olsam bugün ve ona göre çalışmak lazım. Okursan devlet memurunun karşısında dik durursun. Devlet memuru yani ne bileyim askerde üstlerin askeri azarlaması gibi vatandaş böyle azarlıyorlar. Ama okursan kendini yetiştirirsen devlette illa iş almak önemli değil. Ama hakkını rahat savunursun." (Yd, E, 56, T)
- "... Çocuklarımın üzerine çok düşünüyorum. Mesela ben kendimi tarttığım takdirde kendime göre kendimin tespit edebildiğim birçok eksikim var. Bu eksikliğimi de çocuklarım da çocuklarımın bu eksikleri olmaması için Allah nasip ederse gerek işte oğlumun gerek işte kızımın daha böyle düzgün daha seviyeli donanımlı bir fert olarak yetişip gerek kendisine gerek ailesine gerek ülkesine faydalı bir fert olarak yetiştirmek." (S, E, 28, T)
- "En çok okuyamadığımdan dolayı eksiklik duyarım. Okusaydım bugün çok başka yerlerde olabilirdim." (Sg, Kd, 46, K)
- "Eğitim hayatına girmemiş olsaydım, şu an da ben de milliyetçi muhafazakâr tolere olmayan, tolere edilmeyen biraz daha içine kapanık en azından toplumsal bazda kendini izole etmiş. Daha çok bir aidiyet duygusu belli fraksiyonlara ait olmam gerektiğini hissedecektim. İçinde bulunduğunuz çevredeki veya altyapısından geldiğiniz fraksiyonlara ait olmak içi sürekli o öğeleri ön plana çıkarabilecektim. Şu anda hepsini irdeleyebiliyorum. En azından beğendiğim veya beğenmediğim siyasal olguların doğrularını veya yanlışlarını eleştirebiliyorum. Doğru yaptıklarımı takdir edebiliyorum, yanlış yaptıklarımı eleştiriyorum. Eğitim hayatım olmayasıydı, muhtemelen bunlar da olmayabilirdi." (Sg, E, 34, T)
- "Beni okutmadılar, erkenden evlendirdiler beni. Ama kızlarımın okumasını meslek sahibi olmasını isterim her zaman. Kendi ayaklarının üzerinde durabilsinler, kocalarına muhtaç olmasınlar." (S, Kd, 47, T)

Yukarıda verilen katılımcı ifadelerinde belirtilen eğitimle ilgili beklenti ve yararlar, bireylerin daha çok kente göç sonrasında karşılaştıkları sorunlarla ilgilidir. Buna göre kırdan kente göç sürecinde gerek iş bulma, işe yerleşme gibi ekonomik sorunların; gerekse dışlanma, kenarda kalma gibi sosyal sorunların sorumlusu olarak, eğitimsizliği göstermektedir. Bu bağlamda kırdan kente göç sürecinde aldığı eğitimi yeterli görmeyen katılımcılar, eğitimlerinin önündeki engelleri; yoksulluk, kız

çocuklarının okutulmaması, siyasal nedenler, dil sorunu, etnik ve dini ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği olarak sıralamaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen ve eğitimlerini yetersiz gören katılımcıların büyük çoğunluğu bunun nedeni olarak yoksulluğu göstermektedir. Burada yoksulluk, bir yandan ailelerin, çocuklarının eğitimi için gerekli maddi kaynaklara sahip bulunmamasını halini tanımlarken diğer yandan özellikle Sancaktepe ve yoğun olarak göç aldığı, Doğu, Güneydoğu, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri açısından, yaşanan bölgenin eğitim için gereken okul, öğretmen, eğitim araç gereci gibi çeşitli kaynaklardan, mahrum olmasını da tanımlamaktadır. Bu durum katılımcılar tarafından da ifade edilmiştir:

- "Üniversite hayalim çok büyüktü. Çok üniversitede okumak isterdim yalnız işte ama bazı ailevi sıkıntılarımız, maddi sıkıntılarımız olduğu için üniversiteye o dönemlerde gidemedik. Babam ayağını kırmıştı çalışmıyordu. Birinin çalışması gerekti. En büyük erkek ben olduğum için bu ben oldum." (Sg, E, 28, T)
- "Çünkü maddi sıkıntılardan dolayı... İş yoktu. Fakirlik çekiyorduk. Neden buydu." (Sg, E, 48, K)
- "Bizde eğitim yoktu. 1999'da Bingöl'de mezun oldum da liseden mezunu oldum. Okul adı vermiyim ama ben diplomamı hademenin elinden aldım." (Sg, E, 30, K)
- "Ben küçükken yani ilkokuldayken, ilkokul dörde kadar Bingöl'de okudum. Köy şartlarında çok zordu." (Sg, E, 30, K)
- "Eğitim süreci yok. Mesela eğitim sürecinde ekonomik sıkıntılar, paranın olmadığı bir dönem kazandım öğretmen okulunu. O zaman göndermediler." (S, E, 42, K)
- "Belki okul olsa bile sıkıntı vardı. Biz şimdi ta köyden ileri merkeze yayan gidiyorduk. Aslında ortaokula da başlamış ortaokulu terk ettim ortaokuldan. Yorulduk tabii haliyle araba yok yolumuz uzak gidip gelmeyle olur mu olmaz. Onun da etkisi oldu bize yani maddi olarak okulu terk ettik okulu bıraktık yani." (S, E, 52, T)
- "İlkokul, ortaokul Samandıra'da okudum. Liseye Üsküdar cumhuriyet lisesinde başladım. Liseye devam edemedim. O zaman burada vasıta sorunu vardı. Buradan Üsküdar'a gitmek kolay olmuyordu. Buradan sabahları bir otobüs gidiyordu. Aksamları bir otobüs. Yetiştin yetiştin. Yetişemezsen kalıyordun. Bundan dolayı mağdur kalıyorduk. Maddiyat sorunları da oluyordu." (S, Kd, 40, T/Ç)
- "Burası (Samandıra) İstanbul'un kırsal kesimine yakın olduğu için, dördüncü sınıfa kadar hep öğretmensiz geçti. Yani fazla bir eğitimimiz yoktu. Zaten iki sene oldu okul yapılabildi buraya. Daha önceki okulumuz küçük ve bakımsızdı. Sonra İmam-Hatip Lisesi'ne gittim. Oradan mezun oldum. Şimdi üniversite sınavına hazırlanıyorum." (S, E, 31, T)
- "...biz ilkokulu köyde okuduk. İkizdere Dereköy'de. Ortaokulu ilçede. Her gün altı kilometre ayağımızda Trabzon lastiğiyle gidip gelirdik." (S, E, 48, T)
- "Ben özellikle kendim hemşire sınavlarına girdim. Eee yok. Taşımacılık yok. Kazanamadım. Sen biliyon mu benim sınava girene kadar yazılı nedir, sınav nedir, bilmiyodum. Gerçekten bilmiyodum. Çünkü bii beş sınıftık bi öğretmendi. Ee! napacaksın o zaman öğretmeni yağ peynir götürürseydik iyi olurdu. Götürmeseydin en kötü sendin. Hakaten bu böyleydi yani okulda köylerde yokluk vardı." (Sg, Kd, 45, T)

- "Ben köyde okudum ilkokul beşe kadar köyde okudum ben. Öğretmenlerimin hiçbir iyi değildi. Niye iyi değildi? Kendileri ellerine alırlardı bir nakış sabahtan akşama kadar nakış yaparlardı ağızlarında bir sakız, bayandı bunların hepsi. Ben bunlardan eğitim aldım. Hiçbir şey öğrenemedim ben, hiçbir şey. Ama o kadar da dayak yedim. Ben okumayı severdim, her zaman da severim. Ne oldu? Ortaokula başladım ben aynı Sinop Boyabat'ta. Ortaokul aynı şekil. Aslında orta biri ben Kastamonu'da okudum. Aynı şekil orada da oldu hiçbir şey öğrenemedim. O ortaokulun eksikliğini de ben lisede tamamladım, kendimde." (Sg, E, 30, T)
- "Kars'ta okuduğum için öğretmenler oraya pek gelmek istemiyorlardı. İklim şartlarından dolayı birçok yönden eksiklikler vardı. ... O yüzden ilk ve ortaokuldaki eğitimim çok iyi değildi, öğretmen yoktu, doğru dürüst sınıflar yoktu açıkçası. İstanbul'a geldiğim zaman lisede zaten çok zorlandım. Arkadaşlarımdan çok daha fazla ders çalışmak zorunda kaldım. Zaten bir adaptasyon süreci vardı benim için her konuda. Yani iyi eğitim almadığımı düşünüyorum açıkçası. Eğer İstanbul'da eğitim almış olsaydım, daha farklı yerlerde olabilirdim." (Yd, Kd, 30, K)
- "Valla eşim ilkokul mezunu ya benden kültürlü yani. Demiştin ya hani Ağrı'daki kültürle burdaki arasında fark var. Kadınlar kendilerini daha çok yetiştiriyor bir de. Yetiştirmiş kendini o anlamda yetiştirmiş. Zaten Ağrı'da lise mezunu olacağınıza İstanbul'da ilkokul mezunu olun. Yani ben şu anlamda da söylüyorum, ben Ağrı gibi bir yerde lisenin ikinci, üçüncü sınıfında çıkıp gitmişim. İnanın ben burdaki ilkokul mezunu kadar bilgili olduğumu düşünemiyorum; ama ona rağmen de o eğitimle bir şeyler başardığıma inanıyorum." (S, E, 55, K)

Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun eğitim düzeylerinden memnun olmadığı, eğitimlerinin önündeki en önemli sorunun ise kız çocuklarının okutulmasına karşı toplumsal yapılarındaki direnci gösterdikleri görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan kadınların eğitim durumları analiz edildiğinde çocukluğu ya da gençliği köyde geçmiş olanların ikisinin okula hiç gönderilmediği büyük bölümünün, ancak ilkokulu bitirebildiği çok azının ise ilköğretimi tamamlayabildiği anlaşılmaktadır:

- "Beş yılı bitirdim. İlkokuldan sonra imtihana girip o zaman öğretmen okulunu kazandım. Gene de bu siyasi o zaman bu şey sağ sol davası oldu, kızlar gitmesin diye ailemiz korktu göndermedi. Sonra da on altı yaşında evlendirdiler ee n'apalım mecburen." (Sg, Kd, 52, K)
- "Okuma yazmam yok ama çendi çendume bişeler öğrendim. Çimsam yok idi çi beni okutacaktı. Babamı zaten comedum. Ondandır sora da çalıştık zaten. Anca beyum biraz bişeler öğretti bağa. Sonra unutiyi insan." (S, Kd, 75, T)
- "Ablamları okutmamışlardı. Kızları okutmaya bırakmıyorlardı, erkekleri okutmak istiyorlardı. Bizim köyde kızlardan okuyanlar oldu. Ben de istiyordum ama köyde olduğum için olmadı." (S, Kd, 33, T)
- "İlkokuldan birden beşe kadar okuyabildim burada. Zaten burası köydü. Buradan başka bir yere de gidemediğim için gönderilmediğim için daha doğrusu, yani kız olduğumuz için aynı vaziyette burada da sorun oluyordu tek başına, bir yere gidemiyorduk. Eminim burada, ortaokul falan olsaydı daha ileriye daha güzel okuyacaktım, daha iyi bir yere gelebilecektim. Ama okumadık işte okuyamadık daha doğrusu. Sonra da evlenince hayat şartları farklı oldu devam edemedik yani." (S, Kd, 47, T)
- "Ben beşinci sınıfa kadar okudum. Zaten o zaman beni geç gönderdikleri için o zaman sekiz yaşında diye yedi yaşım geçtiğinde kaydetmişlerdi. Geç yani geç gittim. Beşinci hatta dördüncü sınıfı yarıda bırakıp gelmişim. Zaten burada okutmadılar, okula göndermediler." (Sg, Kd, 26, K)
- "Ben sekizinci sınıfı bitirdim. Diplomamı aldım. İşte ondan sonra da köyde lise yoktur. Merkeze İğdir'in merkezine gitmem lazımdı. Dolayısıyla da bayan olduğum için göndermediler. Bu da Kürtlerde genelde olan bir şey, gerçekten de bayanlar her konuda özellikle de bu konuda çok

sıkıntı yaşıyor. Dediler işte kız çocuğudur gidemez yatılı okulda kalamaz okuyamaz öyle okumadım, yoksa okurdum yani.” (Sg, Kd, 25, K)

- “Okula hiç gitmedim göndermediler. On bir kardeşiz sadece üçü okula gitmiş, diğerleri gitmemiş. Okuma yazmayı kendi kendime gazeteden öğrendim; işte baktığım zaman çok şeyleri en azından anlayabiliyorum çözebiliyorum. Gittiğim yeri onu çözebiliyorum.” (Sg, Kd, 48, K)
- “Gerçekten babam, biz dokuz kız olduğumuz için kızları fazla okula göndermiyordu o zamanlar. İşte mesela benim ablalarım hiçbiri okumamıştır. Zaten yani göndermiyorlardı. Akralar falan ısrar edince gönderdiler. Dört yıl gittim okula. İlkokulu tamamlamadığım için şey vermediler, diplomam yoktur.” (Sg, Kd, 25, K)
- “Bizde kızlara okuma şansı verilmiyordu. Erken evlendiriliyorlardı. Ben 17 yaşında evlendirildim. Teyzemin oğluydu. Genel olarak Türkiye’de böyle ya da bizim köyden geldiğimizden bilemiyorum. Ailelerimizin eski kültürü bırakıp İstanbul’a uyum sağlaması zor oldu. O süreçte gençler açısından biraz sıkıntı oldu. Liseden sonra üniversite okumak istiyordum ama olmadı. Ailem okutmadı tabi, evlendirdi beni. Zaten bizde kızlar okutulmuyordu. Akralar hep bir arada oturduğumuz için babamlar istese de okumamız zordu. O nedenle liseyi bitirebildim. Ama sonra, liseden sonra biraz da zorla evlendim.” (S, Kd, 34, T)
- “...kendimi parçalıyordum okumak için o kadar isterdim yani okumayı. Ama maalesef erkeği gönderemeyen kızı hiç gönderemez. Yani o dönemler çok kötüydü. Gerçekten. Amcamın oğlu mesela okumamış.” (Sg, Kd, 45, T)
- “Ben de ilkokuldan sonra okumadım, ilkokul beşe gittim ondan sonra okumadım işte söylediğim gibi yani ya ailem okutmadı.” (Yd, Kd, 41, T)
- “İlkokuldan sonra devam edemedim. Yani benim hayatımın en çok belki bir kenarında böyle zorlayan tek şeyim eğitimidir, başka hiçbir şey değil. (...) Ama ben çok okudum çok okuyorum. Aşağı yukarı herhalde epey bir kitap okumuşumdur. Araştırmam okurum. Zaten, siyaset insanı çok geliştiren bir şey. Yani zannedersen bir üniversiteliyle de birçok şeyi tartışabilirim.” (Sg, Kd, 46, K)
- “Ya benim biraz amcamın rolü çok fazla oldu, hani babam olmadığı için amcam çok ilgilendiği için bizde hani kız kısmısı okumaz ya da şöyle çalışmaz, dışarı çıkamaz şeyi olduğu için öyle oldu yani. Öyle okuyamadım yani bütün kardeşlerim ve ablalarım da okumadı o tarz bir şey oldu.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Ben hiç okumadım. Okula hiç göndermediler. Okuma yazmayı kendi kendim gazeteden işte baktığım zaman çok şeyleri en azından anlayabiliyorum çözebiliyorum. Gittiğim yeri onu çözebiliyorum. Biz onbir kişiyiz sadece üç kişi okula gitti diğerleri okumamış.” (Sg, Kd, 48, K)
- “Ben ilkokul beşe kadar Sivas’ta okudum. Ben okumayı çok istiyordum ama çok da çalışıyordum, dersim de başarılıydı. Ortaokula gitmek istediğimde babam izin vermedi. Çünkü otobüsle gitmem gerekiyordu, ulaşım zorluğu vardı. Okuldan aldılar beni. Bizim memleketimizi genç kızları küçük yaşta evlendirirler. Beni ondört yaşında nişanladılar. Okuma imkânımı kaybettim.” (Sg, Kd, 38, T)

Araştırmaya katılan bazı katılımcılar eğitimlerinin önündeki engel olarak siyasi nedenleri göstermektedir:

- “Ben başarılı bir öğrenciydim. İki Fakir bir aileydik. Hedefim vardı, hedefte öğretmen olmaktı işte. Mezun olduğum yıl eğitim enstitüsünü kazandım, Çukurova Eğitim şeyisi, ... Siyasi düşüncemden dolayı çekindim gidemedim.” (Sg, E, 48, T)
- “Lise mezunuyum, Üniversite düşündüm. O zaman 12 Eylül öncesi... Bizim okul tarandıği zaman ben okulda sınıfta yaralanmışım. Yanımdaki arkadaşım öldü. Ondan sonra beni babam göndermedi beni. O yüzden bıraktık okulu.” (Yd, Kd, 47, T/L)
- “Eğitim ilk orta öğrenimim Erzincan’da, ilk köyde, orta eğitimim Çayırılı ilçede oldu. 12 Eylül öncesi 76-77’ler Erzincan’da da gerici baskıların etkisiyle lise birde terk durumunda kaldım. Okulda baskılar yıldırımalar hatta çok büyük tehditler karşısında kaçmak zorunda kaldık, Erzincan’da okuyamadım. Lise bir terk yarıyıldan sonra gitmedim.” (Sg, E, 48, K/A)

- "Valla eğitim sürecim Uğur Mumcu'nun bir sözü vardı; ben sakıncalı piyadayım. Seksende okuldan atıldım. Malatya Üniversitesi'nden atıldım." (Sg, E, 48, K/A)

Bazı Kürt katılımcılar, eğitimlerinin önündeki engel olarak yukarıda belirtilen tüm etkenlerin yanı sıra dil sorununun ve etnik ayrımcılığa dayanan fırsat eşitsizliğini göstermektedir. Burada fırsat eşitsizliği, bireylerin eğitimle ilgili kaynaklara ulaşmada sosyal, siyasal, ekonomik nedenlerle toplumdaki diğer bireylere göre daha dezavantajlı durumda bulunmasını ifade etmektedir:

- "Ben küçükken, yani ilkokuldayken ilkokul dörde kadar Bingöl'de okudum. Köy şartlarında çok zordu. Öyle birkaç sınıf aynı sınıftaydık. Ama maalesef okul öğretmeni bir tane ispiyoncu buluyodu, okulun içinde. Geceleri akşamları eve giderken o kapılarda dolaşıyordu cam kenarlarında hele kim Kürtçe konuşuyor ve öğretmene götürüyodu. Maalesef o zaman çocukları ajan olarak yetiştiriyorlardı. Ve biz bu yüzden hocalardan çok dayak yiyoduk öğretmenlerden. Ama kendi evimizin içinde ailenin içinde Kürtçe konuşmak yasaktı. Öğrenci olduğumuz halde ufak olduğumuz halde. Baskıları kaldırmaları gerekiyor artık. Herkesin ana dilini konuşması gerekiyor. Ben istiyorum. Benim sonuçta ana dilimiz. Bunu kim istemiyö ki." (Sg, E, 28, K/A)
- "Ben 1 ve 2'ye gittiğimde zorluk çekmişim Türkçeyi. Van'da doğduğum için beceremiyordum Türkçeyi. İşte orada şiddet gördüm okulda sınıfta falan. Hocalar döverdi." (S, E, 13, K)
- "Ben ilkokula başladığımda köyde okula gittim. Benim annem Elazığlı, Türkçe biraz daha iyi biliyordu. Yani köyde kimse Türkçe bilmiyor. Ben dört yaşına kadar İstanbul'da babam burada çalışıyor burada kalmışım. Gittiğimizde tabi Kürtçeyi unutmuştuk. Daha sonra Türkçeyi unuttuk orada. Ben okula gittiğimde ilk öğretmenimiz İzmirliydi. Gerçekten hani nasıl diyeyim; çok iyi bir insandı. Zaten onun şeyiyle ben altı yaşında ağlayarak okula gitmişim. Hümanist bir insandı. Ondan sonrakiler gerçekten faşisttiler. Sırf Kürtçe konuştuğumuz için en çok okulda benim yediğim dayak okulda, Kürtçe konuşma yüzünden. Çünkü Türkçe bilmiyoruz ya susmak zorunda kalıyoruz, birbirimize artık bazen el işareti yapmak zorunda kalıyoruz çocuklarla. Kürtçe konuştuğumuzda da hep dayak yedik. Mesela ben şeyi hatırlıyorum; öğretmen her şeyi bizim evden isterdi yani ne lazım olursa bizden isterdi. Ben eve giderdim, eve gidene kadar o söylenen istenen şeyi Türkçe tekrarlıyordum ki eve gidene kadar unutmayayım. Unutursam dünyanın dayağını yerdim. Bir gün yine çağırdı beni, tuz istedi. Hiç unutmuyorum, eşiyile birlikte böyle kapının önünde durmuşlar, dedi git tuz getir. Ben o anlayamadım mı bilmiyorum, eşi şey dedi: "Aptal anladı mı ki" dedi. Yani, aptalın da bir hakaret olduğunun farkındayım, ama ne anlama geldiğini bilmiyordum. O anda Kürtçe "hoy hoy" deyince ben rahatlamışım artık, tuz tuz diye eve kadar gitmeyecektim. ... O kadar çok ezmişlerdi ki biz Elazığ'a taşındığımızda sırf ben Türkçeyi bilmiyorum alay ederler korkusuyla okula gitmemişim." (Sg, Kd, 46, K)
- "...mesela biz okula başladığımız zaman iletişim sıkıntımız vardı. Kendimizi ifade edememe, örneğin ben okula ilk başladığım gün, bir tane bizim bir öğretmenin çocuğu vardı; tanımıyoruz yani. Çocuk bana bir tekme attı ben de çocuğa bir tekme attım, çocuk ağladı gitti. Sonra öğretmen geldi olur ya o arada şimdi hatırlıyorum demek ki o zaman bana elini aç diyordu. Anlamadığım için bir arkadaş oradan gelip tuttu. O zaman elime iki tane sopa vurdu öğretmen. Onu hiç unutmadığım. Bu yüzden öğretmenlere de biraz soğuk bakıyorum. Kürt olduğumuz için hep itildik, kötü muamele gördük. Daha okula girmeden dayak yedim. O beni etkiledi. Onun için fazla da okuyamadım. İlkokuldan sonra bıraktım." (S, E, 33, K)
- "Öğretmenlerle anlaşamıyorduk. Onlar, Türk biz Kürt. Zor oluyordu. Öyle gerçekten öyle sorunlar çok oluyordu. Örneğin; hani lavaboya gideceksin söyleyemiyorsun. Daha hani okula daha bir aydır ya da iki aydır başladığın zamanlar ya da o bir şey söylediği zaman anlayamıyorsun ya da sen bir şey söylediğinde o anlamıyor. Baya zorluk vardı. Çünkü yani senin dilin ayrı onunki ayrı. Sen Türkçe bilmiyorsun o Kürtçe bilmiyor. Gerçekten anlaşmak zordu." (Sg, Kd, 26, K)
- "Siz oraya (Doğuya) bir okul açıyorsunuz. Öğretmen göndermiyorsunuz." (Sg, E, 62, T)

- “Biz, rüşvet götürdük affedersin yakacağımız yok, annemizden çalışıyorduk tezek götüreceğiz okula. Yoksa okula almıyor öğretmen, yakacak yok, devlet hiç yardım etmiyor ama Sünni köylere bakıyoruz kömürünü de gönderiyor öğretmen lojmanı da yapıyor. Her şey de yapıyor yalnız Alevi köylerde yok bu Kürt köylerde yok biz bunların hepsini yaşadık hala da yaşanıyor.” (S, E, 55, K)
- “Bir hocamız vardı; Kürt Türk ayrımı yapan bile hocamız vardı, inkılâpçımız yani öyleydi. Yani ne bileyim biz konuştuğumuzda diyordu ki “Allahın Vanlısı” diyordu mesela. “Dağdan gelmiş. Dağdan gelmiş” bilmem neyli. Sonra konuşunca da kötü oluyorsun. Notlarımız pek fazla etkilemezdi de yani yine de olsa bir iyi davranmak var bir de kötü davranmak var. Arkadaşlarımızın yanında o lafları bizim yüzümüze vurması zaten üzücü oluyordu.” (S, E, 14, K)
- “Çocuklarımızı da okutmuyolar. Bırakmıyorlar. Evet. Çocuklarımızı okutmuyolar. Lise sınavlarına geldi mi aklımız başımıza geldi. Zaman çocuk dünyayı görüyor. Çocuğa bağırmış “sen terörsün” diyorlar. Onları hapse götürüyorlar. Çocuklarımızı da okutmuyolar. Çocuklarımız okul okuyorlar. Burada başarılı olduklarında başka yerlere başka yerlerden baskı geliyor.” (Sg, E, 48, K)
- “Benim iki tane çocuğum var. Birini askere göndermişim; Bilecikte. Diğer çocuk okuldan atıldı. Ta gittim cezaevinden gittim getirdim. Çocuk on yedi on sekiz yaşına gelmiş... Gerekece şu okulda öğretmenler hakaret ediyor. İster istemez Doğuludur, Kürt’tür. Direkmen yüzümüze bakarak hakaret ediyorlar. Çocuk dayanamıyor. Çocuk hocaya bişey söyledi. Adam “teröristtir” diyip alıp götürdüler içeri. Mehmetçik Lisesi’nde okuyordu. Biz bunları, biz bunları hep yaşıyoruz. Ben yalnız değil bütün hepsi yaşanıyor. Çocuğa bi damga vurdular okuldan attılar.” (Sg, E, 52, K)

Kırdan kente göç edenler, geldikleri yerdeki toplumsal ve ekonomik şartlardan çok daha farklı bir ortamla karşılaşmaktadır. Karşılaşılan bu ortam eğitime daha fazla gereksinim duyulmasına neden olmaktadır. Köyünde, tarlasında çalışan, hayvanlarını güden birey için okuma yazma bilmek çoğu zaman yeterli görülürken, kentte iş bulup yerleşmekten, devlet dairesinde işini görmeye kadar sosyal hayatın her alanında daha fazla eğitime gereksinim duyulmaktadır. Bu durum, eğitime yaklaşımı da etkilemektedir.

Katılımcıların eğitimle ilgili ifadeleri analiz edildiğinde, kendilerinin eğitimlerini düşük bulaanların, çocuklarının eğitimiyle ilgili kullandıkları ifadelerden eğitim düzeyinde bir artış olduğu görülmektedir:

- “Yedi çocuğum var, çocuklarımın hepsini okuttum. Liseyi hepsi bitirmiş yani. Büyüğüm üniversiteyi birinci sıradan kazandı. Ama maddiyattan okutamadık. Üniversite bitirdi küçüğü.” (Sg, Kd, 52, K)
- “Babamız bir köy imamıydı. Kadrosuzdu. Köyde çalışan, eski düzenle köyün verdiği fitre zekâtlarla geçimini sağlıyordu. Düşünün işte on üç kardeş... Hepimizi okuttu. Tabii bunda bizim de payımız oldu. İstanbul’a geldik, Bir ayağımız burda olunca, hepimiz lise mezunu ya da üniversite okuyabildik, kızlar dâhil. Sadece bir kız kardeşim ilkokul mezunu. İki kız kardeşim işletme mezunu, biri halkla ilişkiler mezunu, üç kardeşim öğretmen, ikisi polis memuru ikisinin şirketi var.” (S, E, 55, K)
- “Ortaokul mezunuyum. Ortaokulu dışardan bitirdim, yani biraz faydası olur dediler. Yani şeye emekliliğe için faydalı olur diye. İki çocuğum var büyüğü kız Konya Selçuk Üniversitesi’nde işletme okudu. Küçüğü Kocaeli’nde işletme okuyor.” (Yd, E, 56, T)
- “Ben eğitimi tamamlayamadım hiç olmazsa çocuklarım tamamlasın istedim. Şimdi oğlum, iki tane oğlum var; birisi evli birisi bekâr. Oğlumun birisi işletme mezunu. Dumlupınar Üniversitesi’ni bitirdi,

diğer küçük oğlum da Marmara Üniversitesi İktisadi İdari bölümler, şu an son sınıfta.” (Sg, E, 55, T)

- “Bizi okutmadılar, erkenden evlendirildim şimdi bunları tekrar tekrar anlatmak istemiyorum, dediğim gibi. şimdi biz çocuklarımızı farklı şartlarda yetiştiryorum. Okusunlar diye yalvarıyorum. Dersaneye, kursa gönderiyorum. Ne bileyim bir baltaya sap olsunlar istiyorum.” (S, Kd, 34, T)

Kadın katılımcıların bazılarının İstanbul’a geldikten sonra, açık öğretim ve yaygın öğretim kurumlarına devam ederek eğitimlerini tamamlamaya çalıştıkları ve araştırmaya katılan tüm kız çocuklarının halen eğitimlerine devam ettiği görölmektedir:

- “İlk ve ortaokulu köyde okudum birleştirilmiş sınıflarda okudum. O dönemde öğretmen tek bir öğretmen bütün okula bakıyordu. Köyde kalsaydık okuyamazdım. Sarıgazi gelince Mehmetçik Lisesinde okudum. Sonra üniversiteyi de Kocaeli Üniversitesi’nde okudum. Jeoloji Mühendisliği okudum.” (Yd, Kd, 30, K)
- “Ben lise mezunuyum. Çaycuma’da kız meslek lisesinde okudum. Sonra evlendim buraya geldim. Açık öğretimde çocuk gelişimini bitirdim.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Liseyi bitirdikten sonra evlendim. Çocuklarım oldu. Onlar büyüdükten sonra açık öğretimden işletme okudum.” (S, Kd, 34, T)
- “Buradaki kızların hedefi okumak. Onun için kimse düşünmedi evliliği. Hiç kimse kızlarını okutmuyor, biz okuyoruz. Hep genelde erkekleri okutuyorlardı, erkekleri daha üstün görüyorlar. Ama bizde kızlar okuyor. Erkekleri üstün görüyorlar ama bir işe de yaramıyorlar gerçekten. şimdi hep kızlar okuyor hiç erkekler okumuyor bizim akrabadan.” (S, Kd, 15, K)
- “Ondört yaşında nişanladılar. Okuma imkânımı kaybettim. Ama hala da içimde ukte kaldığı için açık öğretim okuyorum. Ortaokul sınavlarına girdim. Bir dersim kaldı onu da verirsem inşallah mezun olacağım.” (S, Kd, 38, T)
- “Bazı resmi kurslara gittim, bazı mahalle arasındaki kurslara gittim. Bir de Kur’an’ı Kerim İlmihal Mızraklı Tecvit kursuna, dört beş yıldır da o ilimlere gidiyorum aralıksız. şu an da aççılığa ilđim arttı. O bölümde okumayı düşünüyorum. Onun için imam hatip bölümünü okumayı düşünüyorum lise olarak. Lise olarak imam hatip ama açık öğretimden ahdettim okuyacağım. Eğer liseyi bitirsem aççılıkla ilgili bir yer okumayı istiyorum.” (S, Kd, 41, T)

Bireylerin kendileri ve ailelerinin eğitimleri ile ilgili kullandığı ifadeler analiz edildiğinde, ilköğretimden sonra ortaöğretime devam etmek için daha çok meslek lisesi tercih edildiği görölmektedir. Bunda ekonomik imkânları kısıtlı olan ve çocuklarını üniversite okutamayacaklarını düşünen ailelerin, onların bir an önce meslek sahibi olmalarını istemelerinin etkili olduğu düşünölmektedir. Neden olarak gösterilebilecek diğer bir faktör ise, bölgedeki eğitim kalitesinin üniversite sınavını “özel ders” ya da “dershane” eğitimi almadan kazanılacak kalitede görölmemesidir:

- “Kız meslek lisesinde okudum, şimdi açık öğretimde çocuk gelişimi bölümündeyim.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Meslek okumak istiyordum. O yüzden orayı seçtim.” (S, E, 14, K)

- “Ben meslek lisesine gidecektim. Puanım çok düşük olduğu için düz liseye gideceğim. Zaten liselerde artık ilk sene aynı dersleri gördüğün için puanımı yükseltip meslek lisesine gitmek istiyorum. Motor bölümünü okumak istiyorum. Burada abimin arkadaşı bir abi var. O şu anda üniversite mezunu çalışıyor. O beni yanına alacak. Onun için bende motor bölümünü okuyup onun yanında çalışmak istiyorum.” (S, E, 14, T/Az)
- “İlkokulu orada okudum ortaokulu da Samandıra’da okudum. Lise hayatım, Kartalda okudum ticaret meslek lisesi mezunuyum. Bu sene de üniversiteye sınavına girdim, üniversiteye gideceğim.” (S, E, 19, T)
- “ Samandıra ilköğretim okulunda okudum... İlkokul bitti liseyi endüstri meslek lisesinde okudum, metal bölümünde.” (S, E, 20, T)
- “Dershaneye gidiyorum şu anda. Bilgisayar mühendisliği düşünüyorum. Anadolu teknik meslek lisesi oluyor, o da. Sınavla kazanmıştım orayı zaten. Onun dışında ilkokulda iyiydim. Okulu ikincilikle bitirmiştik ilkokulda. Lisede dördüncülükle bitirdim.” (S, Kd, 19, K)

Araştırmanın yapıldığı bölgede kuran kursu, imam hatip lisesi, açık öğretim fakültesinin ilahiyat bölümlerine devam etmek de ilköğrenim sonrası bir alternatif olarak değerlendirilmektedir:

- “Samandıra ve Sultanbeyli arasında bir kuran kursu var. Benden küçük kız kardeşim var kuran kursunda okuyor, kuran kursları da cemaat cemaat farklı... Benim kardeşim yüksek kuran kursuna gidiyor, diyanet işlerine bağlı bir yer.” (S, E, 19, T)
- “Ablam İmam Hatip’i Anadolu bitirdi. Hem hocalık yapıyor yazları. Kuran kursunda şimdi üniversiteyi okuyacak, açık öğretim de ilahiyatı okuyacak. Kayıt olacak işte bu hafta da inşallah.” (S, Kd, 15, K)
- “İlkokul Kartal Soğanlık’ta okudum. İmam Hatip’i Pendik İmam Hatip Lisesinde bitirdim. (...) Ablam, İmam Hatip’ten sonra Kur’an kursuna gitti. Zaten imam hatipteyken temel öğreniyor ve ondan sonra Bosna Savaşı vardı sanırım o aralar onun mezun olacağı aralar, Bosna’dan buraya gelen çocuklar vardı. Onlara hocalık yapmak için İmam Hatip’i bitirdikten sonra üniversiteye gidecekti dersaneye yazılmıştı mesela, dersaneyi bıraktı ve tamamen dini hassasiyetleri ön plana çıkararak bu yolda devam etmek istediğini söyledi.” (Sg, E, 34, T)
- “Sultanbeyli İmam Hatip’e gittim. Sonra Samandıra İmam Hatip’e geçtim. İmam Hatip’e kendi isteğimle yazılmadım ama babamın isteğiyle oldu. Sonradan tabi babam da pişman oldu ama iş isten geçmiş oldu.” (S, Kd, 25, T)
- “İmam-Hatip’te okudum. Şimdi üniversiteye hazırlanıyorum.” (S, E, 31, T)

3.10. İŞ HAYATI: TERCİHLER VE KOŞULLAR

Bu bölünün amacı, araştırmaya katılan bireylerin meslek ve iş deneyimlerinin incelenmesi yoluyla bireylerin ya da ait oldukları grupların iş bulma, iş edinme davranışlarını, iş piyasasının farklı gruplarca nasıl paylaşıldığını ve gruplar arası iş ilişkilerini analiz etmektir. Araştırma bölgesi, kırdan kente göç eden ve gelir durumları, eğitim gibi faktörler göz önüne alındığında da daha çok alt gelir grubuna

mensup bireylerin yaşadığı mekan olma özelliği göstermektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan bireylerin istihdam olanakları açısından dezavantajlı oldukları söylenebilir.

İş yasamı, toplumsal yaşamın diğer alanlarında da varlık gösterebilmenin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim çalışma hayatı, sağladığı statü, gelir, sosyal ilişkiler, sosyal güvence, sendikal örgütlenme, yönetime katılma gibi olanaklar ile bireylerin toplum içinde yer almaları gereken süreçleri de belirli ölçülerde sunmaktadır (Çakır, 2008).

Katılımcıların iş ve meslek örüntüleri incelendiğinde yetmişsekiz çalışabilir yaşta / durumda olan katılımcının onyedisinin ev kadını, on beşinin inşaat piyasasında çalıştığı, beşinin tekstil işçisi, geri kalanların ise esnaflık yaptığı veya çeşitli sanayi işkollarında işçi olarak çalıştığı, altısının ise işsiz olduğu görülmektedir. İşsiz olduğunu belirten katılımcıların tümünün genç ve erkek oluşu, dikkat çekicidir. Bu durum ayrıca, görüşmelerde Sancaktepe'deki en önemli sorunun işsizlik olduğunu belirten katılımcıların ifadeleriyle örtüşmektedir:

- "Sancaktepe'de işsizlik çok yoğun, çok yoğun. İnsanlar gerçekten özellikle bu böigenin insanı bundan Çok mağdur işsizlikten. Bi de şu var yani bu bölge normalde sanayi bölgesi. Sanayinin ağırlıkta olduğu bir bölge; orta büyük işletme olarak, yüzseksen tane işletme var sanayi anlamında. Fabrika olarak üretim yapan, bunların genelinde çalışan işçiler dışarıdan geliyor. Yani Sancaktepe'nin kendi insanı değil, yüzde sekseni dışarıdan geliyor; Sultanbeyli'den Kartaldan. Avrupa Yakas'ından dahi gelip burada çalışan insan var. Sancaktepe'nin insanı da bunun mağduriyetini yaşıyor. Doğal olarak işsizler burada yaşıyor, burada istihdam edemiyor öyle bir problem var... Ekonomik anlamda da dediğim gibi burada esnafılar özellikle krizden çok fena etkilendi. Yani en azından yirmi otuz tane esnaf dükkânını kapattı gitti. En çok gençler, çok işsiz var gençlerde. Özellikle ağırlıklı işsiz olan gençler. Yani onsekiz ile yirmibeş yaş arasında. İşsizlikten boşlar yani. Üniversite okuyabilecek durumu yok veyahut ta yani durumu çalışmasını gerektiriyor, çalışmıyor, okuyamıyor; işsiz kalıyor, Ee! Doğal olarak, bu da yani gençlerin üzerinde değişikliğe de neden oluyor. Yani ne bilim işte uyuşturucu bağımlılığı, alkol bağımlılığı, depresyon... Depresyon dediğim gibi, yani ister istemez parası olmayan insan bunalır, rahatsız olur, oturamaz. Arkadaşlarıyla, sohbet edemez. Doğal olarak sağlıklı düşünemez. Sağlıklı düşünemeyince de sağlıklı kararlar alıp hayatını devam ettiremez bir şekilde bir yanılaşa mutlaka girer." (S, E, 24,T)

Kadın katılımcıların iş ve meslek örüntüleri incelendiğinde otuzüç çalışabilir yaştaki kadından dokuzunun bir işyerinde ücretli, ikisinin serbest olarak çalışma hayatına katıldığı; yirmi ikisinin ise çalışmadığı görülmektedir. Ücretli çalışan kadınlardan

üniversite ve yüksekokul mezunu olan ikisi kamu kuruluşunda orta kademe memur, yedisi tekstil sektöründe işçi, diğer ikisi, vasıfsız hizmet elemanı olarak, esnaf olan ikisi ise kuaförlük, terzilik gibi beceri gerektiren işlerde çalışmaktadır.

Erkek katılımcıların iş deneyimleri analiz edildiğinde birkaç özellik dikkat çekmektedir; birincisi katılımcıların çoğu inşaat ve tekstil işçiliğinde çalışmaktadır:

- “Beş altı senedir, tekstilde, makinacı olarak olarak çalışıyorum.” (Sg, E, 26, K)
- “Ben tekstildeyim, makinacıyım.” (Sg, E, 40, A)
- “İnşaatlarda çalışıyoruz, Alçı dekorasyon işleri yapıyoruz.” (Sg, E, 28, K)
- “Ben inşaatla zaten oradan gelen bütün insanlar inşaatla çalışıyorlar istisnalar hariç. İnşaatla çalışıyoruz yani geçim de zor.” (Sg, E, 33, K)
- “Babam, inşaatçı; kalfa. Eskiden işçiydi şimdi kalfa oldu işte. İş alıp işçi çalıştırıyor.” (S, E, 14, K)
- “Tekstilde çalışıyorum, sigortam var, maaşım yatıyor bankaya, o kadar. Akşamları evimdeyim, rahatım, bir sıkıntım yok.” (Sg, E, 17, T)

Göç edilen yer, bireyleri iş alanlarını değiştirmek zorunda bırakabilmektedir. Buna göre bir katılımcı ifadesinde; Göztepe’de kadın kuaförü iken Sancaktepe’ye geldikten sonra bölgenin muhafazakâr yapısından dolayı iş alanını değiştirdiğini ve ailesiyle birlikte ufak çapta inşaat işleri yapmaya başladığını belirtmektedir:

- “Göztepe’de biz bayan kuaför işi yapıyorduk. Buraya geldikten sonra buradaki bölge yapısına göre işimizi falan değiştirmeye başladık. İnşaat işlerine başladık. İnşaat yapıyoruz. Küçük işler.” (S, E, 41, T)

Yukarıdaki ifadeyi destekleyen diğer bir katılımcı, Samandıra’nın muhafazakâr bir bölge olması, ailelerin düşük gelirli olmasından dolayı Samandıralı kadınların kuaförlere fazla rağbet etmediğini, bu nedenle Samandıra’da bir kuaför dükkânı açmaya karar verdiğinde, çevresindekilerin bölgede böyle bir işyeri açmanın “delilik” olduğunu söylediklerini ifade etmektedir:

- “Ben bu işi kurarken herkes bana deli dedi. Daha önce Maltepe’de çalıştım. O zaman burası küçük bir yerdin ve kuaför salonu işlemezdi burada. Buradaki ilk bayan kuaför benim. O zamanlar burası tam anlamıyla gelişmemişti. Ben sabretmesini bilen bir insanım. Dedim sabredeceğim.” (S, Kd, 40, T/Ç)

Bölgenin, arazi açısından geniş, fiyat bakımından İstanbul'un pek çok semtine göre ucuz olması, ayrıca gelişmeye açık ve fazla göç alan bir konumda olması, bölgeyi büyük inşaat firmaları ve sap-sat yapan inşaat müteahhitleri için cazip hale getirmektedir. Bu durum katılımcılar tarafından şu şekilde ifade ediliyor:

- "Burada babam şu an müteahhit. İnşaat işleriyle uğraşiyor. Yap-Sat yapıyor." (S, E, 28, T/A)
- "Burada, küçük çapta inşaat işleri yapıyoruz." (S, E, 41, T)
- "Şu arkadaki blokları (6 bloktan oluşan 180 dairelik bir site) yapıyoruz. Burada arsa ucuz, bir de gelişmeye açık bir yer olduğu için burayı seçtik." (S, E, 42, T)
- "Son yıllarda çok büyük ve lüks siteler yapılıyor burada" (S, Kd, 40, T)

Sancaktepe'ye göçle gelen gruplar iş edinme ve iş bulma açısından hemşehri ve akrabalarına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda belli grupların bazı iş ve mesleklerde kümeleştiği görülmektedir:

- "...Şimdi tabii ki buraya gelen insanlar, bölgesinden gelen insanların yanına gelmişler, onların yaptığı, yani görece usulü; bir önceki gelen hemşehrisinin akrabasının yaptığı işleri takip ederek, onların yaptığı işi yapmışlar; pastacılar Karadenizli, ne bileyim Kastamonu bölgesinden gelen insanlar, pastanede, Pazar Sivaslıların, Karslıların elinde. Doğulularla, Karadenizliler bilhassa, hemşehrilerini takip etmiş." (Sg, E, 60, K)
- "Şu an çalıştığımız bütün ekipler doğulu. İnşaat sektöründe de böyle bir olay var hani, bu sadece Samandıra'ya has bir şey değil yani. İnşaatlarda şu anda çalışan ekiplerin yüzde sekseni yüzde doksanı doğululardır. Ben bunu şöyle değerlendiriyorum. Ben de inşaatta çalışıyordum yirmi sene önce, biz inşaatla çalıştığımız dönemde seksenli yıllarda inşaatlarda çalışanlar daha çok Karadenizli kesimdi. O zaman Doğulu arkadaşlar pek İstanbul'da yok, çalışmak için yoktu. Eee! Şu sıralarda da, Karadenizli ekip bulmak çok zor. Daha değişik iş dallarına girdi Karadenizliler. O zaman bizim yaptığımız işleri de şimdi Doğulu arkadaşlar devraldı. Doğulu derken de doğulu kim; genelde Mardinden başlar, ta Kars'a kadar. Doğu ve Güneydoğu'dan arkadaşlar Vanlısı, Muşlusu, Karlısı, Mardinlisi Diyarbakırlı var. Çalışma olarak bir sıkıntısı görmüyoruz onlarla da insani ilişki olarak da bir sıkıntımız olmadı şimdiye kadar. Buranın yapısı itibarıyla bazı siyasi şeyler gündeme geldiği zaman sıkıntı olabiliyor. Biz hatta benim on bir on iki senedir burda ondan önce de üç dört sene şey. Yani on beş senedir ortaklarımdır zaten Doğulu arkadaşlarım, Karslı. Ortaklarım da Karslı, çalışanlar da Doğulu, bir sıkıntı olmuyor." (S, E, 42, T)
- "İş için, genel olarak kesinlikle Doğudan gelen arkadaşlar onlarla dayanışma içerisindeyiz." (S, E,33, K)
- "Şimdi bakın, Tokat camiasının yüzde sekseni kalıpcıdır. Ben bir tezim var araştırmam o aynı zamanda. Bizim bölge bakın yüzde sekseni elektrikçidir. Erzurum'a bakalım yüzde sekseni boyacıdır. Bu neden kaynaklanmıştır biliyor musun; ilk önce bir gelen arkadaşımız boyacı olmuştur, sonra çevresini getirmiştir, hepsini boyacı olarak çalıştırmıştır. Tokatlı kalıpcı olarak, demirci olarak. Bizim oradaki insan, elektrikçi oluyor. Çevrenin bunda faydası var, iş bulmak konusunda çevrenin büyük faydası var." (S, E, 40, T/A)
- "Patronum aynı zamanda hemşehrim oluyor. Beni de yapabilirsin diye teşvik etti. Burada çalışmaya başladım." (Sg, Kd, 24, T)

Bazı katılımcılar iş hayatında yeterince yer almadıklarını ya da çok ağır koşullarda çalıştırıldıklarını, iş hayatındaki bu ötekileştirmenin hem kamuda hem de özel

sektörde karşılaşılan bir durum olduğunu ifade etmektedir. İş hayatında ötekileştirmeden söz eden katılımcıların tamamına yakınının doğu kökenli ve Kürt olması dikkat çekicidir:

- “Bize bu dünyada değil, öbür dünyada da yer olmadığına inandık. Öyle sürüne sürüne gidiyoruz. Ne zamana kadar gider de bilmiyoruz. Düzelir diyoruz. Düzelir belki de ama çok zor. İş yok güç yok. Zati itilmişik. İkinci sınıf insan gibi muamele görüyoruz. Gittiğimiz yerlerde sabıkanız var mı? Hele biz zaten doğuştan afişlenmişiz. İş de yok güç de, vermiyorlar.” (Sg, E, 48, K)
- “Siz Kürt’sünüz, iş aradık Karşılıra iş yoktur, bilmem “Karşılılar kapıdan içeri giremez” diyorlar.” (S,E, 58, K)
- “İnşaat çevresi de bizim orada çoktur. İnşaat piyasasında da öyledir. Çok kötü iş tabir ettiğimiz; mesela alt yapı kanalizasyon tabir ettiğimiz yerleri bizim Doğulu insanlara veriyorlar, daha güzel daha temiz kıyafetli yapılacak işleri de Batılı arkadaşlara veriyorlar. Bu net gözlenebiliyor. Bizim arkadaşlarımız da tabii ki mevsimlik işçi olduğu için katlanıyor ve bu tür işleri yapmak zorunda kalıyor.” (Sg, E, 55, K)
- “Devlet kurumlarında resmi kurumlarda zaten iş bulma şeyimiz yok. İşe girme şansımız kesinlik sıfır benim. Olmadı başvurmadığım yer kalmadı. Belediyeye girdim, çöp işinde çalıştırdılar beni. Belediyede tabii taşeronlaşma var. Türkiye’nin devlet kurumlarında da öyle oldu. Taşeron patronu kimdir; işte, diyelim ki Rizeli’dir. Belediyeyi kime gidiyor; devlet kime veriyor yine kendi kafasındaki insanlar gidiyor. Çok ilginç. ...diye bir fabrika var, ayakkabı fabrikası. Benim yeğenim girecek beş vakit namaz kılacak, oruç tutacaksın içmeyeceksin, bunu şart koştular. Girmedim.” (Sg, E, 57, K)
- “Kürt kökenli olduğum için bütün iş yerlerinde dışlanıyorum.” (S, E, 33, K)
- “Adam geldi nerelisin ben Maraş Elbistanlıyım dedim. Yaş kaç işte yaş o zaman elliye yaklaşıyordu. Boy, kilo, tahsil; orta terk... Adam bana, yüzüme gülerken, birde çay söyledi bana. Dedi ki hiç formu doldurma boşuna, seni işe almayacağım. Niye; Maraşlısın, bir suç. Kürt’sün, ikinci suç. Alevisin üçüncü suç. Solcusun dördüncü suç... Sen dedi “anadan doğma potansiyel suçlusun.” Yüzüme gülerken bunu söyledi. Ben de teşekkür ettim, “eyvallah” dedim, geçtim gittim. Bak adam diyor ki, bu dedi formlar, İç İşleri Bakanlığı’na gidiyor, falan filan. Silahlı güvenlik ya, seni işe alamayacağıma göre, “onun için boşuna doldurma” dedi. Sen anadan doğma potansiyel suçlusun devletin gözünde.” (Sg, E, 57, K)
- “Zaten bazı kesimlerden bazı ayrımcılıklar da var yani. İş aradığında işte Doğuludur ya da şeyde fark etmiyor sadece işte Doğulu olduğu için iş vermiyorlar. Yani burada bir milliyetçilik de var, bunu sezebiliyoruz, bu anlamda o sezgi de var. Yani iş zaten bulamıyorsun, bazı kesimler eline almış bütün inşaatları; işte bazı şirketler onlar da kendi çevresindeki insanlara veriyor yine. Dışarıda kalanlar işte o dışarıdan gelen insanlar ya da işte bireysel çalışan insanlar.” (S, E, 45, K)
- “Bugün zaten kim çalışıyor? Bu ülkede en çalışan kimdir? Kürt’tür. Çünkü bişemiz yok çalışmamız. Elimizden çalışırız. Elimizden para kazanırız yani. Şimdi bedenlen çalışıyoruz. Geneli zaten mecburen adam bizi çalıştırıyor. Kim çalışacak? Kürtleri bulalım. Onlar çalışacak. Bizi götürüp çalıştırıyorlar.” (Sg, E, 456, k)

Etnik kimliğinden dolayı iş yaşamında kendisinin de Kürtler tarafından ötekileştirildiğini belirten bir Türk katılımcı, bu konudaki deneyimini şu şekilde ifade etmiştir:

- “Bir iş yerinde çıkış nedenim, ilk gün girdim ilk gün çıkartıldım. O yüzden etnik köken yüzünden Erzincanlıyım. Şahsen has bi-has Türküm dediğim için, yani Türküm dediğim için işte çıkartıldım. Bunu yapan kişi çok değişik birisiydi. Şahsen biliyorum kendilerini de ailesini de biliyorum. PKK sempatisini olduğunu bildiğim kişiler. İlk gün girdim, bana sordu: “Sen nerelisin?”. “Erzincan” dedim. “Kürt müsün?” dedi. “Yok.” dedim “elhamdülillah Türküm” dedim. Ondan sonra çalıştım, akşama kadar çalıştırdılar. Verilen her işi yaptım; tuvalet yıkamadır, vesairedir, yerleri paspastır her işi yaptım. Akşam olduktan sonra bir daha çağırdı sordu “sen Kürt müsün?” diye bir soru sordu. “Yok” dedim. “Türküm” dedim. “hayırdır bir sorun mu oldu?” Dedi “sen bana Kürdüm de

burada çalışacaksın". Ben de dedim ki: "Allaha şükür atamız da Türk soyumuz da Türk inşallah ölene kadar Türk'üz" dedim. Ondan sonra paramı aldım çıktım işten bu şekilde." (S, E, 20, T)

3.11. ÖTEKİLEŞTİRME

3.11.1. Yakın- Uzak Gruplar

Bireyin, kimliğini sosyal olarak inşası grup aidiyetliğine dayanmaktadır. Buna göre birey kendisini bazı gruplara dâhil, bazılarının ise dışında olarak tanımlayarak kimliğini inşa etmektedir. Bu sosyal psikolojide iç ve dış gruplara gönderme yapmaktadır. Grupların da kendisini ortaya koyabilmesinin koşulu kendisini diğer gruplardan farklılaştırmasıdır. Bu bağlamda grup kendisini içeride homojenleştirilirken, diğer gruplarla arasına mesafe koymakta, onlarla farklılıklarını belirgin hale getirilmektedir. Ayrıca grup üyelerinin öz-saygısını, grup bilincini ve gruba bağlılığını yükseltmek için, aidiyet grubuna olumlu özellikler atfedip, dış gruplara ise olumsuz özelliklerle yüklemektedir. Köken ve tarihe ilişkin olayları, etnosantrik bir tarzda yeniden yorumlayan grup, sosyal hayatı 'biz' ve 'onlar' olarak düzenlenmektedir. Bu gerilim, gruplar arasında, önyargılar ve kalıp yargılarla aşığılama, dışlama, reddetme, mesafe koyma, düşmanlık ve hatta yok etme gibi farklı biçimlerde kendisini gösterebilmektedir (Bilgin, 1994).

Günlük hayatta "öteki", "ötekileştirme" gibi kavramların temel dayanağını da bu "biz" ve "onlar" ayrımı oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırma bölgesinde "öteki", "ötekileştirme" kavramlarını incelenebilmesi için öncelikle gruplar açısından "biz" ve "onlar"ın kavranması ve grupların kendilerini en yakın ve en uzak hissettiği grupların analiz edilmesi gerekmektedir. Katılımcıların kendilerini yakın hissettikleri grupların "biz"e, uzak hissettiği grupların ise "öteki" ne işaret ettiği düşünülmektedir.

Kimlik beyanına göre; katılımcıların kendilerini hangi gruplara yakın, hangi gruplara uzak hissettikleri incelendiğinde; bazı özellikler göze çarpmaktadır;

- Katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini “yakın” ya da en “uzak” hissettikleri grupları ismen ifade etmemektedir. Bu durum, kendileri için Türkiye’de yaşayan herkesin eşit olduğunu ifade eden bu katılımcılar için “biz” ve “öteki” ayırımının olmadığını göstermemektedir. Ancak, Türkiye şartlarında bunu ifade etmek cumhuriyetin temel değerleriyle ters düşmekten, “bölücülüğe” kadar çok geniş bir yelpazede değerlendirildiğinden bireyler böyle bir yaklaşımı benimsediklerini ifade etmek durumunda kalabilmektedir.
- Özellikle bütün gruplarda erkek katılımcılar, kadınlara göre sosyal hayatta pek çok farklı grupta ilişkide olduklarından “biz” ve “öteki” ayırımını ortaya koyacak soruları cevaplamaktan kaçındığı, bu tür sorulara en fazla cevap verenlerin ise çocuklar olduğu görülmektedir.
- Türk katılımcıların kendilerini akraba, hemşehri, Türk ve Müslüman gruplara yakın hissettikleri anlaşılmaktadır.
 - “Şimdi bak gerçekleri istiyorsan hani kurban gene bizim tarafın insanı daha iyi anlaşıyoruz. Bizim Karadeniz’in insanlarıyla daha çok anlaşıyoruz.” (S, Kd, 49, T)
 - “Mesela bir insan bir yerde yalnızsa, ne kadar adamın olsa o kadar hoşuna gider. Daha kuvvetli hissedersiniz kendinizi.” (Sg, E, 17, T)
 - “Aile bağı var bizde. Birbirimize karşı sevgimiz çok önde geldiği için hiç birbirinden kopmuyoruz yani.” (Sg, Kd, 37, T)
 - “Türk dili topluluğuna yakın hissediyorum” (Yd, E, 19, T)
 - “Kendi köyümüzün insanı akrabalarımız daha farklı oluyor. Diğer o komşularımız da zaten onu hissettiriyor. Arada illa ki fark oluyor zaten.” (Sg, Kd, 27, T)
 - “Muhafazakâr. Dini muhafazakâr, o grupları daha çok severim.” (S, Kd, 41, T)
 - “İslam’ı ve Türklüğü savunan bir grup, sadece İslam’ı ve Türklüğü savunan gruplara yakın hissederim.” (S, E, 20, T)
 - “Tabii memleket, hemşehri diye adlandırdığımız insanlarla, milliyetçi insanlarla, aynı dili konuşan, aynı şeyleri savunabilen insanlar, (...) devletini yine toprağını, vatanını seven aynı dili konuşan kişilerle daha iyi anlaşırım.” (Sg, Kd, 24, T)

- "İnsan hemşehrilerini daha one tutar tabii." (S, Kd, 75, T)
- "Rizeli ya da Karadenizli birini gördüğüm zaman hoşuma gidiyor. Demek ki onlara karşı yakınlık duyuyorum." (S, Kd, 34, T)
- "Ben herkesi eşit mesafe, yani bazıları mesela yok Kürt'müş şeymiş ayırırlar, ben ayırmıyorum. Ona da karşıyım yani ayırmıyorum hepsi insan benim için hepsi din kardeşi." (Yd, Kd, 47, T/L)
- Kürt grupların kendilerine yakın hissettiği grupların Kürtler, Doğulular, Çingeneler, Aleviler, olduğu, bu bağlamda kendilerini yakın hissettikleri grupları dil, din, köken ve kültürel benzerlik temelinde olduğu kadar "ezilen kimlik" olarak aynı kaderi paylaşma temelinde de tanımladıkları görülmektedir:
 - "En çok tabi Kürt olduğum için, o topluma kendimi yakın buluyorum. Çünkü o toplumdaki gelen bir insanım." (Sg, E, 48, K)
 - "Ben en çok kendimi Çingenelere yakın hissediyorum. Çünkü Çingeneler de aynı durumda. Çünkü hiçbir Çingene kendisinin şey olduğunu söyleyemiyor. Çingene olduğunu söyleyemiyor. Ben birçok kez şey yaptım. Yani ben öyle düşünüyorum." (Sg, Kd, 19, K)
 - "Ben yakın doğu tarafı, çünkü aynı dili paylaşıyoruz. Onlar da Kürt dili bizde öyle yani. Ben çeviremiyorum ama anlıyorum yani." (S, Kd, 15, K)
 - "Biz alevi kültüründeyiz. Diyelim bize daha yakın bir kültür olduğu için bizler de taşradan Anadolu'da köylerimizden kalkıp geldiğimiz zaman alevilere yakın durduk." (Sg, E, 62, K)
 - "Alevilere daha yakın hissediyorum. Çünkü hani Kürtler baskı altında onlar da işte hani bir de din olarak sonuçta herkes kendi dinini yaşamakta özgürdür. Ama onların hani böyle kısıtlanması işte zorunlu din dersi onlara verilmesi, tabi ki benim için kötü bir şey. Çünkü hani sonuçta herkesin kendi dini kendi dili kendi kimliği vardır. Niye bunu kendilerini açıkça ve kendilerince ifade edemedikleri için onlara üzüyorum ve onlara da yakın buluyorum." (Sg, Kd, 25, K)
 - "Yani tabi hani ezilmiş sınıfları, işte diyelim daha çok çalışan kadın da sonuçta hani ezilen bir sınıftır. Ötekileştiren inançlar var. Örneğin; Alevilik gibi. Hani kendimiz de belki ezildiğimizden dolayı o ezilmişleri, ötekileştirilenleri daha iyi anlayıp daha yakın kendimi buluyorum kendime." (Sg, Kd, 46, K)
 - "Tabii kendi kökeninizden birilerine daha yakınlık duyarsınız. Çünkü kendinizi güvende hissediyorsunuz ama komple yabancı bir ortama gitseydiniz kendinizi yabancı hissederdiniz güven hissi var orada." (Sg, E, 29, K)
- Türk katılımcılar, kendilerine en uzak hissettikleri grupları; ABD (Amerika Birleşik Devletleri), AB (Avrupa Birliği), ateistler, gayrimüslimler, Hristiyanlar, Yahudiler, Ermeniler, komünistler, Kürtler ve PKK, vatanını bayrağını inkâr edenler, Misak-ı Milli sınırları dışında yaşayanlar olarak sıralamışlardır. Katılımcıların kendilerini en uzak hissettikleri grupları tanımlarken dini ve milli

hassasiyetlerle hareket ettikleri zaman zaman da tanımadıkları gruplar hakkındaki edinilmiş önyargı ve stereotiplerden yararlandıkları anlaşılmaktadır.

- “Amerika ve AB insanları.” (S, E, 52, T).
- “En uzak, ateistler.” (S, Kd, 40, T)
- “Ben Kürtleri uzak düşünüyorum. Çünkü kan davası geliyor aklıma. O yüzden tedirginlik yaşıyorum. O yüzden belki içime çok fazla alamıyorum ya da içlerine girmek istemiyorum. Anladın mı o yüzden.” (S, Kd, 41, T)
- “Hele Kürt, doğu tarafın hiç mümkün değil anlaşıyorsun. Bak mümkün değil, dillerimiz anlaşılmıyor. Bizi anlamıyorlar.” (S, Kd, 48, T)
- “PKK ve ona sahip çıkanlar.” (S, Kd, 33, T)
- “Türk, Çerkez ayırım yapmam. Anlaşma açısından fark etmez. Muhabbet ederken karşıdakinin etnik kökenine dikkat etmem. Değişik kültürleri tanımak, değişik adetleri görenekleri tanımak hoşuma gider. Benimsemek zorunda değilim. Mesela doğunun yemek kültürü çok hoşuma gidiyor. Kareniz’den daha iyi bir yemek kültürü oluşunu düşünüyorum. Daha fazla damak tadım uyduğunu düşünüyorum. Türkiye’de yaşayan herkes biz, Türkiye’nin karşısındaki herkes; öteki. PKK, ABD. “ Türkün Türk’ten başka yoktur “ demiş ya atalarımız buna inanıyorum.” (S, Kd, 34, T)
- “Ermeniler Yahudiler onlar bence gelmesinler gitsinler.” (Yd, Kd, 46, T/L)
- “Bayrağımı, devletimi, vatanımı, toprağımı inkâr eden, ona karşı cephe açmış olan herkes benim için ötekidir. Açıkçası o grupları eee! tabi zaman zaman Sancaktepe Bölgesi’nde, gerek duvarlarında saçma sapan yazılarla kendilerini gösteriyorlar zaten.” (Sg, Kd, 24, T)
- “Biz kimseyi ötekileştirmiyoruz, öteki yok bizde. Biz öyle bakmıyoruz. Benim bulunduğum insanlar da öyle bakmıyorlar. Herkese eşit, Mevlana’nın dediği gibi “kim olursan, ne olursan ol gel”, İnsanlar da değil de bazıları bir değer olarak görüp ekonomik olarak siyasi olarak ötekileştirenler var. Bana göre solcular, komünistler. Onlar da bizim için aynısını söyleyebilirler.” (S, Kd, 41, T)
- “Ben öyle insanları öteki olarak değerlendirmem hiçbir zaman. İnsanları Kürt, laz, Çerkez, Abaza vesaire o şekilde hiçbirini öteki olarak düşünmüyorum. Türk Milliyetçisiyim. Ama bu Türk milliyetçiliği, Kürdü atma anlamında değil kesinlikle, şey dünyada sevmediği toplumlar var dışardaki toplumlar, Amerika gibi içerdeki değil, ülkem içinden değil. Onun dışında kimse öteki değil bana göre, bana göre herkes aynı.” (S, E, 42, T)
- “Misak-ı Milli sınırlarında yaşamayanlardır bana göre işte kim, en yakın gördüklerim ise Misak-i Milli sınırları içinde yaşamayanlardır. Bir Iraklı benim için ötekidir veya bir İranlı veya işte bir Rusyalı” (S, E, 34, T)
- “Bir Müslüman olarak öteki, benim inandığım değerlere veya benim inandığım hayat şeklini tehdit edendir öteki.” (Sg, E, 34, T)
- “...alevilere kendimi uzak hissedebilirim. Uzak demeyeyim de tanımıyorum diyeyim daha doğrusu. Tanımak da istemem açıkçası. Çünkü bizden çok farklı adetleri var af edersin. Kötü şeyle anlatıyorlar onlar için. Kürtler yine müslüman olduğu için din şeyinde birleşiyoruz yine de. Hristiyan ve Yahudileri de sevmiyorum, burası kesin hani....” (S, Kd, 47, T)
- Kürt katılımcılar, kendilerine uzak hissettikleri grupları; Türkler, Karadenizliler, milliyetçiler, Egeliler, Tokatlılar, Trabzonlular olarak sıralamaktadır. Her ne kadar katılımcılar uzak gördükleri grupları yöre isimleri ile tanımlasalar da kendilerini dışlayan grupları ima ettikleri anlaşılmaktadır:

- “En sevmediklerim; Tokatlılar, çok küfür ediyorlar.” (S, E, 17, K)
- “Trabzonluları, Lazları anlayamıyorum fazla. Ondan uzak geliyorlar birazcık. Davranışları konuşmaları falan öyle.” (S, Kd, 14, K)
- “En uzak hissettiğim Egeliler. Ben pek onlarla konuşamıyorum o yüzden pek sevmiyorum diyeyim.” (S, Kd, 15, K)
- ”En nefret ettiğim Ege tarafları. Egelilerden nefret ediyorum, hiç sevmiyorum. Bazı Ege tarafları Doğu taraflarını sevmiyor. O yüzden. Diyorlar; “Kürtler bazen kötü oluyorlar teröristler” diyorlar. O yüzden sevmiyorum. Konuşurken duyuyorum. Okulda, bazen mahallede, bazen başka yerlerde. Karadenizlileri de sevmiyorum... Karadenizli arkadaşım yook, ama televizyondan duyduğum kadar konuşmalarını fazla sevmiyorum. Uzak geliyor yani.” (S, Kd, 14, K)
- “En çok hani olan sistemden dolayı tabi ki Türkler tarafından dışlanıyoruz yani. O yüzden uzak hissediyorum biraz kendimi.” (Sg, Kd, 26, K)
- “Ayrımcılık yapanları görüyoruz gerçekten de. Mesela bizim iş yerinde çok Alevi var. Gerçekten de çok hani bizimle hani görüşleri falan ama hani Tokatlılar var mesela, hiç anlaşıyoruz yani gerçekten.” (Sg, Kd, 25, K)
- “Ya milliyetçi insanları sevmiyorum. İnsan milliyetçi olmamalı. Her türlü görüşe saygılı olan, sevmeyebilirsin ama saygı duymak zorundasın.” (Sg, Kd, 19, K)
- “Karadenizlilerden hoşlanmıyorum. Karadenizliler dışında herkesle evlenebilirim. Soğuk geliyorlar farklı geliyorlar. Sarışın oldukları için belki. Bilmiyorum onlardan hoşlanmıyorum.” (S, Kd, 19, K)

Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi “kendinize en uzak kimi hissediyosunuz?” sorusunu özellikle Kürt etnik kökenden genç kızların oldukça “katı” ifadelerle cevapladıkları görülmektedir. Erikson (1984), gençlerin bu denli “dışlayıcı” olmasını yaşadıkları kimlik kargaşasına bağlamaktadır. Ona göre gençler “deri ya da kültürel kökeni, beğenileri ve yetenekleri ve hatta giyimi ve davranışlarındaki küçük özellikleri bakımından “değişik” olanların tümünü dışlarken çok katı olabilirler” (s. 28). Burada kız çocuklarının erkeklere göre daha dışlayıcı ifadelere başvurmaları, yaşadıkları dar muhitten çıkma ve farklı gruplarla ilişki kurma imkânlarının daha az oluşuna bağlanabilir. Bu bağlamda kız çocuklarının arkadaşlık ve dostluk ilişkilerinin akraba ve hemşehri çevresiyle ne ölçüde sınırlandığı diğer gruplara karşı toleransı da önemli oran belirlemektedir.

3.11.2. Sosyal Hayatta Ötekileştirme

“Öteki”, bir ya da daha fazla kişi, kültür ya da toplum tarafından, geçmiş veya güncel ilişkiler referans alınarak, sınıfsal, etnik, dinsel... vb. olarak farklılaştırılmış ve ayrıştırılmış olan, kişi, grup, sınıf, halk şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda

“öteki”, bir farklılaştırma eyleminin sonucudur. Ötekileştirme, bir süreç ve durum olarak, farklılaştırma ve ayırıştırma düşüncesinde bir imge yaratmaktadır. Bu imge, yargılar içermektedir. Bu yargılar, kimi zaman aşırı bir olumsuzlukla önyargılar, stereotip¹⁴ler biçiminde, kimi zaman da damgalama şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Nahya, 2011).

Bir ayırıştırma ve farklılaştırma sürecini ifade eden ötekileştirme tarihin her zamanında insanoğlunun en önemli sorunu olarak, çeşitli biçimlerde çatışmaların nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de ayrımcılık ve ötekileştirmeye bakacak olursak Türkiye’deki etnik ve dinsel çeşitlilikle ulus devlet düzeninin bu anlamda gerilimli bir ilişki içerisinde olduğu ve tüm etnik ve dini kimlikleri bir potada eriten ulus devlet anlayışının buna zemin hazırladığı söylenebilmektedir.

Ayrımcılık ve ötekileştirme siyasal, ekonomik, cinsel, etnik, dinsel pek çok alanda görülmesine rağmen, araştırmada etnik ve dinsel bağlamda ele alınmaktadır. Buna göre ayrımcılık ve ötekileştirme daha çok hâkim grup olan “Türk” ve “Sünni” gruplardan, azınlık olarak değerlendirilen diğer gruplara karşı yönelmektedir.

Araştırma alanında etnik ayrımcılığın daha çok Kürtlerle ilgili olarak kodlandığı görülmektedir. Bu ayrımcılık hem ayırım yapan tarafından hem de ayrımcılığa uğrayan tarafından dile getirilmektedir. Bu ifadelerde Kürtler ile ilgili olumsuz görüşlerin anlatıldığı görülmektedir. Etnik ayrımcılığı yapan özne; milliyetçi, Türk katılımcılar iken, ayrımcılığa maruz kaldığını belirtenler ise Kürtlerdir. Bu bağlamda Türk katılımcıların, Kürtler ile ilgili olarak; “Çok çocuk doğuruyorlar”, “kadınlara karşı

¹⁴ Stereotip: Sosyal bir grubun içinde olan ve içinde bulunduğu grubu en iyi temsil eden özellikleri taşıyan, örnek gösterilebilecek kişi (Türk Dil Kurumu Sözlüğü)

çok baskıcılar”, “terörist/bölücü”, “saygısız”, “küfür ederler”, “pisler”, “kan davası işliyorlar”, “yemekleri yenmez”, “namus kavramları çok ters”, “eli uzun” gibi olumsuz ifadeler kullandıkları görülmüştür;

- “Ayşe Teyze, Fatma Teyze köyünden gelmiş. Köyü unutmamış, buraya alışmamış. Köyündeki ortamı burda yaşamak istiyor. Tabi, İstanbul şartlarında bu çok zor. Bi sürü çocuk doğuruyorlar, sokağa bırakıyorlar, bir evde en az beş altı çocuk oluyor. Bizim bir apartmanda o kadar çocuk yok. Ayakları çıplak, üstleri başları kötü sokağa bırakıyorlar... Mesela benim karım benim çocuklarımı dışarı bırakmaz, bıraksa da sokağa bırakmaz, bahçeye bırakır. Bıraktığı zaman da ayaklarını giydirir de bırakır. Ama köyden yeni geldiklerinden heralde, daha buraya alışmamışlar. Çocukları sokakta çamurun patağın içinde oynuyor. Tabii bu hoş sonuçlar vermiyor.” (S, E, 42, T)
- “...karılarını erkeklerden korurlar bir kere o yanlış hani erkek içerisinde toplum içerisinde çıkarmıyorlar. Ama kendileri çok rahatlıkla bir bayan ortamına girdiği zaman çok rahatlıkla durabiliyorlar. Baskıcılar o yüzden kadını daha arka planda bırakıyorlar. Kürtleri baya biliyorum çünkü her yerim Kürt olduğun için onları biliyorum baskıcı, sıkıcı olduklarını biliyorum yani.” (Yd, Kd, 46, T/ L)
- “Çürt. Doğu tarafı hiç mümçin değil anlaşılamıyoruz. Bak mümçin değil buradan asker olarak geçiyi bayrak arabasına elini çürt hareket ediyor, zorumuza gidiyor. Dillerimiz anlaşılmalı. Bizi anlamayiler bize diyiler Türk. Diyorum onlara siz nerelisiniz? Biz çürdiz. Yani aynı bayrağın altında değil miyiz? Aynı bununla çok tartışma yapıyoruz. Gerçekten çok tartışma yapıyoruz. Şimdi cenazelere cidiyorum ölümlere cidiyorum. Orda çürtçe konuşuyiler hemen devreye cicerum niye çürtçe konuşuyirsuz ki hep Türkik. İşte bizi dışlayısuz, dedim siz öyle konuştunuz bizde sizi dışayırık. Dışlamayırık. Ama uyuşamayırık... Olar bizle uyuşamayiler aslında. biz uyayırık.... Oların hareçeti bize ters geliyi. Çocuklar oraya geliyiler, beyuklere saygıları yok. Oraya geliyiler. Bizim misal diyosun çi içi tane kardeş kavga ediyi onları ayırdüğun zaman sağa ne. Şimdi Karadeniz tarafı bunu demez. Sağa ne sağa kalmadı. Bu yani, saygı yok. Çok da pisler. Ağızları çok pis, çüfur diyirler. Evlerine pis ciler sadece giyinurler, sokağa çıkarlar evleri rezilluk durur. Akadan dedikoduları çok... Hem de ne kadar çok pistur, yemekleri yenmez cerçekten. Mümkün değil. Aile yapıları çok değışik. Nasıl biz çocuklarımıza mesela diyirük; “kayboldüğunuz zaman oğlum polise sığın candarmaya sığın gördün mü oraya sığın.” Ama olar polisle çocuğu korkutur. O farkımız var, çok farkımız çok. Biz çocuklarımıza vatani aşılıyırık onlar vatani ve candarmayı ve polisi zıtlıştırıyir. Biz doktorlara cittiğumuz zaman saygılarla dururuk karşılarında, doktor benle ilcilenmezse doktorun başka bir görevi vardır başkasıyla ilcileniyordur” derük. Olar ilgilenmezse benim yanımda bunlar oldu. Olar doktorlara bağırıyir, çağırıyirler. Polislere bağırır ama bizim Karadeniz tarafı saygısızlığı yapmaz. Farkımız var da hem de çok.” (S, Kd, 48, T)
- “Kürtler, kendi içlerinde namus kavramı bizimkinden çok daha farklı. Ama dışa yansıttıkları namus kavramı, çok daha farklı. Dışa karşı töre adına namus cinayetleri işlerken, kızlarını doğarken, o cinayetlere sebebiyet veren erkekler elini kolunu sallayarak geziyor. Çok istisnai durumlarda erkek de öldürölüyor. Emin olun o genç o kızı kaçırdığı için öldürölüyor. Başka bir sebepten belki de kan davasından dolayı öldürölüyor. Mesela kızı kaçıırılan adam barışma bedeli olarak silah, ihtiyar heyetinin takdir edeceğı bir para ve yaşı kaç olursa olsun bir kız çocuğu karşı tarafa veriliyor. Benim arkadaşın başına geldi.” (S, E, 42, T)
- “Kürtlerin töreleri çok ağır, kadınları çok ezici töreleri var. Büyüklerine karşı çok saygılı olduklarını söylerler ama birbirilerine uyguladıkları baskıdan dolayı Kürtleri itici buluyorum. Yoksa bana bir zararları yok. Yine de Kürtlerden çok korkuyorum. PKK’dan dolayı bir korku olabilir. Bugün değılse bile yarın PKK olabilirler diye tepkilerini çekmek istemem.” (S, Kd, 34, T)
- “Ya onlarında büyüklerine saygıları var ama biz sessiz konuşuruk, onlar çok kaba konuşurlar. O bize ağır gelir. Asıl onlar daha kaba konuşuyiler, o konuşma bize, kadınlarımız öyle sesli konuşmak ı olmaz, konuşursa erkekler konuşur. (...) Çürtler; yılmazdur, utanmazlar, çekinmezler. Biz çekinuruk, korkuruk. Şahsen ben mesela ben Kürt karisi kavga etse korkarum ondan. Herkesten korkmam ama onlardan korkarum. Nasıl korkarum ondan? Bağırsamak istemem. Onlan, bağırsırsa bende bağırsırım. Olar geri gelmezler, bende geri gelmem. Onun için korkarum. Olara hak verursen daha çok baş kaldırır olar. Bence çimsa yani ne bileyim olar ı daha çok hak verurserler... Daha çok eezerler bizu öyle celiyi bağa. Daha çok eezerler bizu.” (S, K, 75, T)
- “Kürtler kavgacı” (Sg, E, 17, T)

- “Biz Türk ne, Alevi ne, Kürt ne bilmiyorduk burada öğrendik öğrendiğimiz şeye kadar da Kürtler biraz evet hanımlarını biraz daha geri planda bırakabiliyorlar. Onlar bizim ortamımıza rahat girip çıkabiliyorlar. Ama biz onlara gittik mi hanımlarını bizim eşlerin yanına bırakmıyorlar. Çay vermeye bile ama onlar bize geldi mi de biz rahatça eşimiz bizi hiç şey yapmıyor. Biz rahatlıkla onların çayını kahvesini verebiliyoruz.” (Yd, K, 41, T)
- “Her yerin lisanı da ayrı ayrıdır. Ayrı ayrıdır. Mesela sen konuştuğun zaman nasıl anlamıyorsa, o konuştuğu zaman ben anlamıyorum. Yani farklılıklar çok. Yemek pişirme bakımından konuşma bakımından, temizlik bakımından farklılıklarımız var herhalde. Biraz pisturler, inşaatlarda çalışanlar elleri uzundur, zarar verirler...” (S E, 52, T)
- “Kürdün evliyasına bile inanmayacaksın. Evliyasına âlimine bile inanmayacaksın ama şöyle bir şey benim en yakın arkadaşım Kürt.” (S, E, 20, T)
- “Amcam buraya gelirken Samandıra’ya taşınırken hani nasihat tavsiye niteliğinde. Bir insan, “Kürdüm” diyorsa ona beş kilometre öteden yaklaş demişti.” (S. E, 28, T)

Ayrımcılık ve ötekileştirmenin diğer tarafında olan ve buna günlük hayatın her alanında maruz kaldığını belirtenler de büyük çoğunlukla etnik kimliklerinden dolayı Kürtler ve alevilerdir. Aşağıda Kürt ve alevi katılımcıların ifadeleri “ötekileştirme”yi nasıl deneyimlediklerini göstermesi açısından ilginçtir:

- “İş yok güç yok zati itilmişik. İkinci sınıfın insanı gibi muamele görüyoruz. Gittimiz yerlerde sabıkanız var mı? Hele biz zaten doğuştan afişlenmişiz. İşde yok güçte vermiyorlar. Du bakalım ne zamana kadar gider. Gerçeği budur. Biyere gittimiz zaman kim ne varsa Doğuluyuz, tamam diyor heral siz terörsünüz. Aslında öyle bişey yok. Amma bizi direkmen zoraki sürüklüyorlar.” (Sg, E, 48, K/A)
- “Terörist sorunu olduğu için, herkes Kürtlere bir acayip bakıyor. Kürtler de insan tabii.” (S, Kd, 14, K)
- “Batiya okumaya giden bir Kürt insanı orada o zulmü görüyor. Bak burayı çok dikkatli kavramak lazım; Diyarbakır’a gidin hakikaten ben Türküm deyin orada size zerre kadar yani “vay efendim sen Türksün sen böylesin sen şöylesin” bir kavram bir şiddete karşı bir şey olmaz ama gidin Bursa’ya veya gidin Ege illerine ben Kürd’üm, deyin hakikaten onlar size mesafeli yaklaşır yani.” (S, E, 19, K)
- “İnsanların önyargılarından söz ediliyor. Bize karşı ayrımcılık var. Selam vermiyorlar. Selam verdiğimizde almıyorlar. Mesela bir Karadenizliye selam verdiğimde selamımı almıyor. Bana tiksiniç bakıyor. Bizim için Laz olmuş Kürt olmuş Çerkez olmuş fark etmez. Hepimiz Kürt kökenliyiz. Ancak Türkiye Cumhuriyet’i vatandaşıyız. Gitsinler doğuya Güneydoğuya oradaki halkı görsünler dünyanın en mert dünyanın en güzel dünyanın en dürüst dünyanın en misafirperver insanları olduğunu kendi gözleriyle görsünler. Misafirperverliğinden dürüstlüğünden. Gitsinler görsünler gözlerine inansınlar. Kulakta duyma şeylere inanmasınlar. Önerim bu.” (Sg, E, 52, K/A)
- “Ben onun yanında diğer kardeşimle kürtçe konuştuğumda yani ciddi bir tepki vermişti. İşte siz bölücüsünüz, niye Kürtçe konuşuyorsunuz” diye. Bu mesela, halen bu sıkıntıları yaşıyoruz. Örneğin otobüste arkadaşlarımızla, Kürtçe konuştuğumuzda ters ters bakanlar, laf atanlar, ciddi ciddi otobüste kavga ettiğimiz insanlar bile çıkabiliyor. Halen o şey var, kabullenmeme vardır. Yani bu şey anlamında ben halkı eleştirmiyorum. (...) Doğal olarak insanlar hani geçmişte şey bakılırdı hani mağaradan çıkmış işte kuyruklu Kürtler mesela bunların hikâyeleri gerçek yaşam hikâyeleri vardır. Bugün de işte terörist Kürtler. Şimdi böyle sana bakıldığı zaman toplum içerisinde ne kadar rahat olabilirsin.” (Sg, Kd, 26, K)

Ayrımcılığın veya ötekileştirmenin yalnızca Sünni Türkler tarafından yapılmadığını ifade eden bir katılımcı bütün bunların temelinde devletin Kürt ve Alevi kimliğini

tanımayan, yok sayan ve herkesi “Türk” olarak kabul eden zihniyetinin yattığını iddia etmektedir:

- “Bu devlet politikası; “Kürt yoktur, Alevi yoktur, Müslüman yoktur şu yoktur, herkes Türk’tür, herkes Sünni’dir.” (Sg, E, 57, K)
- “Yıllardır bu sistem tarafından dayatılan birşey bu. Sonuçta devlet demiş ki; “hani Kürt diye bir şey yoktur. Zaten bunlar teröristtir bölücüdür.” (Sg, Kd, 26, K)

“Önyargı”, “ayrımcılık”, “ötekileştirme” çoğu zaman kulak kulağa yayılan söylemlerden beslenmektedir. Elbette bu durum, söylemlerin büsbütün temelsiz olduğu anlamına da gelmemektedir. Çoğu zaman var olan bilgi, deneyimlerle ya da duyumlarla pekişmektedir. Bu bağlamda bazı katılımcılar kendilerinin herhangi bir ötekileştirme yaşamadığını ancak bunu yaşayanlardan duyduğunu ifade etmektedir:

- “Sen Kürtsün, şu olmadı sen Türksün, bu olmadı diye bir şeyle karşılaşmadık. Ama “bununla karşılaşanlar var mı” diye sorarsan. Doğu ve Güneydoğu’da kimliklerin arkasında kırmızı mühür vardır. Baktığım zaman o zaman gerçekten benim kimliğimde kırmızı siyah vardı. Beylikdüzü’nde inşaat işiyle uğraştığımız zaman bizim çalışanlarımız genellikle belliydi. Diyorlardı ki nüfus kâğıtlarında kırmızı müdür vardı. Kürt oldukları için. Yani, şimdi var mıydı yok muydu bilmiyorum. Ben buradan 2002 yılında Ağrı’ya gittim babamları ziyaret ettim. Oradan Kars’a gidiyorum İğdir üzerinden Kars’a gidiyorum İğdir üzerinden. Güneydoğu’da çevirme yapıyor jandarma burada bir polis arabası çevirdiği zaman der ki polis arabası sizi çevirdi ne diyor. Ehliyet ruhsatınızı verir misiniz? Beni orada çevirdi. Arabanın kapısını açtı “insene lan aşağıya” diye. Şimdi bunu duyduğum zaman tüylerim ürperdi. “In lan arabadan çabuk inin aşağıya”. Arabayı niye böyle karşı çıktım diye arabayı didik didik aradı ama insanlara bakış açısına baktığım zaman işte orada bir içimden şöyle bir şey geçti. Demek ki söylenenlerin bir kısmı da doğru hani.” (S, E 42, K)

Ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kaldığını söyleyen katılımcılar, kökenlerinden ya da geldikleri yerden dolayı toplumda yalnızlaştırıldıklarını, bu durumun özellikle yeni nesilde kızgınlık ya da içe kapanmaya neden olabileceğini ifade etmektedir:

- “Kimliğimden dolayı bi ötekileştirilme hissiyatım var... İşte diyelim ki iş hayatında size benzemeyen pek çok insan olduğu zaman, siz kendini yalnız hissedip yine kendi arkadaşlarınızla gezebiliyorsunuz. İnsanların sizinle bir arada oturmadığını hissediyorsunuz. (...) kızgınlık olabilir ama kızgınlık hissim var. Yani sırf sadece köken olarak bir yere ait olmamdan dolayı ilk sorduğu soru mesela şudur; “nerelisiniz”, sırf sadece Doğudan geldiğim için veyahut Kürt olduğum için en baştan her şeye karar veren insanları şahsen ben sevmiyorum. Bu durum benim içe kapanmama neden olmuyor ama büyük bir ihtimalle diğer insanların içlerine kapanmalarına neden oluyordur. Özellikle gençlerin. Yani mesela ııı yetişkinler, zaten kendi şeylerini kurdukları için ait oldukları bir yer olduğu için ve o yeri de terk etmek istemedikleri için, terk etmek isteseydiler zaten aynı yeri tercih etmezlerdi terk etmek istemedikleri için öyle bir yabancılaşma hissetmediklerini düşünüyorum. Ama yeni jenerasyon hissediyordu bu yabancılaşmayı... Çünkü sonuçta şehirden veyahut şehirden diyelim şehirden daha fazla pay almak isteyen bi’ yeni jenerasyondur eski jenerasyon zaten almak istediğini almış artık. Hayatta yapmak istediği pek fazla bir şey kalmamış insanlar elliye aşmış altmışına gelmiş insanlar ama yeni jenerasyon kendine bi yer istiyor kendini daha fazla göstermek istiyor yani.” (Sg, E, 29, K)

Ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kaldıklarını belirten Kürt katılımcılar, kendilerinin kimseyi ötekileştirmedini ifade etmektedir:

- “Biz bireylerin eksikliklerini topluluklara dayatacak gibi düşüncemiz yok zaten buna karşıyız, bir Kürt olarak. Biz bunu yaşıyoruz. Şimdi hem devrimci sahip olacaksın hem ırkçılık yapacaksın hem ötekileştireceksin doğru değil yani. Sadece devrimciliği benimsemeyen bu tür topluluğun olmasını istemeyen kendi hegemonyasını yaratmak isteyenler insanları ötekileştiriyor. Bizim öyle bir düşüncemiz yok. Yani bize göre “öteki” diye bir şey yoktur. Hiç kimseye “öteki”dir demem öyle bir şansa sahip değilim. Yani “ötekileşme” çok kötü bir şey. “Öteki” kendisidir yani bana göre de değil yani “ötekileştirme”yi kim tutuyorsa kendisi “öteki”dir zaten. Yok, ben öyle bir ayrımcılık yapmam.” (Sg, E, 55, K)

Türkler tarafından “ayrımcılığa” ve “ötekileştirme”ye maruz aldıklarını öne süren Kürt katılımcıların ifadelerine karşılık Türk katılımcılar, bu konuda Kürtleri suçlamaktadır. Kendilerinin daha hoşgörülü olduklarını iddia eden bu katılımcılar, kendilerinin kimseyi ötekileştirmedini, ötekileştirdiğini düşünenlerin, Türkiye Cumhuriyetinin vatandaş kimliğinin karşısına / önüne “Kürt” kimliğini çıkardıkları için kendilerini ötekileştirdiklerini iddia etmektedir:

- “Onlara nazaran biz hoşgörülüyüz. Onların hiç tahammülü yok. Bunu kesinlikle diyebilirim. Sen devletine karşı çıkacaksın, kendine bir parçasına bayrak diyeceksin, benim dilim senden ayrı diyeceksin, devlet kuracağım diyeceksin, Türklüğü bırakıp başka şeyler isteyeceksin, sonra da beni ötekileştiriyorlar diyeceksin. Bence onlar kendilerini ötekileştiriyorlar.” (S, K, 40, T/Ç)
- “Valla bana göre öteki yok ama Doğu ve Güneydoğu kendini kendi kendini ötekileştiriyorlar yani. Bizde aslında böyle bir şey yok yani. Ya televizyon haberlerini, açık oturumları, çok dinlerim ben. Televizyonda işte ben dilimi konuşamıyorum ben bilmem ne olamıyorum. Rahmetli Özal Kürt’tü. Türkiye Cumhuriyeti’nin en üzerine çıktı. Yani daha Kürt ne istiyor? Yani ne istiyor ben bunu anlamıyorum yani. Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanı oldu. Devletin en üst kademesi. Bundan daha üst makam var mı? Tüm devlet yetkilisini cumhurbaşkanı atıyor. Bir Özal da bu memlekette dedi ki ben, kessen benim kanım Kürt kanı akar dedi. Yani bunu daha şeyi var mı? Ne istiyor bu vatandaşlar? Bilmiyorum ben yani.” (Yd, E, 56, T)

Günlük hayatta dil, kılık kıyafet, kullanılan renkler, semboller, oturlan bölge gibi pek çok şey etnik ötekileştirmeye neden olabilmektedir.

Dilsel alanda ötekileştirme en başta ulus devletin kendisi tarafından ve “homojen toplum projesi” çerçevesinde ortak bir dil yaratma çabasıyla ortaya çıkmaktadır. Buna göre günlük hayatın her alanında bir dilin, o dilin de tek bir “ağız¹⁵” nın yaygınlaştırılmaya çalışılması, özel ve resmi tüm iş ve işlemlerde, bunun dışındaki

¹⁵ Ağız: Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili (Türk Dil Kurumu Sözlüğü)

dillerin yasaklanması dilsel ötekileştirmenin temelini oluşturmaktadır. Bazı Kürt katılımcılar devletin bu tür uygulamalarından dolayı önemli sıkıntılar çektikleri dışlandıklarını, cezalandırıldıklarını ifade etmektedir:

- “1982’de zaten yasaklandı Kürtçe. Ondan önce şey koymuştu bir tane masa koymuştu Cumhuriyet Caddesine, yan yana geçerken iki kişi Kürtçe konuştuğu zaman ceza yazıyordu. Beş lira ceza yazıyordu. Buna ben şahit oldum. Babam da ödedi babama da yazmışlar. Beş lira ceza Kürtçe konuştuğu için” (S, E, 42, K)
- “İki tane çocuğum var. Ben çocuklarının ana dilinde eğitim almasını istiyorum. Küçükken öğrensinler istiyorum. Çocuklarımla o yüzden Kürtçe konuşmalarını öğrenmelerini istiyorum. Çünkü benim çocuğum ben kürdüm. Anam Kürt, babam Kürt, dedelerimizin dedeleri Kürt. Ama maalesef çocuklarımız Kürtçe öğrenmiyor. Okullarda ana dilde eğitim olmasını istiyorum.” (Sg, E, 28, K)
- “Kürt olduğumuz için, Doğulu olduğumuz için devlet bizi zaten ikinci sınıf görmüş, doğuştan sabıkalıyız, suçluyuz. Devlet bizi sevmemiş, yok etmiş. Dilimizi yasaklamış, örfümüzü yasaklamış, ne diyeyim daha.” (Sg, E, 57, K)

Bazı bireyler, hem ulus devletin tek dil anlayışını benimsediğinden hem de daha kişisel nedenlerle sosyal hayatta farklı bir dil, özellikle de Kürtçe konuşulmasından rahatsız olduklarını ifade etmektedir:

- “Şimdi cenazelere cidiyorum ölülere cidiyorum. Orda çurtçe konuşuyiler hemen devreye cicerum. “Niye çurtçe konuşuyirsuz ki hep Türkik... “ Oni açık açık soyleyeylim burası Türkiye, hayır ben Kürtçe de lazca da istemiyorum. Ne laz dilini istiyorum ne Kürt dilini istiyorum. Ben istemiyorum onu açık açık Türk dili varsa Türk dilini konuş.” (S, Kd, 48, T)
- “Kürt komşularımız arkadaşlarımız var, iyi geçiniriz anlaşırız. Ama kendi aralarında geldikleri zaman Kürtçe konuluyorlar. Hiç de hoşuma gitmiyor yani. Çünkü ne dediğini bilmiyorsun ne yaptığını bilmiyorsun. Anlamıyorsun Türkçe konuşsa sen de anlayacaksın ne dediğini ne yaptığını.” (Sg, Kd, 21, T/A)
- “Önemli olan Türkçedir. Türkçe öğrendiği zaman, Türkçe konuşsun. Kürtçe konuşanı zaten kimse engellemiyor ki. “Niye Kürtçe konuştun sen” demiyor ki kimse ona, “Kürtçe niye konuşuyorsun kardeşim, Türkçe konuşacaksın” diye bir tavır kimse kullanmıyor, azarlamıyor da onu. Kürtçe pek anlamıyorum, Kürtçe anlıyorum her kelimesini. Ama konuşmuyorum ama. Türkçe konuşmak bana daha mantıklı gibi. Çünkü Türk bayrağı altında yaşamamızın tek nedeni odur. Yalnız Kürt eşittir Türk. Ayırmıyorum, ayırım yapmıyorum ben. Hepimiz kardeşiz yani.” (S, E, 42, K)

Dilsel ötekileştirmenin araştırma açısından iki yönü ortaya çıkmaktadır. Birinci yönü hakim grup olan Türklerin, Kürtçeyi değersizleştirilmesi, “köksüz” “yapay” ve Kürtçe konuşanları “ayrılıkçı” “bölücü” diye etiketlemesidir. Buna göre bazı Türk katılımcılar Kürtçenin müstakil bir dil olmayıp, Arapça, farsça, Türkçe karışımı bir lehçe, şive olduğunu öne sürmektedir:

- “Kürtçe istemek ırkçılığa girer ırkçılığa girer. Çünkü öyle bir dil yok ortada. Kürtçe bir lehçedir. Selçuklular döneminde arapça, farsça biraz da Türkçe karıştırılarak meydana çıkmış bir lehçedir. Dil değildir, dil olsa amenna. Bir dil değildir, Kürtçe yazılı bir edebi metin yoktur. Mesela bi Orhun Kitabeleri’ne gittiğin zaman Türkçe’nin bin yıllık tarihi var, edebi metinleri var.” (S, E, 19, T)

- “Ben Kürtçeyi çok seviyorum aslında meraklıyım ama hiçbir zaman da öğrenmedim sadece şarkılarda söylemeyi severim ama dediğim gibi Kürtçe bir dil değil şivedir aslında. O yöreye ait Farsça eski Osmanlıca Türkçe ve Arapçanın karışımıdır. O yüzden değişik bir şey ortaya çıkıyor, bir şive ortaya çıkıyor. Ben de o şiveye ilgi duyuyorum. Bunun dışında zaten ülkemizde Lazca konuşanlar var. Egelilerin, Trakyalıların konuştuğu şiveler var. Yani bence Kürtçe bir dil değil şive.” (Sg, Kd, 16, T/A)
- “Kürtçe okunacak diye tutturdular. Biz (ayrımcılık) etmiyoruz ama Kürtler biraz yapıyorlar tabi. Ama biz herkesi kardeş bildik bağrımıza bastık. Ezanın, Kürtçe okunması okullarda mesela İstiklal Marşı Kürtçe okunacak diyorlar. Kürtler daha çok ayrımcılık yapıyor evet. Nereden çıktı Kürtçe, kimse anlamıyor ki, kendileri bile anlamıyorlar kendi içlerinde. Benim komşularım var; öyle diyorlar. Hepsinin konuştuğu başkaymış birbirinden. Otursunlar oturdukları yerde, Türkçe hepimize yetmiyor mu?” (Yd, Kd, 46, T/L)

İkinci yönü ise bu dili konuşanların hâkim grubun bakış açısını içselleştirerek ya da etiketlenmemek için ana dilini kullanmaması ve yeni kuşaklara aktarmaması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bazı yetişkin Kürt katılımcılar, Kürtçeyi çok az ya da hiç bilmediklerini, çocuklarına Kürtçe öğretmediklerini ifade etmektedir.

- “Kürtçe bilmesek de olur. Doğu bölgesinin hepsi Kürt, ama aynı kıyafetleri giymek ya da aynı dili konuşmak gerekmez.” (S, Kd, 15, K)
- “Kürt olmak için illa ki Kürtçe konuşman gerekmez.” (S, Kd, 13, K)
- “Bana göre Türkçe daha iyi. Yani Kürtçe ya fazla konuşamıyorum ben, birazcık anlayabiliyorum Kürtçeyi.” (S, Kd, 13, K)
- “Arkadaşlarımın hiç biri Kürtçe konuşmuyor yani Türkçe konuşuyoruz biz” (S, Kd, 15 K)
- “Babaannem Türk’tür benim. Ondan dolayı biz hiç Kürtçe konuşmadık. Hep Türkçe konuşuyorduk..” (Sg, Kd, 30, K)
- “Benim annem, Türkçe bilmez. Eşim ve çocuklarım da Kürtçe bilmez. Ama İngilizce, Fransızca, Arapça, Farsça konuşuluyorsa, Kürtçe de konuşulabilirdi. Ama şart mıdır; bence değildir. Öcü gibi gösterilmesine de gerek yok. Mesela TRT Şeş, açılmış. Mesela, ben bir iki kez izledim. Doğrusunu isterseniz neden izleyemedim; şive farklılığı var. Kürtçeyi unutmamışım, konuşuyorum. Ama ne dediğini anlamıyorum. On on beş farklı lehçe var. Bilmiyorum. Bana şimdi Kürtçe bir metin verin okuyamam. Orda konuşulana hiç anlamıyorum. Annem biraz daha iyi anlıyor. Bizim kuşağın dilinde Kürtçe kelime kalmadı. Bana sorsanız buna (bardağı göstererek) ” bardak” derim. Ancak çok düşünürsem aklım Kürtçe adı gelir. Bazı kelimeleri hiç bilmiyorum. Zaten zaman içinde bazı şeyleri Türkçeden almış. Mesela ben Kürtçede nasıl teşekkür edilir bilmiyorum, sıpaz mı diyorlar, sıpa mı diyorlar bilmiyorum. Dediğim gibi çok gerekli değil hani, isteyen konuşsun. Serbest bırakılsın, yasakla bir yere varılmaz yani...” (S, E, 55, K)
- “Benim babam, Kürt. Annem Terekeme; yani yerlidir. Ama ona rağmen yine bizim evde hep Türkçe konuşulur. Kürtçe konuşulmuyordu. Karım Terekeme. Dolayısıyla çocuklarım da Kürtçe bilmiyor.” (S, E, 42, K)
- “Şimdi ben Kürt kökenliyim. Ama bugün bir Kürt ile Kürtçe konuştuğum zaman karıştırıyorum Kürtçe gelmiyor unutmuşum.” (Sg, E, 58, K)

Kılık kıyafet ve kullanılan renkler önemli bir ötekileştirme aracı olarak kullanılmaktadır. Kürt katılımcılar, kendilerini ifade ettiğini düşündükleri renklerden dolayı, kendisini “Müslüman dindar”, “muhafazakâr” olarak tanımlayan kadınlar ise

taşıdıkları dinsel gösterenlerden dolayı devletçe ve bazı gruplarca ötekileştirildiklerini ifade etmişlerdir. Bu yönde bir ötekileştirmenin varlığı yalnızca, maruz kalanların ifadelerinde değil, ötekileştiren katılımcıların ifadelerinde de görülmektedir.

- “Bazıları gelmiş, Erzurum kıyafetiyle siyah çarşafı sokağa çıkıp yürüyüş yapıyorlar. Demek ki hala sonuç değişmemiş. Yani bir uyumu yok. Birine takıldım yani böyle bir laf attım, tamam mı ııı yani şöyle “ne oldu “ dedi,“Beğenemedin mi yani neye bakıyorsun?” falan dedi. Ben dedim ki boynum ağrıyor boynumu çevirdim.” (Sg, E, 62, T)
- “Biz ayırmıyoruz. Ama din üzerine olanları ayırıyorlar. Mesela bizim yani istediğim bir yere gönül şeyiyle bir yere gidemiyorsun. Başörtüne laf ediyorlar, pardösüsüz dışarı çıkmayız mesela ona laf ediyorlar.” (Yd, Kd, 46, T/L)
- “Ben açık insanlarla komşu olmak istemem, sevmiyorum. Bilmiyorum galiba kapalıları küçümsüyorlar. Belki onandır. Ama istemem yani,” (Yd, Kd, 26, T)
- “23 Nisan etkinlikleri olduğunda, hani biz şey, şal olur kırmızı yeşil birde sarı götürdüğümüzde, işte yeşili yasaktı yeşili getirmeyin sadece kırmızı sarı getirin derlerdi. Devlet yasaklamıştı bu renleri okulda. Hani Kürtlerin rengi olduğu için işte diyordu: “kırmızı sarı yeşili getirmeyin.” Sadece kırmızı sarı getirin.” (Sg, Kd, 26, K)
- “Biz dışlamıyoruz bak ben bir tek öyle şeyde yaşamıştım, türbanlı olduğum için ben Alevi olmadığım için ben bir yerde dışlanmıştım.” (S, Kd, 38, T)

Bir diğer ötekileştirme aracı ise sembollerdir. Semboller en güçlü iletişim araçlarından biri olması nedeniyle bir grubu niteleme gücü de oldukça kuvvetlidir. Bu nedenle dinler, ideolojiler, felsefeler, partiler, vs mesajlarını güçlendirmek için sembollerden yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin de egemenliğini ifade eden sembolleri bulunmaktadır. Bu sembollerin en önemlisi bayraktır. Bayrak bir ülkenin egemenliğini simgelerken, dalgalandığı her yerde devletin gücünü ve hâkimiyetini ifade etmektedir. Bu bağlamda bayrak dalgalandığı topraklar üzerindeki devletin tüm vatandaşlarının ortak değeridir. Ancak bir Kürt katılımcının ifadesine göre bugünün Türkiye'sinde bayrak bir ötekileştirme aracı olarak kullanılmaktadır. Buna göre, “terör” ile bağlantılı birey ve gruplar bayrağı yakarken karşısındakiler ise bayrağı sahiplenerek onu kendi sembolleri haline getirmektedir:

- “Bizi en fazla öteki gören grupların elinde en fazla Türk bayrağı var. Daha sonra bizi en fazla öteki gören gruplar, ülkenin ortak simge haline getirmeye çalıştığı nesnelere üzerinden bize mesajlar verebiliyorlar. Bi örnek göstereyim; mesela çatışmalar oluyor, insanlar ölüyor. Ertesi günü bu insanlar, mesela mesaj vermek için Türk bayrağı kullanıyorlar. Kitlesele olarak bu yapılıyor... Dolayısıyla ıııı..bizi ortak bir zihniyete kavuşturmak için üretilmiş olan argümanlar olsun, simgeler

olsun yapılan her şey ııı maalesef kendilerini diğer gruplardan ayıran insanların elinde, diğer grupları kendisinden ayrı öteki olarak algılayan insanların elinde bir silaha dönüşmüş. Ben öyle görüyorum... Ortak bir ıııı vatandaşlık kavramı oluşturulabilseydi Mustafa Kemal Atatürk'e herkesin sahip çıkması gerekirdi... Bunun nedenine indiğiniz zaman, bence devlet sistemi, devlet aygıtı içerisinde birleşik bi şekilde bu politikalar geliştirilmiş ki açığa çıkıyor yavaş yavaş. Tabii bu tarafta yanlışı olanlar var. Türk bayrağını yakanlar var. Ne geçecek ki eline, bu da bir ötekileştirmeyi oluşturuyor bana göre.” (Sg, E, 29, K)

Farklı gruptan bireylerin birbirlerini semboller ve ikonlar üzerinden ötekileştirmesinin en önemli nedenini gruplar arası iletişimsizliğe bağlayan bir katılımcı, birbirini yeterince tanımayan grupların, “öteki” olarak gördüğü grubu o grubun değer verdiği sembol ve ikonlar üzerinden eleştirdiğini ifade etmektedir:

- “Mesela çok iyi hatırlıyorum; konserde biz Ahmet Kaya'nın öldüğünü mü izlemiştik, zannedersem öldüğünü izlemiştik. Bazılarının köşeden sevinç çılgınlıkları atması, ondan sonra hatta küfür etmesi gerçekten çok acı vericiydi. Yani, sanki kendini şeyin bi parçası hissediyor. Hani ıııı sana ait bir şeye küfür ediliyormuş gibi algılıyorsun hissediyorsun. Aynı şeyi şunun içinde kullanabiliriz; hani Alparslan Türkeş'in öldüğü gün, bazılarının bayram günü ilan etmesi de bence aynı hissi uyandırıyor. Dolayısıyla, ikonlar üzerinden, simgeler üzerinden, insanlar birbirlerini tanımlıyorlar. İkonlar üzerinden, simgeler üzerinden tanımlamalarının nedeni de birbirlerinin tanımamalarından kaynaklanıyor. Yani eğer eleştirmek için siz karşınızdaki kişiyi veyahut da yanınızdaki kişiyi, komşunuzu eleştirmek için Alparslan Türkeş'i kullanıyorsanız o kişi de sizi eleştirmek için Ahmet Kaya'yı kullanıyorsa burada gerçekten bi iletişim sorunu var, demektir. Çünkü siz birbirinizi eleştirmek için dolaylı yollar kullanıyorsunuz.” (Sg, E, 29, K)

3.11.3. Medyada Ötekileştirme

Günümüzde medya kamuoyu oluşturma, kamuoyunu yönlendirme açısından en etkili araçlardan biridir. Bu bağlamda medya ötekileştirmenin de önemli bir dayanağını oluşturmaktadır.

Kimlik inşası ve dönüşümü üzerinde de etkili bir araç olan medya, haberler ve diğer programlarda kullanılan dil ile toplumda var olan ya da sonradan yaratılan ayrımcılığı kışkırtabilmekte, grupların birbirleri haklarındaki önyargılarını güçlendirebilmektedir. Bu da hedef alınan grupların tedirginleşmesine ve sessizleşmesine ya da tam tersi şiddete yönelmesine neden olabilmektedir (Hrant Dink Vakfı, 2011). Araştırma bağlamında medyanın ve diğer kitle iletişim araçlarının ayrımcılık ve ötekileştirmeye etkisi analiz edildiğinde pek çok katılımcının, televizyon programlarının önyargıları pekiştirerek ayrımcılık ve ötekileştirmeyi körüklediğini ifade ettiği görülmektedir:

- “Zaman zaman insanlar şöyle bişey, şimdi zaten bu insanları birbirlerine düşüren bu kadar kavganın, savaşın ortaya çıkması da medyanın hatası gibi geliyor bana. Burda aydın kişilerin yapmış olduğu tartışmalar kendi düşüncelerine göre ‘o’ dur, ‘bu’ dur diye adlandırdıkları farklı görüşler insanları birbirine maalesef ki düşürmüş durumda, aslında hata birazcık da medyanın bu konuda.” (Sg, Kd, 24, T)
- “Köşe yazarlarını çok ciddi manada dikkate alırım izlerim ve okurum. Örnek olarak söyleyeyim. Ertuğrul Özkök’ün geçen günkü bir yazısını okudum dehşete kapıldım. Yani birlikte yaşamak zorunda değiliz gibi bir cümle kullanıyor. Bu ülkede Kürtçe şarkı söylediği için sürgüne gönderilen Ahmet Kaya için de “Vay Şerefsiz” diye başlık atan adam bugün de birlikte yaşamak zorunda değiliz diye yazıyor. Böyle şeyler yüksek sesle dillendirildiği zaman eğer ötekiler bunu söylemeye başladığı zaman, bölünmenin alt yapısını hazırlıyorsunuz demektir. Söz sahibi olan kişiler bunları dile getirmeye başladığı zaman alt tabakadaki insanlar bunu ciddiye alıyorlar. Bunu ciddiye aldıkları zaman işte o zaman ötekileştirme ortaya çıkıyor. (...) Maalesef bizim toplumumuzda da buna çanak tutanlar var. Gerek siyasetçiler gerek gazeteciler gerek medya. Buna o bölgede işte “inin lan aşağıya” diyenler gibi çanak tutuyorlar buna onlar çanak tutuyorlar buna. Toplum ötekileştirmeye başladılar öyle bir enteresan bir şey yaşıyoruz ki televizyon izliyorsun iki kişi bu tarafta oturuyor iki kişi bu tarafta oturuyor işte sana öteki. Bunu bana veya vatandaşa sormaya gerek yok ki orada ötekileşmişler zaten yani.” (S, E, 42, K)

Araştırma kapsamında görüşülen pek çok Kürt katılımcı, televizyonda yayınlanan bazı dizi ve programların Kürtler hakkında önyargılar oluşturduğunu, var olanları pekiştirdiğini, Kürtlere hakaretler içerdiğini belirterek, bu durumun kendilerinde tedirginlik yarattığını, dışlanmışlık hissi ve öfke uyandırdığını ifade etmektedir:

- “En nefret ettiğim film de “ Tek Türkiye”dir. Onları yakalasam bir kaşık suda boğacağım. Ya onunla ilgili şey sahnesi vardı. Bir genç kıızı kandırıp dağa çıkarıyorlar. Dağda şimdi bu genç kız banyo yapacak bütün işte PKK’lılar işte terör örgütü yandaşları etrafında toplanmışlar genç kızın banyo yapmasını seyrediyorlar işte. Bu genç kız da yeni katıldığı için bilmiyor ortamı. Diyor ki “ben bunların ortasında mı soyunacağım.” diyor. Oradaki bir adam diyor ki buna “evet” diyor, “sen buradaki insanların içinde soyunacaksın banyonu yapacaksın, zamanla alışırısın.” Bu benim çok ağrıma gitti. Hani bunu ne kadar çocuk katili olursa ne kadar terör örgütü olursa Müslümanlıkla da bağdaştırmıyorum Ermeni veya Yahudi, Hıristiyan, Musevi, dinsiz Ateist bile olsa böyle bir şey insanın yapabileceği bir iş değil yani. Ben bu sahneyi gördükten sonra bir daha yani Samanyolu’nu bile izlemeye nokta koydum. Yani sırf bu dizi için. Çünkü o dizi o kanalın bakış açısını yansıtıyor bence. Öyle yansıttığı için ben bir daha Samanyolu’nu bile izlememeye başladım.” (S, E, 19, K)
- “Onlar Kürtleri baya bir kötülüyorlar ya; öyle böyle değil baya bir kötülüyorlar ve bizim Kürtler de onu izliyor ya ben çok uyuz olurum onlara.” (S, E,15, K)
- “Malesef hep kötülüyorlar bizi. Çok abartmışlar. Televizyon dizilerini çok abartmışlar. Olmayan şeyler hep orda; yani hayatta öyle bişey hayal bile edilemez. Örnek: Tek Türkiye dizisi var. Samanyolu yanlış değilse. Yani hiç alakası olmayan şeyler. Hayret ya! insan baktığında hayret kalıyo. Hiç alakası olmayan şeyler. Onlar barış adına adım atacaklarına onlar bozuyorlar. Halkı kışkırtıyorlar. Böyle bişey olmaz. O diziyi bence kaldırmaları lazım yani. Çok saçma.” (Sg, E, 28, K)
- “O dizi (Tek Türkiye) hep Kürtleri aşıyor. Orda hep Kürtleri aşıyor. Yani olmayan şeyleri böle kendi kafalarına göre uydurmuşlar. Bir amaç için belirli bi amacın olduğu için Doğu Halkı’nı karalamak küçümsemek başka bi niyetleri yok. Güneşi gördüm filminde de gerçeği söylüyor. Biz ölümler terörist diyorlar da siz ölünce şehit diyorlar. Ama Doğunun töreleri üzerinde ki dizileri lütfen kaldırsınlar. Biz bunu istiyoruz. Hep Kürtleri kötülüyorlar. Orda iki grup çıkarmış. Biri asker oluyor. Biri şey oluyor. Doğu Anadolu’da asker olanlara hakaret ediyorlar. Doğulu diye hakaret ediyor. Sizi vuracak diyor. Bizi kötülerdir. Benim bu insanlara bi önerim var. Gitsinler doğuya Güneydoğuya oradaki halkı görsünler; dünyanın en mert, dünyanın en güzel, dünyanın en dürüst,

dünyanın en misafirperver insanları olduğunu kendi gözleriyle görsünler. Gitsinler görsünler gözlerine inansınlar. Kulakta duyma şeylere inanmasınlar. Önerim bu.” (Sg, E, 46, K)

- “İlk dönemlerde “Kurtlar Vadisi Terör” çıkmıştı. Hatta bir bölüm yayınlandı. Ondan sonra yasaklandı ıııı bi tane arkadaş orada dedi ki; “işte Kurtlar Vadisi yahu ben kardeş” dedi, “ben bi izledim” dedi, “inan ki” dedi, “ben böyle elime tüfeği alıp şu ilerde Kürt mahallesi var. Oraya öyle giresim geldi” dedi. “Böyle gidip orayı tarayasım geldi.” E! şimdi yani, böyle bi’şey ıııı insanlar böyle bi’şeyler kafasında varsa çok uç nokta yani çok yani dehşet bi’şey ııı çok dehşet bi’şey tabi bu insanı böyle kavgaya da götürür, şiddete de götürür, böyle ötekileştirmeye de götürür. Nihayetinde ben de orada oturuyorum, ben de Kürdüm. Sen de Türk olabilirsin. Aslında bu aradaki yani Türk - Kürt olayı ıııı şey olmaması lazım. Mesela hani bu ııı bildiğimiz gibi Türkler de geçmişten beri Kürtlerle beraber yani et tırnak gibiymiş, bir farkları yok. Türk de Kürtsüz olmaz Kürt de Türksüz olmaz. Ama bu şekilde hani ne bilim artık bu oyundan kaynaklanan bi’şey. Birilerinin bu ııı milleti bu devleti parçalamak istemesi, bölmek istemesinden kaynaklanan bi’şey mi bilmiyorum. Ama ben o gün çok zoruma gitmişti, yani bu dediği laftan dolayı.” (Sg, E, 29, K)

Türk katılımcının özel bir televizyon kanalında yayınlanan diziye referans vererek

Kürtler hakkında sarf ettiği aşağıdaki sözler medyanın önyargıları pekiştirmesine

örnek olarak verilebilir:

- “Mesela burada Kürtler var. Televizyonda “Tek Türkiye” diye bir film oynuyor. Samanyolu Televizyonu’nda. Ben dedim ki: “Kız size bir şey söyleyeceğim” dedim. Dedim: “ O sizin Kürtler” dedim, “ hakikaten o televizyonda oynayan o film gibi mi” dedim? “Aynı öyle” dedi. “Biz” dedi “o yüzden, Erzurum’dan, Elazığ’dan kaçtık buraya geldik.” dedi. Tek Türkiye’de şimdi o zaman dünyayı askerleri Kürtler düşman gibi gösteriyorlar. Kendi asker elbisesi giyip askermiş gibi öldürüyorlar, ediyorlar. Hiç acıma duyguları yok onların. Sinir oluyorum zaten seyretmiyorum. Kendi ağızlarıyla söylüyorlar ya; onüç-ondört yaşlarında çocukların beyni yıkıyor. Askerlere karşı tersler yani hep birbirlerini vuruyorlar. “Tek Türkiye”de bunu anlatıyor. Onların içinden gelmişler zaten. Kabul ediyorlar. “Bizde, adam öldürmek tavuk öldürmek gibidir” diyorlar. Yani biz tavuğu öldüremeyiz. Onlar öyle adam öldürüyorlar. Onlar da eleştiriyorlar. Eleştiriyorlar buradakiler; bizim tanıdıklarımız, eleştiriyorlar.” (Yd, Kd, 47, T/L)

Medyada haberin sunuluşu üzerinde duran bir Türk katılımcı, kendisinin hatırladığı

en önemli olaylardan biri olan 2 Temmuz 1993’te meydana gelen “Madımak

Olayı”nın medya tarafından verilmiş tarzını örnek vererek, medyanın olayları taraflı

vererek, dindar insanları ötekileştirdiğini öne sürmektedir:

- “Hatırladığım en önemli olay, 2 Temmuz olaylarıdır. Ben Sivaslıyım orada yaşıyordum. O anki yaşadıklarımı bilmem nasıl anlatabilirim ki; çok korkunç gibi geliyordu bana. Sünni vatandaşlarımızla Alevi vatandaşlarımızın birbirine düşürülmek istenmesi, yani televizyonlarda çok çok farklı iletildi. Ben birebir şahit olduğum için, yaşadığım için, bana çok abartılı olarak gösterildiği hep aklımda kalmıştır. Hiçbir zaman televizyonda söylendiği gibi olmamıştır. Alevi vatandaşlar zarar görmüştü. Ama bizimkiler de daha çok zarar gördüğüne ben kendim şahit olmuşumdur. Örneğin bizim polislerimiz birkaç tane vatandaş. Esnaflarımızın öldürüldüğünü biliyoruz. Bak bunlar hiçbir şeyde duyulmamıştır. Biz aslında o vatandaşlarımızla çok samimi bir şekilde, iç içe kapı kapıya arkadaş olarak yetişmiştik. Ben işte o zaman Alevi Sünni ne olduğunu anlamıştım. Bu bana hep iz bırakmıştır.” (S, Kd, 38, T)

Grupların birbirlerini ötekileştirmesine sahne olan başka bir alan ise internet ve

sosyal medyadır. Buna göre, günlük hayatta, yüz yüze ilişkilerde gruplar, birbirleri

hakkında açığa vurdamadıkları hasmane duygularını internette açtıkları site, blog ve

oluşturdukları gruplar aracılığıyla yayabilmektedirler. Araştırmada Kürt katılımcıların bu yönde eleştirilerinin olduğu görülmektedir.

- “Televizyonlarda gördüğüm ön yargı ya da kitle iletişim araçlarında gördüğüm ön yargı kesinlikle çok daha keskin, çok daha net, çok daha öteki... Ama normal yüz yüze ilişkilerde nadiren böyle şeyler oluyor. Ama ben, kitle iletişim araçlarını, bir evin salonuna benzetiyorum. Kendi görüşüm bu. Yani herkes kendi odasına çekilir, kendi özel hayatını yaşar ya; aynı şekilde fikirlerin de kendi mahremleri vardır, kendi içinde yaşayan dinamikleri vardır. Bi de ilişkide buldukları bir salon vardır. Herkes burada bir kendini gösterme, kendi kültürünü gösterme şeyi ıııı gösterisini yapıyor. Bu da bildiğimiz kitle iletişim araçları. Artık bu işin içerisine sosyal medya da girdi. Bu internet de girdi. İnternette inanamazsınız önyargının dibine kadar gidiliyor. Eğer siz facebook'ta veyahut da Twitter'da hesabınız varsa araştırırsanız, çok şey görürsünüz. Openbook diye bi tane site var; Facebook'taki gerçek zamanlı ııı güncellemeleri gösteriyor. Oraya Kürt dediğiniz zaman sadece şiddetle ilgili küfürler var. Bu da yani şiddete küfür değil yani direk, belli bi halka veyahut da belli bi kültürü kendisine öteki olarak belirlemiş kişilerin küfürlerini sıralayabiliyorsunuz, yani anahtar kelimeleri seçtiğiniz zaman o ana akımın içinden neler aktığını görebiliyorsunuz. Bence bu korkutucu bi şey. Yani ııı gerçekten immm ciddi bi şekilde hani damardan yakalamak bence sosyal medya internet paylaşım siteleri konulacak gerçekten iyi şeyler sunar.” (Sg, E, 29 K)

Ötekileştirme kendisini günlük hayatta pek çok biçimde göstermektedir. Bunların en çok görüleni fiziksel özelliklere göre stereotiplemedir. Bu durum, belli bir grubun büyük bir bölümünü niteleyen fiziksel bir özellikten yola çıkarak o fiziksel yapıdaki herkesin aynı görülmesidir (Kâğıtçıbası, 2010). Buna göre, bir kişi hakkındaki olumsuz düşünce, bütün bir gruba mal edilebilmektedir. Aşağıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi katılımcılar, ten rengine referansla bazı grupları ötekileştirmektedir. Burada genellemeci ve olumsuz bir bakış açısı dikkat çekmektedir:

- “Siirtlilerle, Sivaslılarla hiç anlaşamazdım, Siirtli ve Sivas, değerleriyle aram iyiydi. Siirtlilerin düşmanı çok onların... Kürtler, kara çocuklar, görünce korkarsın.” (Sg, E, 17, T)
- “Karadenizlilerden hoşlanmıyorum. Karadenizliler dışında herkesle evlenebilirim. Soğuk geliyorlar farklı geliyorlar. Sarışın oldukları için belki. Bilmiyorum onlardan hoşlanmıyorum pek.” (S, Kd, 19, K)
- “Ben çocukken Kürtlerden söz edildiğini duyardım ama doğulu olan herkese Kürt denilirdi. Sanırım biraz daha esmer oldukları için. Babamlar Lazlarla Kürtler kavga etmişti yaralananlar olmuştu. Ama sonradan öğrendim ki bizim Kürt dediğimiz insanlar Kürt değilmiş, Karslıymış hatta Türk'müş.” (S, Kd, 34, T)

Diğer taraftan Kürt bir katılımcının aşağıda verilen ifadesinden anlaşılacağı gibi, grupların birbirleri hakkında yaptığı olumsuz nitelendirmeler, grupların kendi üyeleri tarafından da zamanla içselleştirilebilmektedir:

- “Çoğu insan Vanlı olduğuma inanmıyordu. O vardı, hani sormadan inanmıyorlardı. Çünkü düzgün (Beyaz oluşuna işaret ediyor) bir insanım. Arkadaşlarım sen Doğulu musun? Falan

yapıyorlardı. İnanmıyorlardı. Ama bazen sataştıkları Doğulular oluyordu okulumuzda falan.” (S, Kd, 18, K)

- “Doğulular, hala ne bileyim sokak arasında bağırın işte şey yapan dedikodu yapan hani bildiğiniz doğu insanı yani.” (S, Kd, 15, K)
- “Kürtler sahiplenir çok çalışkandır, öfkeli de bu sebepten dolayı biraz kavgacı bir yapıları vardır.” (Yd, Kd, 30, K)
- “Kürtlerde, 15- 20- 30- 40- 50 tane kadar çocuk var, yani doğurur. Bu doğrudur. Batıda hiç yok; bir tane olur iki tane olur “yeter”, der. Ama Kürtler öyle değil; ver Allah ver, dur yok yola devam.” (Sg, E, 60, K)

Ötekileştirmenin, günlük hayattaki bir başka yüzü de dinsel ayrımcılıktır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların beyanlarına göre Sancaktepe’de dinsel ötekileştirme; gayrimüslimlere, Alevilere, Müslüman dindarlara karşı olmak üzere üç biçimde görülmektedir. Gayrimüslimler hem Kürt hem de Türk katılımcılar tarafından en çok ötekileştirilen gruptur. En fazla ötekileştirilenlerin gayrimüslimler olması, İslam Dini’nin katılımcılar açısından önemli bir ortak payda olarak görüldüğünü göstermektedir. Bunun yanısıra İslam Dini’nin farklı uygulamalarına karşı da bir ötekileştirme olduğu da anlaşılmaktadır. Buna göre; bazı Kürt ve Türk katılımcıların, Aleviler hakkında direkt olarak olumsuz fikir beyan ettikleri görülmektedir. Bazı katılımcılar ise, aynı mahallede Alevilerle bir arada olmaya tepkili olmamalarına rağmen, komşuluk ilişkilerinde ve evlilik tercihlerinde Sünnilerden yana tavır ortaya koyduklarını ifade ya da ima etmektedir.

- “Benim için öteki Amerika ve AB insanlarıdır. Kuran-ı Kerim Maide Suresi der ki; Ey inananlar! Hristiyanları ve Musevileri dost edinmeyin. Onlar birbirlerinin dostudur. Eğer sizden kim onları dost edinirse o da onlardandır.” (S, E, 55, T)
- “Ermeniler Yahudiler onlar bence gelmesinler gitsinler.” (Yd, Kd, 46, T/L)
- “Mesela ailem, beni Alevi’ye ya da Gayrimüslim diyeceğim, Hristiyan’a veya bir Yahudi’yle evlenmemi istemez. Müslüman olması benim için de çok önemli. Buna çok önem veririm. Birinci sırada değerlendireceğim bişeydir.” (S, E, 19, K)
- “Öleceğimize, şey oraya gideceğimize inanıyorsak bizi Tanrının yarattığına inanıyorsak Kuran-ı Kerim’e inanıyorsak... Allahın hiç kimseye sen Kürt müsün Türk müsün diye sormayacak.” (S, E 55, K)
- “ Hepimiz aynı Allah’a inanıyoruz, Muhammed’in ümmeti değil miyiz?” (Sg, Kd, 45, T)
- “Benim dilim Kürt, dinim Kürt değil, Elhamdülillah ben İslamim; la ilahe illallah Muhammed’in resulullah. (...) Bu ülkeyi ecnebiye, gâvura karşı beraber kazandık kızım. Allah bir daha bu memlekete gâvurun çizmesini bastırmasın...” (Sg, Kd, 52, K)
- “Alevilerle de ne bileyim mezhep farkı hani Alevi işte Sünni biraz ondan hani günahı var gibicesine öyle biraz çekimser kalabiliyoruz. Ne bileyim ben abdest gibi banyo gibi o tür şeylerden, hani hocalarımız anlatıyor. Çok gidip gelmeyin, çok komşuluk yapmayın, hani yedinin

yemeyin. O konuda biraz evet çekindiğimiz yönlerimiz olabiliyor. Ama doğru mu yapıyoruz yanlış mı yapıyoruz, onu da bilmiyoruz.” (Yd, Kd 41, T)

- “Şu mahallede oturduğün sürece mesela bir Alevi’yle evlenmek kimse istemez. İstesen bile annen baban ona izin vermez. Annen baban da seni düşünerek çünkü bu mahallenin diline bir düştün mü bir daha o dedikodudan kurtulamıyorsun.” (S, E, 15, K)
- “Bir alevi ile evlenmek için mesela konuştuğüm zaman veyahutta böyle bir girişimde bulunduğüm zaman büyük bir ihtimalle bir çatışma yaşanacaktır. Yani aile ile ilişkilerimde çevremle ilişkilerimde büyük bir ihtimalle bir çatışma yaşanacaktır.” (S, E, 29, K)
- “Benim halam gitti bir tane istemeyerek de olsa Alevi bir gelin aldı hiç geçinmedikleri ortada. Yani etnik gerçekten bir yerden sonra ne kadar desek de dini kimliği şey yapılmıyor ama ister istemez onun doğurduğu sonuçlar var; olumsuz yönde.” (Sg, Kd, 18, K)
- “Biz Alevilere kız vermeyiz. Bizde vardı bir subay istemişti isteme değil de teklif etmişti. Ona hayır demişti babam.” (Yd, Kd, 25, T)
- “Ben mesela; sene 2003’te lisedeyken, kız arkadaşım vardı. Tabi bu yaklaşık altı yedi yıldır devam etti bu arkadaşlığımız. Tabi ailevi durumları baz alırsak, kendisi Bitlisliydi. Ben de Tokatlıyım, yani Aleviyim. Tabi bu epey bir sorun oldu. Nasıl sorun oldu; işte tabi Alevisin vermezler etmezler gibisine.” (Sg, E, 24, T/A)
- “Hep Alevi arkadaşlarım da vardı çocuktum ben onların evine giderdim onlar da bize gelir, yerdik içerdik beraber konuşurduk söyledik gülerdik. Ne zaman şöyle mesela ben oruç tuttuğümde arkadaşlarım tutmadığında sorardım onlara niye tutmuyorsunuz? İşte biz tutmak istemiyoruz, işte şundan bundan çeşitli bahanelerle bana o şekilde açıklarlardı. Bende anlamazdım, niye bunlar oruç tutmuyorlar acaba diye. Ama sonradan anladım ki onlar Alevi’ymiş yani. Şimdi benim komşularım sürekli Alevi ama ben onlarla yani şey yapmıyorum dışarıdan... Sorun teşkil etmiyor derken kabul etmiyorum yani Alevileri seviyorum ama arkadaşın dediği gibi Alevileri kabul etmiyorum. Yani benim çocuğüm bir Alevi ile evlensin veya kızım gitsin bir Alevi ile evlensin onu düşünmüyorum, kabul de edemem. Benim için zor olur herhalde. Çok zor olur. Bana çok tuhaf geliyor. İnsan olarak bak, çok iyiler doğup büyüdüğüm yerde Rumelihisarı’nda Tokat’ın da Alevi’si vardı. Arkadaşım Tokat’ın da Alevi’si Gümüşhane Şiran’ın Alevileri vardı, Şebinkarahisar’ın Alevileri vardı. Ben sonradan yıllar sonra buralarda duydum ki Sinop’un bile Alevi’si varmış. Her memleketin çıkıyormuş ama yemeleri içmeleri böyle cenazeye tavırları düğüne derneğe gelmeleri gerçekten mükemmel üstü mükemmel... Diyorum kişilik olarak iyi insanlardır. Ama nesil gittikçe saygısızlaşıyor. Diyeceksin ki Sünnilerde oruç tutmayan yok mu? Sünnilerde de var. Ama insanlar oruçluymken de bizim dilimiz damağımız kururken karşımızda birilerinin saygısızca o davranışı sergilemeleri bile bile yemeleri benim hoşuma gitmiyor.” (S, Kd, 41, T)
- “Alevi gelin, kendileri istedikten sonra benim için problem olmazdı. Ama bana dönük olsa iyi olurdu. Yani Aleviler de dönüyor ya. Dönmeyeceğine göre de... Dönmeyeceğine göre de benim oğlum onu almazdı zaten. Öyle bir şey düşünmedim. Alırsa ne yapacaksın keşke alsak da bir taneyi bize katsak.” (Yd, Kd, 41, T)
- “Yani eşim hiç şey yapmıyor yiyor alevilerden gelenleri. Ben de hocalar bazen diyorlar yani yemeyin işte günahı var. Aslında nimet nimettir niye günahı olsun onu da bilmiyorum. Allah onlara da veriyor bize de veriyor. Yani bunun günahı ne sevabı ne onu da bilmiyoruz. Bildiğim kadarıyla hani onların yemek yaparken, çay demlerken belli bir adetleri varmış herhalde... Mesela yemek yaptığın zaman, çay demleyip çağırdığı zaman, “ben tükürdüm” diyormuş. O da bir aklımda kalan bir şey... Ama anlatımlar öyle kulaktan duymayla biliyoruz. Yoksa benim pek fazla Alevi komşum hiç yok diyecek kadar, hiç yok yani.” (S, Kd, 41, T)

Bazı Alevi katılımcılar, devletin Sünni inancı koruduğunu ve alevi kimliğini ötekileştirdiğini, hayat tarzlarından dolayı, kendilerini baskı altında hissettiklerini, Sünni inancın ritüellerinin bütün halka dayatılmasından dolayı rahatsızlık duyduklarını ifade etmektedir:

- “Şimdi ben burada esnaflık yapıyorum on - on iki yıl falan esnaflık yaptım. yüze yakın dükkân var bu Carrefour’un olduğu yerde orada ben esnaflık yaparken oranın başkanlığına ben duyarlı olduğum için beni başkanlığa seçtiler, arkadaşlar toplandılar bir gün. Şimdi adam diyor ki sen çok iyi bir insansın diyor ama Alevisin diyor. Çok iyi insansam daha sorun kalıyor mu? Yok diyor Alevi’sin diyor. Alevi olmasan diyor mükemmel bir insansın. Peki dedim ben sana bir şey izah edeyim bu konuda. Şimdi ben Alevi’yim. Sen de Müslüman’sın, dindarsın değil mi; sokaklarında aynı sokaklarda oturuyoruz, ya senin ne hakkın var. Sen otuz gün davulu benim kapımda çalışıyorsun dedim. Ben kalkmıyorum kardeşim saatini kur, Ramazan’da kalk. Bak sen benim özgürlüğüme kimliğime saldırıda bulunuyorsun ve din adına yapıyorsun bunu da, Allah için yapıyorsun. Ben dedim on iki imam orucu tutuyorum. Ben on iki gün gelip senin kapıda teneke çalacağım. Kabul eder misin sen? Öldürürüz diyor kabul edemeyiz diyor. Neden edemiyorsun. Çünkü devlet onu meşru kılmış otuz gün o adam bir Alevinin kapısına gidip davulu çalabiliyor. O özgürlüğü vermiş devlet. Zaten devlet parayı veriyor davulcunun.” (Sg, E, 53, K/A)

Kendisini “Alevi” olarak tanımlayan bazı katılımcıların ifadelerinden edinilen izlenime göre bu kesimin, kendisini Müslüman muhafazakâr diye tanımlayan bireylere karşı bir ötekileştirme uyguladığı söylenebilir:

- “Meclis Mahallesinde Yunus Emre Camii var. Dün tesadüfen yürümek istedim orada camide dikkatimi çekti; camide dört beş yaşındaki çocuklar dört beş yaşındaki çocukları başörtü kapatmışlar. Anneleri babaları orada. Ben onların eğitim seviyesiyle veya şeyle alay etmiyorum. O da onların babalarından veya ailelerinden kaynaklanmıştır. O körpecik çocukların beyinlerini öyle bir yıkıyorlar ki o yedi metre yerin altında öyle bir yıkıyorlar... Bizim ülkemizde bakın üç milyon tane internete girin, belki siz benden daha tecrübelisiniz. Yapılan sapık eylemlerin iki milyon dokuz yüz on dört tanesini bakın unutmadan söylüyorum yazın yanına iki milyon dokuz yüz on dört tanesi, imam hatipte yetişen aşırı din tutkusuyla yetişen bireyler yapmıştır.” (Sg, E, 48, A)
- “Şimdi din sömürüsü almış yürümüş gidiyor zaten belli yani.” (Yd, E, 53, K/A)
- “Yani Sarıgazi, Meclis Mahallesi’nde oturmasaydım, diyorum. Keşke daha bir ücrada olsaydım da, Sultanbeyli’de, Yenidoğan’da olsaydım da, diyorum. Belki orada üç beş arkadaşımı daha belki, aydınlığa götürebilme çabam olurdu.” (Sg, E, 53, A)

Sosyal hayatta bireyin sosyal çevresini “biz” ve “onlar” biçimde kategorize etmesi her zaman ayrımcılık doğurmamaktadır. Bazı katılımcılar, kendilerinin kentte pek çok farklı grupla yan yana saygı içinde yaşadıklarını, komşuluk ve dostluk kurduklarını, bunun kenedilerinde olumlu özellikler kazandırdığını, geliştirdiğini ifade etmektedir:

- “Komşum alevi kökenlidir on gün on iki gün oruç tutuyor saygı duyuyor adam bize. Ona, biz de ona saygı duyuyoruz. Yani ortak paydamız bunlar, yani biz de otuz gün tutuyoruz onlar da bize saygı şey yapıyor.” (Sg, E, 60, K)
- “Alevi arkadaşım vardı, Gümüşhaneli. Evlerine gittim, yemeklerini yedim ki, bizde alevilerin yemekleri yenmez denilen yapıya rağmen, çok iyi ilişkiler kurdum, sağlam dostluklar kurdum, Sünnilerle kuramadığım kadar. Benim Malatyalı bir komşum var. Çok severim kendisini. Alevi kendisi. Çok güzel yemekler yapar. Ondandır pek çok yemek öğrendim. Çok iyi insanlar, ben onların, insancılığını çok severim. Bunlar Alevi Kürt dediğimiz insanlar.” (S, Kd, 34, T)
- “Ben 1996’dan beri bu arkadaşımın (yanındaki arkadaşını göstererek) yanında olduğum için yani... Aramızda Türk Kürt ayrımı yok. Onların bana öğrettiği bazı (Kürtçe) kelimeleri biliyorum mesela nasılsın, iyi misin, günaydın. Çünkü bilmemiz lazım. Mesela bizim köyümüz Azerbaycan’dan geliyor. O da bizim bazı kelimelerimizi biliyor. Çünkü bir birimizi hep bir aradayız. Ben onlara giderim o bizim evimize gelir. Hep bir arada olduğumuz için biliyoruz kendi söylediğimiz kelimeleri.” (S, E, 14, T)
- “Arkadaşlarım daha çok Türklere oluşuyo.” (Sg, Kd, 46, K)

- “Burada güzel olan bir şey var; biz Sünni alevi şeyi yok kutuplaşması yok... O çok güzel, insanlar bir arada yani komşuluk ilişkilerini devam ettirebiliyorlar hatta bizim de kendi komşularımız var, bu konuda hiç sorun yaşamadık. Hiç yani bi ayrı gayrı yok bu konuda baya iyi.” (Sg, E, 29, K)

Ötekileştirme ve ayrımcılık çoğu zaman temelsiz bilgi ve genellemelerden beslenir. Bireylerin diğer grup mensuplarıyla ilgili duyularını ya da deneyimlerini bütün bir gruba mal etmesi, gruplar arasındaki mesafenin açılmasına, neredeyse hiç ilişkiye girmeyecek şekilde birbirlerinden kopmalarına ve içe kapanmalarına ya da birbirlerine bilmelerine, hatta birbirlerine karşı şiddete yönelmelerine neden olabilmektedir. Bu sorunları önlenmenin yolu ise daha demokratik bir toplum yapısını oluşturarak, grupların kendilerini ifade edebilmesine imkân vererek, birbirilerini tanıyabilecekleri, iletişim kanallarını açık tutmaktan geçmektedir. Bu bağlamda araştırmaya katılan bireylerin ifadeleri ele alındığında grupların birbirleri hakkındaki önyargılarının yerini tanıştıktan sonra daha dostane duygulara bıraktığı görülmektedir. Kızını Adıyamanlı bir Kürt genciyle evlendirmiş bulunan Rizeli bir kadın katılımcı, kızının mutlu evliliğinden yola çıkarak Kürt erkekleri hakkında, araştırmaya katılan çoğu Türk kadın katılımcının aksine görüş belirtmektedir:

- “Adıyaman’ın insanları çok iyi diyorlar. Malatya Adıyaman’ın insanları... Kızımın hiçbir probelemi olmadı. Bir problem yaşasa kızım bana yansıtırdı... Problem yaşasaydı kızım yansıtırdı. Benim elimin altında da oldu yani. Daire vermişim burada. Burada da duruyor. Hiç onlarla benim aramda çatışma olmadı, oğullarımla onların arasında tartışma olmadı. Kürt erkekleri, daha yumuşak. Karısına daha sahipler.” (S, Kd, 48, T)

Bir çocuk katılımcı ise, daha önce dillerini anlamadığından dolayı nefret ettiği Karadenizlileri, ablasının bir Ordulu ile evlenmesiyle tanıma fırsatı bulduğunu, bu sayede de Karadenizlilere karşı sahip olduğu önyargıdan kurtulduğunu ifade ettiği görülmektedir. Aşağıda verilen moderatör ile on dört yaşındaki Kürt katılımcı arasındaki diyalog, bu açıdan dikkat çekicidir:

- “Katılımcı: “En nefret ettiğim Karadeniz’di. Ablam Ordulularla evlendi ilk kez. Daha önce hiç yoktu. Hep kuzenlerle evlenilirdi. Eniştem Ordulu, Karadenizli olduğu için konuşuyor, anlayabiliyorum onu. Ben de anladım eniştem konuşuyor, ben de birazcık şey yaptım. Şimdi seviyorum Karadenizlileri, konuşabiliyorum Çünkü. Şimdi Ege tarafından nefret ediyorum hiç sevmiyorum.”
- Mod: Niye nefret ediyorsun?
- Katılımcı: Bilmem. Bazı Ege tarafları doğu taraflarını sevmiyor. O yüzden.
- Mod: Bunu nasıl anlıyorsun?
- Katılımcı: Diyorlar Kürtler bazen kötü oluyorlar teröristler diyorlar o yüzden.
- Mod: Bunu sana söylediler mi?

- Katılımcı: Konuşurken duyuyorum.
- Mod: Nerede konuşurken duyuyorsun?
- Katılımcı: Okulda, bazen mahallede, bazen başka yerlerde.
- Mod: Bu mahallede Egeli var mı?
- Katılımcı Yok, yok
- Mod: Peki, senin Egeli arkadaşın var mı?
- Katılımcı: Okulda var. .
- Mod: : Okulda anlaşabiliyor musun peki?
- Katılımcı: Onlarla yakınlaştık artık anlaşabiliyorum.” (S, Kd, 14, K)

Bir başka katılımcı üniversitede tanıştığı arkadaşının babasının, başka Kürtlerden dolayı edindiği önyargılarını kendisiyle tanıştıktan sonra aştığını ifade etmektedir:

- “Benim de üniversitede tanıştığım, Bursalı bir arkadaşım, en yakın arkadaşımdır. Yani çok çok yakın olduk hani iki sene zarfında. Bursa’ya evine davet etti beni, gittim. Babası Uludağ Üniversitesi’nde kasap, kampüste. Bu da öyle çok hani Kürtlerden nefret ediyor. Kürtler karşıma çıkmasını istemiyorum, nefret ediyorum, sevmiyorum... Örtünmeye ve Kürtçülüğe karşı bir adam. Ben ilk evlerine gittiğimde babasıgil beni tanıdıklarında, “ya! Kürt bak, bizim kız nasıl geçinecek bununla nasıl idare edecek bak kız Kürt’müş.” demiş. Bursa’ya gittim işte halası geliyor yanıma, işte teyzesi geliyor falan sen Kürt’tün değil mi? Evet Vanlıyım. Neyse sonra ailesi beni tanıdıkça şaşırıldılar, nasıl Kürt diye. Oysa biz Kürtler hepimiz iyi insanlarız. Bizi terörist sanıyorlar. Kafalarına yerleştirmişler bir terörist etiketi herkesi bir tutuyorlar.” (S, Kd, 22, K)

Rizeli olduğunu ifade eden bir başka katılımcı ise Yenidoğan’a ilk yerleştiğinde oradaki Kürt komşularından çok ilgi gördüğünü bundan dolayı da yeni mahallesine kolay alıştığını, yalnızlık çekmediğini, önceleri Kürtler hakkında pek çok olumsuz düşünceye sahip olmasına karşın Kürtlerle komşuluk yaptığından ve Kürt tarihi ile ilgili kitaplar okuduğundan dolayı bu önyargılarını aştığını ifade etmektedir:

- “Mesela; Kürtler olsun şeyler olsun hep gitti geldiler yani yabancılık olmasın yalnızlık çekmesinler diye gitti geldiler. Mesela şu karşımdaki Kürt kendi kardeşim olsa mesela belki o kadar iyi olmaz iki laf edecek. İlk önce yalan söylemeyeyim ilk önce Kürtlere karşı bir şeyliğim vardı çünkü teröristler Kürtlerden diyorlardı. Ama sonradan komşularıyla gide gele, Kürt tarihini kendim de araştırıp okuduktan sonra şeyimden vazgeçtim.” (Yd, Kd, 47 T/L)

Başka bir katılımcı kendisi için etnik kimliklerin arkadaşlık açısından önemli olmadığını, köyden kente göçün kendilerini komşu, arkadaş yaptığını belirtmektedir. Katılımcı, burada edindiği dostlukların kan bağına dayalı ilişkilerinden çok daha güçlü olduğunu ima etmektedir:

- “Bak burada her memleketten var bak.(Yanındaki arkadaşını göstererek) Bu Sivaslı o Karslı bu Kayserili ben Rizeli. Dördümüz geldik bir araya konuşabiliyoruz değil mi? Her akşam da muhabbet ederiz. Bu da bir etnik kimliktir yani. Burada benim amcamın oğlu bu amcamın oğlu memlekette onun bana bir faydası yok. Benim için bu daha iyi. “Alo!” dediğim zaman gelir. Birbirimize yardım ederiz.” (Sg, E, 55,T)

3.12. TOPLUMSAL CİNSİYET ve KADININ KENTTEKİ GELİŞİMİ

“Kadın” ve “Erkek”, farklı kültürlerde, farklı zamanlarda ve farklı coğrafyalarda, toplumsal rol ve sorumluluklar açısından farklı tanımlanmaktadır. Bu anlamda “kadın” ve “erkek” kimliği toplumsal olarak inşa edilmektedir. Doğumdan itibaren başlayan farklılaşma/farklılaştırma, ilerleyen yıllarda, çalışma alanları, toplumsal yaşama katılma, siyasal katılım gibi pek çok alanda da görülmektedir. Örneğin; “Kadın” daha çok ev gibi özel alandan kalırken, “erkek” dışarıda her türlü kamusal alanda kendini ifade etme şansına sahip olmaktadır. Çalışma yaşamından, siyasete, sivil toplum örgütlenmesinden eğitime kadar pek çok alanda iki cins arasında eşitsizlik görülmektedir.

Araştırma bağlamında görüşülen kadın katılımcıların ifadelerinden, genel olarak kamusal alanda ötekileştirme yaşadıklarını anlaşılmaktadır. Bu ötekileştirmenin sıkça “baskı” olarak kodlandığı görülmektedir. Kadınların dışarı çıktıklarında kıyafetlerinden dolayı tacize maruz kaldıkları, anne ve babaların kızlarının kıyafetlerine karıştıkları, eve giriş saatlerinin kısıtlandığı gibi anlatıların olduğu görülmektedir. Özellikle lise çağındaki genç kızların kıyafetleri konusunda çevreden ve aileleri tarafından baskılandıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların bu baskıyı mahallenin muhafazakârlığı ile açıkladıkları, zaman zaman da ailelerinin ve çevrenin isteklerini kabullendiklerini ifade ettikleri görülmektedir:

- “Ortam kötü olduğu için aileler gezmeye izin vermiyor. Arkadaşlarla gezmek istiyorum. Ama güvenemiyorum kimseye. Aslında değişik değişik yerlere gitmek isterim.” (Sg, Kd, 16, T/A)
- “Köyde herkes böyle değil, dışarıya çıkıp oturuyorlar çaylarını içiyorlar. Burada hiç böyle değil herkes evinde oturuyor. Biz çocuğuz dışarıya çıkıyoruz herkes bize kızıyor, içeriye girin akşam olmuş diye.” (S, Kd, 15, K)
- “Giyim konusunda, babamla anlaşıyorum ben. Ama annemle anlaşamıyorum. Annem etek giy, uzun etek giy. Baban karışmıyor. Babam pantolon giy diyor.” (S, Kd, 14, K)
- “Mesela en basitinden kıyafet giyiyorsunuz, bunu herkes giyiyor tamam mı şuradan ne diyeyim... Mesela giydiğiniz zaman affedersiniz diz altı etek giyiyorsunuz, ortama göre, bazı yerlerde giyim farkından dolayı kimse kimseye dönüp bakmıyorlar. Ama burada öyle değil; oturduğum bölgede ya da gidip geldiğim yerde farklı gözlerle bakıyorlar...” (Sg, Kd, 21, T/A)

- “Ümraniye’deyken açtım. Buraya gelince kapandım. Kendi kendime kapandım. Çevre de kapalı zaten.” (Yd, Kd, 47, T/L)
- “Bizim mahallede öyle. Öyle birini gördün müydü tuhaf tuhaf bakışlar laflar... Biz de o ortamda aynen o şekilde olmaya özen gösteriyoruz yani. Görüş açısı Samandıra, Sultanbeyli. Sarıgazi için geçerli değil. Geçerli değil, çünkü değişik ortam; biraz modern bir bayan görüldüğü zaman normal bu şekilde kimse seni rahatsız etmez. Biraz şöyle saçına başına kıyafetine özen gösterip ortama göre o zaman daha çok dikkat çekiyorsun... Çok böyle bakışlar seni rahatsız edebiliyor.” (Sg, Kd, 37, T/A)
- “Ben şunu hiç sevmedim. Recep Tayyip Erdoğan kapanacaksınız diyor. Öbürü açılacaksınız diyor. Onlar Allah mı, onlar biz miyiz... Çok nefret ediyorum onlardan. Başörtü sorunu... O tür şeyler çok saçma yani. İster kapanırsınız, ister açılırsınız yani. Onlar Allah değil ki her şeye atlasınlar.” (S, Kd, 13, K)
- “Başını örtme konusuna ben karar verdim. Annem istemişti ama hani annemi çok dinlemiyordum ben hani babamı daha çok dinliyorum ama hani sevindiklerini de fark ettim. Genelde muhafazakâr bir kesimde yaşıyoruz. Babam da öyle hani kimse ısrar etmedi ama işte; aile gereği zaten zamanla anlıyorsunuz başınızı örtüyorsunuz.” (S, Kd, 19, K)
- “Kızlarımın, dini yönden bilgili olmalarını isterim ben. Benim kızlarım çok açık bende önceden açtım sonradan 21 yaşında tesettüre girdim.” (S, Kd, 41, T)
- “Valla, benim ailem açısından ya da diğer büyüklerim açısından pek farklı düşündüğüm bir konu yok. Hani çok o kadar önemli olan ama işte olur herkes. Gençlik akşam dışarı gezmeye çıkarsın bu saatte ne işin var dışarıda. Yasak olmaz. Yasak. Babam babamla değil de babamdan çok annem karanlık basmadan gel kızım akşam ne olur zaten on kere telefon açar ya, sen kendini biliyorsun. Kendine bir güvenin var. Ama tamam O sana güvenmemelik etmiyor çevreye güvenemiyor. Etrafindakilere, güvenemiyor ama sonuçta birileriyle gidip geldiğini bildiği için ha bire de aramanın bir kaydı yok ki. Ben amcamın kızıyla abimin kardeşiyle bir yere gidiyorum, annem on kere arar; kızım neredesin kızım neredesin?” (Sg, Kd, 21, T/A)
- “Ben abimden korkuyorum, istediğimi yapamıyorum. Ama abim her şeyi yapabiliyor. Abim erkek arkadaşıyla çok rahat gezebiliyor. İsteddiği zaman ayrılabilir ama benim öyle bir lüksüm yok. Abim gezebiliyor, eve getirebiliyor. Ama şimdi gerçekten hani bizim öyle bir şansımız yok. Bunu bir anda bitiremezsin bunu ancak eğitimle çözersin.” (Sg, Kd, 19, K)

Katılımcı ifadelerine göre, köyden kente göçle birlikte kadınların dışarıda iş hayatına

dâhil olmalarıyla üzerlerindeki baskının azaldığını ifade ettikleri görülmektedir:

- “Köyde tabi ki, o zaman çok ezildiğinin farkındaydım. Ama bir türlü kendimi ifade edemiyordum. Yani eşime karşı çok eziliyordum ifade edemiyordum. Belki bir komşum hakaret edebiliyordu kendimi ifade edemiyordum. Ama şu an diyelim ki on senenin içerisinde en fazla kısa bir süre bunu sana söyleyeyim kısa bir sürenin içerisinde ki ben inanıyorum her türlü ayaklarının üzerinde durabilecek bir insan olarak inanabiliyorum kendime. Kendime öyle bir güvencim var. Tabi ki çok şeyler fark ediyor.” (Sg, Kd, 48, K)
- “Köyde büyüyen kız her zaman baskı altındadır, sömürülmüştür, ezilmiştir. Hep şey yapar; dinler, susar, dayak yese de konuşmaz. Dayanacağı bir dalı yoktur. Hiçbir zaman ama burada şahsen ben dayak yesem, ertesi gün tekmeyi atarım. Çünkü benim kendime karşı bir güvenim var. Bunun en büyük sorunu da zaten eğitim. Ekonomik özgürlüğüm elinde. Ama oradaki ne kadar dayak yese susup birde şey var onlarda baba evine gitmeme şeyi var. Geri döndü mü toplum içerisinde yüzü yani ailenin yüzü yok.” (Sg Kd, 26, K)
- “Oradakiler daha baskı altında. Baba karışmasa abi karışır. Abi karışmasa, dede karışır. O karışmasa, amca karışır. İlla da biri karışır yani. Ben buraya ilk geldiğimizde çalışmayı düşündüğümüzde, babam bir şey demiyordu hani çalışabilir dedi. Ama amcam yok, kız çocuğudur, kız dediğin oturur evinde, ev işini yapar, çalışamaz, dışarı çıkamaz. İşte buradaki tekstil ortamları iyi değil çalışmasın. Niye çalışıyor kız çocuğudur falan... Köyde olsaydım yine de tabi çalışmama izin vermezlerdi. Hani dedim ya okul merkezde olduğu için okula bile gidemedim. Eğer hani deseydim o zaman çalışmak isteseydim deseydim, köyden hani lğdır’ın merkezine gidip çalışayım, asla izin vermezlerdi. Ama tabi buradakiler daha farklı. Burada kendini ifade edebiliyorsun. Önceden olsa evden çıkmak ya da eve geç gelsem, gelemezdim yani. Şimdi

işteydim diyorum, mesai vardı diyorum. Çalışıyorum ya işyerinden öyle dediler diyebiliyorum.” (Sg, Kd, 25, K)

Köyden kente göçle beraber kadınların çalışma hayatına daha çok katıldıkları gözlenmekle birlikte, bu durum geleneksel ailelerde belirli bir huzursuzluğa neden olmaktadır:

- “Oradan gelen kuşakta zorlanıyor, kızının çalışmaya gitmesi, akşam karanlığında gelmesi kapalı bir toplumun çocukları ayrı zorlanıyor. Hatta büyük sıkıntılar yaşıyor çocuklar, ama zamanla da ne yapıyor alışıyor büyükler...” (Sg, E, 70, K)

Nitekim bazı erkek katılımcılar eşlerinin çalışmayıp, ev kadını olmasını istemektedir. Hatta bunu olmazsa olmaz bir özellik, eş tercihini belirleyen önemli bir unsur olarak değerlendirdikleri dikkat çekmektedir:

- “Yani, bana göre işte kadın, evinde oturacak, çocuğuna bakacak. Ben öyle baktığım için gittim köyden aldım. Ev hanımlığı yapıyor evde çocuklara bakıyor yani çocukları yetiştiriyor yani.” (S E, 34, T)
- “Yok,eşim çalışmıyor. Daha önce tabi, bekârken çalışıyordu.” (Sg, E, 26, K)

Bazı kadın katılımcılar, geldikleri yerlerde kadın oldukları için ayrımcılık ve eşitsizliğe maruz kaldıklarını ancak kentte göçle birlikte yeni kuşakların bu sorunu az da olsa aşılabildiğini belirtmektedir:

- “Babam beni okutmadı. Ekonomik durumdan değil, babam çok zengin idi. Hatta karısının da fabrikası var idi. Çok zengin idi. Ondan değil yani kızın gözü açılmasın diye, kızları okutmaz idiler.” (S, Kd, 48 T)
- “Hep genelde erkekleri okutuyorlardı, erkekleri daha üstün görüyorlar. Ama şimdi, bizde kızlar okuyor. Amcamın oğlu var. Onu okutmak istediler, okumadı mesela. Erkekleri üstün görüyorlar ama bir işe de yaramıyorlar gerçekten.” (S, Kd, 15, K)
- “Bizde kızlara okuma şansı verilmiyordu. Erken evlendiriliyorlardı. Ben 17 yaşında evlendirildim, dedim ya, teyzemin oğluyla. Ama şimdi biz çocuklarımızı, kızımı da oğlumu da okutmak için uğraşıyoruz.(...) Önceden olsa benim kızım iki sene sonra evlenebilirdi, şimdi bebek gibi herşeyini ben yapıyorum.” (S, Kd, 34, T)

Kadın katılımcıların bazıları, kadının toplumsal hayatta uğradığı sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel eşitsizlikten söz ederken bir yandan da etnik kimlik anlamında karşılaştıkları eşitsizliğe de vurgu yapmaktadır. Bu kadınların, özellikle Kürt hareketi içerisinde gelen kadınlardan oluşması, Tilly (2008)'nin “yeni toplumsal hareketler”

tanımlamasında değindiği, kimlik hareketlerinin birbirine eklemlendiği görüşüyle örtüşmektedir;

- “Şu anda kadın olarak ve bir Kürt olarak toplumun içinde rahat olmama, kendisini var edememe var. Bunun mücadelesini verme anlamında da sıkıntı var. Mesela bir kadın olarak, belli bir saatten sonra dışarı çıkamıyorsunuz ya da yani siyasetin içerisinde de olsanız belli bir noktaya da gelseniz aslında orada yine kadınsınız. Yani toplumun bakış açısı size halen bir kadındır. Kadın yapamaz, kadın güçsüzdür. Kadın aslında evde oturmalıdır çalışmamalıdır da. Yani halen egemen erkek bakış açısıyla toplum bu düzeydedir aslında. İşte daha çok kadın bilincini nasıl açığa çıkarmak kadın bilinciyle nasıl yaşam içerisinde var olma mücadelesi var tabii.” (Sg, Kd, 46, K)

3.13. SİYASİ YAKLAŞIMLAR

3.13.1. Kentsel Siyaset

Kentler, sanayinin, ticaretin yoğunlaştığı yerler olmaları nedeniyle bünyelerinde pek çok farklı grubu barındırmaktadır. Bu özelliğinden dolayı da toplumsal ilişkilerin belirleyiciliği açısından önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda kentler farklı grupların çıkarlarının çatıştığı mücadele alanlarıdır. Toplumdaki bu mücadelelerin kendini ifade ettiği alan ise genel olarak siyaset alanıdır.

Sancaktepe, farklı ilçelere bağlı, farklı sosyo kültürel yapıya sahip olduğu ifade edilen Sarığazi, Samandıra, Yenidoğan semtlerinin birleştirilmesiyle 2007’de oluşturulmuş yeni bir ilçedir. Ancak bu uygulama, semtlerin doku farkı olması nedeniyle, özellikle Sarığazili katılımcılar tarafından siyasal iktidarın normal koşullarda siyaseten ele geçiremeyeceği Sarığazi’yi ele geçirme hamlesi olarak değerlendirilmektedir:

- “Burayı da AKP yönetiyor... İmarlara bakın çevrede bakın imarlardan önce Sarığazi’de gelişme olmasının diye kalkınma olmasının diye sistem her türlü Şeyi yapıyor. Zaten Sarığazi’yi de Sancaktepe yapmalarının sebebi budur. Sarığazi’de sol potansiyeli bitirip, asimile etmektir. Yenidoğan’da yapılaşması bellidir. Gelen ailelerin nereden geldiği hangi kültürden geldiği bellidir. Samandıra’da aynı, hakeza.” (Sg, E, 30, K)
- “Samandıra, Yenidoğan, genellikle Güneydoğudan ve Batı Karadeniz’den gelmişler. Bu da İslamiyet’in baş aktörleri olarak bilinen yerlerdir. Güneydoğu ve Batı Karadeniz, Şimdi Sancaktepe yapılmasının amacı; Sarığazi’de sol iktidarı devirip bir asimile olayı yaratmaktır. Bir kültür bozukluğu yaratmaktır. Bu tamamen sistemden kaynaklanıyor.” (Sg, E, 48, A)
- “Samandıra, zaten onun (AKP) sayılan kalesiydi. Muhafazakâr bir yapının olduğu bir bölgeydi. Yenidoğan, keza yine Saadet (Partisi) anlamında yine bir kaleydi. Fakat sıkıntı olan Sarığazi’ydi. İsteseydi Samandıra’yı ayrı bir ilçe olarak kullanabilirdi Ama Sarığazi’yi alamayacağı

düşüncesinden dolayı üçünü birleştirdi. Kazanınca da, sancağımyı diktım anlamında, getirip bu ismi kullandı. Bize göre lügat olarak hiçbir anlamı yok. Ama onlar için manası büyük. (...) Şöyle düşünün, burada ilçe resmen ilçedir. Ama devlet kurumları, Samandıra ve Sultanbeyli'dedir." (Sg, E, 52, K)

Katılımcılardan bazıları siyasi iktidarın, Sancaktepe'yi dışarıdan gönderdiği idarecilerle yönettiğini iddia etmekte ve bunu Sancaktepe'ye yapılmış bir haksızlık olarak görmektedir:

- "Ama Sancaktepe'nin hak etmediği bir şey var; Sancaktepe'yi şu anda idare edenler, Sancaktepeliler değil, Sancaktepede belediye seçimleri oldu. Belediye seçimleri, belediye görevlileri, hepsi Sancaktepe dışından atandı. Ben isterdim ki buradan hangi bölgeden hangi yöreden olursa olsun buradaki insanlardan olmalıydı. A partisi, B partisi, C partisi; biz parti ayrımı yapmıyoruz." (Sg, E, 55, T)
- "Bizim amacımız Sarıgazi'de Anadolu'dan gelen insanları örgütleyip, ııı o örgütlülük, yani gelen vatandaş kendi yöneticisi kendisi seçsin demin, ... Bey dedi işte biz buraya geldik, yerleştik ama başka bölgenin adamı gelmiş mesela, şimdi bizim buranın belediye başkanı Sivaslı mıdır? Araştırma yapsanız Sivaslıların sayısı beş yüzü geçmez diyelim. Ama diğer tarafta bir Ordulular, bir ııı Tokatlılar, bir Karşlılar daha etkin, daha etkin, ee! niye bunu Tuncelililer daha etkin niye bunlar kazanmıyor da bu adam kazanıyor. İşte bu nedeni şu; buradaki hani kendisine sosyal demokratım diyen, yurtseverim diyen, ilericiyim diyen, aydınım diyenlerin bir kafada birleşmemesi." (Sg, E, 60, K)

Sancaktepe'nin yukarıda ifade edildiği gibi farklı sosyo - kültürel yapıdaki grupların mekânı olma özelliği kendisini mahalle, sokak ve cadde isimlerinde de göstermektedir. Örneğin, daha çok alevi ve sol grupların yaşadığı mekân olma özelliği taşıdığı ifade edilen Sarıgazi'de, Atatürk, İnönü, Meclis, Kemal Türkler, Emek, gibi mahalle isimleri görülürken, Yenidoğan ve Samandıra'da, Safa, Fatih, Mevlana, Abdurrahman Gazi, Hilal, Osman Gazi, Yunus Emre gibi Türk Tarihine ve İslam inancına referans veren isimler kullanılmaktadır:

- "Sarıgazi'de biraz daha Atatürk görüşü hesabıyla. Burada ve diğer belediyelerde sağ belediyelerde dini isimler daha fazladır yani. Burası, Merve Mahallesi. Şurada Samandıra ile Yenidoğan'ın kesişen yerinde, bir tarafta Kaptan-ı Derya Caddesi bir tarafta Halife caddesi. Mesela şu caddenin devamı, Mimar Sinan Bulvarı'dır. Sarıgazi'de de, Atatürk Caddesi var mesela. Yani böyle bir şeyler vardır." (Yd, E, 52, T)

Bölgede hemen hemen bütün siyasi partilerin ilçe temsilciliği bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bazı sol görüşlü dergi temsilciliklerinin de siyasi faaliyet yürüttüğü ifade edilmektedir. Türkler ve Kürtler siyasal görüşleri açısından homojenlik göstermemektedir. Ancak katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı ölçüde çok genel özetlenecek olunursa, Türklerin çoğunluğunun muhafazakâr, Kürtlerin bir kısmının Kürt Milliyetçi Hareketi'ne yakın durduğu, bunun dışında olan Sünni Kürtlerin

muhafazakâr, İslamcı, Alevi Kürtlerin ise çoğunlukla sol görüşe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Bölgede, araştırma kapsamında ziyaret edilen siyasi partilerde, kadınların da siyasete katıldıkları gözlenmiş olmakla birlikte sadece BDP (Barış ve Demokrasi Partisi)'nde ilçe başkanlığı görevini bir kadının yürüttüğü görülmektedir. Bununla birlikte katılımcıların ifadelerinden, bazı partilerin mahalle yapılanmaları sayesinde Jenny B. White'nın (2004) "İslamcı Kitle Seferberliği" adlı eserinde ortaya koyduğu Refah Partisi geleneğinden, esinlenen bir tarzda, ev ev siyaset yaptığı, yardım dağıttığı izlenimi edinilmektedir:

- "Hükümet elinde geleni yapıyor kesinlikle de ayrımcılık yapıldığını düşünmüyorum yardımsa yardım, sosyal yardımsa; Alevisi de alıyor, Sünnisi de alıyor, herkes alıyor." (S, Kd, 41, T)
- "Ben bir yardım derneğinde çalışıyorum, islami bir dernek, inanın yardım alanların yüzde yetmiş beş'i alevidir." (S, Kd, 38, T)
- "Asla ayırım gözetilmiyorlar, en çok da onlara (Alevilere) yardım ediliyor, en çok talep de onlardan geliyor. Bazı kesimler bunların (yardımların) aykırı olduğunu, yanlış olduğunu, yapılmaması gerektiğini savunuyor. Bunları yapılan kişiler de yapılmasını savunuyor. Devletin halkını korumasını, sosyal olarak sahip çıkmasını destekliyorlar." (S, Kd, 38, T)
- "Ben Karadenizliyim, asla yardım almam, asla..." (Yd, Kd, 46, T)

Özellikle bazı Kürt katılımcıların, kendi kimliklerinin farkına varmalarında "Parti"nin (BDP Barış ve Demokrasi Partisi) önemli rolü olduğunu, eğer "parti" olmasaydı, İstanbul'da kimliklerini, geleneklerini unutup, yoz bir hayat sürebileceklerini ifade ettikleri görülmektedir:

- "Şunu da söyleyeyim, parti olmasaydı şu an çok yoz bir ortamda olacağımı bunun bilincindeydim çünkü burada aldığım eğitim sayesinde burada bana verilen kaynaklardan dolayı en azından bana bir kişilik sorulduğunda ben o kişiliği kendimde benimsettiğimde bunu yaşamda yani içselleştirdiğim için yani böyle yaşam alanım böyle." (Sg, Kd, 19, K)
- "İnsan kendisini tanıması kendisini bilmesi gerçekten kendini ifade edebilmesi kendi değerlerini tanıması tabii ki de çok önemli ama bunu en çok tabii parti sayesinde öğrendim. O bana öğretti yani." (Sg, K, 26, K)
- "Parti yani gerçekten yani bizim ailede çok var böyle biz Kürd'üz. Oturduğumuz evde biz her zaman şeyleri tartışırız gelirler Kürt halkı hep gerilla. Hep tartıştığımız konular bunlar." (Sg, K, 25, K)
- "Şimdi gerçekten burada, kürtlüğümüzü unutmamamızı parti sayesinde. Parti, önderlik bizim önümüzü açmıştır bu hususta." (S, E, 55, K)

3.13.2. Benimsenen Liderler

Araştırma kapsamında katılımcılara “kendileri açısından önemli insanların kimler” olduğu sorulmuştur. Katılımcıların kendileri açısından “önemli insan”larla ilgili ifadeleri incelendiği zaman beş özellik dikkat çekmektedir.

- i. Türk ve Kürt katılımcılar, ortak olarak Hazreti Muhammet, Mehmet Akif Ersoy Fatih Sultan Mehmet isimlerini söylemişlerdir.
- ii. Türk katılımcılar en çok Hazreti Muhammet, Atatürk, Mehmet Akif Ersoy, Fatih Sultan Mehmet, Tayyip Erdoğan, Hacı Bektaş Veli, Mevlana isimlerini kodlamışlardır.

- “Atatürk işte Hazreti Muhammed...” (S, Kd, 25, T/A)
 - “Hazreti Muhammed dinimizi yaymıştır o yüzden. Atatürk de ülkeyi kurtarmaya gayret etmiştir. Üç de Fatih Sultan Mehmet de o da aynı şekilde ülkemizi kurtarmaya gayret edendir.” (S, E, 14, T)
 - “Mevlana. Çünkü Mevlana'nın bir sözü var “Ne olursan ol yine gel yine gel” şey yapmış Müslüman'ı da, Çerkez'i de, Rum'u da, Alevi'si de, Hıristiyan'ı da çağırmış. Yani onun ayırım yapmaması, o hoşuma gidiyor. Üçüncüsü de Metin Oktay; tuttuğum takım için Galatasaraylı olması için o.” (S, E, 14, T)
 - “Atatürk, ülkemizi kurtarmıştır. Hazreti Muhammed de aynı. Bir de Mehmet Akif Ersoy da İstiklal Marşımızı yazdığı için.” (S, E, 12, K)
 - “Öncelikle Peygamber Efendimiz, Atatürk, Fatih Sultan Mehmet.” (S, Kd, 28, T)
 - “Peygamber Efendimiz kişisel olarak öyle. Bence Peygamber Efendimizden sonra vatanımızı milletimizi savaşta Atatürk'ü düşünürüm yani. Peygamber efendimizi düşünebilirim.” (S, E, 41 T)
 - “Peygamberimiz en büyüğü ondan sonra Fatih'tir Sultan Mehmet, Atatürk, Alparslan.” (S, E, 41, T)
 - “Benim için herhalde şuan eee yeryüzünde olmayan, bize bu rahatlığı sağlayan, görüşümüzü öne sürebilecek rahatlığı sağlayan tek büyük diye tanıdığım: ‘Mustafa Kemal Atatürk’ olabilir.” (Sg, Kd, 24, K)
 - “Osmanlı'nın kurucusu; Osman Bey, Fatih Sultan Mehmet. Yenilerden; şey Adnan Menderes.” (Yd, E, 55, T)
 - “Peygamber Efendimiz, Atatürk, Fatih Sultan Mehmet.” (S, E, 28, T)
 - “Fatih Sultan Mehmet, ondan sonra Eyüp Sultan'ın adı neydi bizim şeyimizin adı neydi Süleyman Geylani mi ne o var. Eyüp Sultan var şeyi var işte onun adı neydi? Eyüp işte Eyüp, Atatürk var.” (Yd, Kd, 47, T/L)
 - “İlkim Ulu Önder Mareşal Gazi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Sonra Hacı Bektaş Veli.” (S, Kd, 18, T)
 - “Atatürk. Yani sonuçta Türkiye yi kurtaran o adam...” (Sg, E, 17, T)
 - “Peygamberimiz, Atatürk başka aklıma gelmiyor.” (S, Kd, 15, T)
- “Mustafa Kemal Atatürk, Allah rahmet etsin. Aslında büyük bi önderdi. İyi bi devlet adamıydı. Ondan sonra gelen, Özal; Allah rahmet etsin aynı zamanda kendisine. O da iyi işler yaptı. Mesela en dürüst lider kim dersiniz; Ecevit derim.” (Sg, E, 51, K)

v. Kürt milliyetçi hareketi içerisinde yer alan katılımcılar ise Abdullah Öcalan, Zilan Yoldaş¹⁶ gibi PKK ile özdeşleşen isimlerin yanısıra Fidel Castro, Chavez, Lenin gibi isimleri ifade etmiştir.

- “Önce hani peygamberimiz iyi bir insan olarak tabi ki de çok önemli ki dolayısıyla da biz Müslümanlar olarak en çok benimsediğimiz örnek almaya çalıştığımız insan Hazreti Muhammet. İkincisi Kürt halkı önderi Abdullah Öcalan var birde hani daha çok bayan gerilla ben diyeceğim. Çünkü bayanlar nasıl desem hani o kadar baskı altında ve sömürüldükleri halde bu kadar başkaldırabilen bu kadar hani kendi ayakları üstünde durabilen özellikle de hani Zilan Yoldaşı diyebilirim çok benimsediğim böyle çok sevdiğim.” (S, Kd, 26, K)
- “Ben önce gerçekten Peygamber Efendimiz derim. Sonra Kürt halkı önderi Abdullah Öcalan derim ve şu anda üç kişi olarak alıyorsunuz ama ben gerilla diyorum.” (Sg, Kd, 19, K)
- “Gerçekten Peygamberimiz ondan sonra “Önderlik” gerçekten de gerilla.” (Sg, Kd, 25, K)
- “Abdullah Öcalan, Venezuela Devlet Başkanı Chavez, benim için büyük bir önemi var. Bir Lenin’in büyük bir önemi var bir de. Ben bu üç ismi sayabilirim Yani yarattıkları devrimleriyle insanlara bağlı. Topluma insana verdiği değerden dolayı mesela ben Chavez’in bir şeyini söyleyeyim; burada bir gün İsrail Filistin’e bir katliam uygularken çok rahatlıkla İsrail Büyükelçisi’ni dışarı atabiliyor ama bugün bize baktığımız zaman, bizim başbakanımız “one minute” derken geliyor, burada da bir her türlü ilişkiyi sağlıyor onlarla. Onun için benim için tabi ki o tür insanlar değerlidir. Hayatına değer veren insan benim için çok değerlidir. Üç insan olarak da ben onları sayabilirim.”(Sg, E, 33, K)
- “Şimdi benim için tabi toplumunu düşünen her insan benim için büyük bir insandır. Halkını anlatabilen halkı için mücadele edebilen ve bu mücadeleyi ayakta tutabilen onun onuruyla yaşayan Abdullah Öcalan’ın dışında sayacak hiçbir isim yok.” (S, E, 55, K)
- “Darwin ve bağımsızlık, özgürlük için savaşan işte, Fidel Castro.” (Sg, E, 57, K)

3.13.3. Kürt Kimlik Hareketi ve Terör İle İlgili Yaklaşımlar

Bölgede kimlik konusu araştırılırken etnik kimlik taleplerinin “bölücü” “ayrılıkçı” hareketlerle özdeş tutulduğu dikkati çekmiştir. Bu nedenle etnik kimlik üzerine yöneltilen sorular, katılımcılar tarafından daha çok “terör” bağlamında değerlendirilmiştir.

Katılımcıların etnik kimlik siyaseti konusundaki düşünceleri farklılık göstermektedir. Bazı katılımcılar, kimlik hareketlerini “bölücü” “ayrılıkçı” hareketler olarak değerlendirip, vatana ihanet bağlamında değerlendirirken, bazı katılımcılar bu hareketleri “haklar” bağlamında değerlendirmektedir.

¹⁶ Zilan Yoldaş; Zeynep Kınacı (10 Ağustos 1972 - 30 Haziran 1996), Zilan kod adıyla da tanınan, birçok ülkenin terör örgütü listesine aldığı Kürdistan İşçi Partisine (PKK) mensup intihar bombacısı. 30 Haziran 1996’da Tunceli’nin merkezinde düzenlenen bayrak töreni sırasında askerlerin arasına karışarak kendisini havaya uçurmuştur. Saldırı sonucunda 7 asker yaşamını yitirmiş, 29 asker yaralanmıştır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Zeynep_K%C4%B1nac%C4%B1)

Türk katılımcılar, Türkiye'deki etnik kimlik taleplerini "bölücü" "ayrılıkçı" hareketler olarak değerlendirmekte ve "Türk", "Kürt", "Çerkez", herkesin Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit hak ve sorumluluklara sahip vatandaşları olduğunu, ayrılıkçı hareketlerin "kökü dışarı" hainlerin marifeti olduğunu, Kürtlerin de bu ülkede Türkler kadar hakka sahip olduğunu ve en yüksek mevki olan cumhurbaşkanlığı koltuğuna dahi oturduklarını ifade etmektedirler:

- "Benim düşüncem; Türk milleti; bunun içinde Çerkez'i, Laz'ı, Kürt'ü, Gürcüsü, Abhazası var. Ben herkesi, tüm insanları Türk milleti olarak sayıyorum. Hepsi Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşıyız. Hepimiz biriz, eşitiz. Ayrıımız gayrımız yok. Bizi ayırmaya çalışanlar kökü dışarda hainlerdir." (S, E, 20, T)
- "Rahmetli Özal Kürt'tü. Türkiye Cumhuriyeti'nin en üzerine çıktı. Yani daha Kürt ne istiyor? Yani ne istiyor, ben bunu anlamıyorum yani. Türkiye Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı oldu. Devletin en üst kademesi. Bundan daha üst makam var mı? Tüm devlet yetkilisini cumhurbaşkanı atıyor. Bir Özal'da bu memlekette dedi ki "ben, kessen benim kanım Kürt kanı akar" dedi. Yani bunu daha şeyi var mı? Ne istiyor bu vatandaşlar? Bilmiyorum ben yani." (S, E, 56, T)
- "Ülkeyi bölmek için bunları çıkarmışlar. Eskiden hepsi bir arada yaşıyorlardı, yabancı devletler Türkiye'yi bölmek için Kürt şeyini ortaya çıkarttı. Aslında hepsi eskiden bir arada yaşıyorlardı. Türkiye'yi bölüp kendilerinin olması için." (S, Kd, 15, K)

Kimlik ve farklılık siyasetini yaşanan topraklara ihanet olarak gören Türk katılımcıların yanında, bu yönde düşünen Kürt katılımcılar da bulunmaktadır. Eski bir polis emeklisi olduğunu ifade eden ve hali hazırda yerel bir siyasetçi olan bir katılımcı, insanların farklı kimliklere sahip olmasının yaradılışla ilgili bir şey olduğunu fakat kimlik siyaseti gütmenin; vatana ihanet ve "ekmeğini yediği" ve vefa borçlu devlete "bıçak saplamak" olacağını ifade ettiği görülmektedir:

- "Allah-ü Teâlâ insanları... Bir anadan bir babadan üretmiş. Doğru mu? Sonra birbirlerini tanımaları için kabilelere aşiretlere bölmüş. Nasıl ki biz şimdi 13 kardeşsek 13 kardeşimizin isminin bir olmayacağına göre. Çünkü hepimizin ismi sadık olursa nasıl tanınacağız, On üç kardeşin isminin aynı olamayacağına göre, biri sadık olacak biri Ahmet biri Mehmet tanınması için di mi? Bizim felsefemiz bu... Yeryüzünde Türk, Kürt, Alevi, Sünni veya gâvur, Müslüman, Ermeni diye bir şey yoktur diye düşünüyorum. Allah insanları etten ve kemikten yaratmıştır. Öldüğün zaman sorulacak sorular bellidir. Ben iki dönemdir seçim atlatmışım. Seçimde de bazı gruplar bana Kürt seçmeyelim veya bazıları başka şeyler konuşabiliyordu. Orda da onlara söylediğim şey oraya gideceğimize inanıyorsak bizi Tanrının yarattığına inanıyorsak Kuran-ı Kerime inanıyorsak, bize orda sorulacak sorular da belli; dinin, Allah'ın vb. hiç kimseye "sen Kürt müsün, Türk müsün, Alevi misin, Sünni misin" diye sormayacaklarına göre. Biz Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşıyız, bu memleketin havasını soluyoruz. "Bu benim yaşadığım ülke. Ekmek yediğim toprak. İnsani anlamda söylüyorum. Sizin sofranızda ekmek yiyorsam sizin sofranıza bıçağımı vurmamam gerek. Eksikleri olabilir, fazlaları olabilir tabii. Ama siz bana sofranızı açıyorsunuz sofranızda ekmek yiyorum. Ben sizin sofranıza nasıl ihanet edebilirim... Yani o anlamda Kürt, Türk diye kendimi bir şey hissetmiyorum. Bu ülkenin vatandaşıyım, Türkiye cumhuriyeti'nde, 26 yıl polislik yapmışım. Türkiye Cumhuriyeti benim karnımı doyummuş. Çoluk çocuğumun karnını doyummuş.

Hastalanmışız, benden para almadan beni tedavi ettirmiş. Bugüne getirmiş. İki dönemdir burada muhtarlık yapıyorum. Benim mahallemde bin tane doğu kökenli oy var. Ama ben bu mahallenin dörtbinbeşyüz oyunu almışım. Karadeniz'in, Orta Anadolu'nun, Doğudan.“ (S, E, 55, K)

Bireyler, diğer bireyler ve gruplar hakkındaki bilgiyi, ya tanıyarak bizzat elde eder, ya da önyargı ve duyumlardan beslenen, genellemeci bir bakış açısı geliştirir. Bireyin, diğer birey veya gruplar hakkında edindiği bilgi, aradaki ilişkiyi de belirleyen bir durumdur. Örneğin Türkiye’de Türklerin bir kısmı “terör” ile Kürtler arasında hiç mesafe yokmuş gibi kabul etmekte, bütün Kürtleri “terör”e destek vermekle itham edebilmektedir. Bu durum Türk katılımcılarla görüşmelerde ortaya çıkan bir durumdur:

- “Kürt’ten, o dağa çıkan teröristler var ya hep onlar geliyi aklıma işte, yoksa normalde okula geliyiler, yani hiç fark edilmiyo bile Kürt olduğu.” (S, K, 37, T)

Bu bakış açısının farkında olan Karslı bir kadın katılımcı, pek çok Kürt katılımcı gibi, Kürt olduğu için “terör”e sempati duyabileceğinin düşünülmesinden çekindiği için “kendi ailesinde ve aşiretinde” “terör”e bulaşmış kimsenin bulunmadığına, “terör”ün haklı bir gerekçesi olmadığına, Kürtlerin yoksulluğunun kullanıldığına vurgu yapmaktadır:

- “Yalan bunlar, inanki hep kardeş kavgası. Kürtler inan ki bak bizim aşiretlere git, benim ailem şahsi, kendim bak benim ailem çok kalabalık bir aile. Benim ailemden ismini adresini soyadını verim git bak, bir daha gel ben buradayım bak ki bir olaya hep Kürtlüğe veya Türklüğe karışmak var mı? Kürtlük denilen bi dava yoktur yavrum. Yalandan Kürtleri atmışlar ortaya. Kendileri birilerinin çıkarı için. Haa! O Kürtlük nasıl var içimde diyelim; adamın on sekiz- yirmi çocuğu var anlamıyor okumamış, okullar açılmamış Güneydoğu tarafında Doğu tarafında adam gelip diyor ki; benim çocuğunu götürüm çalıışım bi çuval un, bi çorba makarna, iki tane ekme veya bi hayvan parası veriyor; çocuğunu götürüyor ama bilmiyor; çocuğu nereye gidiyor onlar iste, o Kürtler bu olayların içine girdi.” (Sg, Kd, 52, K)

Bazı Kürt katılımcılar, ülkenin doğusundaki çatışmaları direkt olarak “terör” sorunu olarak değerlendirmek yerine “kardeş kavgası” olarak tanımlamakta, nedeni olarak “dış güçler”i görmektedir. Ayrıca bu katılımcılar çatışmalarda her iki taraftan ölenlerinde de yoksul halkın çocuğu olduğunu ifade ederek ” terör” mağduriyetine sınıfsal bir boyut yüklemektedir:

- "...insanın vicdanı sızlıyor, bu ülkenin çocuklarını bu ülkenin çocuklarına kırdırıyorlar. Bunu kim yapıyor; dış güçler. Ülkedeki hangi milletvekili veyahut parlamentoda yer alanın çocuğu savaşta şehit olmuş, ölmüş? Hiç birinin, hangisinin ölmüş yoksul halkların çocuklarını, savaşta birbirine düşman etmişler. Onları birbirine kırdırılmışlar." (Sg, E, 60, K)

Bölge halkının "terör"e yaklaşımının yıllar içinde değiştiğini, bunun ise Kürtlerin yaşadığı coğrafyada yaşayan insanlara hizmet etmek için giden görevlilerin kendilerini oradaki halktan soyutlamaları, onları anlamaya çalışmak yerine, ötekileştirmelerinden kaynaklandığını ifade eden emekli bir asker olan katılımcı, bunun sonucunda da en başlarda destek bulmayan terörün sonraki yıllarda köylülerce de desteklendiğini öne sürmektedir:

- "Yani insanın toplumun ne kadar ayrılmaya yönelik bir düşünceye iten ne? Esas sebebi bu, nedir bu? Temel olarak ben şuna bağlıyorum, oraya giden görevliler, o toplumu anlayamadı, kendilerinden soyutladılar. Bakış açıları hep onları suçlar şeklinde veya sorgulama şeklinde oldu. Olunca da ne oldu o zaman, bu toplum kendini farklı görmeye başladı. Yani, ya işte bak biz hep itildik kakıldık, ama bizim zamanımızda öyle değildi. O insanlar bizi korurdu ya bunlar işte, bizim bir parçamız, bunlara bir zarar gelmesin, dağdaki insanlar bunlara zarar vermesin derlerdi. Şimdi ise terör dağda değil, köyde deniyor; gündüz normal vatandaş, akşam bakıyorsun terörist. Yoksa böyle yaşayamaz dağda. Biz asker olduğumuz halde ekipmanlarımızla bile birkaç gün durabilirdik." (Sg, E, 62, T)

Bir Türk katılımcı, kendisiyle Kürt arkadaşları arasında "terör"e bakış açısından bir fark olmadığını, ancak; Kürtlerin yoksulluğa ve bölge şartlarına referans vererek insanların "terör"e başvurmasını gerekçelendirmeye çalıştığını anlatmaktadır:

- "PKK bir olay yaptığı zaman, bu olayı tartışırken, karşınızdakinin, Karanlı, Diyarbakırlı, Mardinli olması bir kere benim acımdan hiç önemli değil. Sonuçta onun savunulacak bir şeyi yok. Karşıdaki adamın Türk askerini şehit etmesini tartışmaya açmak bile doğru değil bana göre. Bizim arkadaşlarımızla bu konuyu konuştuğumuz zaman onlardaki tek fark şu; onlar da aynı benim görüşlerimi dile getiriyor öyle bir olay anında ama arkasından o yaşadıkları yörenin vermiş olduğu bir intiba diyelim, o şeyle hemen doğu halkının habı son zamanlarda değilse bile eskiden uğramış olduğu onlara göre haksızlıklar, ezilmişlikler, ordaki insanların işte, PKK'nın değil de ordaki insanların haklılığını çıkarma çabası var herkeste. Bizde onu görmek mümkün değil tabii. Dolayısıyla aramızdaki tek fark o olabilir." (S, E, 42, T)

"Terör" ile Kürtler arasındaki mesafenin kısaltılması, Kürtlerin tamamının "terör" e destek veren "ayrılıkçı" olarak görülmesine neden olabilmektedir. Katılımcılardan kızının Adıyamanlı bir Kürt genciyle evlendiğini ifade eden Rizeli bir hanımın bu konudaki, aşağıda verilen sözleri ilginçtir:

- “Şimdi bak yapmıyordum lafın doğrusu yapmıyordum. Bu şehitlerimizi hareketlerinden sonra yapmaya başladım gerçekten. Bak bilseydim de bak dedim sana demin eniştemle kızımın arası hiç şey yok. İnan ki bak inan ki Karadenizlilere verseydim onu belki de kızım bu kadar rahat etmezdi ve huzurlu olmazdı ama bilseydim ki; bu kadar ayrımcılık vardı, Kürt’ü ve Türk’ü ayırsaydık ben kızımı oraya vermezdim inan.” (S, K, 48, T)

Bazı katılımcılar, cumhuriyet döneminin başından beri kimliklerinden dolayı baskı altında tutulduklarını, dillerinin yasaklandığını, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak geri bırakıldıklarını, kimliklerini tanınmadığını bunun ise haksızlık olduğunu, ifade ederek, terörün bütün bu baskılara reaksiyon olarak ortaya çıktığını ima etmektedir.

Bazı Kürt katılımcılar ise, uğradıkları sosyal, kültürel ve ekonomik haksızlıklara karşı verdikleri mücadelenin “terör” olarak tanımlanmaması gerektiğini arkasında halk desteği olan bir hareketin terör sayılmayacağını ifade etmektedir:

- “Devlet tarafından köyüm yakıldı. Onun için ben orda ne evim kalmış ne arazim kaldı ne bağ bahçem kaldı, hiç bişem kalmadı. Aç kaldık... Zati itilmişik. İkinci sınıfın insanı gibi muamele görüyoruz... Eğitim de yok. Dört dane duvarın arasına sıkıştırılmış bastırılmışık... Kürtçe yasaktı... Asimilasyon yapılarak ben seni nasıl zorlarsan İngiliz yapabilir miyim? Bizi de zorlayarak yapıyolar işte. Yoksa biz vatandaşız. Bu memlekette en has vatandaşlarıyız. Savaşında, barışında her şeyinde biz varız. Yani Türkler ne bizim kadar bu vatani severler ne bu bayrağı severler. Biz kendi canımız, kanımızla vatanımızı da severiz, milletimizi de severiz. Bölünmek istemeyiz. Bölünmeye karşı değiliz ama haklarımızı istiyoruz.” (Sg, E, 52, K)
- “Benim için işsizlik şey değil. Benim oğlan benimle olan benim değerime saygı gösterilsin, (...) ekme parası nasıl olsa çıkartabilir. (...) Etnik kimlik bir insan için az insan değildir.” (Sg, E, 52, K/A)
- “Biz insanız yaşamak istiyoruz. Biz yani bir dildir bir ırktır bir toplumdur... Tarih boyunca zati yaşayan bir halktır. Yani halka saygı duymak lazım. Eğer böyle bir halk varsa bu halka da saygı duyulacak. Böyle bi halk da vardır.” (Sg, E, 30, K)
- “Otuz yıldır bu savaş sürdü gitti. Bir sürü can kaybı oldu toplu öldürdük, otuz tane kırk tane birden. Televizyon mesela diyordu bu gün kırk tane önce diyordu ayrılıkçı şarki öldürdük. Ben şarkinin anlamını bilmiyordum. Sonra bir baktım ki farklı bir gruba mensup insanlar. Yani şimdi ııı bitmez böyle bitmez, çözüm bu olmaz, ha çözüm nedir; devlet oraya ekonomik olarak yatırımını yapacak inadına. Kim bunun önünde engeldir; PKK. PKK’nin inadına üzerine gideceksin. Orada yatırımını yapacaksın, halka kültürünü göstereceksin, inancını yaşasın, öfünü, kültürünü, geleneğini, göreneğini, her şeyini yaşasın... Kürtler ve Türkler tarihte hep beraber yaşamışlar.1071’de Alparslan, Anadolu’ya geldiği zaman, kavimler kapısı dediğimiz, Malazgirt ovasından içeri girdiği zaman, on bin tane, o bölgede Kürt ona destek vermiş, kime karşı? Haclı seferlerine.(...) O gün beri kadim dost olan birbirine birlikte olanlar ne - baktığın zaman Kürtlerle Türklerin genleri aynı gen. Peki o günden bu güne ne oldu ki şimdi birbirimize düşman olduk; demek ki dış güçler mutlaka vardır. Bir de bakın Anadolu da insanlar geliyor buraya ııı geliyor burada yaşamaya işte çalışmaya ne oluyor işte ııı gurbet diyoruz, hani gurbete geldik bir de gurbetin içinde gurbete gidiyorlar; İstanbul’a geliyor bir de İstanbul’dan efendim İzmir’e çalışmaya gidiyor... Türkiye’nin ekonomisi Marmara’ya yerleşmiş sacayağı. Eğer biz bu ekonomiyi Anadolu’nun her tarafına yayarsak bu sorunlar da çözülür, yani ben şunu derim bak derim, benim devletim bana sahip çıkmış bana fabrika getirmiş ama zoraki götürecektir, önündeki ne kadar engel olursa olsun götürecektir. Orayı onu haa bak benim devletim benim kültürüme karışmıyor, benim dilime karışmıyor, benim dilime saygı duyuyor, işte ne yapmış televizyon açmış. O zaman gençler de gidip dışarıda gidip de başka şeyler yapacağına gider orada türkünde söyle şarkında söyle. Kimse sana bir şey demiyor. Yani bu günün koşulları olsaydı, zaten PKK kalkıp da dağa çıkmazdı beklide. ben öyle tahmin ediyorum. Çünkü niye çıksın ki tabi bu günkü şartlar olsaydı tabi

gitmezdi, haa şimdi dağda bu gün diyelim sayıları bilmiyorum, yani on bin tane diyelim insan var, yani televizyonda aldığımız duyum bu. Bu insanları oradan buraya getirdiğin zaman...belli yerlerde onları eğiteceksin, belli yerlerde topluma kazandıracaksın, ondan sonra ülkenin kapılarını açacaksın. Ben seni görmedim sen beni görmedin, suçluları yine topla, ben demiyorum PKK'nın üst düzey adamları varsa suç işlemişse, yargılanır." (Sg, E, 60, K)

- "Türkiye'de insanlar kendi dilini kültürünü rahatça konuşabildiği zaman Türkiye bölünüyor mu? Dünya yıkılıyor mu? Yok, öyle bir şey yani bu paranoyadır korku yok bölünür falan da filan da Kürtçe konuştuğun zaman bir şey olmuyor Türkiye bölünmüyor yıkılmıyor hiçbir şey olmuyor. Konuşuyoruz. Çocuğa bir şey yasakladığın zaman üstüne üstüne gidecektir. Beni Türkleştirmek istiyorsun ben. Ama biraz devlet bunda biraz başarılı olmuş da Osmanlı'dan bu yanaki politikalarla mesela kendi bölgesinden göçüp başka yere giden Kürt akrabalarımından örnek alıyorum birebir gördüğüm yani babası oğluna vermiş oğlu kendi çocuğuna öğretmemiş kültürünü ve dilin kendini Türk hissediyor. Ben Türküm diyor Türk hissediyor. İnatla söylüyor yani çünkü iki üç kuşak öyle gitmiş iyice Türkleşmiş asimile olmuş yani kendini Türk hissediyor hâlbuki Türk olmadığı halde Türk hissediyor yani. Devlet burada birazda başarıya ulaşmış durumda asimile etme politikasında bunu görüyorum." (Sg, E, 57, K)
- "Ne mutlu türküm diye dayatılan bir kelime var ben Kürt vatandaşı olmayıp Türk de olsaydım bundan öğrenirim. Çünkü niçin eğer ben yaşadığım Türkiye'de özgür bir Türkiye deniliyor ulus bir Türkiye deniliyor özgürlükçü bir Türkiye deniliyor peki ben bunu yaşayamıyorsam inanın bana ne mutlu Türküm demek bana pek doğru gelmiyor. Keza geri kalan bir kimlik sorunumuzda var bizimle beraber diğer kimliklerde var onlarıda göz önüne aldığımız zaman hiç memnun değilim. Çünkü özgür değilim huzurlu değilim." (Sg, E, 45, K)
- "Güneşi gördüm filminde de gerçeği söylüyor. Biz ölürken terörist diyorlar da siz ölünce şehit diyorlar... Uyanık devlet, terör tanımını yapmaktır... Benim bildiğim terör arkasında hiç kimsesi olmayan kişidir. Eger bir grup arkasında milyonlarca insanı varsa aydını varsa basını varsa yazarı varsa onu destekleyen varsa hiçbirimize dünyanın hiçbirimize terör değildir. Ve terör listesine de giremez. Bu gün mesela dünyalara bakarsen onlar yapacak çünkü onlar kendi çıkarı için bakmıy, Birleşmiş Milletler'e bakıyorum. Benim için önemli olan Birleşmiş Milletler'in kararidir." (Sg, E, 48, K)

3.14. KENTSEL HAYAT

3.14.1. Kente Göç Sonrası Bireylerdeki Değişim

Kent, farklı grupların bir arada yaşadığı, farklı ekonomik, sosyal ve siyasal yaşam biçimlerini barındıran özellikte bir mekân olması nedeniyle bireyler üzerinde önemli değişimler yaratma gücüne sahiptir. Bu durum, kırdan kente göçün yoğunlaştığı 1950'li yıllardan itibaren hem kentte yarattığı ve kendisini en çok gecekondu olgusuyla gösteren fiziksel değişim, gerekse kırdan kente gelerek burada yaşam mücadelesi veren bireylerin kente uyumu bağlamında tartışılmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Konuyu açıklama çabasına giren sosyal bilimciler, kapitalist süreçlerin bir sonucu olarak gördükleri kırdan kente göçü, modernleşme kuramı çerçevesinde,

geleneksel tarım toplumunun, modern sanayi toplumuna dönüşmesinin; dolayısıyla modernleşmenin bir aracı olarak değerlendirmiş ve bu sürecin sonunda, yaygın eğitim ve iletişimin de etkileriyle, rasyonel düşünen, ileriye dönük plan yapan, yeniliklere açık, geleneksel toplumun kıskacından sosyal ve psikolojik düzeyde kurtulmuş, toplumun karar alma sürecine katılarak onu etkileyen "evrensel modern insan"ın ortaya çıkacağını öngörmüşlerdir. Dolayısıyla, köyden kente göçmüş kişilerin tümüyle kırsal kültürlerini terk ederek, kent kültürü içinde asimile olmasını beklemişlerdir (Erman, 2002).

Bu bağlamda araştırmaya katılan bireylerin ifadeleri incelendiğinde yukarıdaki bölümlerde sözü edildiği gibi kimlik algısından, eğitime kadar sosyal hayatın her alanında çeşitli değişimler yaşanmaktadır. Aşağıdaki cümlelerde katılımcıların göç sonrası kendilerinde veya çevrelerindeki değişimle ilgili ifadelerinden bazıları sunulmaktadır:

- "Kent hayatı herkesi değiştirdi. Giyim kuşam değişti, konuşmaları biraz değişti. Ama gençler daha çabuk uyum sağladı, çünkü biz orayı hiç hatırlamadığımız için. Ama annem benim kadar düzeltmedi şivesini. Ben de evdeyken öyle konuştuğum oluyor. Arkadaşlar arasında bazen "da"¹⁷larım oluyor o da hoş duruyor." (S, Kd, 34, T)
- "Anadolu'da göçmüş buraya gelmiş çeşitli nedenlerde, kimisi ekonomik olarak kimisi siyasi olarak, kimi kültürel olarak, yani memleketinden kopmak zorunda kalmış kimileri bu toplumun içerisinde bir dış kayıp olmuş, yani o insanlar kaybolmuşlar, kültürel olarak her konuda kaybetmiş kendisini." (Sg, E, 60, K)
- "...burada doğan çocuklar birbirini daha iyi anlıyor... Mesela gelinimin biri Karadenizli; Rizeli. Çok ta mutluyum. Çünkü onların hepsi burada büyümüşler, buranın kültürünü almışlar, ama biz onlara belki ayak uyduramayabiliriz. Ama bizim çocuklarımız o aynı kültürle yoğurulduğu için onlarla daha içli dışlı olmuşlar." (Sg, E, 60, K)
- "...geleneği göreneği de yaşamak gerekiyor insanların, ancak bunun yanında şehir kültürünü de yavaş yavaş bir kuşak sonrası alıyor ama yani... Oradan gelen kuşakta zorlanıyor, kızını çalışmaya gitmesi akşam karanlığında gelmesi kapalı bir toplumun çocukları ayrı zorlanıyor hatta büyük sıkıntılar yaşıyor." (Sg, E, 70, K)
- "...bizim çocuklarımız bizim kültürümüz ııı almış diyemem çünkü orada doğmadıkları için... İşte ancak aile içerisinde bazı şeyleri alıyorlar; geleneklerimiz, göreneklerimiz anlamında." (Sg, E, 55, T)
- "...diyelim ki Erzurum kıyafetiyle siyah çarşafı sokağa çıktıklarında yürüyüş yapıyorlar demek ki hala sonuç değişmemiş, yani bir uyumu yakalayamamış." (Sg, E, 62, T)

¹⁷ "da" Karadeniz ağzında konuşmalarda yüklemelerin sonuna eklenen bir tür ek.

- “Ablam, İmam Hatip’i bitirdikten sonra üniversiteye gidecekti dershaneye yazılmıştı mesela. Dershaneyi bıraktı ve tamamen dini hassasiyetleri ön plana çıkararak bu yolda devam etmek istediğini söyledi. Babam biraz okuması için baskı yaptı. Değişim... Burda bir değişim var. Babam ne kadar muhafazakâr da olsa önceden olsaydı yapmayabilirdi bunu. Ama annemin şey dediğini biliyorum: “Bırakın kendi bildiği yoldan gidecek.” O da, annemin muhafazakâr hassasiyetlerinden dolayı. Sonra babamın açık kardeşlerime artık kapanın, kapanma vakti geldiğini söylemeye başladığını biliyorum. Babamın yani bir 10 yıl öncesinde böyle söylemeye başladığını biliyorum. Şu anda yok ama.” (Sg, E, 34, T)
- “Ümraniye’de otururken biraz açtım. Şimdi... Mesela başım falan açıktı ve pantolon falan giyiyordum. Şimdi pardösü giyiyorum. Dışarı pardösüsüz çıkmam.” (Yd, Kd, 47, T/L)
- “Biz değişiklik değil de kendi şeyimizi angaje etmek için uğraşıyoruz. Yani net söyleyeyim. Ama tabii farkında olmadan şive kaymaları oldu yani. Kendi konuştuklarımda belli oluyor, yani farkında oluyorum yani.” (S, E, 41, T)
- “...açıkçası şey var tabii ki yani sonuçta bir kimlik, burada doğmuş büyümüş olsalar dahi kendi kültürlerinin farkındalar, bir dillerinin olduğunu farkındalar. Ama yeterli değil. Aslında hani bizim anlatmamızdan ziyade onu biraz aslında yaşaması gerekiyor. Biz çok şeyden sonra çok köye gidip oradaki yaşamı kültürü çok çocukların bilmediğinden kaynaklanan duyum olarak sadece biraz şeyde kalıyorlar. Tabii çok yeterli değildir.” (Sg, Kd, 55, K)
- “İğdir’da sanki daha kısıtlıydık her yere gidemiyorduk. Açıkçası topluma bile girmiyorduk... Burada daha rahatız daha istediğimiz yere gidip gelebiliyoruz bana göre. Yani köyde olsaydık küçücük yaşta evlenirdik diye düşünüyorum. Burada çalıştığımız için daha cesaretliyiz. Hakkımızı savunabiliyoruz.” (Sg, Kd, 26, K)
- “Büyük kente gelmekle beraber o Anadolu’daki şeyimiz kültürümüz çok fazla değişmedi diye düşünüyorum, ben şahsım olarak.” (Sg, E, 60, K)
- “Burda ıı daha farklı insanlarla karşılaştık. Burda daha farklı toplumlarla iç içe olduk.” (Sg, E, 51, T)
- “En önemlisi çocuklarımı okutabildim. O benim için en büyük şeydir, dünyada en büyük şeydir benim için... Ee... Tabii yurdundan geliyosun, doğup büyüdüğün yerden geliyosun. Ama kazandığım çok şey var. Orda mesele bi gelin ee bi kursa gidemezdik. Ayıp görürlerdi. Ama burda çok şükür. Yani her şey istediğim gibi oldu, istediğim gibi yapabildim yani. Kursa gitme imkânını buldum. Ee çocuklarımı iyi yetiştirdiğime inanıyorum.” (Sg, Kd, 48, T)
- “Yeni neslin büyümesi de yetişme tarzı da çok farklı yani. Şimdi biz eskiden büyüklerimize karşı da ne bileyim yani toplumun her kesimine göre farklı. Şimdi çocuğa kendi çocuğuna hatırı anlatamıyorsun yani.” (Sg, E, 52, T)
- “...şöyle evde de düşüncelerimizle çok rahat paylaşabiliyoruz ailemize anlatıyoruz. Yanlışıları tartışıyoruz. Sadece bir baba oğul olarak bir düşünce olarak da tartışıyoruz. Yani geçmişte mesela demin dediğim gibi büyüklerimize bir soru yönelttiğin zaman şimdi toplum baskıcı bir toplum olduğu için sıkışınca sana cevap veremeyince, döverim mantığı yok artık. O mantık bence bitmelidir biz bugün bunu kendi içimizde bunu bitirdik yani ailemizde baskı feodal düşünce gibi bir yaşam tarzı yok bunu aşti.” (Sg, E, 55, K)
- “Buraya gelene kadar Kürt, Türk, Alevi, Sünni bilmezdik. Buraya gelince öğrendik.” (S, K, 37, T)
- “Kürt olduğumuzu buraya gelince daha çok farkettilik.” (Sg, K, 26, K)
- “...Samandıra kalabalıklaşmaya başlayınca, komşumun alevi olduğu öğrendim. Ondan önce bilmezdim.” (S, Kd, 47, T)

3.14.2. Kentel Alanlarda Fiziksel Değişim

Türkiye’de 1950’li yıllarda itibaren gelişen sanayi, bir yandan tarımdaki makineleşme sayesinde kırsal alanlarda işsizlik yaratırken diğer yandan kentte sanayi üretimi için

işgücü ihtiyacını arttırmıştır. Kentlerde artan işgücü ihtiyacı ise köyden kente göçlerle karşılanmıştır. Bu durum, göç alan kentlerde fiziksel ve sosyal değişimlere neden olmuştur. Kırdan kente yoğun göç kentlerde ekonomik, sosyal ve fiziksel problemleri de beraberinde getirmiştir. Yaşanan göçü emmede fiziksel olarak başarısız kalan kentler, konut açığı, gecekondulaşma, çarpık kentleşme, alt yapı, sağlık, eğitim gibi birçok alanda önemli sorunlar yaratmıştır.

Sancaktepe'nin kırdan kente göçlerle oluşmuş bir bölge olduğu göz önüne alındığında araştırmada görüşülen katılımcıların yukarıda belirtilen sorunlara aşına olduğu açıktır. Katılımcıların kentin fiziksel görünümü sorunlarla ilgili ifadeleri incelendiğinde kentsel sorunların dört ana başlıkta toplandığı görülmektedir.

i. Sancaktepe'de yerleşimle ilgili anlatılar bölgede, son yıllarda oldukça azalmakla birlikte tapu ve parselasyon sorunlarının yaşandığı görülmektedir:

- "Biz topumuzu hemen aldık. Burayı benim bacanak almış idi. Sonra bizi bacanak buraya teşvik etti bizi. Şimdi onu genelde burası bir arsa idi, o almıştı burayı. Sonradan biz buraya ikinci para verdik biz buraya. Tapuya bilmem ayrıca bir para verdik. Burası başka birinin üzerine tapuluymuş başka biri sahip çıkmış o satmış burayı, satmış ama başkasının yerini satmış." (S, E, 52, T)
- "Bizim orda iki parselimiz vardı. Biz tamamen tapulu diye aldık. Daha sonraki çalışmalarda bir kısmı tapulu bölgede çıktı, bir kısmı şimdi hibe olarak anılan bölgede çıktı. Tabi o da artık zaman içerisinde herhâlde düzeler diye düşünüyoruz. Ama bize verildiği zaman "tapularınız hazır, tapularınız verilecek" diye söylendi. Tapularımız on sene sonra falan verildi. Bir de baktık ki tapuların yarısı tapulu yarısı diğer kısımda kalmış; ama biz ikisinin orta yerine bina kurmuşuz ne yaparsın." (S, E, 55, K)

ii. Bölge, kırdan kente göçlerle oluşmuş bir bölge olarak, çarpık kentleşme izinsiz ve plansız yapılaşmanın yaşandığı bir mekân olma özelliği taşımaktadır. Kamuoyunda daha çok "gecekondular" olarak tanımlanan "imar mevzuatına aykırı olarak yapılmış, izinsiz yapılar" kentin sadece fiziksel yapısını bozmakla kalmamakta, pek çok sosyal sorunlara da neden olmaktadır. Buna göre Sancaktepe'deki imar sorunları katılımcı ifadelerine şu şekilde yansımaktadır:

"Geldiğimiz dönemde yapılaşma çok rahattı. Sonra belediye başkanları ilk seçimlerde hani biraz daha hani, sen seçmişsin ya biraz daha müsahakârdı. Mesela benim bölgemdeki belediye başkanımız, İstanbul'da doğmuş Rize kökenli. İstanbul'da doğmuş büyümüş. Belediye başkanımız, bizim ailenin ferdi gibi, ama sevdiğimiz biri ııı oyda veriyoruz ona. Hani belediye

başkanlığı kişiliğine uygundu adam da kazandıktan sonra elinden gelen bütün çabaları seferber ediyordu, öyle bir ayırmada yapmıyordu. Evlerimizi yaptığımız zaman bizden vergi almadı. Zaten kaçak yapıldı, imarı yok bir şeyi yok. Şimdi bura kısa bir zaman sonra imar planına açıldı, Sarıgazi farklı bir imar çıkardı, Çekmeköy, Taşdelen tarafı farklı bir imar çıkardı. Şimdi buraya da mesela bu bölgede 3 katın üstüne veriliyor, Taşdelen tarafı 6 kat bir de zemin 7 kat veriliyor. Şimdi arada bir sürü problem oldu önceki yapılan yapılarda mesela çevre parası, vergisi alıyor, temizlik vergisi alıyor, bina vergisi alıyor. Ama bina şey yok; yani resmi bina yok, yani arazi olarak görünüyor, o yer. Şey geçmiş orada ııı alt yapısı geçmiş, ama bina olarak görünmüyor.” (Sg, E, 60, K)

- “Samandıra, Yenidoğan, Sarıgazi su havzasında olduğu için her zaman bir imar sorunu oldu. Sarıgazi’de de Yenidoğan’da da. Son zamanda yapılan yapılaşma buranın çehresini değiştirdi. Bunda en bariz örnek Yenidoğan’ın yapılaşması; her ne kadar imar dışı görülse de ruhsatlı yapılardan oluştu. Sarıgazi’nin son birkaç yıldır, çok yoğun yapılaşması, modern yapıların oluşması, Samandıra biraz daha köhne kaldı. Çünkü imar tamamen durmuş durumda burada. Su havzasında olduğundan dolayı, İSKİ ile problemi olduğundan dolayı, öyle bir modern yapılaşma mümkün olmadı Samandıra’da. (...) Sancaktepe çok geniş, çok büyük bir ilçe. Ama çok da göç alan bir ilçe olduğu, varoşların çok çabuk çoğalabileceği bir yer oldu, oldu da çoğaldı yani. Gecekondu da diyebiliriz onlara, altı katlı gecekondu diyebiliriz. Kaçak yapılaşmanın çok olduğu bir yer. Daha yeni yeni dört beş senedir böyle yollar girmeye başladı. Benim inşaatçı olarak tahminime göre de onbeş yirmi sene sonra ancak düzelebilir burası. O zamana kadar köy kent karışımı bir yerdir burası.” (S, E, 42, T)
- “...ama tabii ııı şöyle bir şey var; şu anda mesela binalar ruhsatlı olmadığı için şu anda İSKİ ve TEDAŞ elektrik yeni yapılanlara vermiyor...” (S, E, 34, T)
- “Samandıra tapu açısından şanslı. Sultanbeyli yeni yeni alıyor. Samandıra’da da hazine arazisi çoktu ama hazine yerlerini belediye sattı. Hazine arazisi kalmadı şu anda. Samandıra’da tapulu yer çok. Tapusuz yerler, ücra yerlerde. Samandıra’nın sınır bölgelerinde. Burada tapu sorunundan çok imar sorunu var.” (S, Kd, 40, T/Ç)

iii. Sancaktepe’nin aldığı yoğun göç çarpık kentleşmeye ve altyapı yetersizliklerine neden olmaktadır. Son yıllarda bu sorunların yoğunluğunda azalma görülmekle birlikte; bölgede, yapılaşmanın yoğunluğu nedeniyle altyapı yatırımlarının yetersiz kaldığı gözlenmektedir:

- “Geldiğimde burada elektrik yoktu, asfalt yoktu, kanalizasyon, su yoktu. On beş sene önce geldiler.” (S, K, 48, T)
- “Şimdi Sancaktepe’de yaşamak önceden daha biraz farklıydı. Yani önce şimdi şöyle diyim: Bundan beş altı yıl öncesinde biraz daha farklıydı. Buralar daha kırsaldı. Yani burda yolların çok bozuktu, altyapısı hiç yoktu, insanların burda işte bakkala bilmem şuya buya çok uzaktı. Şimdi daha düzeldi ama hala çok eksiklerimiz var.” (Sg, E, 52, T)

Bazı katılımcılar semtlerindeki altyapı eksikliklerinin giderilmesinde etnik ve dini kimliklerinden dolayı ayrımcılığa uğradıklarını, adeta cezalandırıldıklarını düşündüklerini ifade etmektedir:

- “Özellikle kendi sokağımda yani. Oraya gelince kaldı. Orada da yaşayan zannedersem halklardan kaynaklanıyor. Bir kısmı Alevi kesimi bir kısmı biraz Kürt siyasi bir kesim. Herhalde bize de orada bir ceza verdiler. Ayrıca İETT arabaları çok azdır. Böyle insanlar böyle karpuz üst üste gelip gidiyorlar, iş saatlerinde. Eğer her gün eleştiriyorum belediyeyi yok araba yok. Nasıl yok araba İETT’nin milyonlarca arabası var yatıyor. Bu ayırım.” (Sg, E, 57, K)
- “Samandıra özellikle bizim caddeyi bıraktılar. Kaldırımlar falan durdu büyük bir eksiklidir. Sonuçta bir çalışma yapılıyorsa başlanmışsa her tarafta bitmelidir. Kaldırımı olan yolları bir daha kaldırdılar

ve kaldırım taşlarını yenilediler. Bizim buraya yeni kaldırım yapmayı o eski taşları bile getirip döşeselerdi bile yeterdi. Ama yapmazlar.” (S, E, 55, K)

iv. Kırdan kente göç sonucu; çarpık kentleşme, gecekondu, altyapı yetersizlikleri gibi sorunlar yaşayan Sancaktepe, son yıllarda bölgede pek çok katılımcı tarafından sınıfsal ayrışma yarattığı, çevresinden kopuk ve Sancaktepe'ye hiçbir faydası olmadığı ileri sürülen lüks konut siteleriyle dikkat çekmektedir:

- “...sanki madalyonun bir yüzü ve diğer yüzü olarak ele alıyorum ben. Bir tarafında inanılmaz bir kentleşme söz konusu, villalar lüks bir hayat, bi taraf çok farklı. Her şey yani yapısal olarak yerleşim olarak çok kötü bi yapısı var buranın. Yani yine aynı yere geliyorum. Madalyonun diğer lüks yüzüne baktığımız zaman çocuklar işte eee en lüks cep telefonları, altlarında inanılmaz güzel işte bisikletler vesaire vesaire işte site içinde oldukları için, inanılmaz güzel hayat sürüyorlar gibi geliyor dışarıdan. Ama diğer yüzüne baktığımız zaman çocuklar kaldırımlarda işte eee! Atıkların pis suların olduğu o sokaklarda, oyuncak diye adlandıramıyacam türlü türlü nesnelere oynuyorlar.” (Sg, K, 24, T)
- “Büyük siteler yapılmaya başlandı Sarıgazi'ye. Tezat halindeki siteler... Çok büyük sitelerde var ve duvarları büyük. Şahsen kendimi şu şekilde hissediyorum. Yani, bu güne kadar anlatılan bu bütün ideolojik parçalama, argümanları vardır ya işçi, burjuva daha sonra ağır köylü... Daha sonra nasıl söyleyeyim Türk Kürt. Yani kısacası böyle polarite oluşturan toplumda polarite oluşturan bütün cümleler aklımdan geçiyor ve ben kendimi daha çok hani ezilen sınıf olarak hissediyorum.” (S, E, 29, K)

4. BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bireyin, “kimsin, kimlerdensin?” sorusuna verdiği cevap olarak tanımlanabilen kimlik, bireyin kendisini kavrayışına işaret etmektedir (Güvenç, 2008). Bireyin kim olduğuna dair sorulara verdiği cevaplar, bağlama bağımlı olarak, diğer bireylerle girdiği sosyal ilişkiler ve etkileşimler içinde oluşmaktadır. Buna göre bireyin kimliğini, içinde bulunduğu toplumsal yapılardan soyutlamak mümkün değildir.

Araştırma çerçevesinde kendilerini tanımlaması istenen katılımcıların, cevapları analiz edildiğinde; kişilerin kendilerini etnik kimlik, dini kimlik, siyasi görüş gibi üç unsuru ön plana çıkararak tanımladıkları görülmektedir. Katılımcıların kendilerini Türk, Kürt, Laz, Çerkez gibi etnik kimleriyle; Alevi, Müslüman gibi dini kimlikleriyle; devrimci, sosyalist, muhafazakâr, liberal gibi siyasi kimlikleriyle tanımlamaktadır. Bunun yanı sıra bazı katılımcıların kendilerini Müslüman-Türk, Alevi-Kürt gibi etnik ve dini kimliklerini beraber kullanarak, bazı kadın katılımcıların ise cinsiyet ve cinsiyete bağlı özellikleriyle tanımladıkları görülmektedir. Bu araştırmada odaklanılan konu etnik kimlik inşası ve dönüşümüdür. Ancak bireyin sahip olduğu kimlik çoğulluğunun etnik kimliğin inşasını ve günlük hayatta nasıl deneyimlendiğini etkilediği görülmektedir.

Etnik kimlik, ortak dil, müşterek kutsal değerler, evreni ortak bir algıdan tanıma, ortak yaşam ritüelleri ve özgün kültürel davranışlar bütünü dâhilinde ait olunan ya da başkalarınınca öyle değerlendirilen aidiyeti tanımlanmasının yanı sıra, aynı ırktan

gelme ve benzer anatomik niteliklere sahip olma gibi anlamları da taşımaktadır (Bilgin, 1994, s.55; Göka, 2006, s.311).

Araştırmaya katılan Türk ve Kürt bireylerin etnik kimlik tanımlamalarında, bireysel düzeyde farklılık görülmekle birlikte, genel olarak dil, din, ortak vatana duyulan bağlılık, kültürel ve genetik benzerlik, ortak tarih ve vatandaşlık bağı gibi unsurlar öne çıkmaktadır.

Etnik kimliği dil üzerinden tanımlayanlar, etnik kimliği dil ile özdeş tutmakta, Türkçenin Türk olmanın, Kürtçenin Kürt olmanın en önemli göstergesi olduğunu, dilin kaybedilmesi durumunda ise o grubun kaybolup, çoğunluk olan grup içinde “asimile olacağını” ifade etmektedir. Dilin kaybolması durumunda o etnik grubunda ortadan kalkacağını en çok ifade edenler, dillerinin ulus devletin dilsel homojenleştirme projesinin baskı altında olduğunu söyleyen Kürt katılımcılardır. Bunun yanı sıra özellikle Türk katılımcılar, dil konusunu etnosentrik bir biçimde değerlendirmektedir. Bu değerlendirmelere göre, Türk ulus kimliğinin önemli bir bileşenini oluşturan Türkçe, ülkedeki diğer dillerden daha çok gelişmiştir. Türkçenin türevi olarak kabul edilen azınlık dilleri ise tekâmülünü tamamlayamamıştır. Bu katılımcılar Türk dilinin gelişmişliğini gramer zenginliği, tarihsel olarak eskiliği ve edebi metinlerin bolluğuyla açıklamaktadırlar.

Etnik kimliği dil üzerinde tanımlayıp, dilin bir etnik grubun en ayırıcı özelliği olduğunu ifade eden katılımcılara karşın, Kürt diline mensup katılımcılardan bazıları ise dilin etnik grubun olmazsa olmaz özelliği olmadığını belirtmektedir. Bu görüşte, ulus devletin homojen dil politikalarının içselleştirilmesinin yanı sıra kentleşme sürecinde

farklı gruplarla ilişki kurma ihtiyacının ve kurulan ilişkilerde ortak bir dilin kullanımının elverişli olduğu kanısının da etkili olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra çocuklarının iyi eğitim görebilmesi için, iki dil arasında bocalamaması gerektiğini düşünen ve onlara Kürtçe öğretmeyen ebeveynler ile eğitim sistemi içindeki çocuklar da dilin önemli olmadığını savunmaktadır.

Bazı katılımcılar, etnik kimliklerini tanımlarken dini inançlara vurgu yapmaktadır. Buradaki ifadelerde katılımcıların dini, hem etnik kimliğin bir unsuru olarak hem de farklı etnik kökenden grupları bütünleştiren üst bir kimlik olarak değerlendirdiği görülmektedir. Dini hassasiyetlerinin yüksek olduğunu ifade eden katılımcılara göre, Kürt olmak ya da Türk olmak kişisel tercihlerin bir sonucu değildir. Bu nedenle etnik kimlikleri öne çıkarmak ya da etnik kimliğe dayalı bir üstünlük fikri oluşturmak, etnik kimlikle gurur duymak, Müslüman'a yakışan bir tavır değildir. Etnik kimliğe karşı duyulan sempatiyi ırkçılıkla eşdeğer tutan bu katılımcılar, İslam dinince yasaklandığını ifade ettikleri “etnik kimliğin öne çıkarılması” yerine aynı dine mensup olanların oluşturduğu daha geniş bir cemaati önermektedirler. Bu bağlamda hemen hemen bütün “dindar” Türk ve Kürtlerin üzerinde anlaştığı görüş “aynı dine inananların kardeş” olduğu anlayışıdır. Bununla beraber özellikle “ırkçılık” ve “kavmiyetçilik” yapmakla eleştirilen Türk milliyetçisi katılımcılar, Peygamber tarafından övüldüğünü ifade ettikleri Türk milletinin, İslam dinine büyük hizmetleri olduğunu hatırlatarak, kendi milletini sevmenin ve korumanın dinen de tavsiye edilen bir durum olduğu görüşünü Hazreti Muhammed'e ait olduğunu öne sürdükleri “kişi kavmini sevmekle suçlanamaz” ve “her kişi kendi kavminden sorumludur” gibi hadislerle ifade etmektedir. Bunun yanı sıra Türk milliyetçisi katılımcılardan bazıları, “dinci” vakıfların Türkiye’de Kürt kimlik taleplerinin dile getirilmesini teşvik ettiğini ifade ederken, Türk milliyetçiliğine karşı tutundukları “küçümseyici” ve eleştirel tavrı, sıra Kürtlüğe ilişkin kimlik taleplerine geldiğinde göstermediklerini söylemektedir.

Etnik kimlik tanımlanmasında ortak gelenek, görenek ve kültürel değerler de oldukça yoğun olarak ifade edilmektedir. Buna göre, ortak değerlerin iki farklı şekilde kurucu özelliği taşıdığı görülmektedir. İlkinde; gruplar arasındaki farklılığın belirlenmesiyle, gruplar açısından kurucu işlevini görürken, ikincisinde ise yıllarca beraber yaşamış olan farklı grupların gelenek görenek bakımından benzeşmeleriyle üst bir kimliğin kurulmasının unsurunu oluşturmaktadır.

Etnik kimliğe ilişkin yaygın bir tanımlama da ortak köken, fiziksel özellikler ve genetik benzerliğe referans vermektedir. İlkçi akımın savunduğu gibi; kökenlerini, doğuştan getirilen fiziksel ve kişisel özelliklerini, tarihin bilinmeyen bir zamanında oluşmuş ve bir alinyazısı gibi değişmezlik ve süreklilik arz eden bir geçmişe dayandıran katılımcılar, antropologların “dünyada evrimsel süreç içinde yalıtılmış ve buna bağlı olarak diğer insan gruplarından biyolojik olarak bir alt tür oluşturacak kadar genetik farklılık gösteren herhangi bir grup olmadığı” görüşünün aksine, kültürel ve sosyal dinamikler içerisinde tarihsel yapılar olarak ırksal kategoriler ve biyolojik temellere dayandırılan etnik grupların varlığına inanmaktadır (Gökçümen ve Gültekin, 2009). Etnik kimliğin köken ve genetik benzerliğe dayandırılması Türk ve Kürt katılımcılarca çoğu zaman açık olarak, kimi zaman ise örtülü olarak dile getirilmektedir

Etnik kimlik bir inşa sonucudur ve bu inşa Castells'in (2008) ifade ettiği gibi tarihten coğrafyadan, biyolojiden, kolektif hafızadan, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanmaktadır. Ancak bireyler, gruplar bütün bu malzemeyi içinde buldukları toplumsal yapıya, uzam / zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işlemekte, anlamını yeniden düzenlemekte ve içselleştirmektedir; dolayısıyla etnik kimlik dâhil hiçbir kimlik,

doğuştan kazanılan bir özellik olmamaktadır. Bu bağlamda pek çok Kürt ve Türk katılımcı, etnik kimliği ortak tarihsel deneyimlerle, ortak bir vatana duyulan bağlılıkla tanımlamaktadır. Burada katılımcılar, aynı topraklarda uzun yıllar beraber yaşamının, aynı topraklar için mücadele vermenin, aynı bayrak altında yaşamının, önemine vurgu yapmaktadır. Bu deneyimlerin farklı kökenlerden bireyler arasında “biz” bilinci yarattığı söylenebilir. Bununla birlikte, tarihe yapılan vurgu her zaman birleştirici işlev görmemektedir. Çoğu katılımcının farklı grupları bütünleştiren ortak tarihsel deneyimleri hatırlatmasına karşın Türk katılımcılar, Kürtlerin ihanet ve düşmanlıklarına, Kürt katılımcılar ise Osmanlı Devleti’nden bu yana Kürtlere uygulanan “hoşgörüsüzlük”, “baskı”, ve “kıyım” a gönderme yapmaktadır.

Dinsel ve etnik çeşitlilikten dolayı, Türkiye’de kimlik her zaman çetrefilli bir konu olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra ise farklı grupları ortak bir ulus kimliği altında birleştirmeyi öngören ulus devlet, bu kimlik çoğulluğuyla büsbütün gerilimli bir ilişki yürütmüştür. Bu süreçte yeni bir “Türklük” kimliği yaratılmış ve bütün topluma mal edilmeye çalışılmıştır. Aynı amaç doğrultusunda gerek etnik, gerekse dini kimlikler ortak bir potada eritilmek istenmiştir. Bu kapsamda devlet; ortak tarih, tek dil, homojenize edilmiş bir din anlayışıyla tanımlanmış bir “vatandaş kimliği” yaratmış, bunu eğitim sistemi ve kitle iletişim araçları yoluyla tüm topluma benimsetme çabasına girmiştir. Bu bağlamda bazı katılımcılar, ulus devletin sunduğu “vatandaş” kimliğini kimlik tanımlamalarının merkezine koymakta, soy, ırk ve dil farklarının bulunmasına karşın aynı devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın kendileri için etnik kimliklerinin üzerinde bir kimliğe tekabül ettiğini söylemektedir.

Ulus devletin vatandaşlarına sunduğu seçme, seçilme hakkı başta olmak üzere eğitim, sağlık, güvenlik gibi sosyal hizmetler, Türk ve bazı Kürt katılımcılar

tarafından Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olmanın bir kazanımı ve göstergesi olarak değerlendirilirken, Kürt katılımcıların büyük çoğunluğu, Türklerden farklı olarak, devletin kendilerine tanıdığı hakları bir lütuf olarak değerlendirmekte ve bunun için minnet duyduğunu ifade etmektedir. Kendilerinin devletin asıl sahibi olduğunu ima eden Türk katılımcılar da Kürtlerden bunu beklemektedir.

Ulus devletin sunduğu vatandaşlığın tanıdığı kazanımlarla birlikte homojenleştirici uygulamalarıyla çizdiği "vatandaş" profilinin dil, kültür, gelenek, görenek ve yaşam biçimlerine karşı bir dayatma olduğunu ifade eden bazı Kürt katılımcılar ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kendilerini tarif etmediğini, Kürtlerin kendi geçmişleriyle bağlarını kopardığını, bunun da bölünmüş yaşamlar yarattığını ifade ederek, Kürtlerin de kendi kimlik değerleriyle tanıdığı yeni bir "vatandaş" tanımı yapılmasını önermektedir.

Katılımcılar açısından etnik kimliğin tanımı ve bileşenleri değiştiği gibi etnik kimliğe atfedilen önem de değişmektedir. Bazıları etnik kimliklerinin kişiliklerinin bir parçası olduğunu ifade ederken, bazıları çeşitli nedenlerle etnik kimliğin kendileri için önemli olmadığını ifade etmektedir. Katılımcılarca etnik kimliğe verilen önemde, dini ve siyasi görüşlerin olduğu kadar sınıf, cinsiyet, kuşak farkının da etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcıların etnik kimliğe yaklaşımları incelendiğinde birkaç özellik dikkat çekmektedir: Bunlardan birincisi; etnik grubun azınlık olup olmamasıyla ilgilidir. Buna göre, kendilerini azınlık olarak değerlendiren ve azınlık muamelesi gördüğünü ifade eden Kürt katılımcılar, Türk katılımcılara göre daha fazla etnik kimlik söylemini kullanmaktadır. Kendilerini ülkenin asli unsuru olarak gören Türk katılımcılar ise Guibernau ve Rex'in de ifade ettiği gibi azınlıklara özgü

olarak değerlendirdikleri etnik grup kavramını kullanmamaktadır (aktaran Sağır ve Akıllı, 2004).

Etnik kimliğe verilen önemi etkileyen ikinci unsur ise katılımcıların “dini hassasiyeti”dir. Buna göre, Türkiye’nin çok etnili ve dinli yapısına gönderme yapan bazı “dindar” katılımcılar, bu çeşitliliğin bir arada yaşayabilmesinin, etnik kimlik esaslı milliyetçiliklerin yerine aynı ülkede yaşamaya referans veren ve İslam dinince de övülen “vatanseverlik” kavramının benimsenmesiyle mümkün olduğunu ifade etmektedir.

Etnik kimliğe verilen önemi etkileyen üçüncü unsur ise sınıftır. Buna göre katılımcılardan bazıları, kendileri açısından etnik kimliğin önemli olmadığını ifade etmektedir. Etnik kimliğe yaklaşımlarını alt yapı-üst yapı kategorileri ile açıklayan bu katılımcılara göre, üst yapı kurumları olan etnik kimlik, dil, kültür; alt yapıyı oluşturan ekonominin ürünüdür. Bunun yanı sıra Kürt kimlik hareketini değerlendiren pek çok katılımcı, “sorun”un kaynağında, ekonomik kaynakların eşitsiz dağılımı ve geri kalmışlığın olduğunu ifade ederken, Kürtlerin çoğunlukla yaşadığı bölgelerdeki ekonomik, sağlık, ulaşım gibi koşulların iyileştirilmesiyle bu “sorun”un ortadan kaldırılabileceğini öne sürmektedir. Bunun yanında ekonomik koşulların etnik kimlik algısını etkilediğini ifade eden Türk ve Kürt katılımcılar, memleketlerinde yaşadıkları yoksunluk ve yoksulluk halinin yanı sıra gelinen yerde karşılaşılan ekonomik sıkıntılar ve sınıfsal ayrışmanın da etnik kimlik bilincini etkilediğini ve arttırdığını ifade etmektedir.

Etnik kimlik algısını etkileyen dördüncü unsur ise cinsiyettir. Cinsiyetin bu etkisini belirgin bir şekilde sınıflandırmak mümkün olmasa da genel anlamda iş hayatına katılmamış ve akraba, hemşehri temelli yerleşme gösteren Türk ve Kürt kadın katılımcıların etnik kimliğini daha öne çıkardığı görülmektedir. Buna karşılık, kentleşme / kentleşme sürecinde iş, eğitim, evlilik, arkadaşlık ve komşuluk gibi nedenlerle farklı gruplarla ilişki kurma anlamında daha fazla imkâna sahip olan erkek katılımcılar, etnik kimliğin çok fazla önemli olmadığını belirtmektedir. Kısaca burada toplumsal cinsiyet ve sosyalleşme imkânlarının önemli olduğu görülmektedir. Burada etnik kimliğin önemli olmadığını ifade eden katılımcılar etnik kimliği tanımlamada din, bir arada yaşama, ortak tarih ve benzer kültürel özelliklere, etnik kimliğin önemli olduğunu ifade eden katılımcılar ise dil, köken ve ayırıcı kültürel özelliklere vurgu yapmaktadır.

Etnik kimlik algısının cinsiyet ile ilişkisi konusunda önemli bir nokta da Tilly'nin (2008) belirttiği gibi "yeni toplumsal hareketler" bağlamında etnik kimlik ve feminist hareketin birbirine eklenmesidir. Bu bağlamda kendisini "Kürt hareketi" içerisinde konumlayan bazı kadınların, kendilerini Kürt kimliklerinin yanında "kadın" kimlikleriyle de tanımladıkları görülmektedir. Buna göre etnik kimlik mücadelesinin içinde yer alan kadınların, politize olmasıyla birlikte kadın kimliği farkındalığının arttığı görülmektedir. Bu anlamda Davis'in (2010) de belirttiği gibi milliyetçilik ve feminist hareket birbirine eklenebilen, birbirini etkileyen iki önemli olgu olarak görülmektedir. Burada milliyetçilik ile toplumsal cinsiyet iç içe geçen söylemsel olarak birbirini içeren konular haline gelmektedir. Milliyetçi hareket, toplumsal cinsiyet tarafından şekillenirken, toplumsal cinsiyet etmenleri de ulusallaşabilmektedir.

Etnik kimlik algısını etkileyen beşinci unsur ise kuşak farkıdır. Araştırmada kuşaklar arasında belirgin bir fark görülmemesine karşın çocukluğu ve gençliği memleketinde geçmiş ve halen akraba, hemşehri toplumunda yaşayan yetişkinler ile sık sık “memleket”ine giden ve akrabalarıyla ilişkide olan çocukların, burada doğan, “memleket”e hiç gitmeyen ya da nadiren giden ve heterojen bir çevrede yaşayanlara göre etnik kimliğe daha fazla vurgu yaptığı görülmektedir. Bununla beraber “dışlanma” ve “ötekileştirme” yaşadığını ifade eden Kürt çocuklarında, Türk çocuklarına göre etnik kimlik algısı ve ona yapılan vurguda farklılık görülmektedir. Buna göre, Türk çocuklardan çoğu etnik kimliğe ilişkin bir tanımlamaları olmadığını söylerken, Kürt çocukları özellikle dil üzerinde durmaktadır. Bunun yanı sıra burada doğan ve büyüyen Kürt çocuklarının, Kürt kimliği ve Kürtçe konuşmanın önemine vurgu yapsa da eğitim sistemi içerisinde öğrendiği Türk ulus kimliğinin ortak değerlerini de içselleştirdiği görülmektedir.

Araştırmaya katılan bazı katılımcılar “etnik kimlik” konusunu, etnik ayrışma bağlamında yorumlanmaktadır. Buna göre özellikle son yıllarda artan Kürt kimlik talepleri “terör” ve etnik ayrışma olarak değerlendirilmekte, “ülkenin her türlü nimetinden yararlanan Kürtlerin” kimlik talepleri ayrılıkçı hareketler olarak değerlendirmekte ve “haksız” istekler olarak nitelendirilmektedir. Burada Kürtlerden beklenen ise kendisine sunulan vatandaşlık haklarından yararlanırken iyi bir “vatandaş” gibi davranmak ve olabildiğince “Türk”leşmektir. Bazı Türk katılımcılar, etnik kimlik farkı gözetmeksizin “aynı vatan ve aynı bayrağın altında yaşamak, aynı dili konuşmak,” çerçevesinde herkesi Türk olarak tanımlamakta ve farklı grupların kendi kimliklerini Türklüğün dışında konumlandırmasını ırkçılık olarak değerlendirmektedir. Ancak burada atıfta bulunulan ortak vatan, bayrak dil ve kültürel öğeler, çoğunluk grubunun değerleri üzerinden tanımlanmaktadır ve azınlık grupların bu değerleri içselleştirmesi beklenmektedir.

Etnik kimlik sabit değişmez bir yapı olmayıp, yer ve zamana göre değişim ve dönüşümler göstermektedir. Türkiye’de etnik kimlikler üzerinde değişim yaratan en önemli olgulardan biri kırdan kente göçtür. 1950’li yıllardan itibaren artarak devam eden göçle birlikte kentlere akan farklı etnik, dini ve kültürel kimlikteki gruplar, günlük hayatta diğer gruplarla etkileşime girmekte, bu süreçte de kendileriyle beraber birbirlerini de değiştirip dönüştürmektedir. Buna göre homojen köy toplumundan daha heterojen yapıdaki kente göç eden bireylerin, etnik kimlik algısında ve etnik kimliğini inşa ettiği değerlerde önemli dönüşümler görülmektedir.

Türkiye, 1950’li yıllardan itibaren köyden kente doğru büyük bir nüfus hareketi yaşamıştır. Bu yoğun göç, kentleri birbirinden çok farklı grupların bir arada yaşadığı mekânlar haline getirmiştir. Sağlıklı bir toplum yapısının sağlanabilmesi için, kentteki bu grupların, göç nedenlerinin, kimlik algılarının, yaşam biçimlerinin, grupların kendi aralarında ve birbiriyle kurdukları ilişkilerin, birbiri hakkındaki düşüncelerinin bilinmesi önem taşımaktadır.

Bireyin etnik kimliği tamamlanmış ve durağan bir yapı olmayıp bir inşa sürecidir ve kırdan kente göçün neden ve sonuçlarından başlayarak, kentte yer seçimi ve yerleşmeye, farklı gruplarla ilişkiler ile evlilik tercihleri, iş ve eğitim hayatına kadar kentte kurulan tüm toplumsal ilişkilerin içerisinde gömülü olarak kendisini hissettirmektedir. Araştırma kapsamında katılımcıların günlük hayatı deneyimlemesinde etnik kimlik algılarının ne ölçüde etkili olduğu konusunda aşağıdaki özellikler dikkat çekmektedir.

Türkiye’de kimlik taleplerinin görünür hale gelmesindeki en başat neden olarak değerlendirilen kentleşmenin temel dinamiği göçtür. Bireyin doğup büyüdüğü yerden bir süreliğine ya da süresiz olarak ayrılmasını ifade göçün temel nedeni, iş, sağlık, eğitim ve ulaşım imkânlarının ülkenin her yerine eşit bir şekilde götürülememesidir. Bununla birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nden göç eden bazı Kürt katılımcılar, göç nedenlerini işsizlik olarak belirtirken işsizliğin sebebini etnik kimliklerinden dolayı gördükleri devlet baskısı ve ayrımcılığa bağlamaktadır. Bu değerlendirmeye göre devlet, ulus devlet içerisinde “çıkıntı” olarak gördüğü Kürtlerin yaşadığı coğrafyayı yatırım yapmayarak, var olan fabrikaları kapatarak, tarımsal ve hayvansal üretimi engelleyerek ya da en azından desteklemeyerek özellikle geri bırakmaktadır. Bununla beraber, bölgede 1984 yılından beri süregelen “terör” ve devletin terörle mücadele biçimlerinin yarattığı sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik baskılar (asayişe yönelik sıkıyönetim ve olağanüstü hale bağlı kısıtlamalar, tarımsal alanların yakılması, köylerin boşaltılması vb.) da Kürt katılımcıların sıraladıkları göç nedenleri arasındadır. Bu değerlendirmelere karşın Tük katılımcılar, yoksulluğun ve bölgeler arası gelişmişlik farkının, Türkiye’nin genel bir sorunu olduğunu dile getirerek Kürtlerin bu durumu etnik kimlik bağlamında değerlendirmelerini eleştirmektedir.

Göç süreçleri incelendiğinde, daha iyi hayat koşullarına kavuşmak amacıyla kente göç eden bireylerin, geride kalan nüfusu göç açısından motive ettiği anlaşılmaktadır. Gerek ailelerin birleşme isteği, gerekse kente dair çizilen olumlu imaj, yeni göçleri teşvik etmektedir. Ancak, kırdan kente göçle gelen bireyler kentte her zaman aradıklarını bulamamaktadır. Kentte aradığını bulamayan bireyler ise geri dönme isteği taşımaktadır. Geri dönme isteği etnik gruplar açısından analiz edildiğinde, genel olarak Kürt katılımcıların, Türk katılımcılara göre daha istekli oldukları

anlaşılmaktadır. Bunda ise, göç sonrası kentte yaşanan etnik ayrımcılık ve dışlanma ile ilişkilendirilen işsizlik ve yoksulluğun etkili olduğu görülmektedir.

Köyüne geri dönmeyi düşünen bireylerin yanı sıra, İstanbul'un maddi, manevi imkânlar açısından merkezi bir yer olduğunu düşünen ve İstanbul'un dışında olmayı "çevrede" kalmak olarak değerlendiren katılımcıların geri dönmeyi düşünmedikleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Sancaktepe'de doğan çocukların yanı sıra ülkenin doğu ve güneydoğusundan göç eden, çoğunlukla Kürt etnik kimliğinden dolayı kendisini dışlanmış, kendi kaderine terkedilmiş ve ihmal edilmiş hisseden katılımcıların geri dönme isteklerinin zayıf olduğu görülmektedir. Sancaktepe'de doğan, büyüyen, düzenli işi olan çoğunluğu Türk olan katılımcıların yanı sıra çocukların da geri dönme konusunda isteksiz oldukları görülmektedir. Ayrıca Türk ve Kürt katılımcıların pek çoğunun temelli dönmek istemese bile "memleket"lerine duygusal bağlılık hissettikleri görülmektedir.

Castells'e göre kentler, sosyal/kültürel doğaları itibarıyla farklılık ve heterojenlik algıları yüksek farklılaşmış gruplara, topluluklara bünyelerinde yer verdiklerinden, kimlik ve farklılık algılarının keskinleşmesine yol açmaktadır (aktaran Aytaç, 2007). Bu durum araştırmaya katılan bazı katılımcılar tarafından da ifade edilmektedir. Buna göre; bazı katılımcılar, Türk / Kürt ya da Alevi / Sünni ayrımının farkına kente göç ettikten sonra vardıklarını ifade etmektedir. Bu anlamda, kendinden farklı kimliğe sahip insanlarla karşılaşma durumunda kimlik farkındalığının ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla beraber kimlik farkındalığında artış, yalnızca gelen bireyde değil, kentin "yerli"leri ya da "eski"lerinde de görülmektedir. Bu bağlamda daha önce aynı mahallede yaşayan bireyler, göçlerle birlikte, mahallelerinin kalabalıklaşmasıyla birbirlerinin kimlikleri hakkında daha çok fikir sahibi olduklarını ifade etmektedir.

Burada herhangi bir yerde belirli bir büyüklüğe kavuşan grubun kimliğini ortaya koymada daha cesaretli ya da istekli davrandığı sonucu çıkarılabilmektedir.

Birey, göçle birlikte doğup, büyüdüğü, yaşadığı mekânı bir süreliğine ya da süresiz olarak değiştirirken, sosyal çevresini de değiştirmektedir. Bu durum göç türüne de bağlı olmak üzere, bireyi; sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik olarak etkilemektedir. Örneğin; gönüllü olarak göç eden birey ile zorunlu göçe tabi tutulan birey, göçten farklı şekillerde etkilenmektedir. Ancak, göç şekli ve nedeni ne olursa olsun, göç eden bireyin yer tercihinde, sosyal ve mekânsal değişikliği en aza indirgeme bilinci yatmaktadır. Buna göre göçmen kendisine oldukça sıkıntı veren bu radikal değişimi, aynı sosyo-kültürel ve coğrafi kodları taşıyan insanlarla beraber ya da yakın oturarak aşmaya çalışmaktadır. Bu durumda da, yeni yerleşilen bölgede akraba ve hemşehricilik temelinde bir yerleşim ortaya çıkarmaktadır. Araştırmada Türk ve Kürt katılımcıların büyük çoğunluğunun, kendilerine benzer bireylerin, akrabaların ve hemşehri gruplarının yoğun yaşadığı yerleri tercih ettikleri görülmektedir.

Araştırmaya katılan Kürt katılımcıların önemli bir bölümü, akrabalarla kendi etnik kimliğinden olan insanlarla, bir arada oturma nedenini dil bilmeme ve yabancı bir ortama girmenin getireceği kültürel şoktan kaçınma olarak açıklamaktadır. Ayrıca, bir arada yaşamaları sayesinde “dışlanma” ve “ötekileştirme”yi daha az hissettiklerini, Sancaktepe dışına çıktıklarında ise (mesela; Kadıköy, Maltepe ya da Avrupa Yakası’ndaki bazı yerlere gittiklerinde) doğulu ve Kürt oldukları için dışlandıklarını / dışlanabileceklerini düşündüklerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, burada mekânsal ayrışma, katılımcılar açısından ötekileştirmeye maruz kalma riskini azaltma işlevi görmektedir. Bununla birlikte akraba ve hemşehri temelli yerleşim mekânda bir yoğunlaşma yaratmaktadır. Bu yoğunlaşma sonucu ortaya çıkan

cemaat tipi toplumsal örgütlenme, bazı katılımcılar için sosyal, ekonomik, kültürel koruma anlamına gelirken, yarattığı sosyal kontrol ve yalıtılmışlık, farklı gruplarla ilişkiyi ve kente uyumu güçleştirdiği, gelişmeyi engellediği için bazı bireyler tarafından aşılması gereken bir durum olarak değerlendirilmektedir. Araştırmaya katılan Türk katılımcılar ise, akraba ve hemşehri temelli yerleşimlerinin nedenini dayanışma duygusu ile açıklamaktadır.

Katılımcı ifadelerine göre, etnik ve sınıfsal ayrışma, Sancaktepe'de çok fazla görülmemekle birlikte dışlanma, bazı Kürt katılımcıların deneyimlediği bir olgudur. Buna göre; bazı Kürt katılımcılar, etnik kimliklerinden dolayı özellikle iş ve diğer toplumsal ilişkilerde dışlanma ve ötekileştirmeyi hissettiklerini ifade etmektedir. Bazı Kürt katılımcılar ise yaşadıkları bölgede sayıları her geçen gün artan etrafı yüksek duvarlarla örülmüş ve çevreden yalıtılmış lüks konut sitelerinin, sınıfsal ayrışmayı belirgin hale getirdiğini, kendisini toplumun en dezavantajlı kesimi olarak gören yoksul Kürtlerde "dışlanma" duygusu yarattığını, dahası özellikle genç kuşaklarda kızgınlık oluşturabildiğini vurgulamaktadır.

Bazı katılımcılara göre, akrabaların, hemşehrilerin bulunduğu bölgelere yerleşilecek olması göç kararını ve kente alışmayı kolaylaştırmaktadır. Buna göre, kente ilk gelen aile ve akraba üyesi, köyde kalanları göç etme konusunda hem yüreklendirmekte hem de kırdan kente zincirleme göçlere neden olmaktadır. Bu durum ayrıca, bir grubun kentte mekânsal olarak bir bölgede yoğunlaşmasını da beraberinde getirmektedir. Kentte mekânsal olarak yoğunlaşmak kentsel alanların paylaşımında kendisini göstermektedir. Belli bir bölgeden göçen bireyler kentte yer seçerken kendi gelenek ve göreneklerini yaşayabilecekleri, kentte kaybolmuşluk hissini en az hissedecekleri insanlarla beraber yaşamayı tercih ederken, yukarıda da belirtildiği

gibi belirli bölgelerde biriken nüfus grupları o bölgeye kendi rengini vermekte ve o bölgenin etiketlenmesine neden olmaktadır (Erman,2002). Nitekim araştırma bölgesi olan Sancaktepe, pek çok katılımcıya göre yerleşimcilerinin kimlik özellikleri hakkında önemli veri sağlayan Samandıra, Sarıgazi ve Yenidoğan olmak üzere üç beldeden oluşmaktadır. Bu durum, kendisini mahalle isimlerinde de göstermektedir. Örneğin, daha çok Alevi ve sol grupların yaşadığı mekân olma özelliği taşıdığı ifade edilen Sarıgazi’de, Atatürk, İnönü, Meclis, Kemal Türkler, Emek, gibi Cumhuriyet’e ve sol dünya görüşüne referans veren mahalle isimleri görülürken, muhafazakâr olarak tanımlanan, Yenidoğan ve Samandıra’da, Safa, Fatih, Mevlana, Abdurrahman Gazi, Hilal, Osman Gazi, Veysel Karani, Eyüp Sultan, Yunus Emre gibi Türk tarihine ve İslam inancına referans veren mahalle isimleri görülmektedir.

Yerleşim düzeni ve yer seçimi etnik kimlik açısından analiz edildiğinde ise, Türk ve Kürt grupların yer seçiminde homojen bir ayrışma olmadığı, bunun yerine siyasal ve dinsel görüşlerin yer seçiminde daha fazla etkili olduğu görülmektedir. Örneğin milliyetçi, sol görüşlü veya Alevi Kürt katılımcıların çoğunlukla Sarıgazi’yi, muhafazakâr, dindar Kürtlerin ise daha çok Samandıra ve Yenidoğan’ı tercih ettikleri aynı şekilde Alevi ve sol görüşlü Türk katılımcıların büyük çoğunluğunun Sarıgazi’yi, muhafazakâr, dindar Türklerin ise Samandıra ve Yenidoğan’ı tercih ettikleri görülmektedir.

Göç alan kentlerde, sosyo-ekonomik, kültürel bir şemsiye vazifesi gören kan bağı, aynı kültüre sahip olmak, aynı coğrafi yerle özdeşlik kurma, aynı siyasal düşüncede olma gibi etkenlerden temellenen dayanışma ilişkileri göç sürecinde; göç edilecek yeri seçmekten, barınacak ev ve çalışacak iş bulmaya kadar her alanda birincil sayılan, güvene dayalı ilişkileri içermektedir. Bu tür ilişkiler; hastanede doktor

bulmak, bürokratik örgütlerde çalışanların istedikleri yere tayin edilmelerini sağlamak, kiracı bulmak, kariyer yapmak gibi kamusal alanı ilgilendiren pek çok konuda işlevsel bir araç olarak görülmektedir (Kurtoğlu, 2005).

Köyden kente göç ettikten sonra, kentte akraba ve hemşehri temelli yerleşme gösteren bireyler, kendi aralarında çeşitli dayanışma kanalları yaratmaktadır. Bu kanalların en önemlisi “hemşehri dernekleri”dir. Hemşehri dernekleri, “memleket”e, yani belirli bir yöreye; kent, kasaba, köy, kimi zaman da bölgeye aidiyet üzerine kurulan insanları hemşehriler olarak bir araya getiren sivil toplum örgütleridir (Caymaz, 2005). Hemşehri Dernekleri, göçle gelen hemşehrilerin, gelinen kente uyum sürecini hızlandırmak ve kolaylaştırmak, hemşehrileri bir araya getirmek, gelinen yöreye ait kültürel değerleri korumak, yaşatmak ve maddi durumları kötü olanlara destek olmak, yoksul ailelerin çocuklarına burslar vermek ve kendilerini rahatça ifade edebilecekleri bir ortam oluşturmak gibi işlevlere sahip olmaları nedeniyle Türk ve Kürt katılımcıların bir kısmı tarafından önemsenmektedir. Hemşehri derneklerinin araştırma bölgesi açısından dikkat çekici bir özelliği de etnik farklılıkları ikinci plana iterek, coğrafi kodlara referans veren bir dayanışma duygusu yaratmasıdır.

Türk ve Kürt katılımcıların büyük bir çoğunluğu daha önce yaşadıkları yörelere atıfla kurulan hemşehri derneklerinden yararlandıklarını, bunun kendileri açısından; kültürel değerlerin korunması ve yeni nesillere aktarılması, aynı kültürel kodlara sahip bireylerle beraber olmanın verdiği birlik duygusu, kolay sosyalleşme, iş bulma, cenaze ve düğün gibi organizasyonlarda destek alma gibi işlevlere sahip olduğunu ifade etmektedir. Araştırma bölgesinde göçmenlerin geldikleri yöre isimleriyle kurdukları çok sayıda hemşehri derneği bulunmasının yanı sıra bazı katılımcılar,

aynı yerde yaşayan Alevi, Sünni, Türk, Kürt grupların tümünü içerecek ve Sancaktepelilik kimliğinde birlik ve dayanışma duygusunun gelişmesine katkı sağlayacak bir tür hemşehri derneği önermektedir. Burada önerinin bir Kürt gencinden gelmesi Sancaktepe'de doğan, büyüyen ve farklı gruplarla eğitim ve diğer sosyal ortamlarda daha fazla bir arada bulunma imkânı bulan katılımcıların diğer gruplara karşı tolerans geliştirdiğini göstermesi açısından anlamlı bulunmaktadır.

Kırdan kente göçler, kentte farklı grupları bir araya getirmektedir. Bu da, grupların farklılıkları ilişkisini gündeme taşımaktadır. Sosyal yaşamda birey ve grupların farklı birey ve gruplarla ilişkilerine bakıldığında; (a) onaylama, (b) reddetme ve (c) inkâr etme olmak üzere üç tür ilişkiden söz edilebilmektedir. Gruplar arası ilişkide “onaylama” tanımlanan kimliğin karşı tarafça da kabulünü, “reddetme” grubu kendi tanımlamasının dışında, ona dışarıdan yüklenen tanımlar üzerinden tanımayı, “inkâr etme” ise, bir grupla hiçbir türlü ilişki kurulmaması, varlığının görmezden gelinmesi, marjinalleştirilmesi ve gettolaşmaya mahkûm edilmesini ifade etmektedir (Bilgin, 1994). Farklılıkları kurulan ilişki toplum yapısı açısından oldukça önem taşımaktadır. Toplumu oluşturan grupların, özellikle kimlik temelli farklılıklarının reddedilmesi, inkâr edilmesi toplumsal barışın önündeki önemli bir engeli oluşturmaktadır.

Özellikle etnik kimlik açısından homojen bir toplum yapısını öngören ulus devlet projesinin, farklılıkları bakış açısı, daha çok farklı kimliklerin reddedilmesi üzerinde kurulmuştur. Buna karşılık özellikle küreselleşme çağı olarak adlandırılan son otuz yılda, teknolojik ilerlemelere de bağlı olarak gelişen kimlik hareketlerinde önemli artış olmuştur. Buna göre bir yandan dünya çapında sosyal, ekonomik, hukuki, siyasi ilişkilerin artmasına bağlı olarak kültürler melezleşip, ayırıcı özellikleri

önemsizleşirken diğer yandan ulusal kimliklerin aşın(dırıl)masıyla beraber etnik, dini, kültürel kimliklerin daha fazla hareket zemini bulması ülkeleri kendi haklarının kimlik temelli taleplerini tatmin etme amacıyla “çokkültürlülük” politikası uygulamaya yönlendirmektedir.

Devlet politikalarıyla da bağlantılı olarak kimlik farklılıklarına karşı toplum içinde de farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak o toplumda hangisinin hâkim olacağı baskın olan grubun yaklaşımına bağlı olarak değişmektedir. Araştırma alanında görüşülen katılımcıların hâkim ya da azınlık gruba mensup olmasına göre farklılıklara bakışının değiştiği görülmektedir. Bireyin ülkenin resmi ideolojisini ne kadar içselleştirdiği de bakış açısını etkileyen önemli bir unsurdur. Elbette, bireyin yaşadığı ülkenin farklı etnik, dini, siyasi, gruplara karşı yürüttüğü ideolojiyi olduğu gibi kabullenmek yerine bunu yetiştirdiği sosyal ortamda içselleştirdiği dünya görüşüne göre uyarılma imkânı da bulunmaktadır. Araştırma bağlamında katılımcıların farklılıklara bakış açıları gündelik hayatta sosyalleştikleri çevre, dost, arkadaş, komşu tercihleri, iş ve evlilik örüntüleriyle diyalektik bir ilişki içerisinde oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan bireylerin arkadaşlık ve dost seçimiyle ilgili ifadeleri analiz edildiğinde; “etnik ve dini kimliklerin arkadaşlık seçiminde önemli olmadığı” ya da tam tersi “arkadaş seçiminde etnik ve dini kimliklerin, hemşehrilik, akrabalık bağlarının çok önemli olduğu” gibi iki farklı yaklaşımın olduğu dikkat çekmektedir. Erkeklerle kıyaslandığında, kadınların dost ve arkadaş tercihinde, “aynı etnik ve dini gruba ait olmayı” daha çok önemsendiği görülmektedir. Bunun temel nedeni olarak, daha çok “ev kadını” olan kadınların, sosyal çevrelerinin nadiren akraba ve hemşehri sınırlarının dışına taşması, erkeklerin ise iş nedeniyle sosyal ilişkiler kurmada ve farklı insanlar tanımada çok daha şanslı olmalarıdır.

Araştırmaya katılanların dost ve arkadaş seçimleri etnik kimliklerine göre değerlendirildiğinde Türk ve Kürt katılımcıların etnik kimliğe verdikleri önem değişmekle birlikte benzerlik göstermektedir. Burada ayırıcı özellik katılımcıların yaşadıkları sosyal çevredir. Buna göre, oturlan yer, iş, eğitim, siyaset gibi nedenlerle farklı gruplarla ilişkide olan Türk ve Kürt katılımcılar arkadaş ve dost tercihlerinde diğer gruplara daha çok yer vermektedir. Buna karşın akraba ve hemşehri merkezli yerleşim gösteren, iş, eğitim, siyaset gibi sosyal alanlarda varlık göster(e)meyen katılımcılar tercihlerini daha çok akraba ve hemşehrilerinden yana kullanmaktadır. Buna karşın bazı katılımcılar, dost ve arkadaş tercihlerinde etnik kimlik farkı gözetmediklerini ifade etmekle birlikte, söz konusu bu katılımcıların gerçekte böyle bir fark gözetmediklerini göstermemektedir. Burada katılımcıların Goofman'ın (2009) "izlenim denetimi" olarak kavramlaştırdığı, bireylerin konuşma ve davranışları üzerinde düşünerek sahip oldukları dünya görüşü ve kabul edilmiş insani değerlere uyumlu hale getirmesinin etkisi olduğu görülmektedir.

Özellikle kırdan kente göçler, kentlerdeki nüfus yapısını değiştirirken diğer yandan kente göçle gelen ya da kentte yerleşik olan birey ve gruplar üzerinde de önemli değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Bu anlamda tüm sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapılar üzerinde değişimler yaratan göç, evlilik örüntüleri üzerinde de önemli değişme ve dönüşümlere yol açmaktadır.

Akkayan'a (1979) göre, kır toplumlarında evliliklerde eş seçimi genellikle aileye ait olmakta, hatta çoğu zaman eşler birbirlerini düğün günü görmektedir. Günümüzde evliliği düzenleyen geleneklerin normatif güçlerinde azalma görülse de, söz konusu geleneklerin kentte hala yer yer devam ettiği görülmektedir. Özellikle kırdan kente

göç ederken akraba ve hemşehri merkezli bir yerleşme gösteren, ayrıca köyle bağlantısı devam eden gruplar içerisinde eski geleneklerin devam ettiği görülmektedir.

Etnik gruplara göre evlilik tercihleri incelendiğinde birkaç özellik dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki; milliyetçi Türk ve Kürtlerin farklı etnik gruptan evliğe sıcak bakmadıkları, bunun yerine akraba ve hemşehri ya da kültürel olarak benzerlik temelinde eş seçeceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bununla beraber farklı gruplarla ilişkide olan Türk ve Kürt grupların farklı etnik gruptan bireylerle evliliğe daha ılımlı baktığı görülmektedir. İkinci olarak, kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan Türk ve Kürtlerin evlilik tercihlerinde dini kimlikleri daha ön planda tuttuklarını ifade ettikleri görülmektedir. Üçüncüsü; araştırma bölgesinde yaşayan bekâr erkek Türk ve Kürt katılımcıların eş tercihini çoğunlukla kendi "memleket"inden yana kullandıkları görülmektedir. Buna göre İstanbul'a iş için gelen ve büyük çoğunluğu başlarda inşaatlarda, fabrikalarda işçi olarak çalışan ve şantiyelerde, akraba yanında veya bekâr evlerinde kalan erkek katılımcıların, çoğunlukla evlilik kararı aldıklarında, kendi memleketlerine dönüp orada evlenip, ya hemen ya da zaman içerisinde eşlerini İstanbul'a getirmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Buna neden olarak Türk katılımcılar, kendi gelenek ve yaşam tarzına yakınlığı gösterirken, Kürt katılımcılar, kötü koşullarda yaşamak ve çalışmaktan, etnik ayrımcılığa kadar geniş bir nedenler kümesi sunmaktadır. Dördüncüsü ise; evliliğin bir asimilasyon aracı olarak değerlendirildiğidir. Buna göre Bazı Sünni Türk katılımcılar, -her ne kadar hoş bakmasa da- Alevi ve Kürt gruplarından biriyle evlenmeyi Sünnileştirme ve Türkleştirme bağlamında kabul edilebilir olarak gördüğünü ifade ederken, Kürt katılımcılar, Türklerin kendilerinden kız alıp, ancak kız vermeyerek Kürtleri asimile etmeye çalıştığını söylemektedir.

Kente göçle birlikte aileleriyle bölgeye yerleşen ya da burada doğan ve farklı gruplarla bir arada yaşayan yeni kuşak açısından eş seçimi, yetişkinlere göre daha gerilimli bir süreci yansıtmaktadır. Bunun nedeni ise, başka gruplarla beraber yaşamamanın kazandırdığı tolerans ile akraba ve hemşehrilerle bir arada yaşamamanın yarattığı sosyal kontroldür. Bu ikilem araştırmaya katılan gençlerin evlilik pratikleri ve eş seçimiyle ilgili düşüncelerine de yansımaktadır. Bu bağlamda araştırmaya katılan bekâr gençlerin bazılarının, eş seçiminde etnik kimlikleri önemsemediklerini ifade ettikleri, bazılarının ise etnik kimlik farklarının kendileri için önemli olmadığını belirttiği halde, ailesinin ve çevresinin kendi üzerindeki kontrolünün karar verme sürecinde etkili olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Diğer bazı gençler ise farklı kültürden biriyle evliliğin zor olabileceğini, bu nedenle kendi kültüründen bir eş seçmenin daha uygun olacağını ifade etmektedir.

Araştırmaya katılan ebeveynlerin çocuklarının eş seçimi konusunda, gençlere göre çok daha seçici oldukları görülmektedir. Bu seçicilik dini ve etnik aidiyetler çerçevesinde şekillenmekte, çoğu zaman da etnik aidiyetlere gönderme yapan coğrafi kodlara başvurulmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarının eş seçimiyle ilgili olarak ifadeleri incelendiğinde katılımcıların verdiği yanıtların kendileri için “biz” ve “öteki”ne işaret ettiği ve grupların birbirilerine karşı geliştirdikleri toleransı (pozitif/negatif) yansıttığı görülmektedir. Çoğunlukla sol dünya görüşüne sahip Türk ve Kürt katılımcıların ve kendileri farklı gruptan biriyle evlenmiş ebeveynlerin farklı gruplardan evliliği, kültürlerin kaynaşması açısından önemli bulduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Diğer bir nokta ise Türk ve Kürtlerin evlilikte etnik farklılığa tolerans gösterebilecekleri, ancak dini ve mezhepsel farklılıklara tolerans gösteremeyeceklerini ifade etmeleridir. Bunun yanı sıra özellikle Kürt milliyetçi

hareketi içerisinde yer alan bazı katılımcıların ve Kürt kız çocuklarının evlilikte etnik kimliği önemsedikleri görülmektedir. Burada Kürt kadınlarının ve kız çocuklarının evlilikte etnik kimlik uyuşmasını erkeklere göre daha fazla önem vermesi bu katılımcıların sosyal çevrelerinin erkek katılımcılardan daha dar olmasıyla açıklanabilir

Kırdan kente göç sürecinde yaşanan sosyalleşme ortamlarından biri de eğitim alanıdır. Eğitim, bireyin sosyalleşmesi ve içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması açısından önemli bir kurumdur. Bu bağlamda birey ilk eğitimini aileden almaktadır. Bireyin sosyalleştiği ikinci yer ise formel eğitim kurumlarıdır. Buna göre, eğitimin çeşitli toplumsal düzeylerde farklı işlevlerinin olduğu söylenebilir. Örneğin, birey açısından daha iyi bir iş ve meslek, statü, yüksek bir hayat standardı gibi kazanımlar sağlayan eğitim, devlet açısından ulusal kimlik inşası ve “vatandaş” yetiştirmek gibi işlevlere de sahiptir.

Araştırmaya katılan bireyler, hayatlarında karşılaştıkları olumsuzlukları eğitim sayesinde aşabileceklerini düşünmektedir. Bu bağlamda kendileri ve çocukları için eğitimden beklentilerini; güç ve statü elde etmek, daha iyi bir iş ve hayat standardına kavuşmak, kendisi ve ülkesi için daha yararlı, saygın bir vatandaş olmak, daha bilinçli, farklı düşüncelere karşı toleranslı, körü körüne inanmak yerine eleştirel yaklaşıma sahip biri olmak şeklinde sıralamaktadır. Eğitimle ilgili belirtilen beklenti ve yararlar, bireylerin daha çok kente göç sonrasında karşılaştıkları sorunlarla ilgilidir. Buna göre hem Türk hem de Kürt katılımcılar, kırdan kente göç sürecinde gerek iş bulma, işe yerleşme gibi ekonomik sorunların gerekse “dışlanma”, “kenarda kalma”, “devlet dairesinde horlanma” gibi sosyal sorunların, sorumlusu olarak, yetersiz eğitimi göstermektedir. Bu bağlamda kırdan kente göç sürecinde aldığı

eğitimi yeterli görmeyen katılımcılar, eğitimlerinin önündeki engelleri, yoksulluk, kız çocuklarının okutulmaması, siyasal nedenler, dil sorunu, etnik ve dini ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği şeklinde sıralamaktadır. Burada yoksulluk, bir yandan ailelerin, çocuklarının eğitimi için gerekli maddi kaynaklara sahip bulunmaması halini tanımlarken diğer yandan özellikle Sancaktepe ve yoğun olarak göç aldığı bölgeler açısından, eğitim için gereken okul, öğretmen, eğitim araç gereç gibi çeşitli kaynaklardan mahrum olmayı tanımlamaktadır.

Araştırmaya katılan kadınların büyük çoğunluğunun eğitim düzeylerinden memnun olmadığı, eğitimlerinin önündeki en önemli sorunun ise kız çocuklarının okutulmasına karşı toplumsal yapılarındaki direnci gösterdikleri görölmektedir. Buna göre araştırmaya katılan kadınların eğitim durumları analiz edildiğinde, çocukluğu ya da gençliği köyde geçmiş bulunan kadın katılımcıların eğitim düzeylerinin düşük olduğu görölmektedir. Türk ve Kürt katılımcıların eğitim durumları karşılaştırıldığında ise her iki grubun eğitim düzeyi arasında belirgin bir fark olmadığı görölmektedir.

Göçmenler, kırdan kente göç sonucunda, geldikleri yerdeki toplumsal ve ekonomik şartlardan çok daha farklı bir ortamla karşılaşmaktadır. Karşılaşılan bu ortam eğitime daha fazla gereksinim duyulmasına neden olmaktadır. Köyünde, tarlasında çalışan, hayvanlarını güden birey için okuma yazma bilmek çoğu zaman yeterli görülürken, kentte iş bulup yerleşmekten, devlet dairesinde işini görmeye kadar sosyal hayatın her alanında daha fazla eğitime gereksinim duyulmaktadır. Bu durum, köyden kente göç eden bireylerin de eğitime yaklaşımını etkilemektedir. Araştırmaya katılan bireylerin eğitimle ilgili ifadeleri analiz edildiğinde, kendilerinin eğitimlerini düşük bulan bazı katılımcılar, Sancaktepe'de büyüyen çocuklarını eğitime yönlendirme

açısında oldukça bilinçlendiklerini ifade etmektedir. Bunun da eğitim düzeyinde belirgin bir artışa neden olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kadın katılımcıların bazılarının ve araştırmaya katılan tüm kız çocukların ise halen eğitimlerine devam ettiği görülmektedir.

Araştırmaya katılanların kendilerinin/çocuklarının eğitimleri ile ilgili kullandığı ifadeler değerlendirildiğinde, ilköğretimden sonra ortaöğretime devam etmek için daha çok meslek lisesinin tercih edildiği görülmektedir. Bunda ekonomik imkânları kısıtlı olan ve çocuklarına üniversite okutamayacaklarını düşünen ailelerin, onların bir an önce meslek sahibi olmalarını istemelerinin etkili olduğu düşünülmektedir. Bir başka neden ise, katılımcı ifadelerine göre bölgedeki eğitim kalitesinin üniversite sınavını özel ders ya da dersane eğitimi almadan kazanılacak kalitede bulunmamasıdır.

Araştırmanın yapıldığı bölgede Kuran kursu, İmam Hatip Lisesi, Açık Öğretim Fakültesi'nin İlahiyat Bölümü'ne devam etmek de eğitim açısından önemli bir alternatif olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanı sıra bölgede farklı cemaatlere ait Kuran kurslarının bulunduğu, katılımcı ifadelerine göre, özellikle Samandıra Bölgesi'nde dini cemaatlerin çok yaygın faaliyet gösterdiği öğrenilmiştir.

Katılımcıların eğitim hayatları etnik kimliklerine göre analiz edildiğinde ise, Kürt katılımcıların eğitimlerinin önündeki en büyük engeli ana dil sorunu ve etnik ayrımcılığın oluşturduğunu ifade ettikleri görülmektedir. Buna göre, farklı dil ve kültürde olmalarına karşın ulus devletin homojen eğitim politikalarının kendilerini "Türkleştirme" amacı taşıdığını ifade eden katılımcılar, anadillerinde eğitim

alamamalarını ve ders müfredatında Kürt tarihi, Kürt kültürüyle ilgili içeriğin olmamasını da eleştirmektedir.

Araştırma kapsamında kırdan kente göç sürecinde bireylerin meslek ve iş deneyimleri incelenmiştir. Bu şekilde bireylerin ya da ait oldukları grupların iş bulma, iş edinme, iş piyasasının farklı gruplarca nasıl paylaşıldığı, gruplar arası iş ilişkileri analiz edilmek istenmiştir. Araştırma bölgesinde, kırdan kente göç eden ilk kuşak bireylerin eğitim durumları göz önüne alındığında, bu bireylerin istihdam olanakları açısından dezavantajlı oldukları söylenebilir.

İş yaşamı, toplumsal yaşamın diğer alanlarında da varlık gösterebilmenin temel koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir. Nitekim çalışma hayatı, sağladığı statü, gelir, sosyal ilişkiler, sosyal güvence, sendikal örgütlenme, yönetime katılma gibi olanaklar ile bireylerin toplum içinde yer almaları gereken süreçleri de belirli ölçülerde sunmaktadır (Çakır, 2008). Bu bağlamda katılımcıların iş ve meslek örüntüleri incelendiğinde; Türk ve Kürtlerin yaptıkları işler açısından belirli bir farklılık görülmektedir. Buna göre Türkler daha çok esnafılık, tekstil ve fabrika işçiliği, Kürtlerin ise çoğunlukla inşaatlarda ve çok zor koşullarda çalıştıkları görülmektedir.

İşsizlik birey ve toplum açısından önemli sorunlara neden olabilecek bir olgudur. Buna göre bireyde depresyon, umutsuzluk, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, kızgınlık, şiddete yatkınlık yaratabilen işsizlik, aile içi ve toplumsal ilişkilerde önemli sorunlara neden olmaktadır. Türkiye’de işsizlik; özellikle de gençler arasındaki işsizlik oranları, toplam işsizlik oranlarının yaklaşık iki katı seviyede seyretmektedir. Buna göre 2009 yılında %14 olan işsizlik oranı, genç işsizlikte %25,3’e kadar çıkmaktadır. Bu

durumun ülkenin genel ekonomik durumunun yanı sıra genç nüfusun yoğunluğu, eğitim ve istihdam politikalarının yetersizliği ile de ilgili olduğu görülmektedir (Kabaklarlı ve Gür, 2012). Sancaktepe’de yapılan görüşmelerde Sancaktepe’nin sorunları arasında gösterilen işsizliğin oranı bilinmemekle beraber yüksek olduğu izlenimi edinilmiştir. Söz konusu işsizliğin nedenlerinin Türkiye’de yaşanan, genel genç işsizliğin nedenleri ile örtüştüğü düşünülmektedir. Bunun yanı sıra işsizlik etnik kimlik açısından değerlendirildiğinde köyde doğup büyümüş ve eğitim düzeyi düşük yetişkin Kürt katılımcılarda işsizlik oranının yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşılık eğitilmiş Türk gençleri arasında da yaygındır.

Aralarında Kürtler de bulunan bazı doğu kökenli katılımcılar, iş hayatında yeterince yer almadıklarını ya da çok ağır koşullarda çalıştırıldıklarını, iş hayatındaki bu ötekileştirmenin hem kamuda hem de özel sektörde karşılaşılan bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Bunda eğitimin ülkenin her yerine eşit biçimde götürülememesinden kaynaklı olarak bireylerin, mesleki eğitimden yoksun olmaları kadar, özellikle “terör” sebebiyle, “doğulu” ve Kürtlere karşı geliştirilen önyargıların da payının olduğu sonucuna varılabilir.

Bireyin kimliğinin sosyal olarak inşası, grup aidiyetliğine dayanmaktadır. Buna göre birey kendisini bazı grupların içinde, bazılarının ise dışında tanımlayarak kimliğini inşa etmektedir. Bu sosyal psikolojide iç ve dış gruplara gönderme yapmaktadır (Bilgin, 2007). Bir grubun kendisini ortaya koyabilmesinin koşulu kendisini diğer gruplardan farklılaştırmasıdır. Bu bağlamda grup kendisini içeride homojenleştirilirken, diğer gruplarla arasına mesafe koymakta, onlarla farklılıklarını belirgin hale getirmektedir. Ayrıca grup üyelerinin öz-saygısını, grup bilincini ve gruba bağlılığını yükseltmek için, aidiyet grubuna olumlu özellikler atfedip, dış

gruplara ise olumsuz özellikler yüklemektedir. Köken ve tarihe ilişkin olayları, etnosentrik bir tarzda yeniden yorumlayan grup, sosyal hayatı 'biz' ve 'onlar' olarak düzenlenmektedir. Bu durum, gruplar arasında, önyargılar ve kalıp yargılarla aşağılama, dışlama, reddetme, mesafe koyma, düşmanlık ve hatta yok etme gibi farklı biçimlerde kendisini gösterebilmektedir (Bilgin, 1994).

Günlük hayatta “öteki”, “ötekileştirme” gibi kavramların temel dayanağını da, bu “biz” ve “onlar” ayrımı oluşturmaktadır. Bu bağlamda araştırma bölgesinde “öteki”, “ötekileştirme” kavramlarının incelenmesi için öncelikle gruplar açısından “biz” ve “onlar”ın kavranması ve grupların kendilerini en yakın ve en uzak hissettikleri grupların incelenmesi önemlidir. Katılımcıların “biz” ve “onlar” tanımlarının anlaşılması için, onlara en yakın ve en uzak hissettikleri gruplar sorulmuştur. Verilen yanıtlar incelenirken, katılımcıların kendilerini en yakın hissettikleri grupların “biz”e, en uzak hissettikleri grupların ise “öteki”ne işaret ettiği varsayılmıştır.

Etnik kimliğine göre katılımcıların hangi gruplara kendilerini yakın, hangi gruplara uzak hissettikleri incelendiğinde, birkaç önemli nokta dikkat çekmektedir. Birincisi; katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerini en “yakın” ya da en “uzak” hissettikleri grupları ismen ifade etmemişler; kendileri için Türkiye’de yaşayan herkesin eşit olduğunu düşündüklerini söylemişlerdir. Ancak bu durum, katılımcılar için “biz” ve “öteki” ayrımının olmadığını göstermemektedir. Bilindiği gibi, Türkiye şartlarında bunu ifade etmek Cumhuriyet’in temel değerleriyle ters düşmekten, “bölücülüğe” kadar çok geniş bir yelpazede değerlendirildiğinden bireyler, durumlarını bu şekilde ifade etmektedirler. İkincisi; bütün gruplarda erkek katılımcılar, kadınlara göre sosyal hayatta pek çok farklı grupla ilişkide olduklarından “biz” ve “öteki” ayrımını ortaya koyacak soruları cevaplamaktan kaçınmaktadır. Bu tür sorulara en fazla cevap

verenlerin çocuklar olduğu gör÷lmektedir. Üçüncüsü; Kürt grupların kendilerine yakın hissettikleri grupları; Kürtler, “doğulu”lar, Çingeneler, Aleviler olarak sıraladıkları gör÷lmektedir. Burada Kürt katılımcılar, kendilerine yakın buldukları grupları tanımlarken kendileri gibi ezildiğini düşündükleri grupları kendilerine yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir. Dördüncüsü; Türk grupların kendilerini akraba, hemşehri ve Müslüman gruplara yakın hissettiklerini ifade ettikleri gör÷lmektedir. Beşincisi; Türk katılımcıların kendilerine en uzak hissettikleri grupları; ABD (Amerika Birleşik Devletleri), AB (Avrupa birliği), ateistler, gayrimüslimler, Hıristiyanlar, Yahudiler, Ermeniler, komünistler, Kürtler ve PKK, vatanını bayrağını inkâr edenler, Misak-ı Milli sınırları dışında yaşayanlar olarak sıraladıkları gör÷lmektedir. Altıncısı ise; Kürt katılımcıların kendilerine uzak hissettikleri gruplar olarak Türkleri, Karadenizlileri, milliyetçileri, Egelileri, Tokatlıları, Trabzonları gösterdikleri gör÷lmektedir. Kürt katılımcılar, bunu dile getirirken özellikle kendilerini dışladıklarını düşündükleri milliyetçi gruplara daha uzak hissettiklerini vurgulamaktadırlar.

Toplumsal mesafeyi anlamaya yönelik olarak sorulan “kendinize en uzak kimi hissediyorsunuz?” sorusunu özellikle Kürt etnik kökenden genç kızların oldukça “katı” ifadelerle cevapladıkları gör÷lmektedir. Erikson (1984), gençlerin bu denli “dışlayıcı” olmasını, yaşadıkları kimlik kargaşasına bağlamaktadır. Ona göre gençler “deri ya da kültürel kökeni, beğenileri ve yetenekleri ve hatta giyimi ve davranışlarındaki küçük özellikleri bakımından “değişik” olanların tümünü dışlarken çok katı olabilirler” (s. 28). Burada dikkat çekici olan nokta ise, araştırmaya katılan Kürt kız çocuklarında gör÷len bu durumun, her ne kadar araştırmada net olarak ortaya çıkmasa da yapılan “şaka” ya da “ima”lar dikkate alındığında, Türk gençleri için de söz konusu olabileceğidir.

Kentsel hayatta gruplar arası ilişkilerin bir yönünü de “ötekileştirme” oluşturmaktadır. “Öteki”, bir ya da daha fazla kişi, kültür ya da toplum tarafından, geçmiş veya güncel ilişkiler referans alınarak, sınıfsal, etnik, dinsel vb. olarak farklılaştırılmış ve ayrıştırılmış olan, kişi, grup, sınıf, halk şeklinde tanımlanabilmektedir. Bu bağlamda “öteki”, bir farklılaştırma eyleminin sonucudur. Ötekileştirme, bir süreç ve durum olarak, farklılaştırma ve ayrıştırma düşüncesinde bir imge yaratmaktadır. Bu imge, yargılar içermektedir. Bu yargılar, kimi zaman aşırı bir olumsuzlukla önyargılar, stereotipler biçiminde, kimi zaman da damgalama şeklinde karşımıza çıkabilmektedir (Nahya, 2011).

Bir ayrıştırma ve farklılaştırma sürecini ifade eden ötekileştirme, tarihin her anında insanoğlunun en önemli sorunu olarak, çeşitli biçimlerde çatışmaların nedeni olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de ayrımcılık ve ötekileştirmeye bakılacak olursa; Türkiye’deki etnik ve dinsel çeşitlilikle ulus devlet düzeninin bu anlamda gerilimli bir ilişki içerisinde olduğunu ve tüm etnik ve dini kimlikleri bir potada eriten ulus devlet anlayışının “ötekileştirme”ye zemin hazırladığını söylemek mümkün olabilmektedir. Nitekim Kürt katılımcılar, ayrımcılığın veya ötekileştirmenin temelinde devletin Kürt kimliğini tanımayan, hatta yok sayan ve herkesi “Türk” olarak kabul eden zihniyetinin yattığını iddia etmektedir.

Ayrımcılık ve ötekileştirme siyasal, ekonomik, cinsel, etnik, dinsel pek çok alanda görülmesine rağmen, bu araştırmada etnik kimlik bağlamda ele alındığında; ayrımcılık ve ötekileştirme daha çok hâkim grup olan Türk gruplardan, azınlık olarak

değerlendirilen Kürt gruplara karşı yönelmekte ve etnik ayrımcılığın daha çok Kürtlerle ilgili olarak kodlandığı görülmektedir. Bu ayrımcılık hem ayırım yapan tarafından hem de ayrımcılığa uğrayan tarafından dile getirilmektedir. Türk katılımcıların Kürtler ile ilgili olumsuz görüşler ifade ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Türk katılımcılar, Kürtlerle ilgili olarak "çok çocuk doğuruyorlar", "kadınlara karşı çok baskıcılar", "terörist/bölücü", "saygısız", "küfür ederler", "pis", "kan davası işliyorlar", "yemekleri yenmez", "namus kavramları çok ters" gibi ifadelere yer vermişlerdir.

Ayrımcılık ve ötekileştirmenin diğer tarafında olan ve buna günlük hayatın her alanında maruz kaldığını belirtenlerin de büyük çoğunlukla etnik kimliğinden dolayı Kürtler, olduğu görülmektedir.

Katılımcıların "önyargı", "ayrımcılık" ve "ötekileştirme"yi hissetmeleri, çoğu zaman kulaktan kulağa yayılan söylemlerden beslenmektedir. Çoğu zaman var olan bilgi, deneyimlerle ya da duyularla pekişmektedir. Bu bağlamda bazı Kürt katılımcıların kendilerinin herhangi bir ötekileştirme yaşamadığını ancak bunu yaşayanlardan duyduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Ötekileştirmeye ve ayrımcılığa maruz kaldığını söyleyen katılımcılar, kökenlerinden ya da geldikleri yerden dolayı toplumda yalnızlaştırıldıklarını, bunun özellikle yeni kuşaklarda kızgınlık ya da içe kapanmaya neden olabileceğini ifade etmişlerdir.

Ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kaldıkları halde, kendilerinin kimseyi ötekileştirmedini ifade eden bazı Kürt katılımcılara karşılık, bir kısım Türk katılımcı da, Kürtleri hoşgörüsüzlükle ve ayrımcılık yaratmakla suçlamaktadır. Kendilerinin

daha hoşgörölü olduklarını iddia eden bu katılımcılar, kendilerinin kimseyi ötekileştirmedini, ötekileştirildiğini düşünen Kürt grupların “esasnda kendilerini beraber yaşanan Türkiye Cumhuriyeti’nin vatandaşı olarak tanımlamak yerine Kürt olarak tanımlamalarından ötürü” kendi kendilerini ötekileştirdiğini ifade etmektedir.

Katılımcı ifadelerine göre günlük hayatta dil, kılık kıyafet, kullanılan renkler, semboller, oturlan bölge gibi pek çok şey, etnik ötekileştirmenin nesnesi haline gelebilmektedir. Dilsel alanda ötekileştirme, en başta ulus devletin kendisi tarafından ve “homojen toplum projesi” çerçevesinde ortak bir dil yaratma anlayışından dolayı ortaya çıkmaktadır. Buna göre günlük hayatın her alanında bir dilin, o dilin de tek bir “ağız”ının yaygınlaştırılmaya çalışılması, özel ve resmi tüm iş ve işlemlerde, bunun dışındaki dillerin yasaklanması, dilsel ötekileştirmenin temelini oluşturmaktadır. Bazı Kürt katılımcılar devletin bu tür uygulamalarından dolayı geçmişte önemli sıkıntılar çektiklerini, dışlandıklarını, cezalandırıldıklarını ifade etmektedir. Buna karşılık hem Kürt hem de Türk katılımcılardan bazılarının ulus devletin tek dil anlayışını benimsediğı görölmektedir.

Günlük hayatta dilsel ötekileştirme; bir yandan farklı dili konuşanların dışlanması, ayrılıkçı olarak nitelendirilmesi, şeklinde kendini gösterirken diğ er yandan o dilin “köksüz” ve “yapay” olarak değerlendirilerek küçümsenmesi biçiminde de ortaya çıkmaktadır. Araştırmada bu görüş, Türk katılımcılar tarafından Kürtçeye ilişkin olarak ifade edilmiştir. Buna göre Kürtçe’nin müstakil bir dil olmayıp, Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı bir lehçe olduğu iddia edilmektedir.

Dilsel ötekileştirme araştırma açısından iki sonucu ortaya çıkmaktadır. Birinci yönü hâkim grup olan Türklerin, Kürtçeyi değersizleştirilmesi ve o dili konuşanları “ayrılıkçı” “bölücü” diye etiketlemesidir. İkinci yönü ise, bu dili konuşanların hâkim grubun bakış açısını içselleştirerek ya da etiketlenmemek için ana dilini kullanmaması ve yeni kuşaklara aktarmamasıdır. Bu bağlamda araştırmaya katılan bazı yetişkin Kürt katılımcılar, Kürtçeyi çok az bildiklerin ya da hiç bilmediklerini çocuklarına Kürtçe öğretmediklerini ifade etmişlerdir.

Kılık kıyafet ve kullanılan renkler önemli bir ötekileştirme aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kürt katılımcıların sarı – kırmızı – yeşil renklerini bir arada kullandıklarından ya da kıyafetlerinden, kullandıkları aksesuarlardan dolayı ötekileştirdiklerini ifade ettikleri görülmektedir.

Bir diğer ötekileştirme aracı ise sembollerdir. En güçlü iletişim araçlarından biri olması nedeniyle sembollerin bir grubu nitelendirme gücü de oldukça kuvvetlidir. Bu nedenle dinler, ideolojiler, felsefeler, partiler, vb. mesajlarını güçlendirmek için sembollerden yararlanmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti’nin de egemenliğini ifade eden sembolleri bulunmaktadır. Bu sembollerin en başta geleni Türk Bayrağıdır. Bayrak bir ülkenin egemenliğini simgelerken, dalgalandığı her yerde devletin gücünü ve hâkimiyetini ifade etmektedir. Bu bağlamda bayrak dalgalandığı topraklar üzerindeki devletin tüm vatandaşlarının ortak değeridir. Ancak bazı Kürt katılımcılara göre bugünün Türkiye’sinde herkesin ortak değeri olması gereken bayrak, Türklerin Kürtleri ötekileştirmesinin bir aracı olarak kullanılmaktadır.

Günlük hayatta ötekileştirmenin beslendiği en önemli kaynaklardan biri medyadır. Medya, kamuoyu oluşturma, kamuoyunu yönlendirme açısından en etkili araçlardan biridir. Kimlik inşası ve dönüşümü üzerinde de etkili bir araç olan medya, haberler ve diğer programlarda kullanılan dil ile toplumda var olan ya da sonradan yaratılan ayrımcılığı kışkırtabilmekte, grupların birbirleri haklarındaki önyargılarını güçlendirebilmektedir. Bu da hedef alınan grupların tedirginleşmesine ve sessizleşmesine ya da tam tersi şiddete yönelmesine neden olabilmektedir (Hrant Dink Vakfı Bülteni, 2011). Araştırma bağlamında medyanın ve diğer kitle iletişim araçlarının ayrımcılık ve ötekileştirmeye etkisi değerlendirildiğinde, pek çok katılımcının, televizyon programlarının önyargıları pekiştirme yoluyla, ayrımcılık ve ötekileştirmeyi körüklediğini ifade ettiği görülmektedir.

Kürt katılımcılar, televizyonda yayınlanan bazı dizi ve programların Kürtler hakkında önyargılar oluşturduğunu, var olanları pekiştirdiğini, Kürtlere hakaretler içerdiğini belirtmekte, bu durumun da kendilerinde tedirginlik yarattığını, dışlanmışlık hissi ve öfke uyandırdığını ifade etmektedir. Öte yandan, bazı Türk katılımcıların, Kürt grupları tanımlarken aynı programlara referans verdikleri görülmektedir.

Grupların birbirlerini ötekileştirmesine sahne olan başka bir alan ise İnternet ve sosyal medyadır. Gruplar, günlük hayatta, yüz yüze ilişkilerde birbirleri hakkında açığa vuramadıkları düşmanca duygularını İnternet'te açtıkları site, blog ve oluşturdukları gruplar aracılığıyla yayabilmektedirler. Bu konuyu, en çok dile getiren ise Kürt katılımcılardır. Buna göre özellikle milliyetçi Türkler, İnternet ve sosyal medyada Kürtleri aşağılayan ve onlara karşı önyargı ve nefret yaratan, var olan önyargı ve nefreti pekiştirici siteler kurmakta, blog ve gruplar açmaktadır.

Ötekileştirme kendisini günlük hayatta pek çok biçimde göstermektedir. Bunların en çok görüleni, fiziksel özelliklere göre tektipleştirme (stereotipleme). Bu belli bir grubun büyük bir bölümünü niteleyen fiziksel bir özellikten yola çıkarak o fiziksel yapıdaki herkesin aynı görülmesine (Kâğıtçı,2010) ve bu gruptan bir kişi hakkındaki olumsuz düşüncenin bütün bir gruba mal edilmesine neden olabilmektedir. Buna göre hem Kürt hem de Türk katılımcıların, ten rengine referansla bazı grupları ötekileştirmekte olduğu görülmektedir. Burada genellemeci ve olumsuz bir bakış açısı dikkat çekmektedir. Buna göre Türk katılımcıların “esmer” ya da “kara” oluşlarından dolayı Kürtlerden korktuklarını ifade ettikleri görülmektedir. Özellikle Kürt çocukları ise “sarışın” olarak kodladıkları “Karadenizli”leri ten renklerinden dolayı “soğuk” olarak nitelendirmektedir. Öte yandan grupların birbirleri hakkında yaptığı olumsuz nitelendirmelerin grupların kendi üyeleri tarafından da zamanla içselleştirebildiği görülmektedir.

Ötekileştirmenin, günlük hayattaki bir başka yüzü de dinsel ayrımcılıktır. Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların beyanlarına göre Sancaktepe’de dinsel ötekileştirme; gayrimüslimlere, Alevilere, Müslüman dindarlara karşı olmak üzere üç biçimde karşımıza çıkmaktadır. Dinsel ayrımcılık etnik kimliğe göre analiz edilecek olunursa en çok ötekileştirilenlerin Alevi Kürtler olduğu görülmektedir. Bu grup hem Sünni Kürtler hem de Sünni ve Alevi Türkler tarafından ötekileştirilmektedir. Bunun yanı sıra, Sancaktepe’de yaşayan Alevilere ilişkin konuşmalarda bazı katılımcıların direkt olarak Aleviler hakkında olumsuz fikir beyan ettikleri görülmektedir. Özellikle İslam’ın Sünni mezhebine mensup Türk ve Kürt katılımcılarının büyük çoğunluğu, aynı mahallede Alevilerle bir arada olmaya tepki duymadığını ancak komşuluk ilişkilerinde ve evlilik tercihlerinde Sünnilerden yana tavır ortaya koyduklarını ifade ya da ima etmektedir.

Sosyal hayatta bireyin sosyal çevresini “biz” ve “onlar” biçimde kategorize etmesi her zaman ayrımcılık doğurmamaktadır. Bu bağlamda değerlendirilecek olursa; bazı Türk ve Kürt katılımcılar, kendilerinin kentte pek çok farklı grupla yan yana saygı içinde yaşadıklarını, komşuluk ve dostluk kurduklarını, birbirlerine kız alıp verdiklerini ifade etmektedir. Bununla beraber hem Türk hem de Kürt katılımcılar Türkiye’de yaşanan “terör” sürecinin, birlikte yaşamaya bağlı olarak gelişen hoşgörü ortamını bozduğunu ve grupları birbirlerine karşı olumsuz duygularla yüklediğini ifade etmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcılara kendileri için “tarihte ya da günümüzde önemli insanların kimler” olduğu sorulmuştur. Katılımcıların kendileri açısından “önemli insan”larla ilgili ifadeleri incelendiğinde beş özellik dikkat çekmektedir: Birinci olarak, hem Türk hem de Kürt katılımcılar, Hz. Muhammet, Mehmet Akif Ersoy ve Fatih Sultan Mehmet isimlerini söylemişlerdir. İkinci olarak, Türk katılımcılar en çok Hazreti Muhammet, Mehmet Akif Ersoy, Fatih Sultan Mehmet, Tayyip Erdoğan, Hacı Bektaşî Veli ve Mevlana isimlerini dillendirmişlerdir. Üçüncüsü olarak ise, milliyetçi duyguları yoğun olan Türkler, Alparsalan Türkeş, Kürşat, Osman Batur ve Seyyit Ahmet Arvasi gibi milliyetçi camiada öne çıkan isimleri ifade etmişlerdir. Dördüncüsü, Kürt katılımcılarca en çok Hazreti Muhammet, Bediüzzaman Said-i Nursi, Mehmet Akif Ersoy ve Selahattin Eyyübi isimleri öne çıkartılmaktadır. Beşincisi, Kürt milliyetçi hareketi içerisinde yer alan katılımcılar tarafından Abdullah Öcalan, Zilan Yoldaş, Fidel Kastro ve Chavez isimleri telaffuz edilmiştir. Burada dikkat çeken bir husus da kızlarda daha çok olmak üzere Kürt çocuk katılımcıların yetişkinlerden farklı olarak Fatih Sultan Mehmet ve Atatürk gibi liderleri anmalarıdır.

Bu durum, çocukların derslerden öğrendikleri bilgiler doğrultusunda, kendilerine tanıtılan önemli figürleri de benimsediklerini göstermektedir.

Bölgede kimlik konusu araştırılırken etnik kimlik taleplerinin “bölücü”, “ayrılıkçı” hareketlerle özdeş tutulduğu dikkat çekmiştir. Bu nedenle etnik kimlik üzerine yöneltilen sorular, katılımcılar tarafından daha çok “terör” bağlamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların etnik kimlik siyaseti ve “terör” konusundaki düşünceleri farklılık göstermektedir. Türk katılımcıların bir kısmı Kürtlerin ana dilde eğitim, Kürtçe yayın yapan televizyonların açılması gibi kültürel taleplerini haklar bağlamında değerlendirip olumlu karşılarken, bir kısmı ise “bölücü” “ayrılıkçı” hareketler olarak nitelendirip, vatana ihanet bağlamında değerlendirmektedir. Kürt kimlik taleplerine olumsuz yaklaşan Türk katılımcıların öne sürdüğü en önemli görüş; herkesin Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit hak ve sorumluluklara sahip vatandaşları olduğu, Kürtlerin de bu ülkede Türkler gibi en yüksek mevki olan Cumhurbaşkanlığı koltuğuna dahi oturduğunu ifade etmektedirler. Kimlik ve farklılık siyasetini yaşanan topraklara ihanet olarak gören Türk katılımcıların yanında bu yönde düşünen Kürt katılımcılar da bulunmaktadır. Bu katılımcıların söylemlerinde dikkat çekense kendilerini ülkenin sahibi olarak görmekten çok, “baş üstünde tutulan misafir” gibi görmeleridir.

Bazı Kürt katılımcılarsa, Cumhuriyet döneminin başından beri kimliklerinden dolayı baskı altında tutulduklarını, dillerinin yasaklandığını, sosyal, kültürel ve ekonomik olarak geri bırakıldıklarını, kimliklerinin tanınmadığını, zorla Türkleştirilmeye çalışıldıklarını, eğitimi bireylerin engellendiğini, bunun ise haksızlık olduğunu bu nedenle uğradıkları sosyal, kültürel ve ekonomik haksızlıklara karşı verdikleri mücadelenin “terör” olarak tanımlanmaması gerektiğini, zira arkasında halk

desteği olan bir hareketin “terör” sayılmayacağını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra bazı Kürt ve Türk katılımcılar da “terör”ü, Kürt’lerin yoğun olarak yaşıdığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölge’lerinin yoksulluğuna ve geri kalmışlığına bağlarken, “ora”lara giden kamu görevlilerinin “kendilerini vatandaştan soyutlamalarının ve onları anlamaya çalışmak yerine, ötekileştirmelerinin”, “terör”e desteği arttırdığını ifade etmektedir.

Bireyler, diğer birey ve gruplar hakkında bilgiyi, ya tanıyarak bizzat edinmekte, ya da önyargı ve duyumlardan beslenen, genellemeci bir bakış açısı geliştirmektedir. Bireyin, diğer birey veya gruplar hakkında edindiği bilgi, aradaki ilişkiyi de belirlemektedir. Araştırma bağlamında görüşülen Türk katılımcıların bir kısmı, “terör” ile Kürtler arasına hiç mesafe koymamakta, bütün Kürtleri “terör”e destek vermekle itham etmektedir. Bu bakış açısının bazı Kürt katılımcılarda tedirginlik yarattığı, onları “terör”e hak ve destek vermediklerini “ispat etme” çabasına soktuğu görülmektedir.

Türk ve Kürt katılımcılar, siyasal görüşleri açısından homojenlik göstermemektedir. Ancak katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı ölçüde, genel olarak özetlenecek olursa, Türk katılımcıların büyük çoğunluğunun muhafazakâr, milliyetçi; Sünni Kürtlerin büyük bir kısmının muhafazakâr / “İslamcı”, Alevi Kürtlerin, çoğunlukla sol görüşe sahip oldukları, Kürtlerin bir bölümün de Kürt kimlik hareketine destek verdiği görülmektedir. Kürt kimlik hareketine destek veren katılımcıların, Kürtlerin etnik kimlik farkındalığının arttırılması konusunda, BDP’nin önemli rol üstlendiğini ifade ettikleri görülmektedir. Buna göre söz konusu katılımcılar, “parti” olmasaydı, İstanbul’da geleneklerini unutup, yoz bir hayat sürebileceklerini” ifade etmektedir.

Farklı grupların bir arada yaşamasını mümkün kılan kentler ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak gelişen küresel süreçler bireyler ve gruplar üzerinde önemli değişimler yaratma gücüne sahiptir. Araştırmaya katılan Türk ve Kürt katılımcılar bu süreçlerin kültürel değerlerde, alışkanlık ve yaşam biçimlerinde ve toplumsal ilişkilerinde önemli değişimlere neden olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların değişimi iki biçimde değerlendirdikleri görülmektedir. İlk değerlendirmeye göre kültürler arası etkileşimler, gruplar açısından geliştirici niteliktedir. Söz katılımcılar, bu durumun hayatlarının her alanında olduğu gibi aile içinde daha demokratik bir ortam sağlanmasında da etkili olduğunu ifade etmektedirler. Buna karşın özellikle bazı milliyetçi Türk ve Kürt katılımcılar, değişimi “kültürel erozyon”, “yozlaşma”, “geleneklerin kaybı” “asimilasyon” ve “kültürel emperyalizm” bağlamında değerlendirmekte ve buna karşı yeni kuşakların tarih, kültürel değerler, dilleri konusunda bilinçlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Sancaktepe son yıllarda yoğun göç alan ve bu göçlerle büyüyen bir ilçe olması nedeniyle çarpık kentleşme ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu da altyapı yatırımlarının yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Ancak durum özellikle bazı milliyetçi Kürt katılımcılar tarafından etnik ve dini ötekileştirmenin bir unsuru olarak değerlendirilmektedir. Bu katılımcılar, mahallelerindeki altyapı eksikliklerinin nedenini etnik kimliklerinden dolayı uğradıkları bir ayrımcılık ve dışlanma olarak göstermektedirler

Öneriler:

1- Kimlik taleplerini ekonomik kaynakların dağılımı temelinde açıklayan yaygın görüşe göre; Türkiye’deki etnik kimlik taleplerinin temel nedeni ülkede yaşanan işsizlik ve bölgeler arası gelişmişlik farkına bağlı olarak bireylerin yaşadığı ihmal

edilmişlik, terkedilmiş ve dışlanmışlıktır. Buna karşın araştırmada elde edilen bulgulara göre Türkiye’de görülen kimlik talepleri ekonomik boyut taşımakla birlikte kültürel ve siyasal boyut da taşımaktadır. Ancak ekonomik sorunlar aşılmadan sorunun özüne inmek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle devletin öncelikle ülkede yaşanan iş, eğitim, sağlık, ulaşım ve diğer sosyal hizmetlerdeki eşitsizliği gidermesi önemli görülmektedir. Buna göre, çeşitli nedenlerle kırdan kente göç etmiş kalabalıkları barındıran Sancaktepe gibi bölgelerde gerilim yaratan; barınma, sağlık, eğitim, ulaşım altyapı hizmetlerindeki yetersizliklerin giderilmesi gerekmektedir. Buna göre;

- Kırdan kente göçle gelen yoksul halkın barınma ihtiyacının planlı şekilde ve yaşanabilir bir çevrede karşılanması için TOKİ’nin sosyal konut projelerine ağırlık vermesi gereklidir.
- Araştırma sonuçlarına göre bölgedeki eğitimde altyapı eksikliği ve öğretmen ihtiyacı önemli boyuttadır. Ayrıca çocukların ruhsal ve bilişsel gelişimi açısından çok önem taşıyan okul öncesi eğitim kaynak yetersizliğinden dolayı uygulanamamaktadır. Sağlıklı bir toplum yapısının sağlanabilmesi, bireylerin eğitilmiş olmasıyla mümkün olduğundan devletin bu konuda kaynak tahsis etmesi gerekmektedir.
- Eğitimin diğer ayağını oluşturan aile ve sosyal çevrenin eğitimle ilgili bilinçlendirilmesi için üniversiteler, STK’lar ve Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere, devletin çeşitli kurumlarının panel, konferans, sempozyum gibi aktivitelerin düzenlemesi önemlidir.
- Bölgede sosyal ve kültürel aktiviteler açısından yetersizlik göze çarpmaktadır. Her ne kadar sosyal ve kültürel aktivitelerin yapılabilmesi için gereken fiziksel imkânlar mevcut olsa da bölgenin “geri kalmışlıkla” etiketlenmiş olması sebebiyle, buraya hizmet götüreceği insan kaynağında

yetersizlik yaşanmaktadır. Bu konuda üniversitelerin, STK'ların ve Kültür Bakanlığı'nın proje üretmesi önemlidir.

- Bölge dâhilinde özellikle genç ve kadın işsizliğinin önemli boyutta olduğu gözlenmektedir. Gençlerin ve kadınların toplumun gelişimi ve sağlıklı toplum yapısının sağlanmasındaki rolü düşünüldüğünde KOSGEB gibi kurumlar aracılığıyla bu iki kesime yönelik özel eğitim, meslek kazandırma ve iş kurmaya gibi projeler üretilmesi önemlidir.
- Bölge eğitim, iş ve sağlık gibi hizmetler açısından yeterince gelişmediğinden burada yaşayan halk bu ihtiyaçlarını karşılamak için bölge dışına çıkmaktadır. Bu hizmetlerin yerinde karşılanması halkın kente bütünleşebilmesi açısından önemlidir.

2- Göçlerle oluşmuş bir ilçe olma özelliği taşıyan Sancakepe farklı etnik, dini ve kültürel grupları barındırması açısından Türkiye'nin çok kültürlü yapısını yansıtmaktadır. Buna göre Türkiye'deki dinsel, etnik, kültürel grupların kimlik talepleri ve bu talepler üzerine yükselen kimlik temelli çatışmaların toplum barışını bozmaması için bu çatışmalara yapıcı ve kalıcı çözümler üretmek gerekmektedir. Bu nedenle,

- Kırdan kente göçle gelen grupların daha önce yaşadıkları yörelere atıfla kurdukları ve kente alışma, kent toplumuna uyum sağlama, kültürel değerlerin yaşatılması, yeni nesillere aktarılması ve üyelerinin ekonomik ve sosyal dayanışması açısından önemli işlevlere sahip olan hemşehri derneklerinin kurulması ve yaşatılması için yerel yönetimlerce desteklenmesi önemlidir. Öte yandan hemşehri derneklerinin siyasal olarak oy deposu olarak görülmesi, idarenin gözetmesi gereken vatandaşlar arası tarafsızlığa zarar vermektedir. Bu nedenle bu tür STK'lara aktarılan kaynakların objektif ölçütlere bağlanması önemlidir.

- Pek çok etnik grubu barındıran Sancaktepe’de etnik gruplar arası tam bir ayrışma olmasa da çok derin önyargı ve ötekileştirmelerin varlığı görülmektedir. Toplumsal barışın korunması için grupların birbirleriyle iletişime geçebilecekleri platformların oluşturmaları önemlidir.
- Ülkemizde ve bölgede “terör” önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun çözümünün sadece askeri ve asayişe yönelik tedbirlerle sağlanamayacağından hareketle, “terör”ü besleyen sosyal, kültürel, ekonomik eşitsizliklerin giderilmesinin yanı sıra Türk ve Kürt grupların kendilerini ifadesinin önündeki sosyal, siyasal ve yasal engellerin kaldırılması önemlidir.
- Etnik, dini ve kültürel çeşitliliğe sahip olan Sancaktepe, grupların kimlik taleplerinin ve gruplar arası ilişkilerin anlaşılması noktasında önemli bir konuma sahiptir. Bu nedenle üniversitelerin ve STK’ların kültürel, sosyal araştırmalarında bölgeyi tercih etmelerinin katkı sunacağı düşünülmektedir.
- Araştırmanın önemli bulgularından biri de önyargı ve ötekileştirme ile ilgilidir. Bu önyargıları ve ötekileştirmeleri besleyen en önemli araç, medyadır. Medya, özellikle Kürt gruplara karşı küçümseyici, dışlayıcı zaman zaman da düşmanca mesajlar taşıyan bir “nefret söylemi”yle, önyargı ve ötekileştirmeleri yaymakta ve meşrulaştırmaktadır. Bu konuda medyaya önemli bir görev düşmektedir. Medyanın elinde tuttuğu gücün farkında olarak sosyal sorumluluğunun bilincinde davranması ve “basın ahlak ilkelerine” uyma konusunda kendi içinde kontrol mekanizmalarına işlerlik kazandırması gerekmektedir.
- Araştırma bulgularına göre, kamu görevlilerinin bazı gruplara karşı küçümseyici davranış ve uygulamaları halkın kendisini horlanmış, ötekileştirilmiş, sahipsiz olarak hissetmesine neden olmakta ve vatandaşların

devlete karşı bağılılığını da zedelemektedir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için kamu görevlilerinin halkın dil, gelenek ve görenekleri hakkında bilgilendirilmesi, insani ilişkiler bağlamında eğitilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra kamu görevlilerine “geniş” hareket serbestisi tanıyan ve çoğu zaman kötüye kullanılabilen yasal dayanakların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

- Daha demokratik bir toplum, ancak, mutlu, bugününden ve geleceğinden emin, yaşadığı toplumda sevildiğini hisseden bireylerle mümkündür. Bu konuda devlete önemli görevler düşmektedir Devletin burada en önemli görevi kendi vatandaşlarına eşit yaklaşmak, farklılıkların kendilerini kamusal alanda ifadesine izin vermek, farklılıkları “sapma” olarak görüp yok etmek yerine, bir arada yaşamayı mümkün kılacak önlemleri almaktır.

KAYNAKLAR

Basılı Kaynaklar

Açıkgöz, R & Yusufoglu, Ş, Ö. (2012) "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* | 2012 | Cilt.1, Sayı:11 s. 76-117

Ahmad, F. (2010). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Akçura, Y (1988). *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi

Akşit, B. (1998) "Türkiye'de Kent-köy, Sınıf, Din ve Etnisite Farklılaşmaları ve Toplumsal Kültürel Bunalımdan Demokratik Çıkış" *Türkiye'de Bunalım ve Demokratik Çıkış Yolları*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, 1998, s.193-225

Akşit, T. B. (2010) "Niteliksel Araştırmalar: Genel Tanıtım" Derinlemesine Görüşmeler ve Odak Grup Görüşmeleri Eğitim Semineri, Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, 26 Mart 2010, İstanbul.

Anderson, B. (2009).*Hayali cemaatler Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. İstanbul: Metis Yayınları

Aslanoğlu, R. (1998).*Kent, Kimlik ve Küreselleşme*. Bursa: Asa Kitabevi

Balibar (2007). "İrkçilik ve Milliyetçilik" Balibar, E. & Wallerstein, I. (ed). *İrk Ulus Sınıf; Belirsiz Kimlikler*. İçinde (51-86) İstanbul: Metis Yayınları

Balibar (2007). "Ulus Bçim: Tarih ve İdeoloji" Balibar, E & Wallerstein I. (ed). *İrk Ulus Sınıf; Belirsiz* içinde.(107-130) İstanbul: Metis Yayınları

Bauman, G. (2006) *Çokkültürlülük Bilmecesi*. Ankara: Dost Kitabevi.

Bayart, J. F. (1999).*Kimlik Yanılsaması*, İstanbul: Metis Yayınları

Berger, P.& L. Luckmann T. (2008).*Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Bilgin, N. (1994).*Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayınları

Bilgin, N. (1997).*Siyaset ve İnsan*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Bilgin, N. (2007).*Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına Yayınları

Boochin, M. (1999).*Kensiz Kentleşme Yurttaşlığın Yükseliş ve Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Bruinessen, V,M. (2008a). *Ağa, Şeyh, Devlet*. İstanbul: İletişim Yayınları

Bruinessen, V,M (2008b). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları

Calhoun, C. (2009). *Milliyetçilik*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Birinci Cilt: ağ*

- Toplumunun Yükselişi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. İkinci Cilt: Kimliğin Gücü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Çağaptay, S. (2009). *Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Çakır, S (2007). *Kentleşme ve Gecekondu Sorunu*. Isparta: Fakülte Kitabevi
- Davis, Y. N (2010). *Cinsiyet ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Demirer, G (1999). "Önsöz" Jean Robert, *Kent ve Halk* içinde (9-11) Ankara: Ütopya Yayınları
- Erder, S. (2002.) *Kentsel Gerilim*, Ankara: Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları
- Erikson, E. (1984.) *İnsanın Sekiz Çağı*. Ankara: Birey toplum Yayıncılık
- Erman, T. (2010) "Türkiye'de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler" *Rasim Özgür Defneli, Pınar Enmeli, Nezahat Altuntaş.(ed) Türkiye'de Kesişen-Çatışan Dinsel ve Etnik Kimlikler*. İçinde (9-19) .İstanbul: Say Yayınları
- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*. İstanbul: İletişim yayınları
- Goffman, E. (2009). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. İstanbul: Betis Yayınları
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kayıp Giden Dünya*. İstanbul: Alfa Basım Dağıtım
- Giddens, A (2008). *Ulus Devlet ve Şiddet*. İstanbul; Kaldeon Yayınları
- Giddens, A. (2010). *Modernite ve Bireysel Kimlik*. İstanbul: Say Yayınları
- Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım Toplumlara, Zihniyetler Kimlikler*. Ankara: Aşina Kitapları
- Gülalp, H. (2007). "Milliyete Karşı Vatandaşlık". Gülalp, H. (ed) *Vatandaşlık ve etnik Çatışma*. İçinde (11-33) İstanbul: Metis Yayınları
- Güllüpcinar, F. (2001) "Göç Olgusu ve Uluslararası Göç Kuramları" N. Suğur (ed) *İnsan ve Toplum*. İçinde (100-126) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset Tesisleri.
- Güneş, F. (2011). "Kentleşme" N. Suğur (ed) *İnsan ve Toplum*. İçinde (58-81) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web Ofset Tesisleri
- Güvenç, B. (1997). "Peki, Ama Kimlik ve Kimlik Orunu Nedir?" N. Bilgin (ed) *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*. İçinde (23-29) İstanbul: Bağlam Yayınları
- Güvenç, B. (2008). *Türk Kimliği*. İstanbul: Boyut Kitapları
- Habermas, J. (2010). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşama.*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Harvey, D. (2009). *Sosyal Adalet ve Şehir*. İstanbul: Metis Yayınları
- Hobsbawm, E. J. (2006). *Millitler ve Milliyetçilik*. İstanbul: Ayrıncı Yayınları
- Hogg, A. Michael & Vaughan, M. Graham (2007). *Sosyal Psikoloji*. Ankara: Ütopya Yayınları
- Huntington, P.S. (2008). *Medeniyetler Çatışması*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları

- Işık, O. & Pınarcıoğlu, M.(2009) *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010).*Günümüzde insan ve insanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul: Evrim Yayınları
- Karpat, K. (2009). *Kimlik ve İdeoloji*. İstanbul: Timaş Yayıncılık
- Karpat, K. (2010) *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları
- Kaygalak, S. (2009).*Kentin Mültecileri –Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme*. Ankara: Dipnot Yayınları
- Keleş, R. (2010).*Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keser, İ. (2008).*Kent Cemaat Etnisite.*, Ankara: Ütopya Yayınları
- Keser, İ. (2011.) *Göç ve Zor-Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Keyman, F. (2000).*Kürselleşme, Devlet, Kimlik/Fark Uluslararası İlişkiler Kuramını Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Alfa Yayınları
- Köker, L. (1997).“ *Çokkültürlülük ve Demokratik Meşrulu Sorunu*”. Nuri Bilgin (ed) Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik. İçinde (41-50) İstanbul: Bağlam Yayınları
- Kümbetoğlu, B. (2008).*Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları
- Laclau, E.(2000).*Evrensellik, Kimlik ve Özgürleşme*. İstanbul: Birikim Yayınevi
- Laçiner, Ö. (2007). “Süreç ve Durum Olarak Yoksullaşmayı Sorgulamak”. Necmi Erdoğan (ed) *Yoksulluk Halleri* içinde (313-324). İstanbul: İletişim yayınları.
- Laçiner, Ö. (2008). “Sunuş” Martin Van Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar İçinde*. (7-14). İstanbul: İletişim Yayınları
- Layder, D. (2006).*Sosyal Teoriye Giriş*. İstanbul: Küre Yayınları
- Maalouf, A. (2008).*Ölümcül Kimlikler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Marshall, G (1999).*Sosyoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları
- Nye, S.J, & Welch, A.D (2010).*Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Özer, İ. (2004).*Kentleşme Kentlileşme*. Bursa: Elif Kitabevi
- Özkırımlı, U. (2009).*Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Ankara: DoğuBatı yayınları
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi
- Smith, A (2009). *Milli Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Şengül, H.T. (2009).*Kentsel Çelişki ve Siyaset*. İstanbul, İmge Kitabevi, 2. Baskı
- Tekeli, İ. (2007). “Türkiye'deki Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler” Ayhan Kaya & Bahar Şahin (ed) *Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçler*. İçinde (447-474) İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

- Tekeli, İ. (2011). *Göç ve Ötesi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tilly, C. (2008). *Yeni Toplumsal Hareketler*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Tomlinson, J. (2004) *Küreselleşme ve Kültür*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Torlak, E, & Polat, F. (2006) "Denizli Sevindik Mahallesi Örneği Çerçevesinde: Kentte Yaşam Süresinin Kentleşme Sürecine Etkilerinin Ananlizi" *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi* Cilt: 15 Sayı 2 Nisan 2006 s. 75-91
- Turain, A. (2005). *Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Uyanık, M. (2003). *Üç Tarz-ı Siyaset" Bir Üst Kimlik Tasarımı Olarak Türkiyelilik* İstanbul: Metropol Yayınları
- Wallerstein, İ (2003). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu*, İstanbul: Metis Yayınları
- Wallerstein. İ (2007). "Halklığın İnşası: Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik", Balibar, E & Wallerstein, İ. (ed) *İrk Ulus Sınıf; Belirsiz Kimlikler içinde* (89-107). İstanbul: Metis Yayınları
- White, B. B (2004). *Türkiye'de İslamcı Kitle Seferberliği*. İstanbul: Oğlak Bilimsel Kitaplar
- Weber, M. (2000). *Şehir Modern Kentin Oluşumu*. İstanbul: Bakış Kitaplığı
- Yeğen, M (2006). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu*, İstanbul: İletişim Yayınları
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık

İnternet Kaynakları

- Akpınar, F. (2009). "Sociospatial segregation and consumption profile of Ankara in the context of globalization" *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2009,26(1):1-4 13 Nisan 2012 Tarihinde http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&ano=107920_73b8fd90c38d6c8169cc61c937df7d0e adresinden indirilmiştir.
- Alakel, M.(2011) "İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilimine Dair Teorik Tartışmalar" *Akademik Bakış* Cilt 5 Sayı 9 Kış 2011 İnternette İndirilme Tarihi: 1 Mart 2012 taum.gazi.edu.tr/e107_files/sayi9/Murat_Alakel.pdf
- Altuntek, S.N (---) "Türkiye Uzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi" *Hacettepe Üniversitesi Tıbbi Fakültesi Dergisi* Cilt: 18 i Sayı: 2 ss. 17-28 İnternette İndirilme Tarihi: 11 Şubat 2012 tarihinde www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr/2001182serpilaltuntek.pdf
- Arakon, M (2010). "Ayrılkçı Kürt Hareketinin Tarihsel Dinamiklerine Kısa Bir Bakış" *Alternatif Politika*, Cilt. 2, Sayı. 2, 175-194, October 2010. İnternette İndirilme Tarihi: 20 Mart 2012 http://yeditepe.academia.edu/MayaArakon/Papers/314195/Ayriklici_Kurt_hareketinin_tarihsel_dinamiklerine_kisa_bir_bakis
- Aytaç, Ö.(2007) "Kent mekanlarının Sosyo Kültürel Coğrafyası" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Fırat University Journal of Social Science Cilt: 17, Sayı: 2 Sayfa:199-226, İnternette İndirilme Tarihi: 13 Şubat 2012 web.firat.edu.tr/sosyalbil/dergi/arsiv/cilt17/sayi2/199-226.pdf

Hrant Dink Vakfı (2011) "Medyada Nefret Söylemi: Mayıs-Ağustos 2011" Uluslararası Hrant Dink Vakfı 27 Şubat 2012 tarihinde <http://www.nefretsoylemi.org/rapor/4aylik-rapor.pdf> adresinden indirildi.

Kabaklarlı, E. & Gür, M. (2012) "Türkiye'de Genç İşsizlik Sorunu ve Ekonomik Belirleyicilerinin Uzun Dönem Eş-Bütünleşme Analizi". 10 Şubat 2012 tarihinde http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/esra_kabaklarli-murat_gur.pdf adresinden indirildi.

Karaduman, S (2010) "Modernizmden Postmodernizme Kimliğin Yapısal Dönüşümü" 17 Şubat 2011 tarihinde <http://www.joy.yasar.edu.tradresinden> indirildi.

Karakurt, E. (2006) "Kentsel Mekânı Düzenleme Önerileri: Modern Kent Planlama Anlayışı ve Postmodern Kent Planlama Anlayışı" Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 26, Ocak – Haziran 2006, 8 Ocak 2011 tarihinde iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi26/ekarakurt.pdf adresinden indirildi.

Keleş, R (2004). "Kültür ve Kent Üzerine" Mülkiye Dergisi Yıl: 2004/ Yaz, Cilt:29 Sayı: 2146 İnternette İndirilme Tarihi: 6 Mart 2012 www.scribd.com/doc/38709434/1/Kent-ve-Kultur-Uzerine

Koç, Taylan (2009) "Kapitalist Kent Olgusu ve Kentsel Siyaset Üzerine Yaklaşımlar" Eğitim Bilim Toplum Dergisi / Cilt:8 Sayı:29 Kış: 2009 / 2010 Sayfa: 39-52. İnternette İndirilme Tarihi: 22 Şubat 2012 www.egitimbilimtoplum.com.tr/index.php/ebt/article/.../374

Kongar, Emre (2005) "Aydınlanma Alt Kimlik ve Üst kimlik" 10 Şubat 2012 tarihinde http://www.kongar.org/aydinlanma/2005/499_Alt_KimlikUst_Kimlik.php - adresinden indirildi.

Kurtoğlu, A (2005) "Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler" 7 Şubat 2012 tarihinde <http://ejts.revues.org/index375.html> adresinden indirildi.

Liwerant B, J. (2003) "Küreselleşme ve Kolektif Kimlikler" İslami Araştırmalar Dergisi, Ankara Yıl: 2003, Cilt. 16, Sayı: 2, s. 281-293. İnternette İndirilme Tarihi: 10 Şubat 2011 acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/1699/2351.pdf

Nahya, N.Z. (2011) "İmgeler ve Ötekileştirme: Cadılar, Yerliler, Avrupalılar" Atılım Sosyal Bilimler Dergisi 1(1), 27-38 2011. İnternette İndirilme Tarihi: 17 Şubat 2011 acikarsiv.atilim.edu.tr/browse/439/7.pdf

Özgür, M.E & Aydın, O. (2011). "Türkiye'de Evlilik Göçünün Mekânsal Veri Analizi Teknikleriyle Değerlendirilmesi" Coğrafi Bilimler Dergisi CBD 9 (1), 29-40 (2011) İnternette İndirilme Tarihi: 11 Ocak 2012 dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/1576/17098.pdf

Pustu, Y. (2009) "Küreselleşme Sürecinde Kent; Antik Site' den Dünya Kentine" 12 Şubat 2012 <http://www.sayıstay.gov.tr/yayin/dergi/dergi2.asp?id=465> adresinden indirildi.

Sağlam, S (2006) "Türkiye'de Göç Olgusu ve Knetleşme" Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları enstitüsü Yıl: 2006 Sayı: 5 İnternette İndirilme Tarihi 20 Şubat 2012 turkoloji.cu.edu.tr/.../serdar_saglam_turkiyede_ic_goc_olgusu_kentl...

Sağır, M. & Akıllı, S. (2004) "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Mayıs 2004 Cilt: 28 No:1 1-22. İnternette İndirilme Tarihi: 7 Şubat 2010 eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/929.pdf

Şimşek, U & Selçuk, I. (2007) "Küreselleşme ve Ulusal Kimlik" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 9, Sayı 1 (189-199) İnternette İndirilme Tarihi: 11 Ocak 2012 e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/401/394

Toksöz, G & Özşuca, T. Ş. (2002) Enformel Sektörde İstihdamının ve İşgücünün Özellikleri 1 Ocak 2012 Tarihinde <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/86/339.htm?show> adresinden indirilmiştir.

Töre, Ö, E. & Som, K. S (2009) “Sosyo-Mekânsal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri:İstanbul Örneği* CİLT: 4 SAYI NO:3 (121-130) 13 Nisan 2012 Tarihinde www.megaronlinejournal.com/download.asp?ID= adrenden indirilmiştir.

Uzun, T (2010) “Osmanlı döneminde Türk milliyetçiliği ideolojisinin kaynakları” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2010,(28):253-267 İnternette İndirilme Tarihi: 2 Mart 2012 www.asosindex.com/journal-article-abstract?id=10040

Ünalın, T. (2008) “Ülke İçinde Yerinden Edilme Konusunda Dünyada Durum ve Mevcut Eğilimler”, Türkiye’de Zorunlu Göç ile Yüzleşmek; Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası, İstanbul, TESEV Yayınları, İnternette İndirilme Tarihi: 20 Şubat 2011 www.tesev.org.tr/Upload/.../TESEV_UYE_Grubu_Raporu.pdf

Weber, A. (2009) “Neftet Söylemi El Kitabı” Avrupa Konseyi. 12 Nisan 2012 tarihinde http://ihop.org.tr/dosya/coe/neftet_soylemi.pdfadresinden indirilmiştir.

Yeğen, M (2004) “Türklük ve Kürtler: Bugün” Birikim Sayı 188, Aralık İnternette İndirilme Tarihi: 8 Mart 2012 www.birikimdergisi.com/birikim/dergiyazi.aspx?did=1.

Yılmaz, N. (2004) “ Farklılaştırın ve Aynılaştırın Bir Mekanizma Olarak Kentleşme” 5 Şubat.2012’de <http://www.iudergi.com/tr/index.php/sosyalsiyaset/article/viewFile/219/20720>.adresinden indirildi.

EKLER

EK-1

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“ETNİK KİMLİK İNŞASI ve DÖNÜŞÜMÜ”

Sancaktepe’de Yapılan Niteliksel Çalışma, 2010-2011

Derinlemesine Görüşme/Odak Grup/Mini Grup Görüşmeleri için Görüşme Çerçevesi

(Görüşmeler aşağıdaki gibi rehber bir görüşme formu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ancak, katılımcıların anlatımlarına göre bu form genişlemiş ve yer yer katılımcıların yaş ve durumlarına uyarlanmıştır.)

Tanışma:

Araştırmacı: “Merhaba, ben Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden Zeynep Ekşi. Sancaktepe’de farklı grupların kimlik inşası ve dönüşümü üzerine bir araştırma yapıyorum. Siz de beni kabul ettiniz, teşekkür ediyorum. Bu kapsamda size bazı sorular yönelteceğim. Bu soruların herhangi bir doğru cevabı yok. Asıl olan sizin cevaplarınızdır. En doğrusunu siz anlatacaksınız, dolayısıyla ben buraya sizden öğrenmek üzere geldim. Bir sorunuz yoksa başlayalım mı? Size nasıl hitap etmemi istersiniz?” (Tanışma aşmasında katılımcıları rahatsız etmemek ve yönlendirmemek amacıyla etnisite sözcüğü kullanılmamıştır.)

Doğum yeri (il ve köy/kasaba/kent mi olduğu) :

Yaş:

Şu an oturduğu/yaşadığı mahalle:

İstanbul’da yaşama süresi:

Konu Başlıkları:

1. Göç

- Nereden geldiniz?/Aileniz nereden gelmiş?
- Neden geldiniz? / Aileniz neden gelmiş
- Siz burada yaşayan kaçınıcı kuşaksınız?

2. Kimlik Beyanı

- Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?
- Hepimiz bir grup içinde doğuyoruz, o grubun değerlerini benimsiyoruz, o grubun üyelerini kendimize diğerlerinden yakın hissediyoruz, siz bu açıdan düşündüğünüzde kendinizi hangi gruplara mensup, hangi gruplara yakın hissediyorsunuz? Bu soruyu anlamadığınızı belirten katılımcılara “burada grubu, sosyal, siyasal, kültürel, etnik, dini, cinsiyet gibi geniş kapsamda değerlendirebilirsiniz” açıklaması yapıldı. (Sancaktepe’de grup denilince akla ilk olarak bölgede faaliyet gösteren illegal gruplar gelmesi nedeniyle katılımcılar grup tanımı hakkında bilgilendirilmeye çalışılmıştır)

3. Yerleşme Tercihleri

- Yerleştiğiniz yeri seçerken neleri göz önüne aldınız? (çocuklara bu soru sorulmadı)
- Neden bu semti seçtiniz? (Sancaktepe’de semtler arasında sosyo-kültürel ve ideolojik açıdan farklar bulunmaktadır)

4. Akraba ve Hemşehrilerle İlişki

- Akraba ve hemşehrilerle beraber oturmayı siz mi seçtiniz?
- Akraba ve hemşehrilerle aynı yerde oturmak hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Hemşehri Derneklerine gider misiniz? Hemşehri Derneklerine gidiyor musunuz? Hemşehri Derneklerinden yararlanıyor musunuz?

5. Farklı Gruplarla İlişkiler

- a). Kimlerle komşuluk yaparsınız? Seçme şansınız olsa kimlerle komşu olmak isterdiniz? Kimlerle komşu olmak istemezsiniz?
- b). Kendini en yakın ve en uzak hissettiğiniz grupları söyleyebilir misiniz?
- c). En yakın üç arkadaşınızı nereli ve neden onu seçtiğinizi söyler misiniz?
- d). Kimle arkadaş olmazsınız?

6. Evlilik Tercihleri

- a). Evli misiniz?
- b). Eşinizle nasıl tanıştınız?
- c). Neden onu seçtiniz?
- d). Evlilikte kimlik farkları sizin için önemli mi?
- d). Kimle evlenmezsiniz?

7. Eğitim Hayatı; Tercihler ve Koşular

- a). Eğitiminizden söz eder misiniz?
- b). Eğitimden neler beklersiniz?
- c). Eğitiminiz sırasında karşılaştığınız önemli olaylar nelerdir?
- d). Eğitiminizden memnun musunuz? Memnun değilseniz sebeplerinden söz eder misiniz?

8. İş Hayatı; Tercihler ve Koşullar

- a). Ne iş yapıyorsunuz? Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz?
- b). İş bulurken hangi kanalları kullanıyorsunuz?

9. Ötekileştirme

- a). Sizce "öteki" kimdir?
- b). Türkiye'de yaşayan gruplar hakkında önyargılarınız var mıdır?
- c). Medyanın önyargılar üzerinde etkisi var mıdır sizce?

10. Siyasi Yaklaşımlar

- a). Türkiye'de kimlik hareketleriyle ilgili neler düşünüyorsunuz?
- b). Devletin farklı kimliklere karşı tavrını nasıl buluyorsunuz?
- c). Tarihte ya da günümüzde "önemli" bulduğunuz üç isim söyler misiniz? (Bu soru bazı katılımcılar tarafında "lider" olarak algılandığından bulguları yazarken "Benimsenen Liderler" başlığı altında sunulmuştur.

11. Değişim

- a). Sancaktepe'ye geldikten sonra nasıl bir değişim yaşadınız?
- b). Sancaktepe'deki değişimden söz edebilir misiniz?

EK 2

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
" ETNİK KİMLİK İNŞAASI VE DÖNÜŞÜMÜ: SANCAKTEPEDE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA "
ODAK GRUP ve DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME YAPILAN KATILIMCI LİSTESİ

SIRA NO	G Ö R Ü Ş Ü L E N K İ Ş İ									G Ö R Ü Ş M E		
	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	NE İŞ YAPTIĞI	MEDENİ DURUMU	ORJİNİ	ETNK KİMLİĞİ	YAŞADIĞI YER	NE ZAMAN GELDİĞİ	ŞEKLİ ve ZAMAN	YAPILDIĞI YER	Görüşme İle İlgili Açıklama
1	K	30	Lise Mezunu	Sözleşmeli memur	Bekar	Adana	Türk	Samandıra	2006	D.G 20.04.2010	Samandıra K.K	Katılımcı içine kapanık
2	E	70	İmam Hatip Lisesi Mezunu	Esnaf	Evli	Kars	Kürt	Sargazi	1994	M.G.G	Sargazi Sokak	Güvenilir bir görüşme
3	K	52	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	Kars	Kürt	Sargazi		20.04.2010		
4	E	55	Yüksek Okul Mezunu	Kamu Görevlisi	Evli	Ağrı	Kürt	Samandıra	1986	D.G 24.04.2010	Samandıra K.K	Güvenilir bir görüşme
5	K	75	Okur yazar	Ev Hanımı	Dul	Trabzon	Türk	Samandıra	1990	M.G.G	Samandıra Sokak	Toplantı düzenine uyum sorunu yaşandı. Bazı katılımcılar toplantı yerini terketti
6	K	37	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	Trabzon	Türk	Samandıra	1993	03.05.2010		
7	K	48	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	Rize	Türk	Samandıra	2000	D.G 07.06.2010	Samandıra Ev	Güvenilir bir görüşme
8	E	56	İlkokul (Açık)	İnşaat İşçisi	Evli	Diyarbakır	Kürt	Sargazi	1999			
9	E	28	Lise	İnşaat İşçisi	Bekar	Bingöl	Kürt	Sargazi	2000			
10	E	30	İlkokul	İnşaat İşçisi	Evli	Bingöl	Kürt	Sargazi	1992			
11	E	46	İlkokul	İnşaat İşçisi	Evli	Bingöl	Kürt	Sargazi	1999			
12	E	52	İlkokul	İnşaat İşçisi	Evli	Bingöl	Kürt	Sargazi	1999	06.06.2010		
13	E	52	Lise Terk	İşçi Emeklisi	Evli	Rize	Türk	Samandıra	2000	D.G 07.06.2010	Samandıra Ev	Güvenilir bir görüşme
14	E	62	Lise Mezunu	Emekli Astsubay	Evli Çocuklu	Ardahan	Türk	Sargazi	1990			
15	E	60	Üniversite Mezunu	Emekli Öğretmen	Evli Çocuklu	Ardahan	Kürt	Sargazi	1984	M.G.G	Sargazi Hemşehri Derneği	Güvenilir bir görüşme
16	E	55	Üniversite Mezunu	Memur	Evli Çocuklu	Ardahan	Kürt	Sargazi	1987	09.09.2010		
17	E	24	Lise Mezunu	İşsiz	Evli Eşi Trabzonlu	Samsun	Türk	Samandıra	1987			
18	E	20	Lise Mezunu	İşsiz	Bekar	Rize	Türk	Samandıra	2006			
19	E	31	İmam Hatip Lisesi	Üniversiteye Hazırlanıyor	Bekar	Nevşehir	Türk	Samandıra	2004	O.G.G	Sargazi Gençlik Merkezi	Toplantı düzenine uyum sorunu yaşandı. Katılımcılar kendi aralarında münakaşaya ettiler
20	E	18	Ortaokul Mezunu	İnşaat Taşeron	Bekar	Yerli	Türk	Samandıra	İst Doğ.			
21	E	19	Meslek Lisesi Mezunu	Sanayi İşçisi	Bekar	Tokat	Türk	Samandıra	1999	12.09.2010		
22	E	26	Lise (Açık)	Tekstil İşçisi	Bekar	Van	Kürt	Sargazi	1996	M.G.G	Sargazi Gençlik Merkezi	Güvenilir bir görüşme
23	E	29	Üniversite	İşsiz	Bekar	Van	Kürt	Sargazi	2005	17.09.2010		
24	E	39	İlkokul	Esnaf	Evli	Erzurum	Türk	Sargazi	1996			
25	E	42	İlkokul	İnşaat İşçisi	Evli	Kayseri	Türk	Sargazi				
26	E	30	Lise	Serigrafi Teknik Eleman	Evli	Sinop	Türk	Sargazi	1992			
27	E	30	İlkokul	Pastane Sahibi	Evli	Kars	Türk/A	Sargazi	2000	22.09.2010		
28	E	56	Ortaokul Mezunu	İşçi	Evli Çocuklu	Sinop	Türk	Yenidoğan	1990	M.G.G	Yenidoğan Hemşehri Derneği	Toplantı düzenine uyum sorunu yaşandı. Katılımcı toplantı yerini terketti
29	E	52	Ortaokul Mezunu	İşçi Emeklisi	Evli Çocuklu	Giresun	Türk	Sargazi	1984	10.10.2010		
30	E	41	Lise Mezunu	Tekstil İşveren	Evli Çocuklu	Kars	Türk	Samandıra	1987	D.G 13.10.2010	Samandıra Ofis	Güvenilir bir görüşme
31	E	42	İlkokul	İnşaat Mühendisi	Evli	Ağrı	Kürt	Samandıra	1998			
32	E	58	Lise	Emekli Öğretmen	Evli	Kars	Kürt	Sargazi	1986	M.G.G	Samandıra Ofis	Güvenilir bir görüşme
33	E	42	Lise Terk	İnşaat Mühendisi	Evli	Rize	Türk	Samandıra	1998	21.11.2010		
34	K	24	Lise Terk	Muhasebeci	Bekar	Kars	Türk	Sargazi	1996	D.G 22.11.2010	Sargazi Ofis	Güvenilir bir görüşme
35	E	17	Lise Mezunu	Tekstil İşçisi	Bekar	Kars	Türk	Sargazi	1996	D.G 27.11.2010	Sargazi Ofis	Katılımcı çok içine kapanık
36	E	51	Lise Mezunu	Emekli	Evli	Kars	Türk/Trkm	Samandıra	1996	M.G.G	Samandıra Ofis	Güvenilir bir görüşme
37	K	45	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Kars	Türk/Trkm	Sargazi	1996	28.11.2010		

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
 * ETNİK KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ: SANCAKTEPEDE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA *
 ODAK GRUPLAR VE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME YAPILAN KATILIMCI LİSTESİ

SIRA NO	G Ö R Ü Ş Ü L E N K İ Ş İ									G Ö R Ü Ş M E		
	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	NE İŞ YAPTIĞI	MEDENİ DURUMU	ORJİNİ	ETNİK KİMLİĞİ	YAŞADIĞI YER	NE ZAMAN GELDİĞİ	ŞEKLİ ve ZAMAN	YAPILDIĞI YER	Görüşme ile ilgili Açıklama
38	K	34	Üni. Mezun	Ev Hanımı	Evli	Rize	Türk	Samandıra	1998	M.G.G	Samandıra	Toplantı düzenine uyum sorunu yaşandı.
39	K	33	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Erzurum	Terekeme	Samandıra	1998	30.11.2010	Samandıra Ev	
40	K	16	Lise Okuyor	Öğrenci	Bekar	Rize	Türk	Samandıra	1998	M.G.G	Samandıra Ev	Çocuklar içlerine çok kapank. Sorulara cevap vermekte çok isteksiz davrandılar.
41	E	13	Ortaokul Okuyor	Öğrenci	Bekar	Kars	Kürt	Samandıra	1998			
42	K	15	Lise Okuyor	Öğrenci	Bekar	Kars	Kürt	Samandıra	1998			
43	E	34	Yüksek Lisans	Belediye Çalışanı	Evli Çocuklu	Kırşehir	Türk	Sargazi	2008	D.G 02.12.2010	Sargazi Kamu Kuruluşu	Güvenilir bir görüşme
44	E	15	Meslek Lisesi Okuyor	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu	O.G.G	Samandıra Ev	Güvenilir bir görüşme. Bir çocuk hariç çocuk konuşmaya çok hevesli davrandı. Çocukların ebeveynleri arasında görüşmeye dahil olmak istedi.
45	K	13	7. Sınıf Mezun	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	2005			
46	K	18	Üniversite Hazırık	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
47	K	13	7. sınıf	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	2005			
48	K	15	Lise 2	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
49	K	14	Lise 1	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	2004			
50	K	13	7. Sınıf	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
51	K	13	7. Sınıf	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	1996			
52	E	14	Lise 1	Öğrenci	Bekar	Kars	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu	O.G.G	Samandıra Ev	Güvenilir bir görüşme. Çocukların ebeveynleri arasında görüşmeye dahil olmak istedi.
53	E	14	Lise 1	Öğrenci	Bekar	Ardahan	Türk	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
54	E	14	Lise 1 Mezun	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
55	E	19	Üniversite 1. Sınıf Kamu Yön.	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
56	E	12	7. Sınıf	Öğrenci	Bekar	Erzurum	Türk	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
57	E	13	8. Sınıf	Öğrenci	Bekar	Kars	Kürt	Samandıra	İstanbul Doğumlu			
58	E	13	8. Sınıf	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Samandıra	2006			
59	E	34	Lise	Esnaf	Evli	Samsun	Türk	Samandıra	2006	D.G 17.12.2010	Samandıra Ofis	Güvenilir bir görüşme
60	K	40	Lise	Güzellik Uzmanı	Bekar	Sakarya	Türk/Ç.	Samandıra	İst. Doğ.	O.G.G	Samandıra S.P	Güvenilir bir görüşme
61	K	40	Lise	Esnaf	Boşanmış	Elazığ	Türk	Samandıra	1993			
62	E	28	Lise	Bilgisayar Teknisyeni	Evli	Sinop	Türk	Sargazi	2000			
63	E	48	Üniversite (Açık)	Emekli polis	Evli	Rize	Türk	Samandıra	2006			
64	E	53	İlkokul	Emekli	Evli	Sivas	Kürt	Sargazi	1986	O.G.G	Sargazi S.P	Toplantı düzenine uyum sorunu yaşandı. Katılımcılar birbirleriyle münakaşa etti.
65	E	48	Üniversite Terk	Emekli	Evli	Elbistan	Kürt/A.	Sargazi	1991			
66	E	53	İlkokul	İşçi	Evli	Tokat	Alevi	Yenidoğan	1990			
67	E	48	Lise	Emekli	Evli	Sivas	Kürt/A.	Sargazi	1984			
68	E	40	İlkokul	İşçi	Bekar	Tokat	TürkA	Sargazi	2001			
69	K	41	Lise	Ev Hanımı	Evli	Sinop	Türk	Samandıra	1993	O.G.G	Samandıra S.P	Güvenilir bir görüşme
70	K	47	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Trabzon	Türk	Samandıra	1999			
71	K	30	Üniversite	Jeoloji Muh.	Bekar	Kars	Kürt	Yenidoğan	2000			
72	K	38	Orta (Açık)	Ev Hanımı	Evli	Sivas	Türk	Sargazi	1992			
73	K	25	MYO	Belediye Çalışanı	Bekar	Sakarya	Türk	Samandıra	1999	05.01.2011		

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
 * ETNİK KİMLİK İNŞASI VE DÖNÜŞÜMÜ: SANCAKTEPEDE NİTELİKSEL BİR ARAŞTIRMA *
 ODAK GRUPLAR VE DERİNLEMESİNE GÖRÜŞME YAPILAN KATILIMCI LİSTESİ

SIRA NO	G Ö R Ü Ş Ü L E N K İ Ş İ									G Ö R Ü Ş M E		
	CİNSİYET	YAŞ	EĞİTİM DURUMU	NE İŞ YAPTIĞI	MEDENİ DURUMU	ORJİNİ	ETNİK KİMLİĞİ	YAŞADIĞI YER	NE ZAMAN GELDİĞİ	ŞEKLİ ve ZAMAN	YAPILDIĞI YER	Görüşme ile ilgili Açıklama
74	E	57	Orta Terk	Büro Elemanı	Evli	Hatay	Kürt	Sargazi	1995	O.G.G	Sargazi S.P	Güvenilir bir görüşme
75	E	55	Lise	Memur	Evli	Diyarbakır	Kürt	Samandra	1980			
76	E	33	İlkokul	İnşaat İşçisi	Evli	Kars	Kürt	Sargazi	1994			
77	E	45	İlkokul	İnşaat İşçisi	Evli	Kars	Kürt	Sargazi	1980			
78	K	18	Lise Devam Ediyor	Öğrenci	Bekar	Van	Kürt	Sargazi	1998	O.G.G	Sargazi S.P	Güvenilir bir görüşme
79	K	25	8. sınıf	Tekstil	Bekar	İğdir	Kürt	Sargazi	1999			
80	K	26	İlkokul 4. Sınıf Terk	Tekstil İşçisi	Bekar	İğdir	Kürt	Sargazi	1994			
81	K	45	Lise (Açık)	Parti Yöneticisi	Evli	Bingöl	Kürt	Sargazi	1994			
82	K	48	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı	Evli	Van	Kürt	Sargazi	1998	11.01.2011		
83	E	28	Lise	İnternet Kafe Sahibi	Evli	Tokat	Türk	Sargazi'de Çalışıyor	1990	O.G.G	Samandra Çay Bahçesi	Güvenilir bir görüşme
84	E	25	Lise	İşsiz	Bekar	Tokat	Türk	Samandra	1997			
85	E	19	Üniversite. Hazırlık	Öğrenci	Bekar	Amasya	Türk	Yenidoğan	2008			
86	E	24	MYO Mezun	İşsiz	Bekar	Tokat	Türk/A	Sargazi	1990			
87	E	20	Lise	İşsiz	Bekar	Erzincan	Türk	Samandra	1986	17.01.2011		
88	K	37	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Rize	Türk/Laz	Yenidoğan	1988	D.G	Yenidoğan Ev	Güvenilir bir görüşme
89	K	24	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tokat	T/A	Samandra	2003	O.G.G	Samandra Çay Bahçesi	Güvenilir bir görüşme
90	K	21	Lise	Sekreter	Bekar	Tokat	T/A	Samandra	1994			
91	K	16	Lise	Öğrenci	Bekar	Tokat	T/A	Samandra	İst. Doğ.			
92	K	27	İlkokul	İşçi	Evli	Tokat	T/A	Sargazi	1994			
93	K	16	Lise	Öğrenci	Bekar	Tokat	T/A	Sargazi	İst. Doğ.			
94	K	36	İlkokul	Yemekh. İşçi	Evli	Tokat	T/A	Sargazi	1994			
95	K	46	Lise terk	Ev Hanımı	Evli	Rize	Türk/Laz	Yenidoğan	1999	D.G	Yenidoğan Ev	Güvenilir bir görüşme
96	K	24	Lise	Ev Hanımı	Evli	Ordu	Türk	Yenidoğan	1990	O.G.G	Yenidoğan Ev	Güvenilir bir görüşme
97	K	41	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Sivas	Türk	Yenidoğan	1999			
98	K	41	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Sivas	Türk	Yenidoğan	1994			
99	K	25	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	Sinop	Türk	Yenidoğan	2006			
100	K	25	A.Ö.F	Ev Hanımı	Evli	konya	Türk	Yenidoğan	2003	12.02.2011		

EK 3

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“ETNİK KİMLİK İNŞASI ve DÖNÜŞÜMÜ”

Sancaktepe’de Yapılan Niteliksel Çalışma, 2010-2011

Kütük geliştirme Formu

Kütük/görüşme numarası: T/01

Görüşülen Kişinin Cinsiyet: Kadın

Görüşülen Kişinin Yaşı: 30

Görüşmenin yapıldığı semt; Samandıra Fatih Mahallesi

Görüşmenin yapıldığı yer: Kamu binası

Görüşmenin tarihi: 20 nisan 2010

Görüşmeyi yapan Moderatör ve Gözlemci Zeynep Ekşi- Gülay Altuntaş

Görüşmenin teybe kaydedildi mi; Evet

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi): 20 Nisan 2010 saat 10.20- 11.15 arası

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri: Görüşmeyi yürüten (Moderatör ve Gözlemci)

Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren) ekip üyeler; Zeynep Ekşi

Çözümleme tarihi: 22- 30 Nisan

Görüşme bir kamu binasında yapıldı. Katılımcı orada evrak işlerine bakan, sözleşmeli olarak çalışıyor.

katılımcı

masa

--

moderatör

gözlemci

- Doğum yeri (il ve köy/kasaba/kent mi olduğu): Adana
- Şu an oturduğu/yaşadığı mahalle: Samandıra Fatih Mahallesi
- İstanbul’da yaşama süresi: 4 yıl
- Anne-baba eğitimi: ilkokul
- Anne-baba mesleği: anne “ev hanımı”, baba Aydın’da mobilya mağazası işletirken iflas ediyor ve iş bulmanın daha kolay olduğunu duyduğu İstanbul Sancaktepe’ye geliyor. Burada küçük “indirimli ürünler” satan bir dükkân çalıştırıyor, kendi işinde.
- Varsa, ailenin göç hikâyesi: Baba Aydın’da mobilya mağazası işletirken iflas ediyor. O sırada annenin kız kardeşi yani katılımcının teyzesi burada Samandıra Semtinde yaşıyor. Onun “burada iş var. Gel buraya yerleş” tavsiyesi üzerine aile, İstanbul Sancaktepe’ya

geliyor. Burada küçük "indirimli ürünler" satan bir dükkân açıyor. Şu an o dükkânı işletiyor. Küçük esnaf.

- Kardeşlere İlişkin Bilgi: Kendisinden küçük iki kardeşi var. Büyüğü kız, küçüğü erkek

SENARYO

Moderatör: :“Merhaba, ben Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nden Zeynep Ekşi. Sancaktepe’de yaşayan farklı grupların kimlik inşası ve dönüşümü üzerine bir araştırma yapıyorum. Siz de beni kabul ettiniz, teşekkür ediyorum. Bu kapsamda size bazı sorular yönelteceğim. Bu soruların herhangi bir doğru cevabı yok. Asıl olan sizin cevaplarınızdır. En doğrusunu siz anlatacaksınız. Dolayısıyla ben buraya sizden öğrenmek üzere geldim. Bir sorunuz yoksa başlayalım mı? Size nasıl hitap etmemi istersiniz?”

Katılımcı: (Sıkılğan bir ifade ve kısık ses ile) İçinizden ne geçiyorsa.

Moderatör: . Buraya Sancaktepe ye, Samandıra Fatih mahallesine nereden geldiniz?

Katılımcı: 2006 yılında geldik. (kısa cümleler kuruyor)

Moderatör: Kiminle geldiniz?

Katılımcı: Ailemizle geldik.

Moderatör: Nereden geldiniz?

Katılımcı: Aydın’dan geldik.

...

Moderatör: Zaman ayırdınız, bizi kabul ettiniz, yardımcı oldunuz. Çok teşekkür ederiz.

Görüşmenin yapıldığı ortam hakkındaki görüş ve gözlemler:

Görüşme derme çatma tek katlı bir kamu binasında yapıldı. İçerisi loş ve havasızdı. Sürekli çalan telefonlar ve arasıra gelen vatandaşlar, görüşmeyi bölüyordu.

Görüşme katılımcının çok içine kapanık olması nedeniyle tamamen güven verici değildir.

EK 4

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Yüksek Lisans Programı

“ETNİK KİMLİK İNŞASI ve DÖNÜŞÜMÜ”

Sancaktepe’de Yapılan Niteliksel Çalışma, 2010-2011

Derinlemesine Görüşme /Odak Grup Görüşmeleri Değerlendirme (Veri Analizi) Formu

Kütük/görüşme numarası:

Görüşmenin yapıldığı Yer

Görüşmenin tarihi:

Görüşmeyi yapan Moderatör ve Gözlemci:

Görüşmenin teybe kaydedilmediği:

Görüşmenin tarihi ve saati (süresi):

Görüşmeyi yapan ekip üyeleri: Görüşmeyi yürüten (Moderatör):

Çözümlemeyi yapan (kütüğü geliştiren) ekip üyeleri:

Çözümleme tarihi:

Veri analiz tarihi:

Veri analizini yapan ekip üyeleri:

Görüşmeye katılan kişiler hakkında kısa bilgi ve oturma düzeni (Kroki):

1. Katılımcı: Tokat (28), Lise mezunu, Sarıgazi, 1990 yılında Sarıgazi’de işyeri açmış.
2. Katılımcı: Erzincan (25) Lise mezunu, Sarıgazi, 1997’de Çamlıca’dan gelmişler
3. Katılımcı: Amasya (19) Yenidoğan, Üniversiteye hazırlanıyor, 2008’de Amasya’dan gelmişler
4. Katılımcı: Tokat (20) Samandıra, Lise mezunu, 1997’de Şişli’den gelmişler.
5. Katılımcı: Tokat (24) M.Y.O Bankacılık mezunu, Samandıra 1996’da Tokattan gelmişler.

- Doğum yeri (il ve köy/kasaba/kent mi olduğu):
- Şu an oturduğu/yaşadığı mahalle:
- İstanbul’da yaşama süresi:

- Anne-baba eğitimi:
- Anne-baba mesleği:
- Varsa, ailenin göç hikâyesi:
- Kardeşlere ilişkin bilgi (sayısı, cinsiyet dağılımı, eğitim durumları, vb. gibi.)

Veri analizi yapan kişinin dikkatine: Aşağıda yer alan konu başlıkları çerçevesinde, görüşme sırasında dikkati çeken en önemli fikirler, yaklaşımlar nelerdir? Özetleyiniz. Bu başlıklar altında çok önemseydiğiniz cümleleri tırnak içine alarak yazınız.

Konu Başlıkları:

1. Göç

a). Nereden geldiniz?/Aileniz nereden gelmiş?

1. Katılımcı:.....

2. Katılımcı:

b). Neden geldiniz? / Aileniz neden gelmiş

c). Siz burada yaşayan kaçınıcı kuşaksınız?

2. Kimlik Beyanı

a). Kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

b). Hepimiz bir grup içinde doğuyoruz, o grubun değerlerini benimsiyoruz, o grubun üyelerini kendimize diğerlerinden yakın hissediyoruz, siz bu açıdan düşündüğünüzde kendinizi hangi gruplara mensup, hangi gruplara yakın hissediyorsunuz? Bu soruyu anlamadığını belirten katılımcılara “burada grubu, sosyal, siyasal, kültürel, etnik, dini, cinsiyet gibi geniş kapsamda değerlendirebilirsiniz” açıklaması yapıldı.

3. Yerleşme Tercihleri

a). Yerleştiğiniz yeri seçerken neleri göz önüne aldınız? (çocuklara bu soru sorulmadı)

b). Neden bu semti seçtiniz? (Sancaktepe’de semtler arasında sosyo-kültürel ve ideolojik açıdan farklar bulunmaktadır)

4. Akraba ve Hemşehrilerle İlişki

- a). Akraba ve hemşehrilerle beraber oturmayı siz mi seçtiniz?
- b). Akraba ve hemşehrilerle aynı yerde oturmak hakkında ne düşünüyorsunuz?
- c). Hemşehri Derneklerine gider misiniz? Hemşehri Derneklerine gidiyor musunuz?
- d). Hemşehri Derneklerinden yararlanıyor musunuz?

5. Farklı Gruplarla İlişkiler

- a). Kimlerle komşuluk yaparsınız? Seçme şansınız olsa kimlerle komşu olmak isterdiniz?
Kimlerle komşu olmak istemezsiniz?
- b). Kendini en yakın ve en uzak hissettiğiniz grupları söyleyebilir misiniz?
- c). En yakın üç arkadaşınızı nereli ve neden onu seçtiğinizi söyler misiniz?
- d). Kimle arkadaş olmazsınız?

6. Evlilik Tercihleri

- a). Evli misiniz?
- b). Eşinizle nasıl tanıştınız?
- c). Neden onu seçtiniz?
- d). Evlilikte kimlik farkları sizin için önemli mi?
- d). Kimle evlenmezsiniz?

7. Eğitim Hayatı; Tercihler ve Koşular

- a). Eğitiminizden söz eder misiniz?
- b). Eğitimden neler beklersiniz?
- c). Eğitiminiz sırasında karşılaştığınız önemli olaylar nelerdir?
- d). Eğitiminizden memnun musunuz? Memnun değilseniz sebeplerinden söz eder misiniz?

8. İş Hayatı; Tercihler ve Koşullar

- a). Ne iş yapıyorsunuz? Kaç yıldır bu işi yapıyorsunuz?

b). İş bulurken hangi kanalları kullanıyorsunuz?

9. Ötekileştirme

a). Sizce “öteki” kimdir?

b). Ülkede yaşayan diğer gruplar hakkında önyargılarınız var mıdır?

c). Medyanın önyargılar üzerinde etkisi nasıldır?

10. Siyasi Yaklaşımlar

a). Türkiye’de kimlik hareketleriyle ilgili neler düşünüyorsunuz?

b). Devletin farklı kimliklere karşı tavrını nasıl buluyorsunuz?

c). Tarihte ya da günümüzde “önemli” bulduğunuz üç isim söyler misiniz? (Bu soru bazı katılımcılar tarafında “lider” olarak algılandığından bulguları yazarken “Benimsenen Liderler” başlığı altında sunulmuştur.)

11. Değişim

a). Sancaktepe’ye geldikten sonra nasıl bir değişim yaşadınız?

b). Sancaktepe’deki değişimden söz edebilir misiniz?

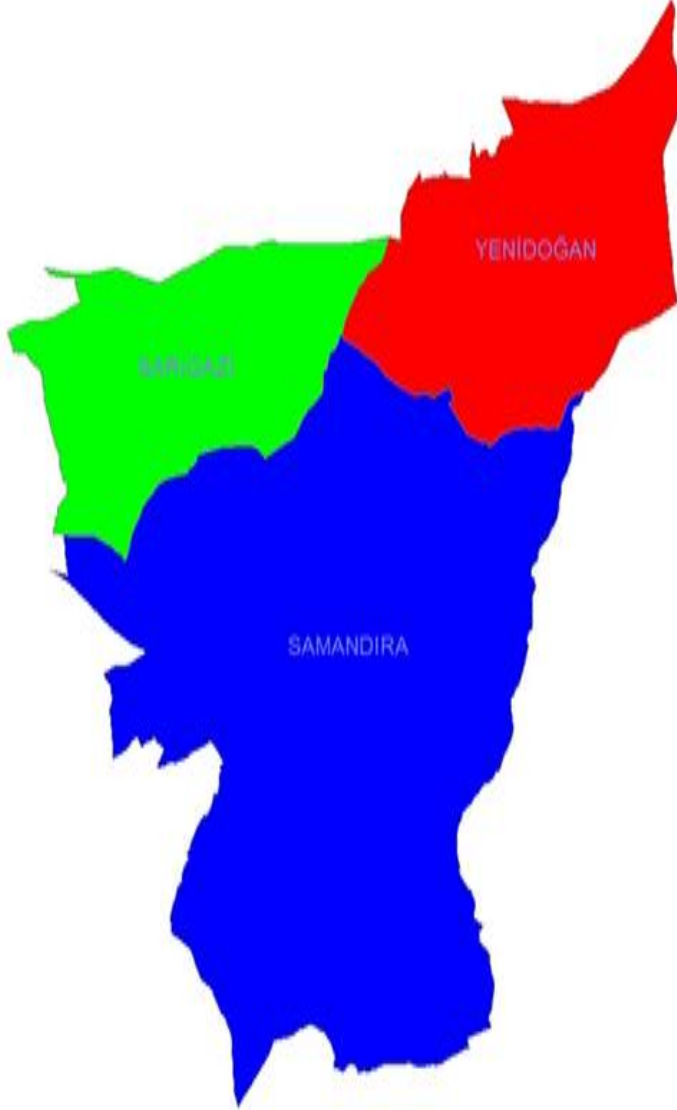
EK 5.A

Sancaktepe'nin Coğrafi Konumu

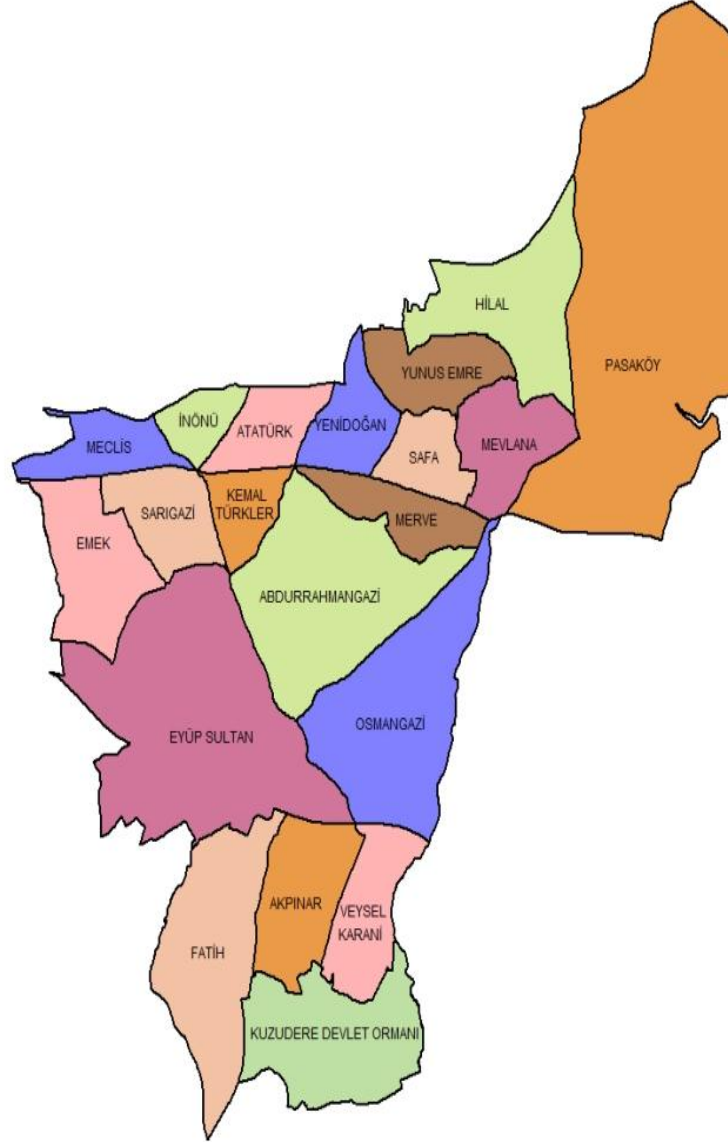
EK5.B

Sancaktepe'nin Semtleri

EK.5.C

Sancaktepe'nin Mahalleleri

EK 5.D
Sancaktepe'den Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Sancaktepe'de gecekondulaşma yanısıra son yıllarda lüks sitelerde yaygınlaştığı görülmektedir.“

Fotoğraf 2: Yoğun göç alan ve hızlı büyüyen Sancaktepe'de alt yapı hizmetlerinin yetersizliği göze çarpmaktadır

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında Rize’de doğmuş, ilk ve orta öğrenimini Pendik’te tamamlamıştır. 1996 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü’nü, 2005 yılında ise Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İşletme Bölümünü bitirmiştir. 3568 Sayılı Kanuna kapsamında TÜRMOB (Türkiye Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odası) tarafından düzenlenen sınavda başarılı olup, 2 yıllık staj yükümlülüğünü yerine getirerek 2008 yılında SMMM (Serbest Muhasebeci Mali Müşavir) ünvanı almıştır. Halen bir firmada SMMM olarak çalışmaktadır. 2008 yılından beri Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Programında yüksek lisans yapmaktadır.